

BIBLIOTECA
JUDEȚEANĂ
Alexandru D. Xenopol
ARAD

UF72
Uniunea Ziaristilor Profesioniști
din România
Filiala „Ioan Slavici” Arad

ATENEU ARĂDEAN

REVISTĂ DE CULTURĂ

Anul 5, Nr.6

2024

BIBLIOTECA
JUDEȚEANĂ
Alexandru D. Xenopol
ARAD

Uniunea Ziaristilor Profesioniști
din România

ATENEU ARADEAN

REVISTĂ DE CULTURĂ

Anul 5, Nr. 6

2024

ATENEU ARĂDEAN - Nr. 6, 2024

*Periodic de cultură editat de Biblioteca Județeană „Alexandru D. Xenopol” Arad
în colaborare cu Uniunea Ziaristilor Profesioniști din România – Filiala „Ioan Slavici” Arad*

Volum tipărit cu sprijinul Consiliului Județean Arad,
prin Biblioteca Județeană „A. D. Xenopol” Arad

DIRECTOR FONDATOR: Doru Sinaci
REDACTOR-ȘEF: Lucia Bibarț
REDACTOR-ȘEF ADJUNCT: Darian Paraschiv

SENIORI EDITORI:

Gheorghe Schwartz - Arad
Lidia Vianu - București
Gheorghe Vidican - Oradea

CONSILIUL EDITORIAL:

PREȘEDINTE: Sorin Bulboacă
VICEPREȘEDINTE: Gabriela Tatiana Gureanu
VICEPREȘEDINTE: Vasile Filip

REDACTORI DIASPORA:

Dorina Brândușa Landén - Suedia
Angela Nache Mamier - Franța
Dorel Tătaru - SUA
Elisabeta Boțan - Spania

REDACTORI ASOCIAȚI:

Ioana Nistor
Florica R. Căndea
Maria Pantea
Gabriel Căsap
Sebastian Dragoș Bunghez
Horia Truță
Ioan Tuleu

GRAFICĂ ȘI TEHNOREDACTARE: Marius Radu - *therightangle.ro*

*Revista își rezervă dreptul de a selecta materialele primite la redacție,
conținutul acestora este responsabilitatea autorilor*

CUPRINS

BIBLIOTECA, CARTE, SCRIS, TIPAR

<i>Lucia Bibarț</i> - Editorial	9
<i>Marius Stoica</i> - Makerspace la Bibliotecă	13
<i>Paula Ștefania Tomuța</i> - Biblioteca orășenească Sebiș	17

PATRIMONIUL CULTURAL

<i>Anton Ilinca</i> - Neîndoielnic, Eminescu a fost la Arad în turneul Transcarpatic	21
<i>Ioan David</i> - „Amintiri despre Eminescu”	30
<i>Elena Gherghinescu Ziegler</i> - Teatrul și Casa Iacob Hirschl Arad	33

ISTORIE

<i>Doru Sinaci</i> - Amurgul lumii vechi	39
<i>Antoni Martin</i> - Care este legătura dintre Masonerie și Unirea de la 1859?	41
<i>Pantea Maria Alexandra</i> - Viziunea lui Ioan Slavici și Vasile Goldiș despre stat și națiune	43

ȘTIINȚĂ - EDUCAȚIE

<i>Luiela Magdalena Csorba</i> - Capcanele societății de consum	47

CREDINȚĂ

<i>IPS Timotei, Arhiepiscop al Aradului</i> - Pastorală IPS Părinte Timotei la Nașterea Domnului 2023 „Întâia înscriere a lumii”	53
<i>Legenda Mănăstirii Hodoș-Bodrog</i>	58
<i>Codin Șimonca-Oprîța</i> - Căciunul nostru	59

FILOSOFIE

<i>Darian Paraschiv</i> - Jocul variantelor logice în sistemele religioase și în literatură	65
<i>Vasilica Grigoraș</i> - Rolul și importanța rațiunii în cunoaștere (De la Sacrosanctae... la Compendiolum...)	95

LITERATURĂ: POEZIE, ESEU, PROZĂ, CRITICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ, TRADUCERI

<i>Ovidiu Pecican</i> - Ludex	103
<i>Alexandru Ruja</i> - Ștefan Aug. Doinaș pe drumul mării culturi: de la Arad la Cercul Literar de la Sibiu	104
<i>Gheorghe Vidican</i> - Poeme	115
<i>Florica R. Cândea</i> - Mircea Micu - Portret (aproape) sentimental	119
<i>Lazăr Magu</i> - Poeme	123
<i>Vasile Filip</i> - În universul lui Ion Creangă	125
<i>Vasile Sărândan</i> - P(r)oza zilei: A fost prins enigmaticul terorist, ce intenționase să detoneze o bombă lângă fosta casă de protocol a lui Nicolae Ceaușescu la Arad	128
<i>Valentina Monica Barba</i> - Traduceri: Maggie Butt - Poeme	130
<i>Cristian Mladin</i> - Între durere și bucuria de a trăi. Cronică	136

ARTE

<i>Rodica Oros</i> - Eli Lăslean - un brand recunoscut acasă și peste hotare	141
<i>Florea Lucaci</i> - Portret incomplet - Horia Medeleanu (1933-2019)	146
<i>Cristian Mladin</i> în dialog cu dirijorul arădean Dorin Franțeș	150

INEDIT

<i>Crisula Ștefănescu</i> - Despre Dezrădăcinare	161
<i>Eugen Pădurean</i> - Vâlva viilor	163
<i>Gabriela Adina Marco, Vasile Alexandru Nica</i> - Vechi tradiții culinare din Nădlac - Griliașul	167

ACTUALITATE

<i>Lucia Bibarț</i> - Patrimoniu de idei - Chestionarul redacției	173
<i>Floare Cândea/Carina Baba</i> - Dialoguri neconvenționale - Lucia Bibarț	178
<i>Ioana Nistor</i> - În memoriam: Preot dr. Pavel Vesa și volumul postum despre episcopul Procopie Ivașcoviți	185
<i>Vasile Gros</i> - Nae Cațavencu - patriot conservator sau progresist euroatlantic?	190
<i>Lucreția Berzintu</i> - Interviu - Daniel Revach	192

BIBLIOTECA, CARTE, SCRIS, TIPAR

Editorial

Ateneu arădean

De ce?

Pentru prima oară în istoria existenței sale, Biblioteca Județeană „Alexandru D. Xenopol” Arad are o revistă de cultură! „Ateneu arădean”.

Întietatea și inițiativa de-a edita un astfel de periodic aparține bibliotecii, managerului ei de atunci, dl. Doru Sinaci.

Destul de ambițios ca să-și dorească să devină cunoscut în spațiul cultural românesc și chiar mai departe, „Ateneu arădean”, putea să se numească cu totul altfel, dat fiind faptul că avem unul omonim la Bacău, dar, cu toate acestea, grupul de istorici, ziariști, profesori și bibliotecari arădeni care l-au nășit în 2020, a optat pentru această denumire. De ce?

Deloc întâmplător. Din rațiuni continuatorii sau mai degrabă, din rațiuni de împlinire a unui vis cultural și istoric extrem de important pentru Arad ca și pentru România, dar prea puțin cunoscut.

Ne-ntoarcem în timp.

În anii 1834-35, un grup de intelectuali arădeni și-a dorit nașterea unei reviste românești pe care voiau să o numească „Atheneu Romanescu”. Ea venea, ca ploaia

într-un deșert, într-un spațiu în care nu a mai existat nicio publicație românească. Având în vedere acest aspect, revista urma să aibă o însemnătate deosebită: să fie prima revistă de limbă română de pe teritoriul țării. Uriașă perspectivă!

„De ce trebuință” era o astfel de publicație?- urmau să justifice chiar redactorii ei.

La acea dată, revista a fost extraordinar de importantă, neîndoielnic, din punct de vedere al conținutului și al intențiilor educative, în următoarele direcții: „curățirea și îndreptarea limbii”, „conspectarea istoriei românilor”, „rădicare a societății”, etc.

Singurul său neajuns? Era scrisă în limba română având caractere chirilice.

Dacă ne uităm la manuscris, găsim în cuprinsul – „cuprinzătoriu” lui, următoarele:

„Atheneu Romanescu

Foarte interesante lucruri în sine cuprinzătoriu

(N.I.) „Din Aradul Vechiu, de la Institutul Romanescu Bibliograficescu. În 1. Ianuarie. [1835 Cuprinsul precognitelor atheneice: §.1. Alocuție; §. 2-lea. Un dialogu; §.3. Ispita cugetului; §.4. Materia atheneică și

cabinetă; §.5. Un conțeptu despre soțietatea aceasta dătătoare de cărți; – Planul; §.6. Fundatorii Atheneului și a cabinetului pe obeliscul nemuririi A) D. D. Mețenași: B) D. D: Acționari; §.7. Alte materii; §.8. Conspectul Istoriei Românilor; §.9. Grăire cătră alți părtinitori; §.10. Coordinația Atheneului; §.11. Izbucnirea pornirilor; §.12. Continuarea coordnării; §.13. De ce trebuiță e conversaționalnicul lexiconu; §.14. Dar Atheneul Românesc?; §.15. Cauza vocabulariului; §.16. Cugetul redacției despre curețirea și îndreptarea limbei; §.17. Cauza întâzierii cu tipărirea. – statutele soțietății acestia; §.18. Să îngădue a se rădica soțietatea aceasta; §.19. Cuvântu cătră personalul Atheneicescu și cabineticesc”.

În capitolul §.2. al vechii reviste, intitulat „Un dialog”, Alexandru Gavra – coordonatorul acestui istoric demers – îi învață pe români, cu umor, cum să își chivernisească bani în defavoarea „beuturii” și „în câștigu” cărților:

„Pre acei bani, carii uneori îi chielțuești în neștire e cruțe-ți numai grăcleanul de beuturi, e be numai apă, să vezi ce-ți vei câștiga? Vei câștiga întâiu, că-ți vor rămânea banii ce-i dai pe beuturi nechielțuiți; a doaoa vei câștiga sănătate; a treia minte neturburată, și nănvăluită, prin carea iară-ți vei câștiga cinste, omenie naintea familiei tale, și naintea streinilor; a patra rând bun în casă-ți; a cincea înflorire economiei tale; iară a șasa pruncii tăi vor căpăta de la tine exemplu bunu, și așa prin acea cruțareîți vor rămânea bani destui pentru cărți”.

Care erau obiectivele (metodele, soluțiile) propuse de vechiul „Atheneu”, în limbajul de atunci: „Precognitele „Atheneulu”? .

„Redacția, îndată în fruntariul Atheneului cam în formă de prefație, arată publicului pașurile, carele-au făcut până aci, în treaba rădicării Soțietății românești dătătoare de cărți, înpletind în voarbă și alte observăți”.

Ca să fie mai motivant în întreprinderea sa, profesorul Alexandru Gavra s-a adresat direct cititorului într-un cuvânt înainte, folosind trimiteri la istoria și la originea poporului român, precum și la sentimentele de mândrie, la nevoia de știință, la speranța într-un viitor promițător al culturii și al istoriei române.

§.1. Alocuție pregătitoare.

„Române! Tu odraslă a streluciților tăi stremoși! Ce e aceasta de întru atâta te lăpădași de științe? Cum? Au poate cu miile de ani să-ți țână prilostirea? Au doară nu mai este rază de sperințe? Nu așa frate! Nu. Lasă-te de prejudecățile tale...”

Cine a fost Alexandru Gavra – susținătorul acestei îndrăznețe, fabuloase cauze românești?

Alexandru Gavra a fost timp de 55 de ani profesor de matematici și geografie, director al „Preparandiei” din Arad (1821 – 1877). Eforturile lui Gavra în educarea poporului s-au reflectat în publicarea unui lexicon de conversație, alături de Gh. Șincai, precum și în încercarea de a alcătui prima enciclopedie românească.

„Atheneu Romanescu” n-a mai apărut din motive financiare și politice.

Aceasta este logica pentru care conducerea Bibliotecii Județene arădene și-a dorit editarea

revistei, după 185 de ani și păstrarea numelui ei istoric, de asemenea.

Publicația bibliotecii județene, se dorește a fi, – fără să aibă pretenția rolului crucial al vechiului „Aheneu”, se înțelege! - o întrupare, un avatar al primului proiect de revistă românească, rămasă neîmplinită, rămasă în stadiu de manuscris.

„Ateneu arădean” este, desigur, adaptată contextului istoric al Aradului, al României.

Referitor la urmașa „Atheneului Romanescu”, Directorul fondator al acesteia, dl. Doru Sinaci, face următoarele precizări:

„Scris la 1835, în limba română, dar cu caractere chirilice, valorosul document este publicat pe situl bibliotecii noastre și transliterat pagină cu pagină. Revista «Ateneu arădean» se propune cititorilor drept o publicație de cercetare culturală și științifică, promovând și valorificând colecțiile Bibliotecii Județene «A.D. Xenopol» din Arad, evidențiind resursele comorile și izvoarele de înțelepciune ascunse în file de carte, prin articole și studii axate pe istoria scrisului și a tiparului. De asemenea sunt abordate și teme de biblioteconomie, patrimoniu cultural, literatură, istorie, arte, științele educației, credință. Apariția va fi una în format clasic. Nu în ultimul rând, vreau să mai insist asupra faptului că fundamentul ideatic este proiectul publicației de acum 185 de ani”, afirmă dr. Doru Sinaci, directorul Bibliotecii Județene „Alexandru D. Xenopol” Arad.

Colectivul de redacție de început a fost: Redactor șef, Doru Sinaci, Ioana Nistor – Redactor șef –adj, Lucia Bibarț – Secretar

General de redacție. Președinte: Conf. Univ. dr. Sorin Bulboacă; Vicepreședinte: Cristina Duma și membrii consiliului editorial: Floare Cândea, dr. Gabriela Marco, dr. Maria Pantea, dr. Gabriel Casap, dr. Sebastian – Dragoș Bunghez, Horia Truță și Ioan Tuleu. Tehnoredactarea aparține lui Gombos Wilhelm Doru.

În 4 ani, revista și-a schimbat puțin structura și conținutul, câștigând în deschidere, colaborări, substanță.

Consiliul editorial de azi are următoarea componență: Director fondator Doru Sinaci

Redactor șef, Lucia Bibarț; Redactor șef adjunct Darian Paraschiv. Consiliul editorial: Președinte Sorin Bulboacă; Vicepreședinte Gabriela –Tatiana Gureanu; Vicepreședinte Vasile Filip.

Pentru a-și asigura colaborarea cu România din Diaspora, pentru conectare cu scriitura contemporană, dar și pentru ieșirea peste granițele locale și naționale, „Ateneul” s-a fortificat cu redactori din Suedia, Franța, SUA, Spania, Republica Moldova, scriitori experimentați sau mai tineri și traducători din literatura lumii, precum și cu cea a incontestabilelor condeie ale unor maeștri ca: Gheorghe Schwartz – Arad; Lidia Vianu – București; Gheorghe Vidican – Oradea.

Ne bucurăm de alăturarea redactorilor Diasporei: Dorina Brândușa Landén – Suedia; Angela Nache –Mamier –Franța; Dorel Tătaru – SUA; Elisabeta Boțan – Spania; Silvia Goteanschii – Republica Moldova.

Semnează articole în numărul de față al revistei: Ștefan Ruja – prof univ. dr., Timișoara; Ovidiu Pecican – istoric, prof. univ. dr.; Cluj Napoca, Gheorghe Vidican – poet, prof. univ. Oradea; Nicolae Panaite – scriitor, manager revista „Expres cultural”; Zenovie Cârlușea – scriitor, critic literar, manager revista „Portal Măiaștra”, Tg Jiu; Simona Fusaru - secretar de redacție revista „Argeș”, Pitești; Daniel Săuca, manager revista „Caiete Silvane”, Zalău; Andrea H. Hedeș - scriitor, manager revista „Neuma”, Cluj - Napoca; Antoniu Martin - istoric, prof. univ., Arad; Maria Alexandra Pantea – cercetător, dr., Arad; IPS Timotei Seviciu, Arhiepiscopul Aradului; Ioan David - prof. univ, dr., Timișoara; Anton Ilica - prof. univ, dr Arad, Florea Lucaci – prof. univ, dr, Arad; Vasile Filip – Președinte UZPR, Arad; Lucreția Berzințu – Asociația Jurnaliștilor Români de Pretutindeni (AJRP), Canada; Valentin Gros – jurnalist, București; Gabriela Marco-istoric, dr., Arad; Crisula Ștefănescu – scriitor, jurnalist, traducător, Caracal; Lazăr Magu - autor literatură, Arad; Vasile Sărăndan

– jurnalist, Arad ; Elena Gherghinescu Ziegler – artist păpușar, Arad; Vasilica Grigoraș – prof, autor de literatură; Căndea Floare – prof. autor de literatură; Arad; Darian Paraschiv - prof. Arad; Marius Stoica- informatician, Arad; Ioana Nistor - prof., Arad; Rodica Oros – prof, Arad; Cristian Mladin – informatician, autor de literatură, Arad; Luiela Magdalena Csorba - prof. univ., Arad; Codin Șimonca Oprea - pr., prof., Arad; Paula Ștefania Tomuța – bibliotecar, Arad; Carina Baba – prof., autor de literatură, Arad; Valentina - Monica Barba – traducător, drd, București, Vasile Alexandru Nica, prof. Nădlac.

Din anul 2023, Ateneul a intrat și sub auspiciile, sperăm binefăcătoare, ale UZPR – filiala Arad.

Dorim vânt bun „Ateneului arădean”, articole de calitate și număr nelimitat de cititori.

Bibliografie / Webografie

Atheneu Romanescu (manuscris) / Alexandru Gavra, Arad, 1835<https://digital.bibliotecaarad.ro/s/biblioteca/item/149885>

Makerspace la bibliotecă

învață prin tine însuți împreună cu ceilalți

In memoriam, Cristina Duma

Marius Stoica

În 26 ianuarie, anul acesta, Biblioteca Județeană „Alexandru D. Xenopol” a inaugurat noul serviciu de bibliotecă: Makerspace.

Makerspace-ul este un concept relativ recent, dezvoltat în ultimii ani, și se referă la un spațiu de lucru, un atelier într-o instituție publică precum școala sau biblioteca sau chiar o organizație privată, dedicată descoperirii, învățării, creației, lucrului manual și împărtășirii de cunoștințe și abilități care se bazează în mod deosebit pe noile tehnologii dar nu numai. În funcție de diverse situații, în ultimii 30 de ani s-au folosit și alte denumiri echivalente pentru makerspace: hackerspace, fablab, makelab, techshop etc.

Makerspace-ul bibliotecii noastre este mai mult decât un atelier, un spațiu, el este un serviciu nou de bibliotecă care își propune să continue dezvoltarea activităților de tip STEAM pe care instituția noastră le-a inițiat încă din 2014 odată cu implementarea proiectului Biblioteca de aplicații – educație media în rândul adolescenților. STEAM este un acronim din limba engleză, prescurtare de la: știință, tehnologie, inginerie, artă și matematică. Mai mult decât atât, prin natura sa, un makerspace este un spațiu orientat către comunitate și în acest sens, pe termen lung, dorim să atragem cât mai multe grupuri și

comunități de creatori, tehnologiști, naturaliști amatori arădeni care să graviteze în jurul Makerspace-ului nostru.

În continuare am să fac un mic istoric al pașilor realizați de biblioteca noastră care cred că au condus către crearea Makerspace-ului.

Primul pas. Cel mai mare program orientat către tehnologie la care a participat biblioteca noastră și care a fost un fel de imbold la nivel național pentru toate bibliotecile care au participat, este programul Biblionet (2009 - 2014), program implementat de fundația IREX și finanțat de fundația „Bill și Melinda Gates”. Deși cu un obiectiv, mai degrabă orientat pe infrastructură decât pe educație, Biblionet-ul, prin cele 2283 de biblioteci comunale și orășenești pe care le-a dotat cu internet, calculatoare și alte echipamente, a adus tehnologia în prim-planul bibliotecilor publice din România. Dar cel mai important este faptul că s-a investit foarte mult în resursa umană

din biblioteci. În acest sens, a fost dezvoltată o echipă mare de zeci de traineri bibliotecari de la bibliotecile județene, din care am făcut și eu parte împreună cu colega mea Cristina Duma, care au fost formați pentru a implementa două cursuri dedicate bibliotecarilor din județ: „Introducere în operarea calculatoarelor” și „Bazele noilor servicii de bibliotecă”. Aș vrea să menționez importanța celui de-al doilea curs pe care l-am predat bibliotecarilor din județul nostru, dar care pot spune că, în aceeași măsură, m-a format și pe mine personal. Ideea de a avea cât mai multe servicii noi în bibliotecă cred că este esențială pentru bibliotecile din zilele noastre.

Al doilea pas. În acest sens, în 2014 bibliotecă noastră a reușit să câștige un grant de la fundația EIFL de 20000 de dolari pentru a realiza un program de educație media în rândul adolescenților. Cu această ocazie, bibliotecă a dezvoltat un curs de educație media, conceput și implementat de cadrele didactice Camelia Avramescu, Camelia Circa-Chirilă, Nicoleta Andrea Stoica și bibliotecarii Cristina Duma și subsemnatul. De asemenea, a fost creată Sala de cursuri care a fost dotată cu laptopuri și tablete prin programul de finanțare. În acest proiect a fost folosită infrastructură software open source: sistem de operare Ubuntu, platforma de elearning Moodle etc. În urma proiectului au fost formați și li s-au acordat diplome la aproape 300 de elevi de liceu și gimnaziu din Arad.

După finalizarea acestui proiect, începând cu 2015, am continuat cu alte activități de educație non-formală realizate la Sala de curs

precum: Introducere în utilizarea calculatorului (Cristina Duma) și Școala de vară Minecraft (subsemnatul).

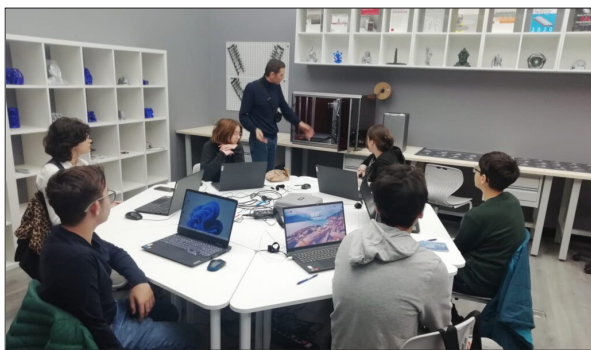
Aș vrea să menționez aici și seria de conferințe MyTech, prin care am realizat mai multe prezentări despre noile tehnologii împreună cu grupul utilizatorilor de Linux din Arad.

Așadar, după cum vedeți aici, următorul pas logic a fost să dezvoltăm și să transformăm Sala de curs dintr-un simplu spațiu într-un serviciu modern de educație non-formală, cu destinație permanentă. Acesta este un serviciu nou de bibliotecă, nu doar un spațiu. Pun accentul pe faptul că acesta este un SERVICIU pentru că de aici reiese plus valoarea și aspectul calitativ al acestui proiect nou al bibliotecii care este Makerspace-ul.

Dar ce este un Makerspace și de unde vine? Am să dau un citat mai lung dintr-un articol de pe makerspaces.com, care mi se pare că surprinde foarte bine ideea fondatoare a spațiilor/comunităților de tip makerspace. Citatul face referire la diferența dintre makerspace și hackerspace, numele primului spațiu de tip makerspace din anii 90 din Berlin:

„Pentru a înțelege diferențele dintre un hackerspace și un makerspace, trebuie să facem o scurtă lecție de istorie. Începutul hackerspace-urilor poate fi urmărit din 1995 la Berlin, când a fost lansat primul hackerspace din lume, numit C-Base. Conceptul de hackerspace a luat naștere ca locul în care un grup de programatori de computere se poate întâlni, lucra și împărtăși infrastructura. Ei „hackuiesc” tehnologia și încercă să o reprogrameze să facă ceva ce nu era menită să

facă. Acest termen de „hacking” sau „hacker” în domeniul IT a progresat curând și s-a extins în hacking-ul altor tipuri de tehnologii așa cum îl cunoaștem astăzi. De-a lungul anilor, prețul echipamentelor de producție, cum ar fi imprimantele 3D, dispozitivele de tăiat cu laser și routerele CNC au devenit mai accesibile, iar hackerspace-urile au evoluat în mod natural în spații de producție. Wikipedia definește un hackerspace „ca un spațiu de lucru operat de comunitate în care oamenii cu interese comune, adesea în computere, tehnologie, știință și artă digitală

se pot întâlni, socializa și colabora”. Acestea sunt, de asemenea, aceleași caracteristici pe care le veți găsi într-un makerspace. Este greu să mai găsești multe diferențe între cei doi termeni și cred că în acest moment este doar o chestiune de preferință ce nume alegi sau cu care te asociezi. Problema cu termenul hackerspace este imaginea negativă nefericită pe care oamenii o au despre un hacker. Poate fi complet bine să numiți incubatorul dvs. de afaceri privat „hackerspace”, dar nu cred că multe școli sau biblioteci vor merge pe această cale și vor continua să folosească termenul makerspace, maker lab etc.”

(Citat tradus din articolul „What is STEAM Education?”

Accesibil la: <https://www.makerspaces.com/what-is-a-makerspace/>)

Sunt două idei pe care le putem extrage din citatul de mai sus și pe care eu le încapsulez în sloganul: „învață prin tine însuși împreună cu ceilalți!”. Așadar, în orice tip de makerspace există două coordonate care sunt constante:

- Descoperă, experimentează, învață și creează prin tine însuși
- Împărtășește și colaborează cu ceilalți

La Makerspace-ul din biblioteca noastră punem accentul pe ambele coordonate, dar într-un cadru modern de educație non-formală de tip STEAM, orientată către noile tehnologii.

Dar ce este educația de tip STEAM?

„Educația STEAM este o abordare a învățării care utilizează știința, tehnologia, ingineria, artele și matematica ca puncte de acces pentru a ghida preocupările studenților/elevilor, dialogul și gândirea critică.”

(Citat tradus din articolul „What is STEAM Education?” Accesibil la: <https://art-sintegration.com/what-is-steam-education-in-k-12-schools/>)

Cu alte cuvinte educația STEAM este o activitate educațională de învățare și promovare a științei, tehnologiei și artei.

Accesul la serviciul și sala Makerspace se poate face prin mai multe modalități:

- Participare la ateliere/cluburi de modelare și imprimare 3d, microscopie, Arduino (dezvoltare cu microcontroler) etc. Mai multe detalii în curând.

- Participare la apelul de proiecte DIY prin aplicarea pe platforma Makerspace la Bibliotecă. Mai multe detalii în curând.
- Parteneriate cu instituțiile de învățământ. În mod special pentru grupele de vârstă mai mici se pot organiza vizite și sesiuni demonstrative pe baza unui acord/parteneriat între bibliotecă și instituția de învățământ de proveniență a grupului.

Din multitudinea de activități educaționale care se pot dezvolta într-un makerspace, le enumerăm pe acelea pentru care avem deja condiții de desfășurare:

- Modelare 3D
- Scanare 3D
- Imprimare 3D
- Gravură laser CNC
- Sculptură CNC
- Microscopie
- Alte activități de învățare precum: programare, editare video, dezvoltare web etc.

Echipamente:

- O imprimantă 3D de tip IDEX – Raise 3D E2
- Un echipament multifuncțional (imprimantă 3D / cutter laser / freză CNC) – Snapmaker 2.0 A350
- Un scanner 3D – Shining 3D Einstar
- Un microscop trinocular Optika B-293PLi
- Un display interactiv
- 12 Laptopuri
- alte echipamente/scule auxiliare

Capacitate sală pentru ateliere: 12 locuri

Pentru mai multe informații: bibliotecaarad.ro/makerspace

Biblioteca Orășenească SEBIȘ

Paula Ștefania Tomuța

Biblioteca orășenească Sebiș datează din 1953 când fondul de carte care urma să-i aparțină a fost mutat de la Biblioteca Raională Gurahonț.

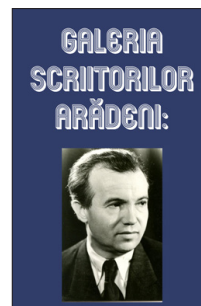
Ca să-și poată începe activitatea, noua bibliotecă a închiriat un spațiu particular în oraș. Din 1977, biblioteca funcționează în „Casa WALDSTEIN” (1814), clădire monument de arhitectură, construită în stil baroc târziu, care azi găzduiește „Muzeul Țării Zărandului”.

Începând din anul 2016, biblioteca Sebiș își desfășoară activitatea în impunătoarea clădire a Centrului Cultural - Sebiș.

Biblioteca se bucură de un fond de carte în număr de 36.000 de volume / unități de bibliotecă din diverse domenii, dispune de o generoasă Sală de Lectură dotată cu computere, facilitând accesul gratuit al cititorului la informație.

Biblioteca din Sebiș este prezentă la diverse acțiuni ale elevilor, printre care putem enumera: „Școala Altfel”, Mihai Beniuc în „Galeria scriitorilor arădeni”, „8 Martie - Ziua Femeii”, 1 iunie – Ziua Copilului și alte evenimente culturale în care suntem implicați alături de Centrul Cultural Sebiș. Cea mai mare parte din cititorii noștri este asigurată de elevii liceului Sebiș.

Biblioteca are 2 angajați: Marian Nicolae Bărbăței, din 2014 absolvent al Universității din Oradea, Facultatea de Istorie - Geografie și Paula Ștefania Tomuța, din 2014 absolventă a Universității „Aurel Vlaicu” Arad, Facultatea de Științe Economice, Secția Finanțe-Bănci.

Adresa / Contact: Parcul Libertății, nr. 1, cod poștal 315600

Telefon 0257 310055

Email: primăriasebis@yahoo.com

Orar de funcționare: Luni-Vineri 8.00-16.00

Servicii tradiționale: Împrumut Carte Adulți și Copii, Sală de lectură

Servicii digitale: computere

PATRIMONIU

Neîndoielnic, **EMINESCU**

Anton Ilica

a
fost
la Arad
în turneul
Transcarpatic

Număr de reprezentări în primul turneu al Trupeii lui Pascali în orașe transilvane (11 iunie – 3 sept. 1868), cf. publicației Familia (Buda,)

BRAȘOV	SIBIU	LUGOJ	TIMIȘOARA	ARAD	ORAVIȚA
3 (11, 14, 16 iunie)	2 (17, 19 iunie)	4 (11, 14, 19 iulie)	3 (30, 30, 31 iulie)	8 (1, 4, 8, 11, 14, 17, 18, 19, 21 aug.)	2 (31 aug., 3 sept.)

1 – 28 august 1868: ARAD (detalii, apud publicația *Familia*,
prezentă la reprezentațiile din Arad)

8 spectacole:

- **1 aug** (sâmbătă) a început reprezentarea în „edificiul teatral orășenesc”: *Poetul romantic*, recitare *Adă-ți aminte, Românie*, semnată de Ath. M. Marienescu, *Doi profesori procopsiți și neprocopsiți*,
- **4 aug**: *Frica e din rai* (a două reprezentare teatrală): *Ștregarul din Paris*;
- **8 aug**: *Sterian Pățitul* (comedie națională); *Mihai Viteazul și bătălia de la Călugăreni*, de D. Bolintineanu;
- **11 aug**. *Voinicios dar fricos, Mihai Viteazul și bătălia de la Călugăreni*, de D. Bolintineanu;
- **14 aug**. (se amână - Pascali fiind bolnav de „morbilă neputinței”)
- **17 aug**, a fost o reprezentație extraordinară, fără abonament: *Orbul și nebuna*;
- **18 aug** (se reia reprezentația din 14 aug., amânată): *Sărmanul muzicant* de M. Pascali; *Copila română* de Iosif Vulcan, recitare în costum național de Matilda Pascali; *Femeia trebuie să-și urmeze bărbatul* (comedie într-un act, cu Mihail Pascali și Matilda);
- **19 aug**: *Nu e fum fără foc: Un pahar de ceai*
- **21 aug**. (vineri, ultima reprezentație): *O glumă* (comedie într-un act de Ath. M. Marienescu) și *Nu vă temeți fetelor bătrâne* (comedie în trei acte de Iosif Vulcan, cu cântece) - premiere

Posibil să viziteze Siria, Pâncota, trecând spre Lipova, prin podgoria Miniș;
Societatea Română Teatrală a Domnului Pascali, cu cei 12 membri aflați în turneul teatral a fost invitată la Balul Banchetului de la Palat (22 august 1868) (articol semnat D.G.);

În numărul din 18/ 30 august, pe pagina întâi, *Familia* publică poezia *La o artistă*, semnată de Mihai Eminescu.

NOTĂ:

Orașul Arad **NU ARE UN MONUMENT REPREZENTATIV AL LUI EMINESCU**

Informațiile provin din relatarea revistei *Familia*, din anul 1868, singura foaie românească limitrofă

Repertoriul pentru stagiunea 1868 cuprinde 25 de reprezentații, dintre care 12 drame și 13 comedii:

a) drame: *Idiotul, Prizonierul din Basilia, Sărmanul muzicant, Ea este nebuna, Dalila, Martirul familiei, Fericirea în nebunie, Tata moșul, Cerșetorul, Copilul Greciei, Visul unui roman murind, Orbul și nebuna;*

b) comedie: *Nevasta trebuie să-și urmeze bărbatul, Un pahar de ceai, Ștregarul din Paris, Femeile care plâng, Pianul Bertei, Femeile limbute, Bărbatul văduvei, Uită-te dar nu te atinge, Nu e fum fără foc, Pricopsiții, Noaptea unei stele, Necredința bărbaților, Gărgăunii*

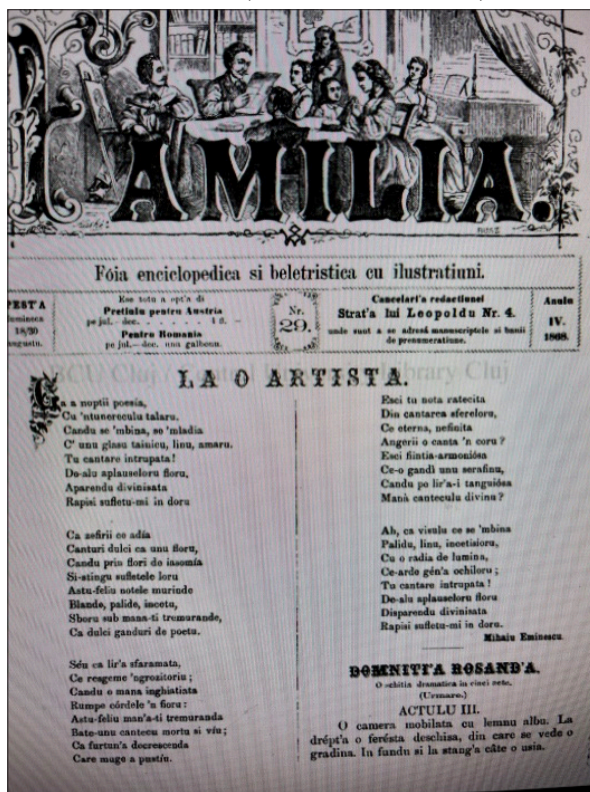
Se creează, adeseori, mituri în jurul unor personalități, fără ca să se mai verifice autenticitatea informațiilor biografice. Tânărul Mihai Eminescu a însoțit, ca angajat permanent,

trupa de teatru a lui Mihai Pascali din București, aflată în turneu românesc pe un traseu ce cuprinde și Aradul. Era angajat permanent, având atribuții de copist, suflor și secretar personal al directorului teatral. Chiar el mărturisește în Mss 2255, f. 294 următoarele: „Dacă de la al 14-lea an și până la al 20-lea mi-am câștigat singur pâinea, într-o viață aventuroasă și plină de nemulțumiri – am făcut-o aceasta cu deplină conștiință a sacrificiului, însă nu din capriciu copilăresc, precum și protestasem foarte des față de cunoștii mei, căci vroiam mai iute să trec de la un lucru rău, decât de fiul unui om sărac și van”. Pe atunci, Eminescu avea 18 ani și debutase deja de doi ani (1866) la revista *Familia* din Pesta cu poezia *De-aș avea*, prilej cu care Iosif Vulcan îl botează cu numele specific românesc: *Mihail Eminovici devine Mihai Eminescu*. Încep peregrinările, ca un fel de „fugă de acasă”. Trecând prin Cernăuți, trupa de teatru Tardini – Vlădicescu îl ia pe Mihail în componența sa (ca „însoțitor entuziast”), dispărând astfel din postul de copist botoșănean. Până în toamna anului 1865, a hălăduit, cu trupa de teatru, prin localități românești (Ploiești, Galați, București), ajungând și la Brașov, cu spectacole la Gimnaziul românesc *Andrei Șaguna*. A jucat chiar rolul Ciobănașului din drama lui Hasdeu „*Răzvan și Vidra*”.

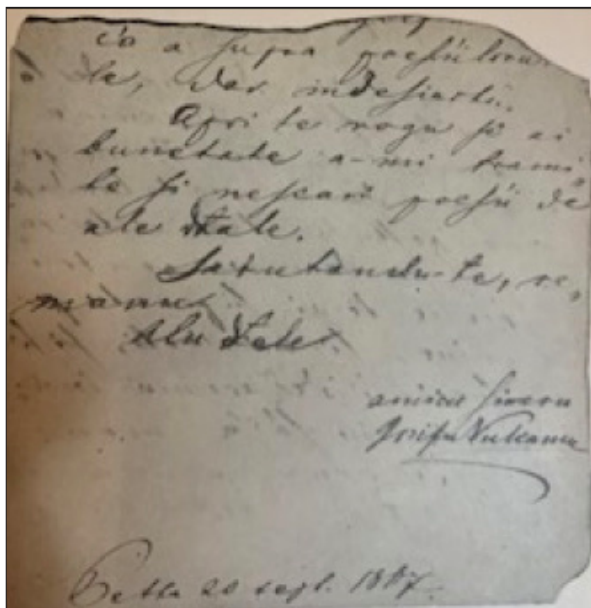
În 20 februarie 1866, revista românească, *Familia*, nr.6 din Pesta, condusă de Iosif Vulcan, îi publică poezia „De-aș avea”. Elevul privatist, Mihail Eminoviciu trimite poezia, iar Iosif Vulcan îi românizează numele: Mihai EMINESCU. Avea atunci 16 ani. Mai mult,

de la înființarea foii, Iosif Vulcan mai publică alte câteva poezii semnate de Eminescu, ceea ce-l recomanda ca un colaborator apreciat al revistei (*Speranța, La Bucovina, La Heliade, La o artistă*). Prin urmare, la descinderea lui Mihai în Arad, Eminescu era considerat un bun și fidel colaborator al Familiei, poeziile publicându-i-se în primele pagini. O mențiune importantă: Între documentele de la Ipotești, s-a găsit o scrisoare a lui Iosif Vulcan către Eminescu, datat 20 sept. 1867, care se precizează: „*Apoi, te rog să ai bunătatea de a-mi trimite poezii de-ale tale*” (vezi A. Z. N. Pop, *Contribuții documentare la biografia lui Mihai Eminescu*, Editura Academiei, 1962, p. 57, facsimil).

Prin urmare, atunci când publică „*De-aș avea*” în *Familia* (25 februarie 1866) avea 16

ani și 41 de zile. Înzestrat cu har poetic și cu o apetență specială pentru hoinăreală („hotărât să-și ia o porție hoinară de libertate”, cf. L. Bibart, 14 ian. 2021, UZPR), se angajează ca sufleur și actor în echipa teatrală a lui Iorgu Caragiale, iar apoi, în anul 1868, în cea a lui Mihai Pascali, cu sediul în București (Pascali „și-a alcătuit o trupă proprie numită «Micul Batel» și a lucrat la o serie de piese, cele mai multe traduse sau adaptate, pe care le-a pus în scenă în sala Teatrului Bossel”). Ca angajat al lui Mihai Pascali (sufleur, copiator, traducător, secretar personal și «actor» în roluri episodice) colindă prin orașe transilvane: Brașov, Sibiu, Lugoj, Timișoara, Arad, Oravița, apoi în orașe moldave și bucovinene, Galați, Iași, Cernăuți, Botoșani. (Istoricul literar V. Crăciun reconstituie harta drumurilor eminesciene). Eminescu era angajat, cu salariu și obligații atribuite de directorului Pascali, fiind chiar secretar personal al acestuia. Ca să treacă granița avea nevoie de pașaport, prin urmare nu putea umbla de

capul lui. Este perioada în care i se semnalează prezența la Brașov, Sibiu, Lugoj, Timișoara, Oravița, deci ce motiv ar exista să-i contestăm prezența la Arad? E adevărat că nu există un document explicit. Dar nici nu-l regăsim în altă parte, spre a nu participa la reprezentațiile teatrale din sala Hirschl. ***Includerea lui Eminescu în grupul teatral Pascali coincide cu lunga absență de acasă, spre disperarea părintelui său.*** Pentru spectacole, Eminescu era extrem de necesar, atât ca sufleur – erau prezentate câteva texte noi, de-ale lui Iosif Vulcan, prezent personal la Arad, împreună cu câțiva redactori ai ***Familiei***, însărcinați să elaboreze cronici ale spectacolelor. Apoi, mai mult decât în altă parte, Eminescu avea dorința de a se întâlni cu „nașul său”, proprietarul foii ***Familia***, pentru că de la debut (1866) până în august 1868, trimite câteva poezii, care vor fi publicate în paginile acesteia, cu semnătura lui Eminescu. O întâlnire de cunoaștere și de mulțumire cu siguranță că a fost căutată și a avut loc, cu atât mai mult că a existat o corespondență demonstrată între cei doi (vezi și corespondența din facsimil, aflată în casa din Ipotești).

Între 1 – 28 august 1868, trupa „Micul Batel” din București, alcătuită și condusă de Mihail Pascali, cu cei 12 componenți, se află la Arad. În tratatul ***Transilvania și Teatrul arădean până la Marea Unire*** (Editura Academiei, 2005), Lizica MIHUȚ are o secvență despre ***Mihai Eminescu la Arad*** (p. 151), livrându-ne o serie de date de sprijin. ***Teatrul propriu al lui Mihail Pascali***, pornește în turneu teatral transilvan pe ruta Brașov – Oravița, trece prin

Arad, unde a susținut cele mai multe spectacole în perioada 1 – 27 august 1868. A fost un eveniment referențial pentru cultura Aradului, care a mobilizat nu doar intelectualitatea românească, ci și numeroși doritori din împrejurimi, „sosiți cu birje și căruțe”, pentru a asculta „limba românească dulce și sonoră”, după cum se scrie în *Familia* din 4 august 1868, citând-o pe L. Mihuț. Repertoriul teatral cuprindea textele: *Doi profesori procopsiți și neprocopsiți, Mihai Viteazul și bătălia de la Călugăreni, Poetul romantic, Voinicios dar fricos, Ștregarul din Paris și Orbul și nebuna* (cf. L. Mihuț, lucr. cit., p. 151). A fost aproape o lună excepțională pentru românii din Arad, precum și pentru intelectuali grupați în jurul unor instituții culturale (*Preparandia*, școala de pregătire a învățătorilor în limba română, Școala Clericală, instituție de pregătire a preoțimii ortodoxe, *Conservatorul de muzică*) și a românilor arădeni, investiți cu funcții: avocați (Vasile Stănescu), jurnaliști (Ath. M. Marienescu), bancheri (Nicolae Oncu), deputați și inspectori școlari (I. Popovici Desseanu), profesori (Al. Gavra), cler (I. Mețianu).

A sosit protipendada din Oradea, dintre care face parte Iosif Vulcan, directorul revistei *Familia* (Pesta). Iosif Vulcan a fost un mare iubitor de teatru, înființând, în Imperiu, „*Societatea pentru crearea unui fond de teatru român*”, ca să fie „o școală de cultură națională”. De altă parte, Iosif Vulcan a fost el însuși autorul unor piese de teatru, dintre care amintim *Ștefan Vodă cel Tânăr, Mireasă pentru Mireasă, Panteonul român* etc. Foaia *Familia*, patronată de Vulcan, i-a publicat

lui Eminescu aproape toate poeziile pe care le-a tipărit până la întâlnirea celor doi: *De-aș avea, O călătorie în zori, Din străinătate, La Bucovina, Speranța, Misterele nopții, Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie, La Heliade, La o artistă*, ceea ce nu e puțin pentru a dobândi o personalitate poetică în jurul publicației. A fost un pretext potrivit pentru foarte tânărul Mihail de a căuta compania „nașului său”, a-i mulțumi, a-i propune continuarea colaborării la revistă și de a beneficia de o conversație elevată cu bărbatul de 61 de ani. Aici, la Arad, s-a încropit o relație culturală, în urma căreia Eminovici a devenit Eminescu și Mihail a devenit Mihai, iar paginile foii românești *Familia* de la Pesta să găzduiască din 1866 până în 1870 câteva colaborări poetice ale lui Mihai Eminescu.

Lizica Mihuț (vezi capitolul *Mihai Eminescu la Arad?*, loc. cit., pp. 151 - 152), își pune următoarea întrebare: „Ce rol a avut tânărul Mihai Eminescu în acest turneu?” Mai pomenește că tânărul Mihail „se află trecut pe afiș”, dar îndeplinea „roluri episodice” și „activitatea de suflor” (opinie împărtășită deopotrivă de Horia Truță) Presa vremii din Timișoara scrie că tânărul bucovinean era „secretar particular al lui M. Pascali, copist de roluri și suflor în timpul spectacolelor”. Alții împărtășesc opinia lui G. Călinescu cum că acesta „ședea în cușca suflorului” și „fuma în pauză tihnit din pipă”, picurândându-ne îndoiala despre tihna pe care o oferea pipa pentru tenul unui tânăr căruia abia îi crescuse puținii peri ai bărbii. Tânărul frumos, cu plete negre și ochi expresivi, se recomanda „*Mihai Eminovici*,

actor în trupa lui Pascali”, după mărturisirile presei din Braşov.

Revenim la Arad, luna august 1868. Membrii trupei au fost întreţinuţi (cazare, masă) de Ioan Popovici Desseanu, avocat important al Aradului, dar membrii familiei Pascali era cazată la hotelul Crucea Albă, chiar şi pentru că Matilda abia născuse un flăcău la Timişoara, chiar în timpul turneului bănăţean. Pascali îi scrie pe o fotografie următoarele: „Amicului Românilor, susţinătorului artelor, suvenire de afecţiune şi de amicitie. M. Pascali” (apud prof. C. Stoica). Despre activitatea lui Desseanu, prof. dr. Doru Bogdan elaborează un foarte documentat studiu istoric, evidenţiind contribuţia acestuia la întreţinerea spiritului cultural şi naţional al românilor arădeni.

Locaţia spectacolelor a fost Teatrul evreiesc Hirschl, aşezat în colţul actual al Pieţei Avram Iancu, aflat acum (2024) într-o jalnică ruină a dezinteresului autorităţilor pentru acest prim locaş dedicat teatrului având fundaţie stabilă din piatră. Reprezentările teatrale au stârnit entuziasmul de fiecare dată: „publicul nostru (de limbă română), scrie ziarul maghiar „*Alföld*”, 23 august 1868, va purta o amintire de neşters faptului că a asistat pe viu la zori de dezvoltării literaturii şi artei teatrale româneşti, asemenea rândunelilor care vestesc primăvara”. În acelaşi loc, se consemnează: „... prestaţia actorilor a fost răsplătită cu nemăsurate bisuri, buchete şi coşuri de flori, care de care mai frumoase. Aradul, credem noi, va rămâne printre amintirile cele mai plăcute ale acestei trupe de teatru.” Publicistul şi scriitorul de teatru, Iosif Vulcan, mărturiseşte că s-a

întâlnit şi a conversat cu Eminescu în timp ce se afla la Arad.

Chestiunea este că încă nu există un document explicit privind trecerea lui Mihai Eminescu prin Arad. În asemenea situaţie, vom trece la o argumentare eventuală a ABSENŢEI lui Eminescu în luna august 1868, absenţă posibilă în timpul reprezentaţiilor din Arad. Nu e cazul. El era angajat permanent al trupei lui Pascali, făcea parte din cei 12 componenţi ai echipei, participând la întregul program al acesteia. Atunci când cineva se îmbolnăvea, singura presă în limba română, foaia enciclopedică şi beletristică *Familia*, din Pesta, relatează nu doar amânarea reprezentaţiei ei şi cauza, cum s-a întâmplat cu îmbolnăvirile unor actori, inclusiv a lui Mihai şi Matilda Pascali. De altă parte, la toate spectacolele turneului transilvan (Braşov - Oraviţa), lui Eminescu, măcar ca suffleur, nu i s-a semnalat absenţa, după cum nici la Arad. Mai mult, prezenţa lui Iosif Vulcan la Arad – ştirile provin din revista sa – cel care a primit poezia *De-aş avea* de la Mihail Eminovici (însoţită de o amiabilă scrisoare) era în interesul personal al lui Eminescu să-l cunoască şi eventual să-i mulţumească pentru debut şi botez literar. Cu siguranţă, Iosif Vulcan s-a conversat cu Eminescu şi chiar a primit manuscrisul poeziei *La o artistă*, care o va publica, pe pagina 1, în *Familia* din 18/ 30 august 1868.

Eminescu va părăsi echipa actoricească a lui Pascali abia în anul următor, când va ajunge la Botoşani în turneul din Moldova şi unde tatăl său, Căminarul Gheorghe Eminovici, îl reţine acasă (după o absenţă de aproape 2 ani), cu promisiunea că-l va înscrie la Universitatea

din Viena, unde va și ajunge în 2 octombrie 1869. În drum spre Viena, de la Cernăuți, la Praga, își face celebra fotografie de tinerețe, necesară pentru studenție. Prin urmare, NU se semnalează absența la Arad a lui Eminescu din componența trupei lui Pascali și niciun deranj al reprezentărilor, după cum nici la Brașov, Sibiu, Lugoj, Timișoara, Oravița, presa nu pomenește expres de Eminescu. La urma urmei, el era un tinerel, cu atribuții de culise. Doar la Arad, întâlnirea cu Iosif Vulcan a avut loc fără doar și poate pentru că urmele acesteia se constată în foaia pestană FAMILIA, singura românească în acel timp și în aceste părți.

În 2 sept., de la Oravița, cu căruțele, Trupa lui Pascali pleacă spre Baziaș (atenție, Baziaș, nu Buziaș), prin Naidăș, pentru îmbarcarea pe vaporul de pe Dunăre și coboară la Giurgiu, de unde ia trenul spre București.

Începutul stagiunii din toamna lui 1868 se demarează prin plecarea într-un nou turneu, început la Galați și continuat cu Iași, Cernăuți și Botoșani. **Familia** (nr. 24 din 27 iunie 1869) anunță că, după reprezentațiile de la Iași, Botoșani și Cernăuți, trupa „va veni prin Bucovina în Transilvania și Banat”. După reprezentația teatrală de la Botoșani, Mihai este reținut acasă (de autoritatea tatălui său) până în toamnă, când va pleca spre Viena, prin Praga. În 2 oct. 1869, se înscrie la Universitatea din Viena. (Reamintim că Trupa lui Pascali a sosit la Arad, în perioada 12 – 19 august 1871, dând 7 reprezentații, fără să fie Eminescu cuprins în echipă el fiind reținut pentru studii la Viena).

Istoria literară consemnează șederea lui

Mihai Eminescu la Arad, împreună cu trupa teatrală a lui Pascali, fiind angajatul acestuia din toamna anului 1867 până la plecarea spre Viena pentru studii, în toamna lui 1869. Unul dintre cele mai sentimentale ecouri ale trecerii lui Eminescu pe Corso-ul arădean ori faleză Mureșului, poate pe holul hotelului Crucea albă – care păstrează umbre ale lui Enescu, Caragiale, Coșbuc, Goga, Iorga, dar și Liszt, Strauss - fiul, Brahms, Casals, Franz Iosef, Napoleon, Ady Endre, Móríciz Zsigmond etc. – este lirica Luciei Bibarț: „**Azi, L-am zărit**”, din volumul **Poetizările tactile** (2016):

”Azi L-am zărit / pe Eminescu/ în oraș! / Căta nepământean / și pățimaș./ Era ... atât de singur, / de tânăr, de frumos, / încât am pribegit /- nălucă de prisos-/ în urma Sa.// Si pașii Lui / – năucitor de clar -,/ din caldarâm s-au adâncit / în timp / de chihlimbar./ Azi L-am zărit / pe Eminescu -n gând / și-am început/- nu știu de ce -.../să plâng!//”

Același respect se regăsește în creațiile altor admiratori ai poetului, cum ar fi Ionel Rusu în poemul **Umbra lui Eminescu la Arad**, din volumul **Poemele regăsirii** (2022, pp. 22 – 28)

Câteva concluzii se impun:

1. Punerea semnului de întrebare de către Lizica Mihuț, cercetătoare a problemelor teatrale ale Aradului (și Transilvaniei) induce un sentiment de îndoială privind activitatea lui Eminescu la Arad (**Mihai Eminescu la Arad?**); Informații exprese și explicite des-

pre prezența lui Eminescu la Arad, timp de 27 de zile în luna august 1868, nu există, după cum nu există nici argumente ale contrariului; Eminescu era angajatul trupei (făcând servicii de sufleur, copist de roluri, secretar al directorului Pascali, actor episodic), având atribuții de culise, iar biografia sa nu-i semnaleză prezența în altă parte; pe atunci, traversarea Carpaților dinspre București la Brașov pentru turneul transcarpatic se realiza prin trecerea frontierei vamale, ceea ce presupune o organizare oficială (A. Z. N. Pop nu găsește numele lui Eminovici între „hârtiile de pașaportare”)

2. Pe scena Teatrului Hirschl din Arad, a fost prezentat repertoriul trupei (nepotrivit cuvânt !!!) bucureștene, poposind, în orașul nostru, o perioadă mai îndelungată decât în celelalte orașe ale turneului transilvan și având cele mai multe reprezentații; în perioada amintită, la Arad a sosit Iosif Vulcan, redactorul responsabil al publicației *Familia* (tipărită la Oradea, dar purtând Pesta, ca loc de apariție); De ce? Iosif Vulcan a fost autor de piese de teatru, iar între reprezentații se aflau câteva texte semnate de acesta; I. V. a fost preocupat de teatru, manifestând un interes crescut pentru evidențierea rolului acestei instituții culturale pentru formarea morală și patriotică a românilor; Eminescu a publicat câteva din primele sale poezii în *Familia*, iar sosirea sa la Arad a devenit un pretext pentru cunoaștere și continuarea colaborării; menționăm implicarea lui Ion Popovici – Desseanu, avocat, inspector școlar și parlamentar arădean, autorul unui proiect pentru O Școală Mare (de tip uni-

versitar) la Arad, care a oferit găzduire actorilor și personalului auxiliar.

3. Horia Truță menționează patru momente ale prezenței lui Eminescu cu Aradul: 1 – 28 august 1868, cu Trupa de teatru a lui Mihail Pascali; legătura cu medicul Ioan Hozan (n. 1846, Șoimoș – m. 1909), pe baza prieteniei cu Slavici din perioada vieneză; relația cu Nicolae ONCU (1849 - 1914), directorul Băncii Victoria din Arad, care-i trimite lui Eminescu o scrisoare cu următorul conținut: „Te rog să vii până la mine îndată ce vei sosi. Te aștept acasă până la 7 orare seara. Vino curând” (apud D. Vatamaniuc, 1978, p. 711); prietenia cu folcloristul Miron Pompiliu și descrierea, în presă a „câmpiei arădene”, în 1877.

4. La moartea lui Eminescu, în 15 iunie 1889, I. Vulcan dedică întreg numărul 28 din 25 iunie / 7 iulie lui Eminescu, în care publică cele 12 lirice apărute în publicația sa. Are o mențiune cu legătură tematică: „știm însă că *s-a angajat Eminescu în trupa lui Pascali* (s.n.) care dădea reprezentații în unele părți locuite de românii de dincoace de Carpați” (p. 208).

5. Prezența lui Eminescu la Arad, în componența trupei Pascali, dă urbei noastre o identitate de obște, iar *Ziua Culturii Naționale devine prilej de reflecție pentru măreția unor evenimente care evidențiază contribuția Aradului la caligrafierea specificului național românesc.*

Pe o placă memorială, montată de prof. Cristian Stoica, scria (între timp, placa a dispărut): „În această casă a locuit între anii 1860-1892 avocatul Ioan Popovici Desseanu (1831-1892) lider al Mișcării Naționale Române. Publicistul Iosif Vulcan l-a întâlnit aici pe poetul Mihai Eminescu cu ocazia turneului trupei teatrale a lui Pascaly august 1868.”

Foaia enciclopedică și beletristică, **Familia**, nr. 29, sept. 1866, în care „proprietarul, redactorul răspunzător și editorul Iosif Vulcan” tipărește poezia **Speranța** a lui Mihai Eminescu. Foaia apare la Pesta, dar tipărirea se efectuează la Oradea.

Folia enciclopedică și beletristică cu ilustrațiuni.

PESTA	Este în de-care săptămână odată, adică din ziua a continenței o oală și dinotată.	Nr.	II
1863	Prețulu pentru Austria	29	cursu
sept.	pe Jul. Dec. 48. —		anual.
1866	Pentru Romania		
	pe Jul. — Dec. unu galben și dinotată.		

SPERANȚA.

Cum mângăia dulce, alina usioru
Speranța pe toti moritorii!
Tristetia, dorere și lacrimi, amoru,
Anilulu si-ada în simu-i de doru
Și pieru, cum de bore pieru nori .

Preem calatorulu, prin masti rataciodu,
Prin umbr'a padurii ozi dese,
La slab'a lumina ce-o vede luciodu
Alerga portatu ca de vantu
Din noptea padurii de ese:

Asie si speranța — e'aua licuru usioru,
Cu slab'a-i lumina palioda
Anima 'ne' odata tremendulu picioru,
De uita de sarcini, de uita de nori,
Și unde o vede s'avena.

La ceia-ce în carcere plange amaru,
Și blasfema cerulu și s'ortea,
La segr'a-i dorere și pune hotaru,
Fazanda s'e-i apara în negru talaru
A lumii parănimfa — m'ortea

Și mastii, ce stringe pruncuti-i la simu,
Printru de lacrima plina,
Vediodu cum genit'e mortii se 'colia'

Pe fruntea-i copila cu spasmuri și chinu,
Speranța dorerea i-alina.

Că-și vede suriau-i de gratie plianu,
Și uita pericolulu mare,
L'apleca mai dulce la simu-i de crinan
Și fati'a-i umbreaca cu perla ebenina,
La peptu-i în stringe mai tare.

Asie marinarii pe mare amblaodu,
Iabiti de talazuri, fortune,
Iabiti de orcanulu ghiastosu urlandu,
Speranța li face de uita de vantu,
Și spera la tempurii mai bune.

Asie virtuosii morinda nu desperu,
Speranța a lor frunte 'nsemna,
Speranța cea dulce de plata în cerin,
Și face de uita de-a mortii doreri,
Pleopele 'n pace li 'nehina.

Cum mângăia dulce, alina usioru
Speranța pe toti moritorii!
Tristetia, dorere și lacrimi, amoru,
Anilulu si-ada în simu-i de doru
Și pieru, cum de bore pieru nori.

Mihai Eminescu.
29

„Amintiri despre Eminescu”

Ioan David

Sub acest generic a apărut, în publicația bănățeană „Dreptatea”, un articol cu titlul de mai sus, semnat de Al. Vlahuță.

Autorul aduce un elogiu Luceafărului poeziei românești, dar și împrejurările în care l-a cunoscut pe Mihai Eminescu.

Îl voi reda întocmai având în vedere caracterul documentar al textului și ineditul situației:

„Eram în gimnaziu când am cetit primele poezii ale lui Eminescu și trista lui nuvelă Sărmanul Dionis. Versurile lui esercitau asupra mea o înrăurire extraordinar de puternică; adâncimea fascinantă a gândurilor lui mă umplea de un fior mistic, de o admirație estetică. Și de multe ori am căutat să văd în închipuirea mea de copil figura cunoscută a acestui zeu, care mi se părea că trebuie să trăiască o viață cu totul deosebită de a noastră, într-o lume supra-umană, fantastică. Credeam câteodată că zăresc în unele tablouri din Sărmanul Dionis o vagă siluetă care se depărta mereu, și par-că se topia într-o lumină imensă, amețitoare.

Când am terminat liceul aveam în cap figura lui Eminescu, așa cum mi-o făcusem eu: un tânăr slab, înalt, palid și tras la față, cu ochii negri, visători, pe umeri îi cad plete undulate;

o haină lungă și veche îi acoperă trupul până la călcâie; el nu vede pe unde calcă, nu se uită la nimeni, și merge ca un somna[m]bul, parcă ar pluti.

Trei ani am căutat pe ulițele capitalei figura aceasta, și n-am găsit-o. Într-o zi mă-ntorceam cu mai mulți prieteni de la universitate. În dosul pasagiului aud pe cineva zicând: uite Eminescu! Toți ne oprim să-l vedem. Un om în vârstă, bine făcut, rotund la față, fără plete, îmbrăcat ca toți oamenii... Îl văd suindu-se în tramvaiu – mă despart de prieteni și mă urc și eu. Mă așez în fața poetului și-l privesc cu sfială. El ține pe brațe un ghiozdan ros pe la margini; degetele de la mâna dreaptă-i sunt pline de cerneală violetă; ochii lui mici, înfunțați, cu gene rare, au privirea vagă și ostentivă a omului distras, dus pe gânduri.

Lângă el stă o cocoană slabă și sulemenită, care-l privește din ce în ce mai intrigată. Ea-și șterge cu batista colțurile gurei și-și potrivește brodurile de la pălărie, cu gesturile unei persoane care ia o hotărâre.

— Așa-i că nu mă mai cunoașteți, domnule Eminovici?...

Eminescu se-ntoarce; un zâmbet blând îi luminează fața.

— Doamna A... cu ce pricină pe aici?

Și doamna-i spune că fata ei a părăsit trupa și caută un loc de profesoară; îi aduce aminte de când făcea și el parte din trupă, ș-of-tează...

— Dar Dta, ce faci aici în București?

— Eu... dau lecții

Suntem în strada Buzeștilor. Eminescu se scoală încet și face semn conductorului să oprească.

— Ce, pe-aici stai?

Poetul răspunde c-o mișcare plictisită din cap, care înseamnă și da și bună ziua, și multe de toate.

Cinci ani după asta. Stăm amândoi la o masă în cafeneaua de la Imperial. În fața noastră la o altă masă e un bătrân cu o figură foarte curioasă, de o slăbiciune și de o culoare bolnăvicioasă. Eminescu îl privește lung, milos –

nu-și poate lua ochii de la el. Se pleacă încet la urechea mea.

— Oare cine-o fi? tu nu-l cunoști?

— Nu... de ce mă-ntrebi?

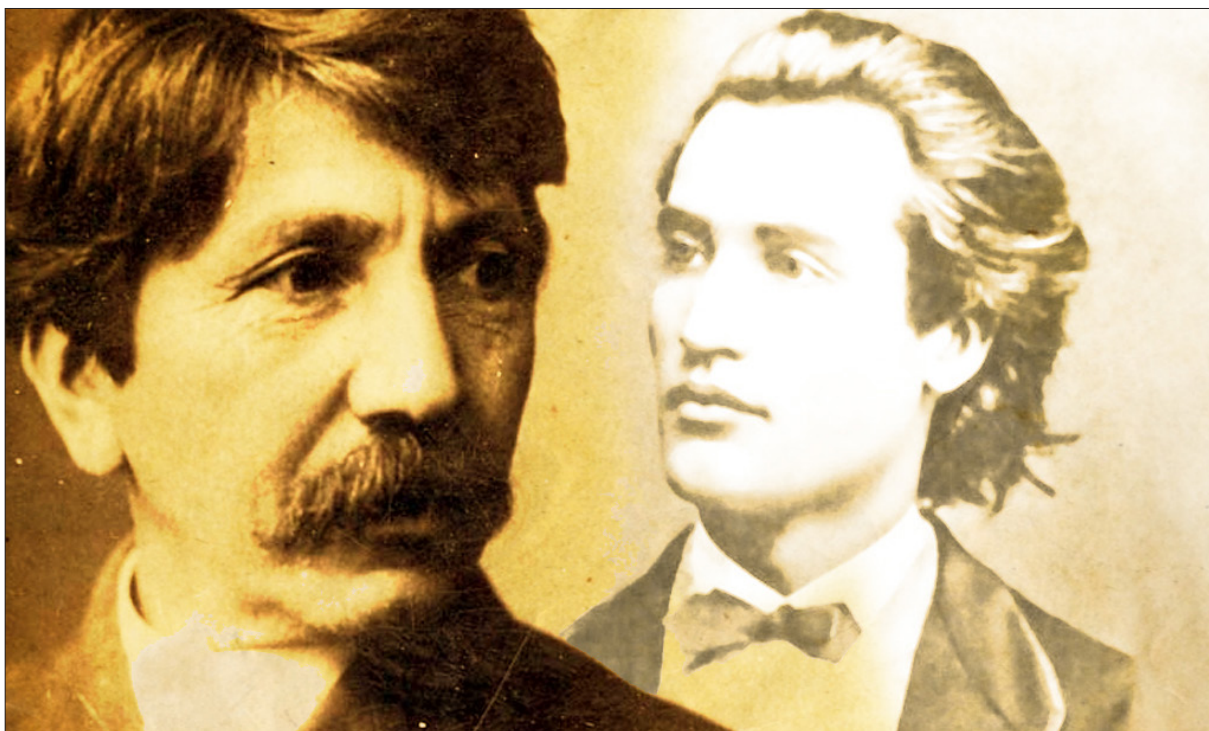
— Grozav seamănă cu tata.

Întrebăm pe chelner și aflăm că-i consulul de la Salonic.

Poetul mă sfătuiește să traduc în versuri Cei șapte de la Teba și laudă seninătatea și măreția tragediilor clasice.

O fetiță, cu un paneraș de flori, se tot mi-logește pe lângă noi, cu un aer de sfâșietoare mizerie. Aleg o garoafă și o dau poetului, care-mi spune că-i plac florile. Eminescu ridică garoafa cu un gest delicat, se uită gânditoriu la petalele învoalte, de un roșiu închis, și, ca și cum ar relua șirul unei discuțiuni întrerupte un moment, îmi spune:

— Degeaba, ne trebuie un poet care s-o

ia peste câmpii, nebunește... ne trebuie ceva nou, cu totul nou... un nebun, doar un nebun de geniu, care să-și croiască, el, o faimă a lui și un chin neîncercat de nimeni...

Eu îl privesc lung, nedumerit; aștept să văd cu ce să leagă asta.

— Cine?

— Mile. Da, da, nu te uita. Mile e poet...

În Caetul roșu al lui am găsit lucruri minunate!...

Acum prind legătura: roșăța garoafei a chemat Caietul roșu.

E târziu, aproape miezul nopții. Afară plouă, și, cum n-avem umbrelă, o ținem mai mult o fugă până la hotel Metropol.

— Rămâi la mine-n noaptea asta...

— Nu pot, am de făcut gazeta pe mâine... și mie nu-mi vine îndemână să scriu decât acasă la mine. Da hai, că mă sui și eu pentru un sfert de ceas, poate-a mai sta ploaia.

Eminescu are chef de vorbă. Îmi povestește o dragoste a lui, o întâmplare curioasă, care i-a inspirat poezia *Luceafărul*, și care nu se poate spune aici...

— Dar știi că sunt două aproape. Își ia pălăria și pleacă grăbit.

Mă culc. Ascult cum răpăie ploaia pe acoperiș; și mă gândesc la Eminescu, cât îi de sărac și de chinuit. Am un bilet de loterie, și fac planuri generoase pe câștigul cel mare, de 100.000 de lei. – Aud pași pripit pe sală... o bătaie discretă la ușă.

— Cine-i?

— Eu... Mi-am uitat garoafa.

Aprind lumânarea. Eminescu, ud leoarcă, își ia floarea de pe masă și sgribulit, cu un râs

copilăresc, îmi zice noapte bună și pleacă.

Pentru prima oară poetul îmi dă de gândit”.

În paginile „Dreptății”¹ și-au dat întâlnire, prin bunăvoința lui Valeriu Braniște și Corneliu Diaconovici, cârmuitori ai publicației, cei mai cunoscuți scriitori din Transilvania, Banat și dincolo de Carpați. Despre contribuția lor literară, la această publicație timișoreană, în edițiile viitoare ale revistei.

1 „Dreptatea”. *Gazetă politică și literară*, apare zilnic la Timișoara (25 decembrie 1893/6 ianuarie 1894 – 31 decembrie 1897/12 ianuarie 1898), editată de dr. Cornel Diaconovici (și director, martie-iulie 1894). În mod succesiv, își dau concursul redactorii Valeriu Braniște (și editor, noiembrie 1894 – aprilie 1895), Elie Dăianu, G. Candrea, Adrian P. Deseanu, Aurelian Trief, D. Voniga, G. Cătana. Colaborează Silvestru Moldovan, Victor Onișor, Em. Măglașiu, Aurel Ciato, Sextil Pușcariu, Victor Vlad Delamarina, Elena din Ardeal, Aurelia Păcățian, Maria Baiulescu ș.a. Reproduse din G. Coșbuc. Traduceri din E.A. Poe, Zola, Merimée, Maupassant, Moliere, H. Zschokke, Kipling, Jókai Mór, Dostoievski, Tolstoi, M. Milanov, K. Popovici, L. Sacher-Masoch ș.a.

TEATRUL și CASA IACOB HIRSCHL ARAD

Elena Gherghinescu Ziegler

Teatrul este un monument de istorie și arhitectură ridicat de Iacob Hirschl, negustor vienez așezat în Arad – un veritabil mecena al mișcării teatrale

1. Teatrul îi poartă numele, astăzi este cunoscut ca „Teatrul Vechi”. El este articulat reședinței Hirschl. Acest edificiu cultural fiind ridicat în anii 1816-1817 în stil neoclasic – stil reprezentativ al acelor ani, având ca arhitect pe vienezul Ieronimus Platzger

2. El urmează forma clasică a teatrelor din secolele XVII-XVIII care aveau, atât sala cât și scena, sub același acoperiș, formând astfel un volum unitar. Este formula utilizată, încă, la cumpăna secolelor XVIII și XIX la unele clădiri teatrale vieneze. Dat fiind amplasamentul și frontul îngust al parcelei, arhitectul a optat pentru o fațadă simplă dar monumentală, structurată prin patru coloane angajate (de tip „ordin colosal”) cu capiteluri inspirate de ordinul ionic. Frontonul simplu, dreptunghiular, completează și dă grandoare fațadei perfect simetrice.

Pentru amenajarea și mobilarea sălii teatrului, arhitectul a colaborat cu pictorul Francisc Kneze care decorează interiorul în stil vienez, de aceea etajele I și II erau legate prin-

Un alt eveniment important legat de acest edificiu este acela că în 27 februarie 1818, pe scena teatrului este prezentat primul spectacol în limba română dat de elevii Preparandiei Arădene. Teatrul își încheie activitatea în anul 1873, pentru că în 1874 urma să se deschidă Teatrul Municipal

3. Sala va continua să funcționeze ca spațiu auxiliar al Casei Hirschl și, din 1907, ca cinematograful - „Urania”- printre primele din spațiul românesc. Aici, în 16 aprilie 1913, are loc prima reprezentație din Arad a filmului românesc „Războiul Independenței”, care avusese premiera cu doar un an înainte în București. Sala a funcționat până acum câteva

decenii, când, ruinată fiind, a fost închisă din motive de securitate și salubritate.

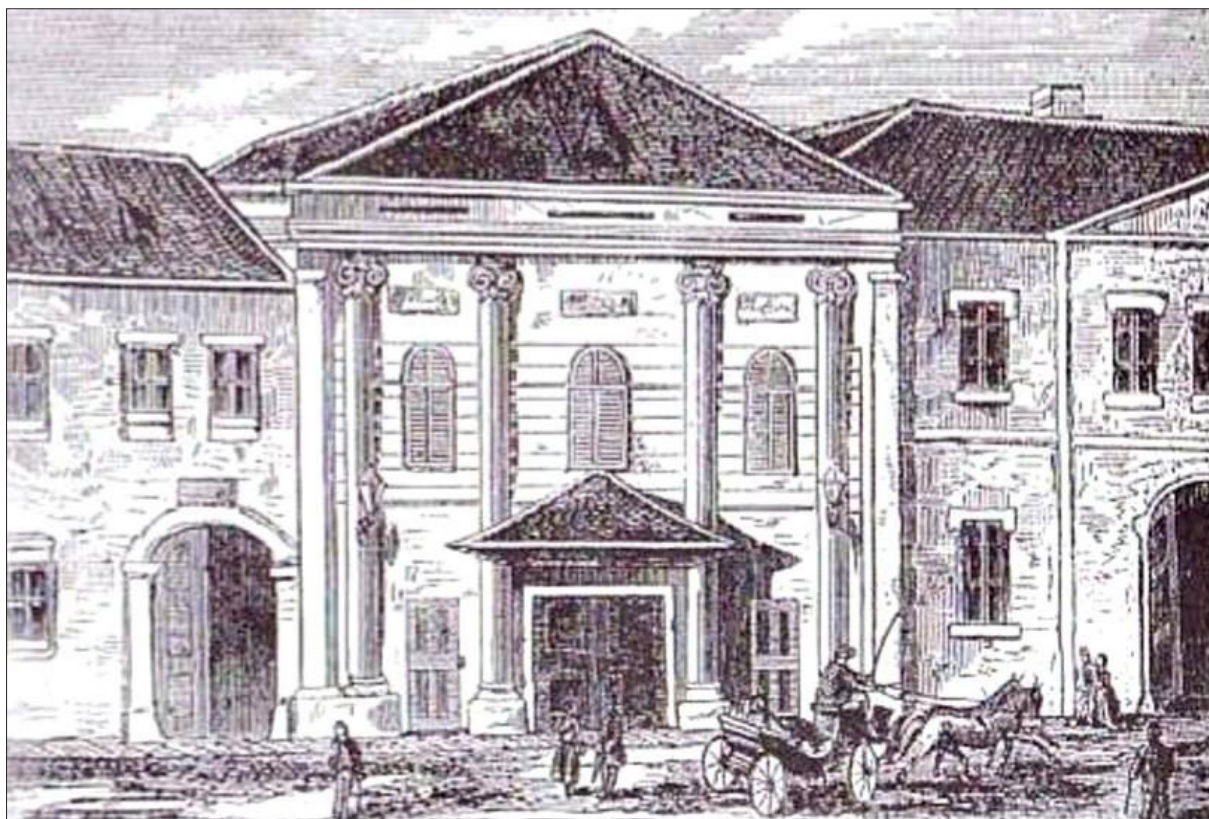
Casa Hirschl, care face corp comun cu Teatrul și rezolvă colțul pieței, este organizată în jurul unei curți interioare rectangulare, în care se accede printr-un gang lipit de teatru. Este posibil ca un al doilea acces să fi existat în axul fațadei dinspre piață, probă fiind balconul care încă marchează axul fațadei. Inițial ambele fațade erau unitare, utilizând elemente neoclasiche (pilastratură, registre repetabile, ancadramente, brâie și cornișe), prin care colțul se rezolvă simplu, prin mărirea traveelor, fără dominante sau diferențe de înălțime. În clădire, la etaj, și în corpul dinspre strada Gheorghe Lazăr, funcționează Casa de Cultură a

Municipiului Arad, accesibilă din curtea interioară, iar în spațiile dinspre piață sunt diverse funcțiuni comerciale. În timp, datorită funcționării diverse, registrul inferior al fațadei dinspre piață a fost puternic modificat.

Ansamblul Casa și Teatrul Hirschl, este unul dintre cele mai vechi arhitecturi civile arădene, teatrul fiind, în plus, un reper important în istoria culturii arădene: este primul teatru permanent, construit din materiale durabile, de pe teritoriul actual al României.

Surse (eventual): Gheorghe Lanevschi, *Aradul vremilor de mult apuse*, Cluj-Napoca, Editura Polis, 2005, p 26-27.

Lizica Mihuț, *Arad, monografia orașului*, Ed. Nigredo, Arad, 1999, pp. 283-287.

ISTORIE

Amurgul

lumii vechi

Doru Sinaci

Umanismul, Reforma și Iluminismul vor schimba, în nici două sute de ani, întreaga arhitectură economică, social-politică și cultural-spirituală a bătrânului nostru continent. Încetul cu încetul, saloanele aristocratice în care se făceau și se desfăceau marile strategii politice continentale încep să-și piardă influența, la fel cum își pierdeau din privilegiile de odinioară și cabinetele arhiepiscopale din subordinea Cetății Eterne. În același timp, de-a lungul și de-a latul Europei crește constant numărul știutorilor de carte, după cum cresc și aglomerările urbane. Dacă spre sfârșitul secolului al XVIII-lea doar 2% dintre europeni locuiau în cele 20 de orașe care depășeau pragul de 100.000 de locuitori, în nici o sută de ani 6 orașe europene săreau de impresionanta cifră de un milion de locuitori fiecare, 55 de aglomerări urbane depășeau numărul de 250.000 de locuitori, iar 180 de orașe treceau de suta de mii. În total, 15% dintre europeni locuiau în mediul urban.¹

Concentrările urbane vor aduna la un loc și un număr pe măsură de intelectuali, astfel

că marile curente artistice, filosofice sau social-politice vor cunoaște o dezvoltare fără precedent. Revoluția Franceză și libertățile democratice desprinse de aici vor mătura, ca un tăvălug, întregul continent. Dacă Franța napoleoniană cunoștea doar patru ziare, în doar trei decenii vor intra pe piață 25 de ziare, cu un număr de 180.000 de abonați. Cabaretele pariziene, la fel ca tavernele londoneze sau berăriile din Prusia devin veritabile spații de libertate, unde intelectualii se întâlnesc și dezbat marile probleme ale zilei. Nu același lucru se întâmplă în Monarhia Habsburgică, unde aproape că nu exista presă politică independentă înaintea Revoluției pașoptiste, iar în anul 1789 toate sălile de lectură fuseseră închise de teama propagării ideilor iacobine. În Ungaria, primul ziar liberal independent, *Pesti Hirlap*, fondat de către Lajos Kossuth, avea să fie autorizat abia în anul 1841, iar în scurtă vreme ziarul va atinge un tiraj de 5.000 de exemplare, cifră nemaiauzită pentru această țară.² Peste tot în Europa intelectualii

¹ Berstein Serge, Milza Pierre, *Istoria Europei*, Institutul European, Iași, 1998, vol. 4, p. 233.

² Deák János, *The Lawful Revolution: Lajos Kossuth and the Hungarians*, New York, Columbia U.P. 1979, p. 71.

se așează în fruntea luptei politice, iar spațiile neconvenționale devin adevărate tribune de exprimare a noilor idei. La Pesta, tânăra generație radicală, condusă de către poetul Petöffi Sándor se întâlnește la cafeneaua *Pilvax* și promovează un program politic apropiat idealurilor revoluționare franceze. La Berlin, *Tinerii Hegelieni* – printre care Arnold Ruge, Ludwig Feuerbach, Moses Hess, Bruno și Edgar Bauer, Karl Marx – sunt excluși din mediile academice pentru ideile pe care le promovează și se vor întâlni prin berăriile studențești sau în redacțiile ziarelor, transformându-le în tribune publice de dezbateri politice și filosofice. Nici în Franța mediul academic nu este ocolit de opresivitatea puterii restauratoare, care fusese patentată încă din vremea Congresului de la Viena din anii 1814-1815, astfel că în preajma Revoluției pașoptiste profesorii Adam Mickiewicz, Jules Michelet și Edgar Quinet – supranumiți

de către studenți „*cele trei catedre ale democrației*” – sunt îndepărtați de la Collège de France, după cum fuseseră îndepărtați în Germania anului 1837 și „*cei șapte corifei de la Gottingen*”, respectiv istoricul Friedrich Christoph Dahlmann, juristul Wilhelm Eduard Albrecht, istoricul Georg Gottfried Gervinius, celebrii scriitori Iacob și Wilhelm Grimm, orientalistul Heinrich Georg August Ewald și fizicianul Wilhelm Eduard Weber.

În preajma Revoluției pașoptiste, numărul studenților europeni crescuse considerabil, numai în Ungaria vremii depășindu-se cifra de 10.000. Acest „*proletariat cu bacalaureat*”, cum îl denumea Bismarck, avea să constituie germenul viitoarelor schimbări în ceea ce privește politica europeană, democrația, liberalismul, socialismul, naționalismul, libertatea presei sau votul universal fiind câteva dintre argumentele tinerei generații.

Care este legătura dintre

Masonerie și Unirea de la 1859?

Antoniou Martin

Autorul spune că în occidentul european, masoneria s-a afirmat ca un veritabil militant împotriva a tot ceea ce îngreădea libertatea în multiplele ei valențe. Pe palierul

politic, masoneria a militat împotriva oricărei forme de tiranie, împotriva absolutismului monarhic. În multe cazuri, lojile masonice au desfășurat o activitate subversivă, subterană, secretă, plănuiind lovituri de palat, puciuri militare și revoluții. Cultura secretului, exersată în timp, a permis membrilor lojilor să ducă o activitate de tip conspirativ împotriva autorităților epocii.

„În interiorul lojilor s-a dat semnalul revoluțiilor europene de la 1848, masonii fiind cei care au elaborat petiții, proclamații și programe revoluționare reformiste. Marea majoritate a liderilor politici români din a doua jumătate a secolului XIX, s-a format la „școala masonică franceză”. Proiectul României moderne, liberale, a fost plămădit în lojile masonice de

la Paris, București și Iași, chiar dacă, pentru a se proteja, acestea au îmbrăcat haina unor societăți culturale. În contextual post-revoluționar pașoptist masonii români au desfășurat

o intensă activitate pentru promovarea idealurilor naționale în marile capitale europene. Este cazul lui Ion C. Brătianu și C. A. Rosetti, personalități care s-au implicat decisiv și în actul de la 24 ianuarie 1859. Faptul că viitorul domnitor Alexandru Ioan Cuza a aparținut vreunei loji masonice nu este așa de important, având în vedere că aproape toți cei implicați în evenimentele politice de atunci au fost masoni”, susține Antoniu Martin.

Acesta mai spune că deși masoneria promova la nivel european abordări de tip internaționalist, masonii români au folosit mecanismele oferite de această societate inițiativă în beneficiul proiectului național. În jurul anului 1859, s-a petrecut un fenomen de dinamizare a activității unor loji din

Principatele Române, ca să exemplificăm doar prin „Steaua Dunării” și „Steaua României”. Mecanismele existente deja din perioada revoluției pașoptiste și rețelele cvasisecrete de factură masonică au fost folosite exemplar de către liderii politici unioniști pentru a tranșa unele decizii de importanță majoră. Astfel, în pregătirea momentului dublei alegeri a lui Alexandru Ioan Cuza, omul politic Ion C.Brătianu a mobilizat în secret toate componentele amintite mai sus.

„Că masoneria a jucat un rol central – cel puțin marea majoritate a masonilor români implicați – este un fapt istoric atestat. Nu întâmplător în 1859 s-a creat prima obediență masonică românească: Marele Orient al României. Și prin acest fapt proiectul masonic românesc a pus Europa și chiar masoneria europeană în fața faptului împlinit”, mai adaugă inistoricul.

Viziunea lui

Ioan Slavici și Vasile Goldiș

despre stat și națiune

Pantea Maria Alexandra

Intelectualii români de la sfârșitul secolului al XIX-lea s-au implicat în politică și au avut diferite păreri privind organizarea românilor din Monarhie. Scriitorul Ioan Slavici, format pe băncile școlilor din imperiu și considerat un „germanofil”, a ajuns redactor șef la *Tribuna* și a susținut că *Soarele pentru toți români de la București răsare*. Este cel care a contribuit la consolidarea legăturilor dintre intelectualii români din Transilvania și cei de peste Carpați. Este autorul a numeroase articole prin care cere drepturi pentru românii din Transilvania fapt ce-l va duce în închisoarea de la Vaș.

La începutul secolului al XX-lea, Slavici face parte din gruparea moderată a P. N. R., alături de Eugen Brode, Vasile Mangra și Roman Ciorogariu. În 1910, Slavici susține candidatura lui Mangra pe listele Partidului Național al Muncii a lui Tisza, fapt ce-l va determina pe Octavian Goga să scrie articolul *A murit un om: Ioan Slavici*.

După începutul războiului Slavici rămâne un germanofil convins care considera că marele pericol pentru români îl reprezintă Rusia. Este cel care în perioada 1914-1916 a

scris mai multe articole unde pledează pentru neutralitate sau dacă nu este altă soluție atunci intrarea Românie în război de partea Puterilor Centrale, nu pentru Austria, nu pentru Germania, ci pentru a ne salva neatârarea în fața pericolului rusesc. Referindu-se la situația românilor din Transilvania după 1914, Slavici considera că după terminarea războiului români trebuie să aibă drepturi depline și să facă parte dintr-un stat „poliglot în care toate popoarele să fie egale”. Nu susținea unirea cu România pentru că „teritoriul românesc nu e strict românesc iar ungurii și germanii sunt majoritari în orașe și în activitățile economice”. Considera că unirea Transilvaniei era un pericol pentru că România risca să-și piardă caracterul de stat național, datorită orientării sale în 1916. După intrarea României în război a fost arestat, dar rămâne în continuare un germanofil convins. După intrarea trupelor germano-bulgare în București, devine liber și își continuă activitatea scriind o serie de articole unde vorbește de pericolul rusesc și a devenit un susținător al păcii încheiate între România și puterile Centrale. După unire, Slavici a fost judecat și condamnat datorită

orientării sale.

După 1905 în rândul P. N. R. se fac unele transformări iar puterea este preluată de o nouă generație cea a activiștilor, politicieni care nu s-au mai mulțumit cu autonomia Transilvaniei și au susținut libertatea românilor. Din generația activiștilor, Vasile Goldiș s-a remarcat ca doctinarul generației, cel care prin activitatea desfășurată la Arad și în parlamentul maghiar, a demonstrat că români din monarhie sunt o națiune și trebuie să aibă drepturi. Vasile Goldiș considera că monarhia a intrat într-o perioadă de criză datorită problemei naționalităților, problemă care nu se putea rezolva decât pe cale diplomatică, atunci când politicienii maghiari renunțau la ideea că Ungaria va putea fi vreodată un stat național iar români trebuie să-și dea seama că nu vor putea alcătui niciodată un stat în stat. Politicianul arădean propune ca soluție democratizarea vieții politice din Ungaria și arată că prin încercarea clasei politice maghiare de a crea un stat național, este „distrugătoare progresului uman”. În 1911, la Arad, Vasile Goldiș pune bazele ziarului *Românul*, publicația oficială a P.N.R. În jurul ziarului a reușit a aduna numeroși intelectuali români. În paginile acestui ziar a publicat numeroase articole prin care critică măsurile dure luate de Budapesta în scopul deznaționalizării și maghiarizării și își manifestă simpatia față de politica făcută la București. După interzicerea ziarului Vasile Goldiș, a publicat numeroase articole în ziarul maghiar din Arad *Aradi Hirlap*. În septembrie 1918 Vasile Goldiș scria în ziarul *Aradi Hirlap* articolul *Reforma constituantă*

în Ungaria unde vorbește de întocmirea unui plan la Viena prin care se propune federalizarea monarhiei. În noiembrie 1918, Vasile Goldiș era adept al ideilor wilsoniene, luptând pentru dreptul de autodeterminare al românilor din monarhia dualistă. Apare printre liderii Consiliului Național Român Central, implicat în negocierile de la Arad cu reprezentanții guvernului maghiar. La 1 Decembrie, la Alba-Iulia, Vasile Goldiș citește Rezoluția Unirii prin care propune organizarea țării pe principii democratice prin recunoașterea drepturilor tuturor minorităților dar și o reorganizare socială prin realizarea reformei agrare și electorale. După realizarea Marii Uniri, Vasile Goldiș a deținut și funcții în parlamentul de la București dar s-a arătat dezamăgit de clasa politică românească, iar în ultimi ani ai vieții retras la Arad, considera că prin activitatea sa de după 1 decembrie 1918, a urmărit respectarea și punerea în practică a Rezoluției Unirii.

Atât Ioan Slavici cât și Vasile Goldiș, intelectuali arădeni, au avut o viziune proprie în privința românilor transilvăneni. Ambii au luptat pentru drepturile românilor din monarhie dar în cazul unirii s-au pronunțat în mod diferit.

ȘTIINȚĂ - EDUCAȚIE

CAPCANELE SOCIETĂȚII DE CONSUM

Luiela Magdalena Csorba

Lumea în care trăim se schimbă într-un ritm uluitor. Nu doar mediul social și economic suferă transformări uriașe, ci întreg universul. Frecvența de vibrație a pământului ascensionază, și, concomitent avem senzația că timpul se accelerează. Comportamentul individului în particular și al societății în general a suferit și el schimbări. Am devenit aproape peste noapte o societate de consum care oferă oamenilor tot mai multe atracții. Tentații de tot felul sunt la fiecare pas, chiar dacă cele mai multe dintre ele strălucesc numai în formă, lipsite fiind de esență sau conținut. Se consumă orice: nopți pierdute, libertinaj accentuat, violență, poluarea sub toate formele sale, excese de alcool, tutun, droguri și substanțe etnobotanice. Odată cu extinderea tehnologiei și cu accesul lesne la informație, consumatorii au ajuns să cadă în plasa stimulentei și plăcerilor de tot felul, aproape fără discriminare. Nu este de mirare că în acest mediu, trăirea profundă, valorile spirituale, culturale, științifice, tradițiile, modelele de comportament decent, moralitatea și verticalitatea, sunt toate considerate a fi perimate, ca atare, sunt de cele mai multe ori ignorate.

Consumăm deoarece publicitatea a ajuns inima comerțului. Publicitatea înșelătoare și subliminală (care teoretic sunt interzise prin legis-

lație) au stimulat în cel mai înalt grad tendința populației de a consuma. Aceasta a devenit un fel de boală contemporană a omului: chiar dacă nu are nevoie de ceva anume, el totuși trebuie să cumpere, să consume, și iar să cumpere, de cele mai multe ori lucruri lipsite de importanță, sau, pentru a-și face provizii în exces. Dan Puric făcând referire la societatea contemporană de consum sublinia că aceasta ar fi o societate a lui „a supra-avea”. Dacă până acum omul de rând care avea „frigiderul plin” era considerat a fi „consumator unidimensional”, omul contemporan - pionul central al societății de consum - este un „consumator a-dimensional”, ceea ce semnifică faptul că acesta „aleargă” în toate direcțiile și mereu după noi bunuri și servicii, de parcă satisfacerea necesităților primare ar trebui să fie principala preocupare aflată în centrul vieții sale cotidiene. În acest fel, consumatorul din zilele noastre devine „cerșetor”, adică „dependent economic”, pentru că solicită acut și mereu noi produse, adesea fără a avea nevoie reală de acestea.¹

Societatea de consum nu este oare în contradicție flagrantă cu strategiile de dezvolta-

1 Puric, D. (2008). „Cine suntem?”, Editura Platytera, București.

re durabilă? Sistemul actual de promovare a intereselor consumatorilor este orientat către sănătate, umanitate și protecția mediului înconjurător, sau mai degrabă spre exploatarea oamenilor și a naturii? De ce sunt susținute de către guverne acele firme care furnizează și comercializează produse dăunătoare sănătății și mediului? Scopul final al acestor acțiuni să fie doar asigurarea de noi locuri de muncă?

Un vechi proverb încaș spune că broasca nu bea toată apa din balta în care trăiește. Dar omul sau societatea noastră de consum se comportă cu atâta responsabilitate față de natură și față de sine însuși ca și acest mic animal? Răspunsul îl găsim dacă analizăm realitățile de zi cu zi ale mediului socio-economic în care trăim.

Modul în care am ales să viețuim oglindește o viață risipitoare și dezechilibrată, în care puterea și banii sunt mai importante decât legătura cu natura, cu D-zeu și cu iubirea adevărată. Sistemul nostru de valori este complet răsturnat. Oamenii și-au pierdut respectul de sine din cauza compromisurilor făcute și a înlăturării atâtor oameni capabili din tot atâtea domenii. Relațiile interumane sunt de cele mai multe ori de suprafață, fiind conduse de mândrie, interese și nevoi. În loc să domine iubirea, domină plăcerea, egoismul și adesea chiar ura. Poluăm natura nu doar prin activitățile noastre zilnice cu caracter mai mult sau mai puțin industrial, ci mai ales prin ceea ce poartă denumirea de „poluarea umană”, adică modul în care ne comportăm cu semenii noștri. Ura, bârfa, răutatea, minciuna, umilirea, denigrarea, ipocrizia, aroganța, îndreptate spre oamenii puri agresați pe nedrept

doar pentru că nu rezonază cu mediocritatea, sunt una dintre principalele cauze pentru care Mama Terra este tot mai dezechilibrată. Aceste energii negative create de oameni se răsfrâng nu doar asupra planetei, ci impactează nefavorabil atât pe autorul lor, cât și persoanele cărora le sunt destinate. În aceste condiții, sufletele deosebite nu mai îndrăznesc să-și investească încrederea, își joacă doar rolurile ca actorii pe scenă, și își uită năzuințele și visele.

Preocupați de binecunoscutele probleme cotidiene, suntem agitați și neliniștiți, nu mai avem timp să-i ascultăm pe cei din jur, și nici nu mai suntem capabili să petrecem timp cu noi înșine. Trăim în mod superficial în umbra destinului nostru. Mulți oameni simt un gol în viața lor, pe care încearcă să îl umple cu bunuri materiale oferite de societatea de consum. Încercăm să refacem contactul cu propriul nostru corp sau spirit, contact pe care l-am pierdut de mult. Avem impresia greșită că dacă ne permitem un Smart TV, un Smart Phone, un laptop etc, ne rezolvăm toate problemele și suntem cineva. Însă tocmai banii, tehnologia, viteza informației, avalanșa de mărfuri și servicii, au fost create drept refugiu cetățeanului frustrat de golul existenței sale, căci aceste bunuri și altele asemenea lor sunt adevărata capcană a societății de consum.

Omul este compus din trup, suflet și spirit. Trupul e materie trecătoare, dar sufletul rămâne veșnic tânăr atunci când este cu adevărat „cultivat”. Sufletul este acela care are nevoie să se contopească cu natura și cu libertatea nemărginită a cerului. El moare dacă este ținut într-o lume limitată, pentru că a fost creat să zboare li-

ber și să fie nemuritor. Omenirea trebuie salvată cu aceeași stringență cu care trebuie salvată și casa noastră: Planeta Pământ. Însă omul cu vehicule sale metehne nu le va putea salva; doar un om purificat, cu înaltă conștiință și conștiință, va fi capabil să o facă. Adevărata putere este în mâinile noastre, trebuie să știm doar cum să o folosim. Pentru a avea tăria de a-i schimba pe cei din jur trebuie să învățăm să ne schimbăm pe noi înșine și să gândim pozitiv. Pentru a-i putea respecta pe alții, trebuie să te respecti mai întâi pe tine însuși. Pentru a putea iubi un alt om, trebuie să accepți și iubești mai întâi propria ta persoană. Ori noi avem creierele atât de spălate de informația negativă care ne secătuieste sufletește, încât ne este frică și de ziua de mâine, și totul pentru că nu vrem să înțelegem că adevăratele valori nu înseamnă bani și putere, ci faptul de a te regăsi pe tine însuși și divinitatea din tine.

Criza pe care societatea actuală o trăiește nu este de natură economică, nici politică. Este o criză de sistem, de model social, o criză morală pentru a cărei rezolvare este nevoie de o conștiință spiritualizată. Ceea ce ne lipsește azi cu adevărat este contactul cu acea fărâmbă de divinitate care sălășluiește în adâncul sufletelor noastre, dar care fie este atrofiată de turbulența societății de consum, fie nu este luată deloc în considerare. Viața noastră comună nu mai tinde spre calitate, așa cum adesea nici produsele sau serviciile care ni se oferă pe piață nu mai au calitatea și longevitatea din trecut. Obsedate de câștig, afacerile contemporane vehiculează cel mai adesea marfă de care nu avem nevoie cu adevărat. Multe produse sunt nesănătoase, mo-

dificate genetic și denaturate de pesticide, conservanți, E-uri, iradieri și/sau substanțe chimice cancerigene, ori sunt rezultatul unor procese de producție nocive mediului înconjurător.

Acum, societatea umană se află în plin proces de transformare spirituală. Omul modern trebuie să se oprească din goana după materialism și să petreacă puțin timp în singurătate, stând de vorbă cu Eul său interior. Doar în acest fel își va da seama că o acutizare a crizei morale și materiale în care ne aflăm ne va apropia mai rapid de înțelegerea cauzelor sale reale. Pentru ca omul să-și poată regenera spiritul trebuie să încerce să iasă din prizonierat, adică din capcanele societății de consum actuale.

Știați că a cultiva în mod conștient legătura cu propriul Sine, cu natura și cu D-zeu, înseamnă a întineri? Știați că sufletele înalte, evolute, au o aură de tinerețe veșnică? Știați că menirea omului nu este să stea închis? Știați că el are nevoie de libertate și de o strânsă legătură cu originea sa Divină? Atunci când stai singur în natură, când ascuți ciripitul păsărelor, când simți adierea vântului, când auzi susurul izvorului sau şușotelile valurilor mării... inima îți este hrănită. Sunetul vântului care scutură ramurile copacilor și melodia frunzelor căzute agale pe covorul de iarbă îmbie la armonie și îți aduc aminte că viața trece, trupul decade, însă lucrurile bune pe care le-ai făcut în viață și iubirea pe care ai dăruit-o din tot sufletul, vor rămâne veșnice.

Faceți-vă timp pentru evoluția sufletului vostru, ca să puteți trăi fericiți!

CREDINȚĂ

PASTORALA IPS PĂRINTE TIMOTEI LA NAȘTEREA DOMNULUI 2023

„ÎNTÂIA ÎNSCRIERE A LUMII”

Sărbătoarea Nașterii Domnului, în pragul sfârșitului și începutului de an, aduce în sufletele credincioșilor o bogăție de simțăminte, de la bucuria împlinirilor sau întristarea neîmplinirilor, la speranța mai binelui și dobândirea celor dorite în viitor, în legătura firească a vieții proprii sau obștești având credința puternică în ajutorul harului dumnezeiesc.

Răbojul sau înscrierea gândurilor, cuvintelor și faptelor sau a tot ceea ce se simte ca și alte multe întâmplări în unitatea timpului și spațiului ajută memoria fiecăruia să cântărească totul între bine și rău, intuind răsplătirea după dreptatea lui Dumnezeu. Scrisul își are rostul în ținerea de minte spre înveșnicire, îndemnând la o cercetare lăuntrică fără a scăpa ceva din cele petrecute în măsura obișnuită firii omenești și, totodată, garantează că tot ceea ce înregistrează se înscrie și în cartea veșniciei de către Cel ce stăpânește toate. Iar pentru a împăca dreptatea divină cu milostivirea de care fiecare are nevoie, Fiul lui Dumnezeu Însuși

S-a pogorât din cele înalte la cele de jos așa cum intonează imnul: „Împăratul Cerurilor, pentru iubirea de oameni, pe pământ S-a arătat și cu oamenii a petrecut. Că din Fecioară curată trup luând și dintr-înșă ieșind cu luarea Unul este Fiul îndoit în fire, dar nu în fețe. Pentru aceasta pe Acesta desăvârșit Dumnezeu și Om desăvârșit, cu adevărat propovăduindu-L mărturisim pe Hristos Dumnezeu nostru...”[1] Anul omagial în curs, „al pastorației persoanelor vârstnice și comemorativ al inografiilor și cântăreților bisericești (psalți)” pe care îl petrecem cu ajutorul lui Dumnezeu, îndreptățește a recapitula modul în care alcătuitoarii

de cântări bisericești au compus cele privind „ștergerea zapisului”[2], adică a înscrisului păcatului strămoșesc cum exprimă învățătura Bisericii sau a protopărinților neamului omenesc, prin neascultarea poruncii dumnezeiești de a nu gusta din pomul cunoștinței binelui și a răului. Faptul este preluat pentru ca participarea credincioșilor la sfintele slujbe să asimileze învățătura de credință și din frumusețea muzicii religioase închinată slăvitului praznic.

Iubiți frați și surori în Hristos Domnul,

Într-o predică la Nașterea Domnului, referindu-se și la una dintre dovezile privind vremea acesteia, Sfântul Ioan Gură de Aur spune următoarele: „Este dovada scoasă din recensământul care se găsește scris în Evanghelii: „s-a întâmplat, spune evanghelistul, că în zilele acelea a ieșit poruncă de la Cezar August să se înscrie toată lumea. Acest prim recensământ s-a făcut pe când stăpânea peste Siria Quirinius. Și au plecat toți să se înscrie, fiecare în orașul lui. S-a suit și Iosif din Galileea, din orașul Nazaret, în Iudeea, în orașul lui David, care se numește Betleem, pentru că era din casa și seminția lui David, ca să se înscrie împreună cu Maria cu care era logodit, fiind ea însărcinată. Și s-a întâmplat pe când erau ei acolo, că s-au împlinit zilele ca ea să nască; și a născut pe Fiul ei Cel întâi născut și L-a înfășat și L-a culcat în iesle, pentru că ei nu aveau loc în casa de oaspeți.” [3] Din aceste cuvinte este evident că S-a născut în timpul primului recensământ. Și cel care vrea să afle timpul în care s-a făcut recensământul, are putința să știe exact acest lucru, citind codicii care se păstrează de obște în arhivele Romei.”[4] Pe

lângă trimiterile la scrierile sfinților părinți, imnografia bisericească a sărbătorii abordează pregnant menționarea recensământului într-o prelucrare ce atestă nu numai istoricitatea Mântuitorului, ci și viața și învățătura Sa. Astfel, dintre numeroasele imne concludente la tematică următorul intonează: „Scrisu-s-a oarecând, cu bătrânul Iosif, în Betleem, Maria, ca cea din sămânța lui David, purtând în pântece sarcina cea fără de sămânță. Dar a sosit vremea nașterii și nici un loc de sălășluire nu era; și ca un palat frumos s-a arătat peștera Împărătesei. Hristos Se naște ca să ridice chipul cel mai înainte căzut.”[5] Înscrierea deci primește un sens mai larg, adică ea trimite și la genealogia Mântuitorului. Un alt imn sună așa: „Când a fost vremea venirii Tale pe pământ, întâia înscriere a lumii s-a făcut; atunci ai voit să se înscrie numele oamenilor celor ce au crezut Nașterii Tale. Pentru aceea, o astfel de poruncă de la Cezarul a ieșit, că veșnica Ta împărăție, cea fără de început, s-a înnoit. Pentru aceasta și noi aducem Ție, Dumnezeului și Mântuitorului sufletelor noastre în loc de dar de bani bogăția teologisirii celei drept credincioase.”[6] Textul, cu toată adâncimea sa, e grăitor de la sine, atât din punct de vedere istoric, cât și dogmatic. Se face trimitere la cel dintâi recensământ în marea împărăție romană cunoscută în vremea de referință și simbolizând Împărăția veșnică a lui Dumnezeu. Se provoacă, totodată, și trebuința cugețării în lumina învățaturii de credință, bazată pe Sfânta Scriptură și pe tâlcuirile părinților Bisericii, nu după propria înzestrare a fiecăruia. Dealtfel, și în imnografia praznicelor ur-

mătoare se face precizarea de întărire a misiunii cuvântului dumnezeiesc. „... și Duhul în chip de porumbel a adevărat întărirea Cuvântului...”[7], înțelegând prin Cuvânt Persoana Fiului lui Dumnezeu. Continuând interpretarea imnelor, le ascultăm textele alese care, cu toată adâncimea lor, se fac înțelese, de pildă: „August, ajungând singur stăpânitor pe pământ, a încetat mulțimea stăpânirii oamenilor; iar Tu întrupându-Te din cea Curată, s-a surpat mulțimea idolilor. Sub o împărăție lumească cetățile erau și neamurile au căzut într-o stăpânire a Dumnezeirii. Scrisu-s-au popoarele din porunca Cezarului; scrisu-ne-am credincioșii în numele dumnezeirii Tale, a Dumnezeului nostru Celui întrupat...”[8] Așadar, și aci este subliniată în contextul recensământului împărătesc vremea întrupării ca una ce a primit un nou sens, închipuind Împărăția lui Dumnezeu în care își înscriu numele credincioșii. În context se precizează și ecoul pe care cântarea bisericească îl are în sufletele credincioșilor, ca de pildă în următorul imn: „Cu robii Te-ai înscris, poruncii Cezarului plecându-Te, și pe noi, cei ce eram robi vrăjmașului și păcatului, ne-ai liberat Hristoase; sărăcind cu totul pentru noi și pe cel din țărână prin unire și îndumnezeire L-ai îndumnezeit.”[9] De asemenea și cântarea: „Zicerile proorocilor acum s-au plinit, că Dumnezeul nostru vine să se nască din Fecioara Maria mai presus de cuvânt și rămâne precum a fost mai înainte de naștere...; [10] după cum și alta referindu-se la redobândirea stării paradisiace: „Pe mine, cel ce am ajuns străin prin călcarea poruncii, cetățean al cerului mă arată din nemăsurata Sa îndurare,

Dumnezeu-Cuvântul, Cel ce S-a născut din Fecioara care nu știe de nuntă;” încă și următoarea: „Dărâmatu-s-a acum și a pierit perețele cel din mijloc al vrajbei celei de demult cu venirea Ta în trup, Hristoase și sabia cea de văpaie dă dosul tuturor; iar din pomul cel de viață dătător al Edenului mă împărtășesc cu credință, arătându-mă iarăși grădinar al pomilor celor nemuritori.” [11] Colindele, într-o paralelă atrăgătoare cu imnele, nu scapă prilejul binevenit al sărbătorii spre a pomeni de recensământul din vremea Nașterii Domnului. O variantă a versurilor cunoscutei colinde „O, ce veste minunată!” glăsuiește așa: „Mergând Iosif cu Maria/la Betleem să se-scrie/ Într-un mic sălaș/lâng-acel oraș/S-a născut Mesia...” La fel amintește și colinda: „Doamne, a Tale cuvinte care s-au scris mai-nainte/S-au plinit precum și scrie Moise la cartea întâie/ O minune!” [12] De remarcat legătura dintre cuvânt și scris. Cercetarea în domeniul scrierii arată că aceasta are origine sacră și se identifică cu omul. Ea este semnul manifestării Cuvântului. [13] Scrierea apare astfel ca un substitut al vorbirii, desigur pentru eternizare. [14] În cugetarea teologică socotim scrierea „imprimare, pe o materie oarecare, a exprimării gândurilor sau a cuvintelor cuiva; este forma prin care oamenii și-au fixat ideile și descoperirile, pentru a se transmite generațiilor viitoare. Astfel, prin scriere sau scriptură se face aducere aminte de cei ce le-au scris și de faptele și evenimentele înscrise... Mântuitorul vorbește despre Scripturi. Sfânta Scriptură cuprinde cuvântul lui Dumnezeu; fiecare scriere sfântă este o mică scriptură. Toate laolaltă se numesc

Sfânta Scriptură, iar cele scrise de apostoli și evangheliști alcătuiesc Noul Testament. Scrierile sfinte care cuprind Legea și proorocii alcătuiesc laolaltă ceea ce se numește Vechiul Testament. Ele poartă fiecare în parte și numirea de „Carte”, iar împreună Biblia... Fiind selecționate ca inspirate și colecționate de Biserică, Sfintele Scripturi nu pot fi înțelese și interpretate corect decât de Biserică.”[15] Lămuritoare în această privință sunt Sfânta Evanghelie după Ioan și Cartea Apocalipsei, în care prologul privește Cuvântul lui Dumnezeu, iar încheierea se referă la carte.[16] Tot așa se poate vedea că „Scripturile biblice nu există nici ele singure, ci pe de o parte, sunt doar urma scrisă a unui Cuvânt divin, viu, invizibil Care le inspiră și pe Care și Îl manifestă ca mărturie fără a se identifica niciodată cu ele, ci rămânând mereu deasupra lor, iar, pe de altă parte ele sunt întotdeauna ca într-o serie de cercuri concentrice în interiorul comunității mărturisitoare și interpretative a Bisericii și a Tradiției ei, precum și în interiorul culturilor și sufletelor celor care, deschizându-se, primesc prin ele pe Dumnezeu Însuși și întreaga realitate restaurată.”[17] Se înțelege mai bine această realitate prin simțirea și trăirea prezenței alcătuitorului unei scrieri de către cititorii ei.

Dreptmăritori creștini și creștine,

Zilele de Crăciun nu pot să scape din vedere pe nimeni. De aceea grija mai ales față de cei privați de bucuriile adevărate, cei vârstnici fără de familie și singuri, cei suferinzi sau ocoliți de posibilitățile multiple ale lumii trebuie să fie în obiectivul atenției celor

îmbiați să exercite lucrarea unei adevărate filantropii. Desigur, că îndeosebi acest răstimp de sărbători sfinte trăit întocmai este cel mai potrivit pentru practicarea întrajutorării creștinești. Moș Crăciun, care pare câteodată uitat, el însuși nu-și întrelasă îndatoririle pe care le are din vremuri și de care s-a achitat cu prisosință. De cei mai mulți însă, este așteptat cu nerăbdare și îndeosebi de către cei mici și poate care învață scrisul spre a-i trimite răvașele stăruitoare. Biserica noastră, ca și în trecut, privește spre un nou an programat „Omăgial al pastorației și îngrijirii bolnavilor și comemorativ al tuturor Sfinților tămăduitori fără de arginți”. Cler și popor, preoți și credincioși în bucuria Crăciunului cu dreptate vor proceda la practicarea întrajutorării spre ajungerea la țintele îndatoririlor creștinești, cu precădere cele față de frații și surorile în nevoie. Și nu doar de sărbători, ci în tot timpul următor. Sărbătoarea însăși îndeamnă la o înnoită lucrare în aria binelui obștesc din conștiință sinceră pentru înălțare sufletească și pentru a fi întocmai celor pe care Mântuitorul îi învață așa: „Dar nu vă bucurați de aceasta, că duhurile vi se pleacă, ci vă bucurați că numele voastre sunt scrise în ceruri.”[18] În această atmosferă sărbătorească îndreptăm gândurile spre toți cei ce sunt una în rugăciune cu dorirea ca darurile materiale de care au părășit toți să adauge și pe cele spirituale, care dau îndemnul la ceea ce îmbogățește legătura dintre oameni prin întrajutorare frățescă, bunăvoință și pace potrivit mesajului îngeresc din noaptea sfântă, înscriindu-se astfel în cartea vieții, potrivit îndemnului apostolului neamurilor, sfântul Pa-

vel.[19] Într-adevăr, înscrierea la care a ostenit familia sfântă spre Betleem să fie pentru toți și înscrierea numelor lor, în tot ceea ce reprezintă omenia, cu roadele ei. Tuturor cele mai alese urări. Amin!

Al vostru, către Domnul rugător și de tot binele doritor,

† TIMOTEI, A R H I E P I S C O P al ARADULUI

Bibliografie:

- [1] Dogmatica Vecerniei, glas VIII;
- [2] Rugăciunea Amvonului Liturghiei Sfântului Grigorie Teologul;
- [3] Luca 2, 1-7;
- [4] Cuvântări la Praznicce Împărătești, trad. Pr. Dumitru Fecioru, în col. „Izvoarele Ortodoxiei”, București, 1942, pp. 4-5;
- [5] Slava... Și acum... a troparului Înainteprăznuirii;
- [6] Slava Laudelor Utreniei praznicului;
- [7] Troparul Bobotezei;
- [8] Slava... Și acum... a Vecerniei praznicului;
- [9] Canonul I al praznicului, cânt. 5, stihi-ra 2;
- [10] Sedealna I a Utreniei Ajunului praznuirii;
- [11] Canonul Pavecerniței Ajunului praznicului, cânt. a 6-a, stih.3 și 5;
- [12] Lângă ieslea minunată – Colinde și cântări de Crăciun, Ed. 3, Sibiu, 1998, p. 21;
- [13] Jean Chevalier și Alain Gheerbrant, Dicționar de simboluri, București, Ed. Polirom, 2009, p. 822;
- [14] Idem, p.824;
- [15] Pr. Dr. Ioan Mircea, Dicționar al Noului Testament, București, 1984, p. 433-434;
- [16] Cf. Ioan 1,1 și 21, 25; Cf. Apocalipsa 1, 3 și 22, 19;
- [17] Diac. Ioan I. Ică jr., Canonul Ortodoxiei, vol. I, Ed. Deisis, 2008, p. 74;
- [18] Luca 10, 20;
- [19] Luca 2, 14; Filipeni 4, 3;

*Legenda taurului care a descoperit
Icoana Făcătoare de Minuni a Maicii Domnului
Mănăstirea Hodoș-Bodrog, Județul Arad*

Într-una dintre cele mai vechi mănăstiri din România și anume Mănăstirea Hodoș-Bodrog, Județul Arad, deasupra ușii de la intrarea în biserică, dar pe dinăuntru, se găsește o casetă din lemn cu vitrină, păstrând coarnele taurului din legendă, ce spune că animalul a lovit o movilă de pământ, dând la iveală Icoana Făcătoare de Minuni a Maicii Domnului.

Pe locul respectiv, credincioșii au ridicat prima mănăstire, atestată documentar în anul 1177.

În biserică se poate vedea icoana cea sfântă, păstrată intactă secole de-a rândul.

Crăciunul nostru

pr. Codin Șimonca-Oprîta,

Parohia Ortodoxă Română Vladimirescu I

Într-o lume a războiului, a urii, a intereselor de putere și influență geostrategică, în care adeziunile, veniturile și sufletele oamenilor sunt acaparate prin odioase și perfide tertipururi, ne pregătim să fim și noi alături – spectatori ori părtași – unei Fecioare însărcinate, dimpreună cu vârstnicul ei logodnic, Maria și Iosif, ce caută adăpost prin Cetatea Pâinii lui Israel și a lui Dumnezeu, Betleem. Sunt veniți pentru recensământul guvernatorului Publius Sulpicius Quirinius. Și, în același timp, a sosit ceasul nașterii Pruncului israelit Iisus.

Se lovesc de ziduri înălțate de mai-marii vremii, cei cărora nu le pasă nici de supuși,

nici de semenii sărmani, nici de cei de alt neam, nici de profeții, nici de evidența arătată de vreo stea nemaivăzută până atunci, nici de vreun Dumnezeu din cer. Ci doar de propriile interese, ori de frica de puterile lumii acesteia cu ale lor armate. Zidurile sunt și sufletești, ale celor ce-ar putea primi în casele lor, în inimile lor Străinul ce, trecându-le pragul, ar putea să le schimbe casa dintr-un loc cu totul nesemnificativ al lumii acesteia, în Rai al prezenței dumnezeiești. Sunt oameni din toate categoriile sociale (și din toate perioadele istoriei) ce interzic accesul Fecioarei ce dă să nască pe al Său Dumnezeu. Și toți și fiecare, în felul lor, încearcă să facă să dispară Pruncul: cu arma-

te înarmate până-n dinți, cu indiferență, cu crime, cu pruncucideri, cu viclene tactici, cu amenințări...

Sunt, însă și unii care-i sunt prieteni: pă-mântul ce oferă o peșteră, cerul dă o călăuzi-

toare stea, îngerii cei buni vin și cântă dar și vestesc, Israelul niște ciobani, păgânii câțiva magi. Geografia – Egiptul, istoria – plinirea vremii, trecutul – proorociile, prezentul – plinirea lor, viitorul – Biserica.

Noi?

FILOSOFIE

Jocul variantelor logice în sistemele religioase și în literatură

Darian Paraschiv

În acest eseu, vom porni de la considerațiile pe care le face Ioan Petru Culianu despre jocurile minții umane, potrivit cărora, de cca. 600000 de ani, mintea umană funcționează pe baza unui principiu binar, alegerile omului fiind în acest sens, structuri fractalice sau acte computaționale. Tot acest principiu explică dualismul în cadrul multor sisteme religioase, adică postularea la baza existenței a două principii antagonice, Binele și Răul. Jocurile minții umane se referă, după cum ne înfățișează istoricul religiilor în cartea cu același nume, *Jocurile minții*, la tot ceea ce mintea umană a creat sau a înfăptuit, la tot ce ține de existența omului și de sfera preocupărilor lui, pe scurt, la tot ce ține de ceea ce este specific uman. În sfera jocurilor minții intră astfel, sistemele religioase, cele filosofice, creațiile literare și artistice, științele naturii și științele spiritului, cu discursurile lor, precum și toate înfăptuirile de ordin practic-material, împreună cu procesele sociale, istorice, economice, politice din cadrul schimburilor de bunuri materiale, atitudinile valorice etc.

Cum explică Ioan Petru Culianu formarea unei religii sau variațiile din cadrul uneia și aceleiași religii, pe baza acestei sintagme de *joc al minții*? Ocupându-se de gnosticism și creștinism, el arată că acestea sunt simple

variații logice, la fel de valabile, în cadrul unuia și aceluiași sistem original, în care elementele, apar de fiecare dată altfel structurate, după principiul matematic simplu al permutărilor, aranjamentelor și combinațiilor. Nu știm care este acest sistem original dar ni-l putem imagina în contextul antichității păgâne impregnate de cultele misterice orientale și cele mediteraneene, respectiv misterele lui Isis și Osiris, misterele lui Dionysos, misterele orifice, misterele lui Mithra, misterele din Eleusis etc., filosofia greacă, culminând cu cea a lui Platon (lumea lucrurilor sensibile și lumea ideilor, transcendente față de primele, în dialoguri precum *Phaidon*, *Republica*, *Banchetul*, *Phaidros*) și cea a lui Aristotel (cele patru cauze: formală, materială, eficientă și finală, în lucrări ca *Metafizica*, *Fizica* etc.), neoplatonism (Plotin, cu teoria emanațiilor și a extazului, Proclus, Porphyry, Damascius, cu speculații asupra primului principiu și asupra inefabilului de neexprimat care îl caracterizează), alexandrinism (filosofia lui Filon Iudeul, care este o sinteză între religia iudaică și filosofia greacă, în lucrări ca *Despre crearea lumii potrivit lui Moise* sau *Comentariu alegoric al legilor sfinte după lucrarea de șase zile* și multe altele), iudaism, mistere eseniene, alchimie și hermetism etc. În acest context al unor variate

filosofii și mișcări cu caracter mistic, se conturează primele mișcări gnostice și creștine.

Stoicismul este de asemenea o filosofie care și-a pus pecetea asupra formării creștinismului. În concepția stoicilor, omul trebuie să se supună destinului și să accepte ceea ce îi este dat, fără să se sustragă de la ceea ce îi scoate în cale providența. Această concepție își atinge apogeul în cartea *Către sine* a lui Marc Aureliu, reprezentant al stoicismului roman, care spunea că în univers există o armonie prestabilită, în care toate lucrurile și toate evenimentele sunt în corelație, fapt pentru care ceea ce ni se întâmplă nouă, chiar dacă este ceva rău, ni se întâmplă spre bunul mers al întregului univers din care și noi facem parte și de aceea trebuie să acceptăm cu bucurie orice ni se întâmplă. Știm că această concepție a trezit ecouri și în creștinism, necazurile, bolile și toate relele, fiind acceptate de creștin și considerate trimise lui de Dumnezeu, spre tămăduire.

Creștinismul nu apare, în peisajul religios, mistic și spiritual al antichității păgâne, ca o ruptură sau ca un salt brusc față de contextul epocii sale de apariție, ci el este, așa cum am văzut, o sinteză a epocii sale și a tuturor elementelor care o compun. Ezeziologii creștini de mai târziu, în cadrul apologeticii și patristicii, au fost cei care au fixat cadrele religiei creștine, delimitând-o de toate celelalte religii și forme de spiritualitate pe care le combăteau.

Gnosticismul, deși preia schema Dumnezeului mânios din *Vechiul Testament*, îl consideră pe acesta Demiurgul cel rău, întrucât lumea imperfectă pe care a creat-o, nu poate fi

creația unui Dumnezeu bun. Dar, la rândul său și gnosticismul are mai multe variante, fapt pentru care, „miturile gnostice, în virtutea unei reguli simple de generare, exploatează un număr foarte mare de posibilități logice prezente în secvențele lor, recombinaându-le aproape întotdeauna într-o manieră nouă. S-ar spune că, odată pus în funcțiune, sistemul are tendința de a-și epuiza toate virtualitățile.” (Ioan Petru Culianu, *Gnozele dualiste ale Occidentului*, Editura Nemira, București, 1995, p. 18). În unele variante, dumnezeul gnostic, adevăratul Dumnezeu, este Abraxas, un fel de zeitate duală, în care sunt îmbinate toate contrariile, inclusiv binele și răul. Atât multora dintre variantele gnostice, cât și diverselor dualisme care le-au urmat, li se atribuie uneori trăsături comune: „anticosmismul sau ideea că lumea aceasta este rea, antisomatismul sau credința că trupul este rău, encratismul sau ascetismul mergând până la refuzul căsătoriei și al procreației. În cele mai multe cazuri, dualiștii par a fi doceți, adică, dincolo de nenumăratele variațiuni doctrinale, par să nu creadă în realitatea patimilor și a morții lui Isus Cristos pe cruce. În sfârșit, unele dualisme practică vegetarianismul complet ori parțial. Din punct de vedere al moralei romane în primul rând, iar apoi din punct de vedere al moralei iudaice și creștine, aceste curente au fost definite ca «antinomiste», ele opunându-se în multe feluri ordinii (*nomos*) comune.” (Ioan Petru Culianu, *Gnozele dualiste ale Occidentului*, Editura Nemira, București, 1995, p. 15-16).

Creștinismul îl preia pe Dumnezeul *Vechiului Testament* care, când Moise, pe mun-

tele Sinai îl întreabă *Cine ești?*, acesta, fără să își arate fața înaintea unui muritor precum Moise, îi răspunde din rugul aprins, *Eu sunt cel ce sunt! (Ehieh așer ehieh!)*, prin care își revelează esența incognoscibilă, *Cel ce este, Ființa în sine, To On*. Pe măsură ce creștinismul devine mai bine conturat ca religie, binomul Dumnezeu-Satana sau Iisus-Cel Viclean, Ispititorul, stă la baza existenței, prin cele două principii incarnate, al binelui și al răului.

Reîntorcându-ne la gnosticism, putem spune că specificul acestuia „derivă în parte din faptul că vehiculează două mituri dependente unul de celălalt. Perspectiva *dualistă* care decurge de aici dă loc unui sistem particular de exegeză care se aplică unui al treilea mit – cel al Genezei biblice -, *răsturnându-i* datele. Toată această operație se dovedește foarte complexă, datorită *libertății* de care se bucură interpreții gnostici în a exploata gama posibilităților logice conținute de fiecare secvență a celor trei mituri, ceea ce duce la un număr foarte ridicat de combinații și reasezări.” (Ioan Petru Culianu, *Gnozele dualiste ale Occidentului*, Editura Nemira, București, 1995, p. 16). Gnosticii cunosc și ei un principiu al răului care este altul decât Demiurgul cel rău, un fel de demon ale cărui trăsături îl individualizează ca trickster, adică o zeitate (denumirea de trickster provine din mitologiile australiene) ridicolă care încearcă să facă binele și iese răul sau invers, cu o viață sexuală dezordonată, care se opune autorității încetățenite, încercând să submineze creația. „În povestirile dualiste, Demiurgul coțcar, antagonist al Creatorului, este răspunzător pentru

tentativele nereușite de reorganizare a lumii, în urma cărora condiția umană este alterată și degradată pentru totdeauna.” (Ioan Petru Culianu, *Gnozele dualiste ale Occidentului*, Editura Nemira, București, 1995, p. 33). În diferite variante gnostice, ca trickster, se află Sophia, o zeitate coasociată la guvernarea universului, principiu feminin în același timp. „Două mituri îmbracă o importanță majoră în gnosticism: mitul Mamei, care-l introduce pe cel al Demiurgului ignorant și lăudăros. În general, Mama este Înțelepciunea celestă (Sophia), ipostaza ei cea mai frecventă fiind una de decădere – trecătoare însă.” (Ioan Petru Culianu, *Gnozele dualiste ale Occidentului*, Editura Nemira, București, 1995, p. 97).

Putem compara și drumurile spirituale gnostic și creștin, pe care le parcurg adepții celor două grupări spirituale, în drumul spre desăvârșire sau mântuire sau eliberare. „Ca apărător înverșunat al individualității umane și al liberului arbitru împotriva a tot ce le poate primejdi, gnosticismul cultivă o polemică susținută contra astrologiei. Doar prin convenție vorbim de o «religie gnostică»: în intenția producătorilor și a beneficiarilor lor, miturile gnostice au un conținut *științific*, în ciuda aparenței lor relativ naive sau imature.” (Ioan Petru Culianu, *Gnozele dualiste ale Occidentului*, Editura Nemira, București, 1995, p. 17). Le fel, creștinismul este împotriva astrologiei, deoarece pentru creștini, mântuirea nu poate fi adusă prin cunoașterea unui destin prefigurat de astre, ci prin îndumnezeire și har. Țelul spiritual al gnosticului este acela de a se elibera de materie și de a ieși din lume, care este

creația Demiurgului celui rău și de a ajunge la adevăratul Dumnezeu. „În contextul cultural al epocii, gnosticismul face figură aparte. Dacă este considerat ca un fenomen relativ unitar, este din pricina *atitudinii sale de fond*”. El neagă bunătatea Creatorului, inteligența ecosistemică ce ordonează universul vizibil. Lumea – chiar când nu formează obiectul unor aprecieri de-a dreptul negative – este totdeauna rezultatul unei erori, iar Demiurgul este în orice caz ignorant în momentul creației, chiar dacă pe urmă poate primi iluminarea. Doctrinile religioase ale epocii cunosc trei variante ale *principiului antropocentric*: lumea a fost creată pentru om, omul a fost creat pentru lume (variante biblică), lumea a fost creată precum omul, omul a fost creat precum lumea (variante platonice) și o combinație a celor două (în iudaismul platonizant, în creștinism).” (Ioan Petru Culianu, *Gnozele dualiste ale Occidentului*, Editura Nemira, București, 1995, p. 17).

Pentru acest lucru, în lupta cu materia, gnosticul are de luptat cu fel de fel de entități rele, numite arhonți și numai după ce va trece de toți arhonții, el va ajunge la psihanodie sau extaz mistic care presupune accesul la lumea supramaterială, adevărata lume și integrarea în *Pleroma* (totalitatea și plinătatea puterilor divine). Ca și piedică în calea evoluției sau a desăvârșirii, mai există așa-numitul *anti-mimon pneuma* sau spiritul contrafăcut care îl împiedică pe ascetul gnostic să depășească materia și totodată împiedică această lume sau creația, să devină mai bună. În mod similar, ascetul, călugărul, misticul, sfântul sau nevoitorul creștin întoarce la rândul său, spatele lu-

mii sau materiei care este stricăciune, păcat și o stare depărtată de Dumnezeu. În drumul lui ascetic, are de luptat cu ispite și demoni, similari arhonților gnosticilor. După ce, cu ajutorul lui Dumnezeu, învinge demonii și ispitele, ajunge la starea de har și de îndumnezeire, iar psihanodia sau extazul mistic echivalează cu mântuirea și desăvârșirea, cu dobândirea vieții veșnice. Ascensiunea creștină, în varianta ortodoxă, este redată foarte sugestiv în *Scara Raiului* a Sfântului Ioan Scărarul, în care ultima dintre cele 32 de trepte, Dragostea, virtutea supremă, echivalează cu extazul mistic și îndumnezeirea prin har. *Sacara Raiului* amintește de scara lui Iacob din *Vechiul Testament*, când patriarhului Iacob, în drum spre socrul său, i-a ieșit în cale un înger cu care el s-a luptat, având viziunea unei scări îndreptată spre cer, pe care urcau și coborau îngeri. Scara este așadar un simbol ascensional, care face legătura între cele trei ordine de existență, Infernul, Pământul și Cerul.

Putem observa așadar, cum anumite elemente, aranjate sau combinate altfel, în cele două sisteme, dau două forme de spiritualitate diferite, gnosticismul, respectiv, creștinismul. „Trăsăturile distinctive atribuite gnosticismului – anticosmism, antinomism etc. – sunt rezultatul unui procedeu incorect de inducție aplicat majorității relative a textelor, fără a se ține seama de faptul că alte texte, care merită în egală măsură să fie numite «gnostice», nu împărtășesc aceste trăsături. Într-adevăr, spectrul de toleranță al gnosticismului este foarte larg: el merge de la anticosmism la procosmism (atitudine favorabilă lumii), de la as-

cetismul encratic la libertinismul în aparență cel mai îndrăzneț, de la fantaziasm, doctrină potrivit căreia Isus Cristos n-a asumat un trup fizic, până la admiterea existenței acestui trup și a suferinței sale pe cruce, de la o atitudine anti-iudaică la respectul pentru divinitatea din VT, de la acceptarea metensomatozei (reîncarnarea sufletului în corpuri noi) până la negarea ei și acceptarea doctrinei Bisericii (suflete noi pentru corpuri noi) etc.” (Ioan Petru Culianu, *Gnozele dualiste ale Occidentului*, Editura Nemira, București, 1995, p. 16-17).

Analiza lui Culianu însă nu se oprește aici. Sintagma de jocuri ale minții nu este folosită doar pentru a descrie cum apar gnosticismul și creștinismul ca variante logice la fel de valabile, în cadrul unuia și aceluiași sistem originar. Creștinismul nu este totuși un dualism. Ugo Bianchi, istoric al religiilor și maestru al lui Culianu, nu plasează religiile biblice sub termenul de dualism deoarece, fiecare dintre cele două principii ale religiilor dualiste, binele și răul, trebuie să contribuie la crearea unei părți determinate a lumii. Fapt pentru care noi putem spune că, în folclorul românesc, de exemplu, doar variantele folclorice de creștinism, pot fi dualiste, nu și creștinismul oficial. „Pentru a preciza diferența dintre doctrinele dualiste și doctrina Bisericii, Ugo Bianchi a recurs la acest cuplu de opoziții: «păcat originar»/«păcat antecedent». În timp ce dualiștii ar explica situația decăderii actuale a lumii și a omului printr-un eveniment dezastruos care *precede* creația omului sau a cuplului uman primordial («păcat antecedent»), iudeo-creștinismul pune decăderea în legătură cu liberul arbitru al lui

Adam și al Evei, acest «păcat originar» care-l scutește pe Dumnezeu de orice răspundere” (Ioan Petru Culianu, *Gnozele dualiste ale Occidentului*, Editura Nemira, București, 1995, p. 27-28).

Pentru a ilustra cum elemente creștine, din *Evangelii*, suscită multiple posibilități de interpretare, altfel decât pe filiera oficială a creștinismului, amintim aici tratatul gnostic *Pistis Sophia* care este o variantă în care personajele biblice ale *Noului Testament*, precum Isus și apostolii, apar și în altă lumină decât în *Noul Testament*. În *Pistis Sophia*, Isus, la un anumit timp după înviere, le împărtășește apostolilor învățăturile tainice care nu sunt redată în *Biblie* și în care, o figură de mare importanță este cea a Sophiei, Înțelepciunii, entitate gnostică, de fapt, pe care Isus o salvează de răutatea arhonților care voiau să o izgonească din *pleromă*.

Gnosticismul a fost analizat și de Henri-Charles Puech, un istoric francez care a avut o catedră de Istoria religiilor la College de France, din 1952 la 1972 și care a fost preocupat de filosofia greacă, îndeosebi de hermetism și neoplatonism, având o mare influență asupra studiilor de Patristică în a doua jumătate a secolului al XX-lea. Recunoașterea sa internațională se datorează descoperirii de noi documente pentru studiul manicheismului și a variatelor sisteme ale gândirii gnostice.

Paralel cu evoluția civilizației creștine occidentale, începând din secolul al X-lea mai ales, se dezvoltă Cabala, doctrina ezoterică a religiei iudaice, care a avut raporturi cu creștinismul, ducând la unele inovații logice.

Preocupări de cabală existau și înainte de secolul al X-lea însă doar începând de acum, ea devine o preocupare semnificativă în diverse țări occidentale, precum Franța, în Provence și Langue d'Oc, și Spania. Moshe Idel, în *Experiența mistică la Abraham Abulafia*, distinge între două tipuri de cabală: o cabală mistică, centrată pe experiențele extazului și o cabală teozofică, ezoterică. În cadrul acesteia din urmă, distingem cele zece sephiroth-uri sau arborele sephiroth-ic: *Keter* (Coroana), *Hohmah* (Înțelepciunea), *Binah* (Înțelegerea), *Hesed* (Compașiunea), *Gheburah* (Severitatea), *Tiferet* (Frumusețea), *Nețah* (Victoria), *Hod* (Slava, Gloria), *Yesod* (Temelia), *Malkuth* (Împărăția). Franciscus Mercurius van Helmont, în *Cabala creștină sau sincatabaza ebraică*, identifică primele trei sephiroth-uri cu Sfânta Treime creștină, Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, iar pe următoarele șapte, cu cele șapte biserici menționate în *Apocalipsa* Sfântului Ioan Teologul: din Pergam, Smirna, Efes, Laodiceea, Filadelfia, Sardes, Tiatira. Este un fel de suprapunere a doctrinei cabalei teozofice și a doctrinei creștine expusă în *Noul Testament*. Doctrina cabalei teozofice este expusă în *Zohar* (*Sefer-ha-Zohar* sau *Cartea Splendorii*), una dintre cărțile de căpătâi ale Cabalei, alături de *Sefer Yetsirah* (*Cartea formării*). În *Zohar*, ordinea cosmică și spirituală se desfășoară între Macroprosopos (Marea Față) (din grecescul „prosopon” = față, persoană, avem în limba română cuvântul „prosop”), identificat cu primul sephiroth, *Keter* (Coroana) și Microprosopos (Mica Față), identificat cu șase sephiroth-uri: *Hesed* (Compașiunea), *Ghebu-*

rah (Severitatea), *Tiferet* (Frumusețea), *Nețah* (Victoria), *Hod* (Slava, Gloria), *Yesod* (Temelia). Un alt aspect în cabala teozofică este *Tetragramaton*, format din literele *IHVH* care constituie numele lui Dumnezeu, Yahve, cel mereu identic cu sine însuși, după cum reiese din răspunsul pe care Yahve i l-a dat lui Moise pe muntele Sinai, când acesta l-a întrebat cine este: *Eu sunt cel ce sunt!* (*Eheieh așer eheieh!*).

Putem aminti și steganografia și criptografia, ca fiind în relație cu diverse grupări creștine, cabalistice, alchimice etc., prima o tehnică de criptare a ceea ce se dorea să rămână secret în doctrinele ezoterice și a doua, o tehnică de decriptare sau decodificare a acestora. Relevantă în acest sens este lucrarea *Steganographia* a abatelui Tritemius, scrisă în 1499 și publicată la Frankfurt în 1606.

Analiza lui Culianu merge mai departe și ne spune care sunt jocurile minții care se desfășoară doar în cadrul sistemului creștin însuși. Pentru aceasta, el analizează fenomenul creștin în etapa lui de la început, când apar variantele Monofizismului, Nestorianismului, Arianismului, Docetismului etc., pe care părinții bisericii le-au catalogat drept erezii. Culianu spune că în termeni de istoria și filosofia religiilor, termenul de erezie este impropriu, întrucât, toate acestea, nu sunt la rândul lor decât jocuri ale minții în cadrul sistemului creștin, variante logice la fel de valabile în cadrul acestui sistem, care au luat naștere prin simple operații matematice de permutare, aranjări sau combinații ale anumitor elemente date în sistemul creștin original. Ceea ce a determinat ca,

în istorie, să se impună o anumită variantă ca oficială și celelalte să fie considerate eretice, sunt anumiți factori istorici și nu numai, care, în funcție de nevoile de moment au decis ca o anumită variantă să fie cea valabilă și singura.

Pentru a vedea cum se permută în cadrul sistemului creștin anumite elemente, să vedem, ce înseamnă, pe rând, fiecare din cele patru „erezii” amintite. Astfel, Monofizismul spune că Iisus nu are decât o singură natură, cea divină, natura umană fiindu-i atribuită doar în mod aparent, în timp ce varianta creștină oficială spune că Iisus are ambele naturi, atât pe cea divină, cât și pe cea umană, fiind Dumnezeu și om în același timp. Nestorianismul susține că cele două esențe ale lui Iisus, cea divină și cea umană, sunt separate, caz în care avem de a face cu două persoane: omul Iisus Hristos și Logosul divin. În varianta oficială, nu avem decât o singură persoană. Arianismul considera că Iisus are caracter divin dar ar fi născut cândva în timp, fiind subordonat Tatălui, că Fiul și Tatăl sunt de substanță similară, în timp ce varianta oficială susține că Fiul este egal Tatălui, amândoi fiind de aceeași substanță. Docetismul susține că existența istorică și trupească a lui Iisus este o simplă aparență, în timp ce varianta oficială spune că varianta trupească a lui Iisus este la fel de valabilă ca și cea divină. Putem așadar observa cum anumite diferențe, în literă, ca simple variante logice diferite, au avut o semnificație teologică enormă, ducând la formularea versiunii creștine oficiale, acceptată și astăzi.

După aceeași schemă, putem spune că și variantele pe care le avem astăzi, respec-

tiv, Ortodoxie, Catholicism și Protestantism sau Neoprotetantism, sunt variante logice în cadrul sistemului creștin și că, practic, ar mai fi posibile multe altele, sistemul originar creștin nu este nici pe departe epuizat în materie de inovație logică, dar atâta vreme cât există deja variantele oficiale, ar fi greu să mai apară astfel de inovații fără ca ele să fie investite cu caracter sectar sau parareligios. De fapt, înțelesul cuvântului sectă, este acela de grupare care practică un cult independent de doctrina oficială și un fenomen pe care îl putem observa în cadrul tuturor marilor religii, este că toate au produs la rândul lor secte. De ce? Tocmai pentru că posibilitățile minții umane sunt practic nelimitate și inovația este posibilă și chiar are loc, nu numai în marginea unor doctrine religioase sau spirituale de mult acceptate și devenite oficiale, ci și în cazul în care la ora actuală, omenirea posedă un tablou științific riguros asupra existenței, care nu ar trebui să permită apariția de noi mituri și interpretări, ci să fie apodictic. Acest lucru însă este responsabil tocmai de înaintarea cunoașterii și lărgirea câmpului semantic în materie chiar și de cunoaștere științifică, lucru care duce la reformularea teoriilor științifice sau la apariția de teorii noi, pe măsură ce se diversifică cunoașterea.

Mutându-ne pe terenul filosofiei și al literaturii, putem considera un fel de variante logice care combină altfel elemente ale sistemului creștin, și gândirile lui Nietzsche sau Cioran, cea a lui Nietzsche fiind o variantă în care Dumnezeu a murit, iar cea a lui Cioran, una în care aspirantul, în cazul acesta Cioran,

nu se apropie cu pietate de instanța dumnezeirii, ci o invocă de pe pozițiile unui ateu care are nevoie de această prezență, cu care se ceartă, de altfel, tocmai pentru a-și alunga singurătatea metafizică provocată de insomniile ce derivă din constituția lui fiziologic bolnavă. Tot astfel, poate fi invocat Tudor Arghezi care, în *Psalmi*, strigă *Vreau să te pipăi și să urlu: „Este!”*, necrezând în existența lui Dumnezeu până nu se convinge cu propriile simțuri de realitatea ei deși, potrivit creștinismului oficial, nu simțurile sunt garantul care să dea seama de prezența divinității. Arghezi este asemănător lui Toma necredinciosul, discipolul mereu sceptic al lui Iisus care nu credea până nu invoca propriile simțuri ca probă. Astfel, după ce Iisus, în urma crucificării a înviat, discipolul și apostolul Toma, nu este convins de existența trupului de slavă sau de glorie dobândit de Iisus după înviere, decât după ce se asigură, punând propriul deget pe trupul lui Iisus. Arghezi îl trage și el la răspundere pe Dumnezeu, în *Psalmii* lui, cum a făcut mai târziu, Cioran, în operele sale. Doctrina oficială creștină este rezumată în credința necondiționată, al cărei specific a fost relevat de Sfântul Augustin în formula *credo ut intelligas et non intelligas ut credo*, adică mai întâi crede și după aceea înțelege și nu mai întâi înțelege și după aceea crede. Dictonul *Crede și nu cerceta*, preluat de mari grupuri de oameni, tocmai acest aspect îl ilustrează, pe care Toma Necredinciosul îl contrazice încă în *Sfânta Scriptură*, iar Arghezi îl contrazice de asemenea de pe pozițiile poetului carnal, mai mult decât de pe cele ale călugărului care ar trebui să respecte litera

scripturii după canoanele impuse de biserică.

Permutări, inversiuni sau diverse combinații exercită asupra sistemului creștin și scriitori ca Leonid Andreev, la începutul secolului XX, în operele *Jurnalul Satanei* și *Iuda Iscarioteanul* și postmodernul portughez Jose Saramago, în *Evanghelia după Iisus Hristos*. Leonid Andreev (un scriitor foarte apreciat de Petre Țuțea), în *Jurnalul Satanei*, ne înfățișează un Satan decăzut din „grandoarea” statutului pe care îl ocupă în *Scripturi* și în învățătura Bisericii, neavând ferocitatea, agresivitatea, samavolnicia și caracterul malefic și demonic al prototipului său biblic, ci apare într-o postură sentimentală, umanizată până la ridicol, de Satan îndrăgostit de fiica escrocului care îi ia banii și care îl dezarmează de atributele sale de Satan, punându-l într-o postură umilă și defavorabilă. În *Iuda Iscarioteanul*, Iisus ne este prezentat ca un narcisist, iar Iuda suferă pentru că Iisus nu îl iubește în același fel în care îi iubește pe ceilalți ucenici care, de altfel, la rândul lor, nu trăiesc în pace și concordie așa cum ar trebui conform literei *Evangheliei*, ci într-un război al tuturor împotriva tuturor. Ceea ce nu înțeleg ucenicii este cum poate un om frumos și luminos precum Iisus, să stea în compania urâtului și pocitului Iuda. Și aici, binomul Iisus-Iuda este încărcat de adânci conotații jungiene, luminosul Iisus având o parte întunecată a sufletului, iat întunecatul Iuda, o deschidere spre lumină.

În *Evanghelia după Iisus Hristos* de Jose Saramago, de asemenea, avem o variantă creștină modificată. Aici, Dumnezeu, prezentat ca o divinitate însetată de sânge și de suferință, îi

propune lui Iisus să se lase martirizat, tocmai pentru a putea face să ia naștere instituția Bisericii care a dat atâția martiri și a martirizat la rândul ei pe alții, de alte confesiuni, în decursul istoriei.

Nicolae Achimescu, în *Noile mișcări religioase* diferențiază religiile necreștine de creștinism, arătând că singura variantă de urmat ar fi creștinismul. Tot Nicolae Achimescu, în cartea *Budism și creștinism*, arată că deși s-au identificat unele asemănări între budism și creștinism, cum ar fi similitudinea dintre meditația zen sau exercițiul zazen din budism cu rugăciunea inimii din creștinismul isihast, diferențele sunt mult mai multe, în sensul că în creștinism, spre deosebire de budism, mântuirea nu se poate face prin propriile forțe, decât prin Cristos și prin cruce, creștinismul aducând astfel un element unic care nu se găsește în celelalte religii. Achimescu consideră celelalte religii trepte până la un anumit punct, asimilându-le oarecum doctrinei creștine, dar numai creștinismul poate să aducă cu adevărat mântuirea.

Considerații ale lui Culianu despre jocurile minții, le-am folosit pentru a arăta, împreună cu el, ce se petrece în cadrul sistemelor religioase. Dar această schemă poate avea, cum vom vedea mai departe, un câmp de aplicabilitate mult mai larg. Evenimentele politice, economice, istorice, fenomenele psihice, fenomenele morale, atitudinile valorice, alegerile pe care suntem nevoiți să le facem zilnic și, nu în ultimul rând, câmpul artelor, al literaturii și al poeziei sunt pasibile de interpretări pornind de la această schemă. Permutări, aranjamen-

te și combinații se petrec și în aceste domenii de realitate. În câmpul literaturii, de exemplu, putem să luăm în considerare numeroasele variante ale *Mioriței*, cunoscute atât pe teritoriul țării noastre, cât și pe teritoriile țărilor din vecinătate, după cum și al altor creații populare. Similitudinile legendei românești a meșterului Manole cu un mit chinezesc care are în centru jertfa creatoare și, la fel ca în *Meșterul Manole*, o ființă umană vie trebuie să fie îngropată la temelia unui zid pentru ca creația să aibă durabilitate în timp. În legenda chinezească *Meng Jiangnü*, care este o legendă a Mare-lui Zid chinezesc, sunt zidiți de vii 10000 de victime și, la sfârșit, unul mort, Wan Xiliang care nu a rezistat la lucrările istovitoare care se făceau în vederea ridicării zidului. Dacă în *Meșterul Manole* este zidită o femeie vie, Ana, soția meșterului, în legenda chinezească este zidit un bărbat, mort, soțul îndureratei Meng Jiangnü care a pornit să îl caute. La sfârșitul legendei *Meșterului Manole*, meșterul, aruncându-se de pe acoperișul mănăstirii Argeșului, se transformă într-o fântână cu apă lină, iar Meng Jiangnü, soția sacrificatului, după ce se aruncă într-un râu, nu se îneacă, ci ajunge în împărăția Dragonului, iar de acolo în Cer, unde devine zeiță.

Exemplele abundă și în cazul literaturii culte, pentru a aminti numai variantele eminesciene la poezia *Mai am un singur dor*, ea însăși, împreună cu *Baltagul* de Sadoveanu, fiind variante culte ale *Mioriței*. Romanul *Litera stacojie* al scriitorului american Nathaniel Hawthorne este reluat în variantă postmodernă de scriitorul John Updike, în seria de roma-

ne Roger s *Version, S., A Month of Sundays* și, desigur, exemplele pot fi multiplicat. De asemenea, ne putem opri asupra temei eroului inițiativ eșuat, arhetip prezent în diverse variante logice în mai multe mitologii și literaturi. Astfel, Ghilgameș, eroul sumero-babilonian care în fața evidenței morții prietenului său Enkidu, are revelația propriei finitudini, pornind astfel în căutarea nemuririi. Eșuează însă la toate probele pe care ar trebui să le treacă pentru a accede la statutul unei ființe nemuritoare. Kulervoinen, erou din epopeea populară finlandeză *Kalevala*, un fel de Esau finlandez care, la fel ca și biblicul Esau, a fost păgubit de propriul frate în legătură cu anumite priorități de ordin etic-existențial. Și, în fine, două figuri din folclorul românesc, Făt-Frumos din basmul *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte*, care după ce trece cu succes diverse probe inițiatice, ajungând în tărâmul zânelor, nu ascultă sfatul acestora de a nu călca în Valea Plângerii și, urmărind un iepure la vânătoare, calcă tocmai acolo. Dorul de părinți și de meleagurile natale îl apucă subit și deși zânele îi spun că părinții lui sunt morți de sute de ani, el încăleacă și pornește spre tărâmurile natale. Încă din depărtare, nu vede decât ruine și paragini, iar el îmbătrânește subit. Ajuns în casa părintească, deschide o ladă (capacul chichiței), unde îl aștepta moartea. Astfel, Făt-Frumos din basmul românesc este, la rândul lui, un erou inițiativ eșuat. Acest motiv se întâlnește și în literatura japoneză din perioada Nara (710-794), la personajul poetului Takahashi Mushimaro Urashima din Mizunoe, care are un traseu similar lui Făt Froumos din

basmul românesc, fiind, de asemenea, un erou inițiativ eșuat. Cealaltă figură a folclorului românesc asupra căreia ne vom opri, este Petcana, personaj care ilustrează foarte bine tema ratării existențiale, la fel ca și Kulervoinen din epopeea populară *Kalevala*. Petcana, femeie sărmană care are de hrănit copii, își depășește atribuțiile și, dorind să facă mai mult decât poate pentru ei, să acopere tot registrul de activități specifice muncii de la țară, ba chiar să facă mult mai mult decât are resurse fizice și morale, își frânge destinul sub poveri.

Putem aminti și alte personaje istorice sau literare care ilustrează acest prototip al eroului eșuat, fie că este el inițiativ sau nu: împăratul Carol Quintul care toată viața a luptat pentru o cauză care din start era pierdută și anume, încercarea de a răspândi catolicismul într-o Europă care era de mult protestantă; alchimistul Trevisan care în decursul întregii sale vieți a încercat să găsească piatra filosofală și a avut numai decepții și eșecuri; Orfeu care deși îl convinsese prin dulci acorduri de liră pe zeul Hades să îi înapoieze iubita din lumea morților, cu condiția ca Orfeu să nu se uite înapoi când se îndrepta spre ieșirea din Infern, el totuși se uită, iar Euridice este atunci din nou absorbită în tenebre, de data aceasta pentru totdeauna; Zahei Orbul, personajul lui Vasile Voiculescu care, încercând să își recapete vederea cu ajutorul unui preot făcător de minuni, obține rezultate vagi; biblicul Samson care, trădat de Dalila a fost orbit de filistenii și a ajuns de batjocura piticilor; regina Niobee din mitologia greacă, laudându-se că are copii mai frumoși decât cei ai zeiței Leto, Artemis

și Apollo, aceștia i-au ucis Niobeei toți fiii și fiicele, iar ea, de durere, s-a transformat într-o stană de piatră, numai ochii acestei statui vărsând lacrimi; biblicul Esau, căruia fratele său geamăn, Iacob, i-a furat dreptul de întâi-născut.

Amintim și de fetița cu chibrituri din basmul lui Andersen. Ea este nu este propriu-zis o eroină eșuată. Ea pătrunde, prin moartea de frig, în lumile superioare, aidoma emirului din *Noaptea de decembrie*, pătrunde în lumina aidoma sfinților, martirilor și mucenicilor creștini.

O operă literară precum *Exerciții de stil* de Raymond Queneau, o amintim aici pentru că, în cadrul ei, tema unei călătorii cu autobuzul, în care un prieten îi spune protagonistului că ar trebui să își mai coase un nasture la pardesiu, este reluată mereu și mereu, pe tot parcursul cărții, de fiecare dată altfel reformulată, ca tot atâtea variante logice, la fel de valabile ale uneia și aceleiași teme.

Putem aduce și un exemplu din artele platice, mai exact din sculptură, valorificat și în literatură. Este vorba de Pygmalion, sculptorul care se îndrăgostește de propria operă, de propria plăsmuire, pe care zeița Afrodita, din milă pentru sculptor o însuflețește, opera transformându-se astfel într-o femeie vie. Motivul este valorificat în literatură de George Bernard Shaw, în *Pygmalion*, unde profesorul Higgins, lingvist, transformă o vânzătoare de flori dintr-un cartier mărginaș, Elisa Doolittle, care vorbea în jargon cookney, într-o femeie cultă și educată. Tema sculptorului Pygmalion este dezbătută pe larg de Victor Ieronim Stoi-

chiță în tratatul *Efectul Pygmalion*.

În legătură cu artele și literatura, putem releva autonomia lor față de realitățile de ordin economic, social și religios, pe de o parte, dar și față de filosofie, psihologie etc., pe de altă parte. Imaginea artistică sau cea literară își au specificul lor, fapt pentru care ele nu pot fi judecate cu măsurile deja amintite. Dacă Gaston Bachelard considera literatura forma emergentă a imaginației și privilegia fluxul de imagini față de toate celelalte ordine, înțelegem de ce chiar și rigoarea conceptuală filosofică este o cenzură pentru imaginație și de ce un critic de artă spaniol, Eugenio d'Ors, nu era de acord cu psihologismul în artă. Arta nu poate fi explicată nici psihologic, ea este autonomă și față de psihologic. Mergând în urmă la Platon și Aristotel, putem spune că aceștia au definit arta ca imitație (*mimesis*). La Platon, arta fiind o imitație a lucrurilor sensibile care la rândul lor sunt o imitație a ideilor, este o imitație a imitației, fapt pentru care Platon îi izgonește pe artiști, deci și pe poeți din cetatea lui ideală. Aristotel, în *Poetica*, se deosebește de Platon în ceea ce privește imitația, arătând că artiștii, deci și poeții, imită realitatea, deosebindu-se fie prin faptul că o imită cu mijloace diferite, fie că lucrurile pe care le imită sunt mereu altele, fie că felul imitației este deosebit. Faptul de a imita, este, după Aristotel, un dar firesc înnăscut al oamenilor, ei putând imita oameni în acțiune, merituoși sau mediocri, înfățișându-i mai buni sau mai răi decât sunt în realitate sau obișnuiți, cum fac pictorii. La Aristotel, imitația, chiar dacă este o copie a realității, nu înfățișează pur și simplu ceea ce

este, ci ceea ce ar putea să fie. După conceptul de *mimesis* (imitație), la Aristotel mai apare și conceptul de *catharsis*, purificare, despre care el spunea că îl posedă muzica și tragedia. Noi putem spune astăzi că și poezia și celelalte arte, îl posedă. În vremurile mai noi, arta a fost reabilitată, față de concepțiile antice ale lui Platon și Aristotel, care o considerau imitație, reabilitată în sensul amintit mai sus, cu Gaston Bachelard sau Eugenio d'Ors și mulți alții, care îi relevau autonomia.

Dacă în sistemul cunoașterii, Arta reprezintă unul dintre domenii, celelate domenii sunt Filosofia, Religia și Știința. Toate patru acoperă întreaga cunoaștere, după cum spune Gabriel Liiceanu, în *Încercare în politropia culturii* și nu mai există nimic altceva în afara lor. Arta se bazează pe imaginație, percepție, intuiție, exercițiu, cunoștințe, iar trăirile artistice au totdeauna o finalitate estetică. Filosofia este o concepție generală și totalizatoare despre existență, implicând și condiția umană. Religia are în vedere legătura omului cu Sacrul. Știința încearcă să dea o imagine cât mai exactă despre lume bazată pe observație și experiment, folosindu-se de proceduri logice în demersurile ei metodologice și constituindu-se în teorii care se pot verifica în practică.

Vrem să ne oprim aici asupra unui basm cules de Eminescu de la un autor german și asupra a patru poeme din literatura română, în care vedem variante logice la fel de pertinente, cu privire la una și aceeași tematică, sistemul originar pe care îl putem deduce, în care acestea sunt jocuri ale minții care se exercită asupra elementelor date ale acestui sistem:

Fata în grădina de aur de Richard Kunisch, *Luceafărul* lui Mihai Eminescu, *Noaptea de decembrie* a lui Alexandru Macedonski, *Riga Crypto și Laponia Enigel* de Ion Barbu și *Poema Chiuvetei* a lui Mircea Cărtărescu.

Înainte de a analiza propriu-zis cele patru poeme, să comparăm acest sistem originar din care provin toate patru, cu o structură algebrică. Dacă o structură algebrică este un sistem și dacă un sistem este mai mult decât suma părților sau elementelor sale, în sensul că între aceste părți sau elemente se stabilesc diverse relații și totodată relații între ele și sistemul propriu-zis, să vedem prin ce este relevantă o structură algebrică: întâi de toate, ea are un câmp sau set de elemente care sunt interșanjabile sau permutabile sau care pot fi înlocuite cu alte elemente similare. În al doilea rând, aceste elemente au anumite caracteristici sau proprietăți dintre care, cel puțin unele, pot fi atribuite altui sau altor elemente decât celor originare. În al treilea rând, între aceste elemente se pot stabili anumite operații sau relații. Și în al patrulea rând, la baza constituirii sistemului și a proceselor care se petrec în cadrul lui, se află un set de axiome și reguli. Această structură algebrică este fondul pe care se grefează toate variantele particulare care pot lua naștere în cadrul ei, în cazul nostru basmul și cele patru poeme amintite, fiind posibile, pe lângă acestea, o gamă nelimitată de inovații.

Luceafărul este un poem pe care Eminescu l-a compus după ce, ca și culegător de basme, a ajuns în posesia basmului *Fata în grădina de aur* a germanului Richard Kunisch. În acest basm se prefigurează tema din *Luceafărul*,

fiind și aici vorba de o fată de împărat care, este considerată unică de către propriul ei tată care nu voia, pentru acest motiv să o dea de soție nimănui, fapt pentru care a sechestrat-o într-un palat cu ferestrele acoperite, sub porunca pedepsei cu moartea către slujitoare, să nu deschidă niciodată aceste ferestre.

Crescând, fetei i-au sporit farmecul și drăgălășenia, iar faima i s-a răspândit în toate țările. Atunci împăratul se gândi în trufia lui: „fata e prea bună ca să ajungă nevasta unui om obișnuit, de aceea nu o va lua nimeni, și e prea frumoasă pentru ochii altor oameni, de aceea nu trebuie s-o vadă nimeni; am să-i dăruiesc însă un palat și o grădină, mai frumoase decât toate celelalte palate și grădini, ca să locuiască acolo.”

De fata de împărat se îndrăgostește un fiu de împărat care, auzind de frumusețea ei, dorește sau să și-o facă soție sau să moară. Drumul feciorului de împărat este plin de peripeții și de pericole. El este ajutat de sfintele Miercuri și Duminică, după cum și de alte entități fermecate. Sfânta Miercuri, mișcată de dragostea lui pentru fata de împărat, îi spuse: „Trimite-ți înapoi toți călăreții și toate comorile și încalecă pe acest cal; el zboară ca vântul, ca fulgerul și ca gândul, și știe drumul către Valea Galbenă. Dar mai înainte ai să ajungi la Valea Amintirii; acolo să nu cobori și să nu te oprești, căci mai apoi o să-ți pară rău“. Ajunse astfel într-o vale mândră care semăna cu grădina tatălui său, încât i se păru că e din nou acasă. Își aminti de bătrânul său tată, cât de trist fusese la despărțire și cu câtă îngrijorare se va fi gândind acum la el. Și cu cât privea

mai mult valea, cu atât prințul se mânia mai tare și coborî de pe cal și se întinse sub un copac. Auzi atunci cum frunzele copacului vorbeau între ele și povesteau că bătrânul rege se îmbolnăvise de supărare și că era pe moarte.

Și porni călare spre Sfânta Vineri, să-i ceară ajutor. Aceasta îl muștră că zăbovise în Valea Amintirii, deși fusese oprit s-o facă; la sfârșit însă îi dete o floare și-i spuse: „Când ai să vezi o fereastră deschisă la palat, dă-i drumul florii să zboare; dar înainte de-a ajunge acolo trebuie să treci prin Valea Deznădejdiei; păzește-te să nu zăbovești acolo, altminteri o să-ți pară rău“.

Astfel ajunge feciorul de împărat la palatul fetei care, neputând suferi singurătatea, a deschis geamurile.

Deschizând geamurile, o vede și un zmeu, nemuritor, care la rândul lui se îndrăgostește de ea: „Ești cea mai frumoasă dintre femei și nici un bărbat nu este vrednic să-ți desfacă cingătoarea veșmântului; dar eu sunt mai puternic decât toți muritorii și împărăția mea nu are margini. Urmează-mă și fii a mea, te voi duce acolo unde este pururea zi, sus deasupra norilor, în apropierea soarelui. Urmează-mă și fii a mea, te voi duce acolo unde nu pătrunde rază de soare, adânc sub fundul mării; acolo îți voi dărui palate de roșu mărgean și alb mărghăritar“.

Ea, care simțea când văpaie, când frig în prezența zmeului, îi cere acestuia să renunțe la nemurire și să fie muritor ca și ea, ca să îl poată iubi. Zmeul călătorește până la Dumnezeu și îi cere acestuia să îl elibereze de nemurire și să îl facă la fel de slab cum era fiica pământ-

tului pe care o iubea. „Doamne, îți dau înapoi toată strălucirea și puterea ce mi-ai dăruit. Iubesc o copilă a pământului, de aceea îngăduie-mi, o, Doamne, să fiu vremelnic și slab ca ea!” (George Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, vol. I, Editura pentru literatură, București, 1969, p. 262). Dumnezeu îi spune că nu știe ce cere și că acest lucru nu se poate, deoarece oamenii muritori pier tot așa de fulgerător precum apar, nefiind altceva decât boabe de spumă și îi arată pe fata de împărat, fugind împreună cu feciorul de împărat, către împărăția tatălui acestuia. „Tu nu știi ce ceri. Copiii pământului sunt ca spuma mării, o adiere de vânt îi nimicește. Și iubirea lor e ca o stea căzătoare, vine din cer, mersul ei este luminos, dar se stinge cum atinge pământul, și viața ei ține numai o clipă.” (George Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, vol. I, Editura pentru literatură, București, 1969 p. 262).

Atunci, Domnul îi zise: „Privește în jos!” „Și zmeul văzu cum frumoasa fată de împărat, care-i ceruse jertfa puterii și nemuririi, fugea în brațele unui fiu al pământului. Atunci o lacrimă căzu din ochii celui fără de moarte, întâia de la începutul veșniciei, și lacrima, căzând în fundul mării, se făcu mărgăritar.” (George Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, vol. I, Editura pentru literatură, București, 1969 p. 262).

Îndurerat, zmeul prăvălește o stâncă peste fata de împărat, zbrobind în acest fel pe veci și inima fiului de împărat. Deși acest basm, *Fata în grădina de aur*, nu este nici el acel sistem originar pe care vrem să îl imaginăm, fiind, la rândul lui, tot o variantă logică în cadrul aces-

tui sistem, putem prefigura sistemul, cu elementele lui, caracteristicile acestor elemente, relațiile care se stabilesc între ele și regulile jocului.

Există însă, și astăzi pe scară largă, și percepții critice la adresa lui Eminescu și a operei lui. Astfel, Nicolae Manolescu, nu este de acord cu aprecierile superlative ale lui Nicolae Iorga și Constantin Noica la adresa lui Eminescu, pe care l-au mitizat: „Dincolo de datele stricte, două sunt momentele principale ale impunerii mitului: definiția dată lui Eminescu de către Nicolae Iorga, în 1929, «expresie integrală a sufletului românesc», și aceea din 1975 datorată lui C. Noica, «omul deplin al culturii românești». Ambele au la bază concepția unui Eminescu paradigmatic și anistoric, neschimbător și pururi exemplar pentru toată suflarea românească. [...]. definițiile lui Iorga și Noica sunt lipsite de măsură și potrivnice spiritului critic. Și una și alta sunt expresia reînnoirii naționalismului” (Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Pitești, Paralela 45, 2008, p. 377).

Oprindu-ne acum asupra *Luceafărului* eminescian, putem spune că acesta este din start, o prelucrare a acestui basm, fiind redat în „limba lui Eminescu” despre care Tudor Vianu spune că „pare în același timp foarte nouă și foarte românească” (Tudor Vianu, *Studii de stilistică*, Editura didactică și pedagogică, București, 1968, p. 24). O fată de împărat, înzestrată cu toate atributele frumuseții, se îndrăgostește de o stea a nopții pe care o vede pe fereastră, un Luceafăr, după care tânjește cu dor. „Luceafărul este un demon pentru inima

femeii. Numele lui traduce pe al lui Lucifer, marele spirit răzvrătit și aducător de lumină” (Tudor Vianu, *Scritori români*, Editura Minerva, București, 1970, vol. I, p. 252). El adresează fetei de împărat două chemări. În prima chemare, Luceafărul, fiu al cerului și al mării, îi oferă fetei palate de mărgean în ocean și o investește cu autoritate față de ființele care trăiesc acolo:

„-Din sfera mea venii cu greu
Ca să-ți urmez chemarea,
Iar cerul este tatăl meu
Și mumă-mea e marea.

Ca în camera ta să vin,
Să te privesc de-aproape,
Am coborât cu-al meu senin
Și m-am născut din ape.

O, vin’! odorul meu nespus,
Și lumea ta o lasă;
Eu sunt luceafărul de sus,
Iar tu să-mi fii mireasă.

Colo-n palate de mărgean
Te-oi duce veacuri multe,
Și toată lumea-n ocean
De tine o s-asculte.”

În cea de-a doua chemare, Luceafărul este fiul soarelui și al nopții și îi oferă fetei locul cel mai de seamă pe cer, între stele, mai mândră decât oricare dintre ele:

„- Din sfera mea venii cu greu

Ca să te-ascult ș-acuma,
Și soarele e tatăl meu,
Iar noaptea-mi este muma;

O, vin’, odorul meu nespus,
Și lumea ta o lasă;
Eu sunt luceafărul de sus,
Iar tu să-mi fii mireasă.

O, vin’, în părul tău bălai
S-anin cununi de stele,
Pe-a mele ceruri să răsai
Mai mândră decât ele.”

Aici, Luceafărul este elementul care se substituie zmeului nemuritor din basmul lui Kunisch. La fel ca și acesta, Luceafărul, după un zbor de mii de ani parcurs în câteva clipe, către Demiurg, îi cere acestuia să îl elibereze de nemurire pentru a o putea iubi pe fata de împărat.

Drumul Luceafărului către Demiurg, duce la o destinație care este în afara spațiului și a timpului:

„Căci unde-ajunge nu-i hotar,
Nici ochi spre a cunoaște,
Și vremea-ncearcă în zadar
Din goluri a se naște.

Nu e nimic și totuși e
O sete care-l soarbe,
E un adânc asemenea
Uitării celei oarbe.”

Demiurgul amintește de primul motor

imobil al lui Aristotel, care toate le mișcă, în timp ce el rămâne nemișcat, cu care filosofi și teologii medievali l-au identificat pe Dumnezeu. Demiurgul din *Luceafărul*, totodată, nu este lipsit de accente gnostice, iar drumul Luceafărului poate fi asemănat cu cel al unui gnostic în încercarea lui de a se elibera de materie.

Lumea Luceafărului, împreună cu Demiurgul și esența nemuririi, o lume a perfecțiunii imateriale, amintește de un arhetip, de frumosul în sine care nu este vreunul dintre lucrurile frumoase particulare care doar participă la acest atribut al frumosului în sine, general și dincolo de orice lucru frumos individual, atribut al perfecțiunii tocmai de aceea, amintit de Platon în *Banchetul*, în discuțiile lui Socrate cu Diotima și reluat de Marsilio Ficino în perioada Renașterii. Lumea Luceafărului amintește de lumea ideilor sau formelor pure ale lui Platon, de Unul lui Plotin și de inefabilul lui Damascius, Plotin și Damascius fiind, primul și ultimul din „lanțul de aur” al filosofilor neoplatonici. Faptul că Eminescu însuși este inefabil, nu poate fi contestat, chiar dacă percepțiile unor intelectuali consacrați de astăzi la adresa lui sunt în general negative. Descrierile paradisiace din zborul Luceafărului și lumea Demiurgului, amintesc și de *Paradisul* lui Dante sau de muzica sferelor a lui Pitagora, ceea ce relevă caracterul inefabil amintit. Totodată, cadrul romantic german al poemului eminescian, ca și al basmului lui Kunisch, și cel desprins din temele predilecte ale filosofiei clasice germane, sunt aici evidente.

Drumul Luceafărului spre destinația din

afara spațiului și a timpului, echivalează cu o inițiere mai înaltă, a unuia care a fost deja inițiat, din moment ce face parte din lumea nemuritorilor. El poate fi asemănat unui *jivan-mukta*, care trăiește simultan în timp și în afara timpului, amintind de prezentul etern. Dacă Faust efectuează un *opus alchemicum* în sens descendent către *Mume*, zborul Luceafărului poate fi asemănat unui *opus alchemicum* în sens ascendent către Demiurg. Atunci când Iulia Hasdeu, în copilăria ei, era întrebată cât de sus vrea să ajungă (știindu-se aspirația ei spre înalt), răspunsul ei a fost „Până la Dumnezeu și chiar mai sus!” (Excelsior). Putem asemăna drumul Luceafărului, în zborul către Demiurg, cu etapele din drumul spiritual al alchimistului. Totuși, „transmutația” Luceafărului se face fără ca „nunta alchimică” a lui cu Cătălina, ceea ce ar fi trebuit să fie nunta dintre sulf și mercur, să aibă loc. Luceafărul rămâne, iremediabil, închis în nemurirea lui rece și, deși ar fi parcurs drumul de la treapta *nigredo (melanosis)*, la oricare din etapele superioare, *albedo (leukosis)*, *citrinitas (xantosis)*, *rubedo (iosis)* sau *viridis (cauda pavonis)*, coada de păun) sau de la metalele inferioare ca plumbul, fierul și staniul, la cele superioare ca arama, mercurul, argintul, aurul, el rămâne iremediabil în faza *nigredo (melanosis)*, în faza plumbului, element saturnian care îl caracterizează atât pe el cât și pe Eminescu.

La fel ca și în basmul lui Kunisch, Demiurgul îi amintește Luceafărului, numit aici, Hyperion, cel care merge deasupra, că nu îi poate oferi nemurirea pentru o oră de iubire. Și îi arată pe fata de împărat, împreună cu pa-

jul Cătălin, „viclean copil de casă”. Asemănarea lor de nume, Cătălina și Cătălin, reflectă aceeași ordine de existență, spre deosebire de cea a lui Hyperion. Dacă în basmul german zmeul prăvăleşte o stâncă asupra fetei de împărat, ucigând-o, aici, Luceafărul se mulțumește doar să o blesteme, întărindu-și astfel, propria calitate de a fi nemuritor.

Percepțiile la adresa lui Eminescu și, prin urmare și asupra *Luceafărului*, pendulează de la cele favorabile, ale vechilor critici literari și ale românilor în conștiința cărora Eminescu încă este viu, la cele ale demolatorilor mitului eminescian, foarte critice la adresa poetului. Astfel, Zoe Dumitrescu-Bușulenga, spune că „acum Hyperion a înțeles opoziția ireductibilă dintre cele două lumi, cea veșnică a spiritului, a creației, a cunoașterii absolute, și cea neștiutoare, mărunță și trecătoare a pământenilor supuși destinului. Și cuvintele care rostesc conștiința acestei condiții diferite, răsună superior și îndurerat:

„Trăind în cercul vostru strânt
Norocul vă petrece,
Ci eu în lumea mea mă simt
Nemuritor și rece” (Zoe Dumitrescu Bușulenga, *Valori și echivalențe umanistice. Excurs critic și comparatist*, Editura Eminescu, București, 1973, p. 260).

La fel, George Călinescu, este favorabil poetului: „Astrul trăiește într-o «sferă» superioară, de unde se smulge cu greu, și e firesc să nu poată fi înțeles de o femeie, dată fiind, principial, lipsa de genialitate a acesteia. [...] Din alt punct de vedere, *Luceafărul* tratează

o încercare de operație alchemică asupra Cătălinei, care vrea să se transporte pe un plan de existență superior, fără a avea tăria să suporte desprinderea de teluric.” (George Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, vol. II, Editura pentru literatură, București, 1970, p. 91). „Cătălina are [...] gusturi mărunte, stă la îndoială între slugă și geniu și alege sluga.” (George Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Vlad & Vlad, Craiova, 1993, p. 475).

Tudor Vianu, de asemenea, are o percepție favorabilă: „Idila dintre un astru și o muritoare se termină prin simțirea singurătății de-a pururi a astrului: un mit al propriei solitudini a poetului în societatea vremii lui” (Tudor Vianu, *Studii de stilistică*, Editura didactică și pedagogică, București, 1968, p. 376).

Titu Maiorescu, deși nu este potrivnic lui Eminescu, anticipa percepțiile nefavorabile la adresa poetului, având o remarcă foarte interesantă în studiul *Eminescu și poeziile lui*, despre pesimismul și misoginismul lui Eminescu: „Ca și Leopardi în *Aspasia*, el nu vedea în femeia iubită decât copia imperfectă a unui prototip nerealizabil. Îl iubea întâmplătoarea copie sau îl părăsea, tot copie rămânea, și el, cu melancolie impersonală, își căuta refugiul într-o lume mai potrivită cu el, în lumea cugătării și a poeziei.”

Atât basmul german, cât și poemul *Luceafărul*, pot fi privite dintr-un punct de vedere psihanalitic, marea slavă de ființă nemuritoare și ruptă de omenesc a Luceafărului, fiind pusă în contrast cu umanul și materialul Cătălin, ancorat în structurile

vieții, ale firescului și trăirii clipei.

Criticile la adresa lui Eminescu se con-
turează încă și la Eugen Lovinescu: „Întreaga
«filozofie» a lui Eminescu nu se deosibește,
deci, întru nimic de «filozofia» lui Theognis
sau a lui Mimnermos și se poate rezuma în
simpla propoziție: «Viața e o nefericire, moar-
tea o fericire», care, cât timp nu devine princi-
piul configurator al unei activități psihice, nu
are nici o valoare.” (Eugen Lovinescu, *Scrieri*
1, Editura pentru literatură, 1969, București, p.
201).

Tema renunțării la nemurire sau a pier-
derii nemuririi, se mai întâlnește în literatura
universală. Astfel, Luceafărul eminescian poa-
te fi comparat cu Zaroni, eroul din romanul
Zaroni – o poveste rosicruceană a Lordului
Edward Bulwer-Litton, în care rosicruceanul
Zaroni își pierde nemurirea din cauză că ne-
socotește sfaturile maestrului său care îi spune
să nu se căsătorească.

Un poem nu lipsit de complexitate, este
Noaptea de decembrie a poetului simbolist
Alexandru Macedonski, poem considerat de
unii drept *Luceafăr* macedonskian. Cadrul
simbolist al poemului este relevant pentru te-
matică. Un Emir care vrea să meargă în pe-
lerinaj la cetatea sfântă a Islamului, Mekka,
într-un feeric cadru oriental. „*Noaptea de de-
cembrie*” cu acele veșnice repetiții, care sunt
refrenuri liturgice, e capodopera lui Macedon-
ski, poemul delirant al mirajului:

Și el e emirul, și toate le are ...

E tânăr, e farmec, e trăsnet, e zeu,

Dar zilnic se simte furat de-o visare ...

Spre Meca se duce cu gândul mereu,

Și-n fața dorinței – ce este dispăre –
Iar el e emirul, și toate le are.” (George Căli-
nescu, *Istoria literaturii române de la origini
până în prezent*, Editura Vlad & Vlad, Craio-
va, 1993, p. 527).

„Pustie și albă e camera moartă...

Și focul sub vatră se stinge scrumit...

Poetul, alături, trăsnet stă de soartă,

Cu nici o scânteie în ochiu-adormit...

Iar geniu-i mare e-aproape un mit...

Și nici o scânteie în ochiu-adormit.

Și flacăra spune: „Aduc inspirarea...

Ascultă, și cântă, și tânăr refii...

În slava-nvierii îneacă oftarea...

Avut și puternic emir, voi să fii.”

Și flacăra spune: „Aduc inspirarea

Și-n alba odaie aleargă vibrarea.

Spre Meka-l răpește credința — voința,

Cetatea preasfântă îl cheamă în ea,

Îi cere simțirea, îi cere ființa,

Îi vrea frumusețea — tot sufletu-i vrea

Din tălpi până-n creștet îi cere ființa.”

Neliniștile emirului, legate de călătoria
pe care vrea să o facă spre Mekka, amintesc
de cele ale lui Buddha care, după ce a văzut
un bătrân, un bolnav și un mort, nu a mai do-
rit să rămână în palatul său, ci a luat drumul
pustiului pentru a afla cum poate pune capăt
suferinței existente în lume.

În *Noaptea de decembrie*, elementul fe-
minin este absent, ceea ce contează este doar

aspirația spre ideal. Luceafărului și lui Cătălin sau zmeului și feciorului de împărat, le corespund aici, pe de o parte, Emirul, preocupat de adevărata Mekka, cea cerească și drumul cel mai autentic, mai pios și mai sfânt de a ajunge la cetate și de a realiza astfel psihanodia sau extazul mistic, ascensiunea la cer, așa-numitul *miraj*, islamic, act de participare la supremul *miraj* sau zbor magic al profetului Mahomed, așa cum l-a trăit acesta în peștera în care i s-au revelat surele *Coranului* de către îngerul Gabriel. Pe de altă parte, personajul ghebos și malefic, antiteza emirului, alege drumul cel mai scurt și mai ușor.

„E tot cum o știe, — dar, searbăd la față,
Sub magica-i umbră, un om se răsfață...
Mai slut e ca iadul, zdrențos, și pocit,
Hoit jalnic de bube, — de drum prăfuit,
Viclean la privire, și searbăd la față.

De nume-l întreabă emirul, deodată,
Ș-acesta-i răspunde cu vocea ciudată
— La Meka, plecat-am a merge și eu.
— La Meka? La Meka?... — și vocea ciudată
— La Meka! La Meka! răsună mereu.

Și pleacă drumețul pe-un drum ce cotește...
Pocit, șchiop și searbăd, abia se târește...
Și drumu-ocolește mai mult, tot mai mult,
Dar mica potecă sub pomi șerpuiește,
O tânără umbră de soare-l ferește,
Auzu-i se umple de-un vesel tumult,
Și drumu-ocolește mai mult — tot mai mult.”
Drumul drumețului pocit este asigurat, el
ajunge sigur la Mekka, fără primejdii și fără

contorsionări ale ființei, ca într-un joc diabolic în care victoria este asigurată și ținta atinsă pe cele mai ușoare căi. Nu tot acesta este drumul Emirului. Pentru Emir, drumul la cetatea Mekka, nu avea semnificația pur materială pe care o avea pentru drumețul pocit. Pentru Emir contează semnificația spirituală a drumului, investirea lui cu sacralitate. Emirul, cuprins pe drum de fata morgana, delirând, înfometat și însetat, rătăcit în deșert, moare fără să mai ajungă vreodată la Mekka pământească, în schimb el ajunge la Mekka cerească, moartea lui echivalând, de fapt, tocmai cu o psihanodie sau ascensiune la cer sau extaz mistic sau zbor magic.

„Spre albele ziduri, aleargă — aleargă,
Și albele ziduri, lucesc — strălucesc,
Dar Meka începe și dânsa să meargă
Cu pasuri ce-n fundul de zări o răpesc,
Și albele ziduri, lucesc, — strălucesc!

Rămâne nălucă în zarea pustiei
Regina trufașă, regina magiei,
Frumoasa lui Meka — tot visul țintit,
Și vede pe-o iasmă că-i trece sub poartă...

Și moare emirul sub jarul pustiei
Și focu-n odaie se stinge și el,
Iar lupii tot urlă pe-ntinsul câmpiei,
Și frigul se face un brici de oțel...
Dar luna cea rece, ș-acea dușmănie
De lupi care urlă, — ș-acea sărăcie
Ce-alunecă zilnic spre ultima treaptă,
Sunt toate pustia din calea cea dreaptă,
Ș-acea izolare, ș-acea dezolare,

Sunt Meka cerească, sunt Meka cea mare...
Murit-a emirul sub jarul pustiei.”

Observația critică a lui Eugen Lovinescu este pertinentă: „În viziunea unei Mece ce-și îndepărtează zidurile dinaintea emirului dor-nic de a ajunge la ea, vedem tragedia idealu-lui în veci neatins și, limitată aci, poezia s-ar fi oprit în lumea contemplației senine și im-personale. Lângă emirul idealist ce nu intră niciodată în Meca, poetul imaginează însă și un drumeț «pocit și schiop» ce intră în Meca, apucând pe căi cotite:

Și vede pe-o iasmă că-I trece sub poartă,
Pe când șovăiește cămila ce-l poartă ...
Și-n Meka străbate drumețul pocit,
Plecat, schiop și searbăd pe drumul cotit –
Pe când șovăiește cămila ce-l poartă.

Ce fel de «ideal» poate fi însă o Mecă în care intră «o iasmă» pe drumuri piezișe? De-sigur, nu un ideal spiritual, ci un ideal mărunț, mărginit la bucuriile vieții. Numai acolo se poate ajunge și pe căi cotite; unde nu intră cei mari și drepți intră piticii prin mijloace abile. Concepția poeziei este, deci, micșorată, deoarece în aripă îi atârână plumbul aceleiași nemulțumiri împotriva celor ce reușesc în via-ță – revoltă meschină și fără valoare poetică.” (Eugen Lovinescu, *Scrieri* 1, Editura pentru literatură, 1969, București, p. 282).

De o psihanodie poate fi vorba și în bas-mul *Fata în grădina de aur* și în *Luceafărul* eminescian, în drumul pe care zmeul, respec-tiv, Luceafărul, îl parcurg către Dumnezeu,

respectiv Demiurg. Însă aici, psihanodia sau ascensiunea la cer nu sunt în vederea unei de-săvârșiri spirituale pe care oricum și zmeul și Luceafărul o dețin a priori. Ei vor să renunțe la această desăvârșire, tocmai pentru a fi aidoma ființelor muritoare, supuse efemerului și arbi-trariului, întocmai ca boabele de nisip sau de spumă. Cu alte cuvinte, ei vor să renunțe la Marele Extaz pentru a trăi extazul celor anco-rați în clipa trecătoare și în simplitate. Postu-ra lor se aseamănă întrucâtva cu aceea a unor Avalokiteshvara, adică eroi spirituali care re-nunță la mântuirea proprie pentru a-i ajuta pe alții să se mântuiască. În budismul Mahayana, Avalokiteshvara este un Boddhisatva care ra-diind compasiunea universală, *karuna*, asupra tuturor ființelor, deși este la un pas de a intra în *Nirvana*, nu face acest pas până când nu ajută să se desăvârșească toate ființele care se află pe trepte spirituale mai puțin evolute decât a sa.

Revenind la *Noaptea de decembrie*, ob-servăm și aici posibilitatea de decriptare psi-hanalitică, în sensul că binomul emir-drume-țul pocit este similar celui zmeu nemuritor - fecior de împărat muritor sau binomului Luceafăr-Cătălin din creațiile literare aminti-te înainte. Drumețul pocit este de fapt partea întunecată a sufletului Emirului, umbra aces-tuia, germenul fatal al pierzării Emirului. Ei formează, la rândul lor, un fel de *coincidentia oppositorum*. „Douăzeci de ani despart *Noap-tea de decembrie* de încă eminesciana *Noap-tea de noiembrie* și singura legătură dintre ele constă în polemica, de data aceasta alegoriza-tă, a poetului cu detractorii săi, mai bine zis în

simbolistica în fond eronată a poemei, fiindcă niciodată *calea dreaptă*, a emirului, nu este calea adevărată a poetului; din contra, aceea ocolită a drumețului slut ar sluji mai bine ideea. Nota morală care complică opțiunea este o reminiscență romantică, de care Macedonski nu s-a eliberat cu totul. Frumusețea *Noptii de decembrie* stă mai puțin în călătoria spre Meka a poetului care se visează emir pentru o noapte al Bagdadului decât în splendido imaginii floral-coloristice care împânzesc fantezia lirică.” (Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Pitești, Paralela 45, 2008, p. 534).

Într-un mod la fel de interesant stau lucrurile cu cel de al treilea poem, *Riga Crypta și Iapona Enigel*, al poetului matematician Ion Barbu. Acest poem a fost considerat de exegeți, *Luceafărul* lui Barbu și, dat fiind că aici, nu o femeie muritoare este cea care aspiră la o entitate masculină nemuritoare, ci invers, un muritor, regele Ciucearcă, aspiră la o entitate feminină nemuritoare, solară, Iapona Enigel, poemul lui Barbu a fost considerat un *Luceafăr* întors.

„În țări de gheață urgisită,
Pe-același timp trăia cu el,
Laponă mică, liniștită,
Cu piei, pre nume Enigel”

Nimic mai plastic din punct de vedere comparativ pentru a releva cum în cadrul sistemului original sau a structurii algebrice de bază, se permută anumite elemente, proprietăți ale lor și relații dintre ele. Cadrul bala-

dic-oriental este evident în poezia barbiană, în care poetul este orientat spre concretul lumii, spre deosebire de Eminescu și Macedonski, ai căror protagoniști întorc spatele lumii, pentru Absolut. „E în poezia d-lui Barbu un dinamism, o concepție energetică, o frenezie de simțire, redată prin elemente obiective și, mai ales, cosmice și, deci, statice într-o formă aspră, care-i constituie o originalitate.” (Eugen Lovinescu, *Scrieri* 1, Editura pentru literatură, 1969, București, p. 469). Regele Ciucearcă, din postura lui modestă, simplă, vrea să își depășească condiția, aspirând la dragostea evanescentei Enigel care trece pe lângă el, îndreptându-se către soare.

„-Enigel, Enigel,
Scade noaptea, ies lumina,
Dacă pleci să culegi,
Începi, rogu-te, cu mine.

-Te-aș culege, rigă blând...
Zorile încep să joace
Și ești umed și plăpând:
Teamă mi-e, te frângi curând,
Lasă. - Așteaptă de te coace.

Că dacă-n iarnă sunt făcută,
Și ursul alb mi-e vărul drept,
Din umbra deasă, desfăcută,
Mă-nchin la soarele-nțelept.

Mă-nchin la soarele-nțelept,
Că sufletu-i fântână-n piept,
Și roata albă mi-e stăpână,
Ce zace-n sufletul-fântână.,,

Nicolae Manolescu sesizează dramatismul inerent poemului: „O baladă neoromantică este și *Riga Crypto și Iapona Enigel*, în care un «menestrel trist mai aburit» spune, la spartul nunții, povestea unei nunți care n-a fost să fie. Remarcăm din nou contratimpul tragic în stare a face din chemarea la viață un bocet și dintr-o idilă nevinovată, cum este aceea dintre Crypto și Enigel, un prilej de pierderea minților.” (Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Pitești, Paralela 45, 2008, p. 690). Crezând că o poate urma în lumină, regele iese la soare, unde căldura prea puternică îl devastează. „Riga Crypto este craiul împărățind peste bureți, căruia dragostea pentru Enigel, Iapona călătorind cu renii ei către soarele Sudului, îi devine fatală. Ființă a umbrei și răcoarei, soarele surprinzându-l lângă aceea care îl caută cu o nostalgie nutrită în Nordul polar, îi înveninează sufletul și-l înnebunește. [...]

„Dar soarele, aprins inel,
Se oglindi adânc în el,
De zece ori, fără sfială,
Se oglindi în pielea-i cheală;

Și sucul dulce înăcrește!
Ascunsa-i inimă plesnește,
Spre zece vii peceți de semn
Venin și roșu untdelemn

Mustesc din funduri de blestem” (Tudor Vianu, *Scriitori români*, Editura Minerva, București, 1971, vol. III, p. 429).

Riga Crypto este astfel muritorul care vrea să își depășească statutul, crezând că se

poate integra într-o altă ordine a lucrurilor, superioară condiției lui.

„- Plângi, preacuminte Enigel!
Lui Crypto, regele-ciupearcă.
Lumina iute cum să-i placă?
El se desface ușurel
De Enigel,
De partea umbrei moi, să treacă...

Ca la nebunul rigă Crypto,
Ce focul inima i-a fript-o,
De a rămas să rătăcească
Cu altă față, mai crăiască:

Cu Laurul-Balaurul,
Să toarne-n lume aurul,
Să-l toace, gol la drum să iasă,
Cu măsălarita-mireasă,
Să-i ție de împărăteasă.

Pe de altă parte, Iapona Enigel, nu reprezintă vreun ideal metafizic sau spiritual. Ea dobândește această semnificație doar pentru Riga Crypto. Împreună, formează și ei un fel de *coincidentia oppositorum*. Pe poetul Ion Barbu îl ajută foarte mult matematicianul Dan Barbilian, adevăratul nume al poetului. În matematică, el este cunoscut pentru așa-numitele spații barbiliene care presupun o metrică a spațiului, ocupându-se de oricare distanțe între oricare două puncte, ca fiind definite în geometriile noneuclidiene. Știm că în geometriile noneuclidiene, orice linie dreaptă este un caz particular al unei linii curbe. Pentru poetul Ion Barbu, poezia, care este o prelungire a ge-

ometriei, nu este decât o manifestare particulară într-un spațiu matematic și, în cazul acesta, noneuclidian. Poezia este în felul acesta explicabilă cu ajutorul matematicii.

Cea de a patra poezie, *Poema chivetei* de Mircea Cărtărescu, procedează la o răsturnare de perspectivă. „Mircea Cărtărescu este, indiscutabil, un poet al orașului și țara lui imaginată se întinde de la Piața Obor la Universitate și la Alea Circului. Este inimaginabil cât de multe întâmplări, lucruri, instituții, drame, reverii pot intra în acest perimetru.” (Eugen Simion, *Scriitori români de azi*, vol. IV, cartea Românească, 1989, București, p. 483). Alex Ștefănescu spune că Mircea Cărtărescu este denumit impropriu un postmodern: „Altă idee preluată necritic este aceea că poezia lui Mircea Cărtărescu ilustrează perfect postmodernismul. [...]. Nimic mai departe de adevăr. În afară de faptul că postmodernismul nu este postmodernism, ci neoavangardism, Mircea Cărtărescu nici nu ilustrează în mod special acest neoavangardism, ci este un romantic de școală nouă, un Eminescu în blugi, care într-o singură carte, *Levantul*, și numai în unele poeme din celelalte cărți face demonstrații de postmodernism. Corect ar fi să se spună altceva: că Mircea Cărtărescu este *singurul scriitor important* dintre cei care *se consideră* reprezentanți ai postmodernismului.” (Alex Ștefănescu, *Istoria literaturii române contemporane 1941-2000*”, București, Mașina de scris, 2005, p. 908). Cărtărescu se situează pe poziții diametral opuse față de Eminescu, Macedonski sau Barbu, atitudinea sa fiind aceea de deconstrucție sau demolare a clișeeleor literatu-

rii și artei oficiale. *Poema chivetei* relatează despre o chiuvetă care era îndrăgostită de o mică stea galbenă din colțul ferestrei, pe care o roagă să nu își mai reverse lumina asupra centralei electrice întrucât cei de acolo, având generatoare puternice, nu au nevoie de lumina ei, ci să vină pe tărâmul ei, să fie crăiasă a gândacilor care ies din vasele nespălate din chiuvetă.

„într-o zi chiveta căzu în dragoste
iubi o mică stea galbenă din colțul geamului
de la bucătărie
se confesă mușamalei și borcanului de muștar
se plânse tacâmurilor ude.
în altă zi chiveta își mărturisii dragostea:
- stea mică, nu scânteia peste fabrica de pâine
și moara dâmbovița
dă-te jos, căci ele nu au nevoie de tine
ele au la subsol centrale electrice și sunt pline
de becuri
te risipești punându-ți auriul pe acoperișuri
și paratrăznete.
stea mică, nichelul meu te dorește, sifonul
meu a bolborosit
tot felul de cântece pentru tine, cum se pricepe
și el
vasele cu resturi de conservă de pește
te-au și îndrăgit.
vino, și ai să scânteiezi toată noaptea deasupra
regatului de linoleum
crăiasă a gândacilor de bucătărie.”

Mica stea galbenă nu răspunde însă avansurilor chivetei deoarece era în dragoste cu o strecurătoare din casa unui baron de Pome-

rania. Simțindu-se neglijată, chiuveta îi face avansuri unei mușamale, care este omologul lui Cătălin din poemul *Luceafărul*:

„dar, vai! steaua galbenă nu a răspuns acestei chemări
căci ea iubea o strecurătoare de supă
din casa unui contabil din pomerania
și noapte de noapte se chinuia sorbind-o din ochi.
așa că într-un târziu chiuveta începu să-și
pună întrebări cu privire la sensul existenței
și obiectivitatea ei
și într-un foarte târziu îi făcu o propunere mușamalei.”

Iar această poveste este spusă de o gaură din perdea care în tinerețele sale a iubit o Dacie crem dar acum acest lucru este de domeniul visului deoarece acum are copii preșcolari.

„... cândva în jocul dragostei m-am implicat și eu,
eu, gaura din perdea, care v-am spus această poveste.
am iubit o superbă dacie crem pe care nu am văzut-o decât o dată...
dar, ce să mai vorbim, acum am copii preșcolari
și tot ce a fost mi se pare un vis.”

Parodie? Senzațional? Subiectul *Poemei chiuvetei* ca altă variantă logică în sistemul originar amintit, este evident. Clișeul omului superior sau al geniului care aspiră spre Abso-

lut, din *Luceafărul* eminescian și din *Noaptea de decembrie* a lui Macedonski este banalizat, transformat în temă prozaică, Mircea Cărtărescu folosind imagini din viața cotidiană. Un morman de vase nespălate zace în chiuvetă, gaura din perdea are copii preșcolari etc. Dacă *Luceafărul* o invită pe Cătălina să îi fie mireasă în palate de mărgean și în ocean, unde toată lumea va asculta de ea, într-un cadru solemn și feeric, Cătălinei revenindu-i astfel un statut de regină cosmică, chiuveta lui Cărtărescu nu poate să îi ofere altceva micii stele galbene din colțul ferestrei, de care este înamorată, decât prozaicul statut de crăiasă a gândacilor care se plimbă pe vasele nespălate de bucătărie.

Nu ne propunem să luăm atitudine nici în defavoarea lui Eminescu, a cărui deconstrucție a realizat-o Lucian Boia în *Mihai Eminescu sau românul absolut*, nici în defavoarea lui Cărtărescu care, în campania lui de deconstrucție, propune ca limba și literatura română să nu mai fie probă de Bacalaureat întrucât, modul cum este ea predată în școli este, după Mircea Cărtărescu, moartea pasiunii și o crimă culturală. Cărtărescu trebuie înțeles din acest punct de vedere al deconstrucției dar acest lucru nu înseamnă că literatura română ar trebui să șteargă din indexul ei autori ca Eminescu, Macedonski, Barbu și mulți alții pe care nu i-am amintit aici. Să găsești o formulă prin care să împaci și vederile tradiționale și pe cele actuale, este o sarcină anevoioasă într-o epistemă precum cea de astăzi și doar un punct de vedere istoric, al literaturii comparate, poate trece în revistă toate momentele literaturii române, de la creațiile populare, la literatura

veche în slavonă și limba română, trecând prin cronicari, literatura modernistă, până la autori ca Mircea Cărtărescu sau Filip Florian, Radu Cosașu, Adriana Babeți, Mircea Mihăieș sau autori din generațiile postoptzeciste, înțelegându-i pe fiecare ca moment care își are locul fixat în istoria literaturii.

Există o unitate a literaturii române, de la începuturile ei și până la scrierile postmoderne sau postpostmoderne de astăzi, unitate care nu poate fi întrezărită decât printr-o privire istorică și care dăinuie în pofida luărilor de poziție contrare față de ceea ce s-a făcut în literatura română până la un anumit moment. Noica vorbea despre *Sentimentul românesc al Ființei*, iar în vremuri mai apropiate de zilele noastre, Luca Pițu despre *Sentimentul românesc al urii de sine*. Acesta este un nou exemplu despre cum sunt deconstruite clișeele literaturii sau culturii oficiale. Raporturile Esență-Existență sau Unitate-Diversitate din filosofie, nu puteau să nu fie la un moment dat inversate din moment ce un reprezentant al direcției din filosofie, numită Analiza logică a limbajului, și anume Ludwig Wittgenstein a spus că propozițiile metafizicii tradiționale sunt lipsite de sens și a arătat că nu unitatea, ci diversitatea constituie motorul existenței. La fel procedea-ză Rudolf Carnap, reprezentant al cercului de la Viena. Mircea Cărtărescu aduce din nou o răsturnare de perspectivă față de tot ce s-a făcut până la el în literatura română și, odată cu el, apare în câmpul semantic, o mare dilemă: să aderi la literatura oficială și tradițională? Să aderi la Mircea Cărtărescu? Să aderi la ambele în același timp? Să nu aderi la niciuna? Mo-

mentele tradiționale amintite își au și ele locul bine precizat și funcția lor pe care au avut-o în literatura românească. Pe de altă parte, se poate vorbi despre o revoluție a lui Mircea Cărtărescu și a altor intelectuali actuali, față de maniera tradițională de a se scrie.

Pornind de la noțiunea de spațiu logic pe care Ludwig Wittgenstein, amintit mai sus, a emis-o în lucrarea *Tractatus Logico-Philosophicus*, putem spune că sistemul originar pe care l-am teoretizat, este spațiul logic în care se desfășoară cele cinci variante amintite: basmul *Fata în grădina de aur* al germanului Richard Kunisch, *Luceafărul* eminescian, *Noaptea de decembrie* a lui Alexandru Macedonski, *Riga Crypto și Iapona* Enigel de Ion Barbu și *Poema chiuveței* de Mircea Cărtărescu. Desigur că în acest spațiu logic, sunt posibile multe alte variante care încă nu au fost scrise. Dar inovații stilistice pe această temă pot fi făcute într-un număr ineputabil.

Lumea Luceafărului poate fi asemuită unei lumi de monade, asemenea celei a lui Leibniz dar, spre deosebire de Leibniz, la care monadele comunică unele cu altele, având transparență una față de alta, în *Luceafărul*, monadele sunt închise, în sensul că Luceafărul nu poate comunica cu Cătălina, nici transgresa ordinea cosmică fixată de Demiurg. Luceafărul și Cătălina aparțin unor ordine diferite de existență. Pluralismului monadic leibnizian și întregii lumi spiritualizate din care face parte Luceafărul, i se opune, în poemul eminescian, un fel de principiu unic natural, dat fiind faptul că elementul pământean, Cătălin, câștigă în final. Până la urmă natura și, am putea spune,

materia, iese victorioasă, spiritul fiind condamnat să rămână în transcendentul său intangibil, în nemurirea rece care prin însuși acest fapt se opune naturii trecătoare, dar însuflețite. La fel, în *Notre-Dame de Paris* de Victor Hugo, în care alchimistul era închis în lumea sa nepământească, fapt pentru care Esmeralda îi respinge dragostea. Pentru Leibniz, lumea în care trăim este cea mai bună dintre lumile posibile dar, am adăuga noi, este și cea mai rea dintre lumile posibile și acest lucru pentru că numai această lume o cunoaștem de fapt, atât cu binele, cât și cu răul ei.

Pentru a caracteriza dragostea în basmul lui Kunisch și în poemul eminescian, concepția lui Leibniz despre iubire (preluată din cartea *Summa Theologiae* a Sfântului Toma din Aquino), expusă în corespondența lui cu Claude Nicaise și cea cu principesele Sophie și Sophie Charlotte, este relevantă: Leibniz face distincție între iubirea-cupiditate și iubirea-bunăvoință, ceea ce amintește de conflictul dintre pasiune și datorie la clasicii francezi Pierre Corneille sau Racine. În *Luceafărul* eminescian, dragostea față de persoana iubită, Cătălina, este iubirea-cupiditate, iar aceasta intră în conflict cu dragostea față de Demiurg, Dumnezeu și ordinea cosmică stabilită, iubirea-bunăvoință.

Pentru a ilustra cum se derulează imaginile artistice în operele literare, preluăm distincția pe care Gaston Bachelard o face între cele două componente ale gândirii umane, ireductibile una la alta: o componentă care este responsabilă de gândirea logică, rațională, științifică și una imaginativă, simbolică, artistică.

Dacă în prima nu se admit imaginile, pentru a îndeplini dezideratul preciziei și al exactității, în cea de a doua, fluxul imaginilor încalcă regulile logicii și descoperă prin reverie și vis, plenitudinea lumii în ordinea artei.

Ne-am putea pune întrebarea cum este posibilă multitudinea de variante logice, la fel de valabile, atât în cadrul sistemelor religioase, cât și în sistemele artelor și literaturii, inclusiv în cel al poeziei? În primul rând, facem observația că aceste domenii nu sunt unele denotative. Atât în religie, cât și în arte și literatură, ne întâlnim cu simboluri și semnificații, ele fiind prin excelență, în acest fel, domenii ale conotativului. De aceea, instrumentul de decodificare al simbolurilor și semnificațiilor lor, este hermeneutica, iar ele nu pot fi coroborate (confirmate, dovedite) în același fel în care, în termeni popperieni, sunt validate teoriile științifice. Tocmai din cauză că ele sunt pe scară mult mai largă decât în domeniul științelor, un domeniu al posibilităților, câmpul lor de interpretare este mult mai larg decât în cadrul științelor, al căror limbaj și rigoare logică și metodologică, se impun apodictic, iar în arte și literatură mai mult chiar decât în cadrul religiilor.

În *Logica cercetării*, Karl Raymund Popper spune că o teorie științifică trebuie să facă față unui test al falsificabilității pentru a se putea stabili dacă este validă sau nu. Dacă trece cu succes testele de falsificare, ea va rămâne o teorie validă. Însă dacă nu, ea va trebui fie să fie înlăturată și înlocuită cu o altă teorie, fie să fie modificată, astfel încât câmpul ei să aibă o aplicabilitate mai largă, în funcție

de rezultatele testelor la care este supusă. Religiile, literaturile și artele ar putea fi mult mai ușor falsificabile dintr-un punct de vedere popperian decât teoriile științifice de la care ne așteptăm să întrunească cerința de rigoare logică.

Mergând pe această linie de acest tip a falsificării, putem spune că se situează și filosoful pragmatist american William James (deși anterior epistemologului Karl Popper) care, în *Tipurile experienței religioase (The Varieties of Religious Experience)* identifică experiențele religioase cu niște manifestări psihomentele patologice. Tot în linia aceasta se situează un autor ca Paul Kurz care, în *Ispita transcendenței. O critică a religiei și a paranormalului*, nu dă credibilitate manifestărilor religioase și celor din registrul paranormalului, tocmai pentru că nu pot fi dovedite științific. Astfel, spunem noi, în sistemele religioase, al literaturii și al artelor, variantele logice posibile merg de la afirmarea unei anumite variante ca fiind singura valabilă (dogma), până la negarea tuturor, în spirit științific. Între acești doi poli există gama foarte variată de inovații, interpretări, atitudini critice. În religii, literatură și arte, sunt posibile mult mai multe valențe semantice pentru că, așa cum spunea John L. Austin în *How to Do Things with Words*, propozițiile literaturii, din punctul de vedere al adevărului logic, se sustrag schemei binare adevărat-fals din logica formală, ele nu pot satisface criteriile adevărului-corespondență, de adecvare a enunțurilor la realitate, pentru că ele sunt o ficțiune, ceva ce nu este dar ar putea să fie, fapt pentru care nu pot fi considerate nici adevăr,

nici minciună. Putem invoca și logicile n-valente care au mai mult decât două valori de adevăr și care ar putea sta la baza discursurilor religioase sau artistice și, desigur, paradoxele logice. Sau geometriile neeuclidiene.

Am putea spune, laolaltă cu ceea ce i s-a imputat lui Culianu, că perspectiva folosită de el pentru a explica variantele logice sau jocurile minții în cadrul sistemelor religioase, pe care noi o extindem aici la sistemele literare și artistice, este una pur cognitivă care reduce toată gama de nuanțe legate de semnificații, simboluri, procedee și imagini artistice, figuri de stil, metafore, metonimii, analogii, corespondențe etc., la instanțe de ordin pur mental, traductibile în secvențe logico-matematice. Pe baza procedeelelor de permutări, aranjamente, combinări, s-ar obține efectele artistice pe care încercăm să le explicăm. Dar pot fi intuițiile noastre, sentimentele, trăirile mistice, afectele, dispozițiile afective și volitive, reductibile la secvențe de ordin logico-matematic într-un sistem binar? Despre intuiții știm că, de fapt, sunt lanțuri de raționamente logice foarte lungi, care se desfășoară foarte rapid, astfel încât, de la primele premise, este sesizată ca într-o străfulgerare, concluzia ultimă. Însă, așa cum am arătat mai sus, toate acestea, comportă un nivel emergent față de simplele secvențe logico-matematice de ordin binar, făcându-le să fie și altceva pe lângă acestea.

Pentru a nu eluda un aspect subliniat de Culianu în legătură cu gnosticismul, el spune că în afara sistemelor gnostice cunoscute în antichitate și ale celor de mai târziu, acestea din

urmă, numite de Culianu, gnoze dualiste ale Occidentului (marcionismul, maniheismul, paulicianismul, bogomilismul, religiile catharilor), gnosticismul subzistă până în vremurile noastre. Astfel, curente precum romantismul, existențialismul sau nihilismul de tip nietzschean, sunt de factură gnostică. La fel, am spune noi, laolaltă cu criticul literar Ștefan Borbély, postmodernismul. Religiile, spune Culianu, sunt acte computaționale, în care informația se organizează sub forma unor programe, aidoma celor de la calculatoare. Am putea spune că acest lucru se extinde și în cazul artelor și al literaturilor, inclusiv în cadrul poeziilor, toate fiind manifestări ale spiritului în care informația se organizează în structuri emergente. Secvențele de ordin logico-matematic despre care am afirmat că ar sta la baza tuturor proceselor umane (și am adăuga că și la baza realității fizico-chimice), sunt dublate de un substrat informațional care, prin salturi de urgență, este responsabil de diversele trepte ale realității: cea fizico-chimică, cea biologică, cea psihologică, cea socială, cea lingvistică, până la cea informațională din nou, ca într-un proces în care informația, trecând prin diverse stadii de realitate, se reîntoarce la sine însăși, mult îmbogățită. Yuval Noah Harari este istoricul care vorbește despre Internetul Tuturor Lucrurilor, în sensul că nu va exista nimic din ceea ce este omenesc, nici măcar o poezie sau o melodie de Bach sau o religie, am adăuga noi, care să nu poată fi produsă prin procese computaționale, astfel încât Internetul Tuturor Lucrurilor devine o nouă zeitate atotputernică, capabilă să reproducă orice este specific uman. În termeni de determinism, am

putea să ne întrebăm unde mai rămâne atunci libertatea omului? Sau poate fi și ea reprodusă prin procese computaționale? Registrul domeniilor spiritualității și al artelor poate varia, în primul caz, de la afirmarea totală a unei variante logice ca dogma care devine oficială, a cărei extremă este fundamentalismul religios, până la negarea totală a religiei în cadrul ateismului, iar în domeniul artelor și literaturilor se întâmplă fenomene similare, unele opere devenind canonice, altele fiind imitații, altele fiind puse la index de critica literară, altele fiind respinse complet. Dacă ne referim la cazul particular al culturii și literaturii românești, atitudinile variază între afirmarea românismului radical și demagogic, gen Corneliu Vadim Tudor sau Gheorghe Funar, trecând prin variante de românism ca trăire autentică și până la antiromânism radical, gen Lucian Boia sau Mircea Cărtărescu. Înteressantă a fost și poziția lui Eugen Ionescu care, în culegerea de eseuri *Nu*, afirmă că nu există de fapt o literatură română, că noi românii nu deținem o literatură. Astfel, el critică cu vehemență operele lui Camil Petrescu, Tudor Arghezi și Ion Barbu dar admiră pe Eminescu spre deosebire de istoricul contemporan Lucian Boia care demolează cu tot atâta vehemență ceea ce el numește „mitul” eminescian.

În cadrul intervalului semantic cuprins între românism și antiromânism, ne rețin atenția și atitudinile față de balada *Miorița*, elogiată la început de către Alecsandri și Alecu Russo (cel care a descoperit-o la Soveja), comparată cu misterele cabirilor (potrivit ritualurilor căroră, din trei frați sau trei prieteni, doi se asociază totdeauna împotriva celui de al treilea și

îl elimină sau îlucid simbolic sau la propriu) de către Th. D. Speranția, până la negarea ei totală de către criticul literar Eugen Lovinescu care o consideră voluptate a stingerii și de către Horia Roman-Patapievici care o consideră o rușine a neamului românesc, identificând-o, obscen și ... deliterios, cu fecalele. Ultimii doi autori menționați consideră că o baladă precum *Miorița*, nu este potrivită cu o societate capitalistă, anchilozând România în structuri vechi, premoderne și împiedicând-o să se integreze armonios în circuitul european și universal, atât pe plan cultural, cât și tehnico-științific.

Mircea Eliade spunea că orice cultură a unui popor este organizată în jurul a doi poli: un pol metafizic și unul pragmatic, schema de la care nu face excepție nici cultura indiană care nu îi are numai pe asceții care caută o *Nirvana* sau un extaz undeva în fara acestei lumi, ci și pe cei care trăiesc bucuria clipei plener, în sânul acestei lumi, căreia nu îi întorc spatele. În cultura română, polul metafizic este reprezentat în principal de Eminescu, iar cel pragmatic de Caragiale. Toți ceilalți autori sau trăsături ale culturii române, se originează în jurul unuia dintre cei doi poli. Polul metafizic, eminescian, și-ar avea originea în modul de a fi agrar, care era sedentar, din perspectiva căruia, a-ți părăsi casa și muncile câmpului pentru a călători era un motiv de jale, de desrădăcinare. Polul pragmatic, caragialesc, își are originea în modul de a fi pastoral. În timpul transumanței (fenomen care apare și în *Miorița*), ciobanii își părăseau, temporar sau nu, habitatul pentru a vedea și alte ținuturi,

intrau în contact cu alți oameni, astfel încât, pentru ei, străinul, cel care este altul, nu mai era perceput enigmatic, nu mai aducea superstiția unui rău iminent, cum se întâmpla în societățile agrare. Cunoscând oameni și ținuturi noi în călătoriile sale, păstorul se deschidea către un univers mai vast, către o comunitate cu valențe de universalitate, economia se mișca într-un registru mai larg decât în societățile agricole, putându-se realiza cu mai mare ușurință schimburi comerciale și totodată schimburi de idei, impresii sau trăiri.

Pornind de la aceste premise ale lui Eliade și încercând să aplicăm această grilă peisajului românesc intelectual de astăzi, am putea spune că în cadrul lui se valorifică polul caragialesc, pragmatic al culturii române, ducând pe de altă parte la o minimalizare sau chiar înăbușire totală a polului metafizic, eminescian. Se știe că o societate realistă, orientată eminent economic, are oroare de spiritul romantic, de visătorii cu capul în nori, de cei care se pun în garda față de lume sau îi întorc spatele sau se ascund de ea. Însă trebuie observat un lucru, împreună cu istoricul François Furet care spunea că omul romantic este produsul unei cenzuri pe care o societate de tip pragmatic, realist, o exercită asupra regimului aristocratic-nobiliar, existent înainte de Revoluția franceză sau alte evenimente similare din alte țări, evenimente odată cu care a luat avânt burghezia și vechile structuri nobiliare au fost modificate în unele de tip pragmatic, realist, comercial. Conștiința romantică este așadar o reminiscență a vechiului regim nobiliar care a supraviețuit, într-o formulă nostalgică, în

noul regim pragmatic-realist. Ea este produsul unei refulări, al unei cenzuri. Fapt pentru care, o societate eminentemente pragmatică și realistă care încearcă să izgonească conștiința romantică din mijlocul ei, exercită în felul acesta o dublă refulare sau o dublă cenzură. Asistăm aici la disputa dintre spiritul pragmatic, realist și spiritul romantic. Eminescu, un romantic, este expulzat din lumea noastră pragmatică și realistă de astăzi, pentru că în epistema actuală, el nu și-ar mai găsi locul. Nu negăm Realitatea care este eminentemente economică și pragmatică și suntem conștienți că o societate modernă nu se poate constitui fără acest pol. Dar, sociologic vorbind, producțiile comerciale și creațiile spiritului, merg alături

unele de altele. Admirăm eforturile lui Mircea Cărtărescu de a crea o literatură legată organic de Realitate dar suntem de părere că structurile noi nu trebuie să la înlăture pe cele vechi, ci să le asimileze printr-o nouă grilă. Psihanalitic vorbind, nu putem renunța la Eminescu, poet adânc înrădăcinat în inconștientul nostru colectiv și nu trebuie să ne fie rușine că îl avem. În tipul de societate actuală, nu ne putem integra armonios, amputând părți din noi. Dacă facem acest lucru, integrarea nu va fi decât una forțată și nu va fi propriu-zis o integrare. Numai acceptându-ne pe noi înșine, cu toate părțile, cu toate calitățile și defectele, putem să fim cu adevărat moderni

ROLUL ȘI IMPORTANȚA RATIUNII ÎN CUNOAȘTERE (*De la Sacrosanctae... la Compendiolum...*)

Vasilica Grigoraș

Dimitrie Cantemir a fost primul gânditor român care a abordat la nivel filosofic problemele cunoașterii. În limpezimea progresivă a gândirii lui, afirmarea tendinței raționaliste în domeniul gnoseologiei, se săvârșește pe măsură ce izbutește să se depărteze de misticismul operei de tinerețe *Sacrosanctae Scientiae Indepingibilis Imago (Icoana de nezugrăvit a științei sacrosante)*. Prima carte a acestei lucrări reprezintă „cheia gnoseologică a întregii opere”(1). Aici respinge în întregime știința profană sau știința senzitivă. Pentru Cantemir, cunoașterea nu poate proveni nici din rațiune, cum au susținut în general filosofi greci, nici din simțuri, cum considerau învățații timpului, care spuneau că știința omenească își are izvorul în simțuri. Mai târziu, el adoptă idei progresiste, laicizante. În această ordine de idei, consideră că izvorul științei se află în simțuri, și mergând mai departe, adaugă: „experiența și ispita lucrurilor mai adevărată poate fi decât toată socoteala minții și argumenturile arătării de față mai tari sunt decât toate chitelile.”(2) Prin urmare, știința își are originea în experiența faptelor mai mult decât în raționamentele rupte de observație.

Este necesar să precizăm că între *Istoria ieroglifică și Sacrosanctae...* se observă o schimbare intervenită în poziția lui Cantemir. De fapt, în *Sacrosanctae...* nu se poate vorbi propriu-zis de gnoseologie, deoarece categoriile gnoseologice nu se despart de cele etico-religioase. Formula „știința omenească, adică viciul”(3) exprimă lapidar această relație. Aceasta dovedește o maturizare a spiritului care trece la o concepție științifică, înaintată pentru timpurile și zona europeană în care trăia filosoful.

După Cantemir, adevărata cunoaștere nu se bazează nici pe datele senzoriale, nici pe rațiune, singurul ei izvor fiind revelația, descriasă ca o „lumină imaterială”, pe care omul nu o poate avea decât în parte și în cazuri rare, dar care îl pune în legătură directă cu creatorul. Cantemir antisenzualist și antiraționalist nu este însă un agnostic. El pretinde doar că știința profană este inferioară celei sacrosante și susceptibilă de neadevăr. Credința a demonstrat că științele care au la bază simțurile sunt crude, necioplite în cele mai multe cazuri mincinoase. Se observă aici că autorul lucrării *Sacrosanctae...* se ține destul de departe de un

scepticism principial pentru care orice cunoaștere ar fi înșelătoare.

În concepția filosofului român există o știință sacră, o știință infuză a intelectului, al cărei uz, omul l-a pierdut săvârșind păcatul strămoșesc, dar dacă intră în funcțiune asigură o cunoaștere absolută și perfectă, și o știință profană, o știință senzitivă și rațională dată omului după săvârșirea păcatului. Deși inferioară, știința senzitivă nu este lipsită de valabilitate.

În lucrarea *Sacrosanctae...*, Cantemir dovedește o încercare ambițioasă de a concilia știința cu religia, conciliere profitabilă exclusiv religiei. Nu este de acord cu aceia care admit un adevăr al fizicienilor și un adevăr al teologilor despre același obiect. Nu este permis să se cerceteze și să se considere adevărul cu două fețe. Adevărul este simplu asemenea lui Dumnezeu. Despre același adevăr, fizicienii vorbesc fizicește, iar teologii vorbesc teologicește și chiar tratează adevărul simplu în diferite moduri, dar părerile și „axiomele” lor „nu stau în picioare”(4). Recomandând această împăcare, în același adevăr, știința senzitivă capitulează, căci prin pașii ce-i face în vederea unei apropieri, intelectul se dedică științei sacrosancte și foarte mult își înclină fruntea la genunchii științei sacre și învață atât fizicienii cât și teologii să vorbească despre același adevăr.

Cunoașterea prin rațiune și prin simțuri nu are același caracter simplu de iluminare subită și nemijlocită, de privire directă pe care nu o posedă decât intuiția intelectuală, inspirația care cuprinde evidența adevărului, în ea

însăși. Rațiunea cu toate imperfecțiunile ei, nu cedează nicio clipă de a fi o geamănă a intelectului care trebuie să-i vină în ajutor și să o supună controlului său. Rațiunea omenească își zugrăvește ca imagine viața și consideră înclinația spre natură ca fiind corruptibilă și întunecată de simțuri. Din cunoașterea senzitivă, nimic nu e bun și perfect și de aceea ea trebuie subordonată cunoașterii prin intelect.

În operele de mai târziu ale filosofului se afirmă drepturile rațiunii și se justifică logica și însemnătatea ei. Nu mai vorbește de „nenorocitul intelect omenesc, prins în valea mizeriilor, în creasta îndoielilor și în negura lucrurilor ce nu se pot cunoaște de lumina imaterială”(5), ci de cunoașterea logică rațională, neumilită, pe care Cantemir o va numi „cheia porților cele mai bine ferecate ale filosofiei”. (6) Logica lui Cantemir este o glorificare a rațiunii, ceea ce se aseamănă cu concepția nu-mai aparentă pe care o face științelor naturii și metodei experimentale folosită de acestea. *Micul compendiu de logică* (1700) este o apoteoză a rațiunii.

Teoria dublului adevăr are rădăcini îndepărtate în filosofia medievală. Toma d’Aquino, cel mai mare teolog catolic, a admis principiul concilierii rațiunii și a dogmei. În concepția lui, filosofia nu poate să admită nimic care să nu fie accesibil rațiunii și să fie demonstrabil prin puterea ei. Dogmele, după Toma d’Aquino, ar aparține unei ordini de fapte supranaturale și s-ar exprima prin formele ce nu pot fi înțelese decât pe bază de revelație. Reluată de reprezentanții Renașterii, teoria dublului adevăr este dezvoltată în sens progresist.

Este necesară însă să precizăm că civilizația și cultura răsăriteană se aflau la nivelul primelor dibuiri, în timp ce în Occident, științele profane își manifestau strălucirea într-un șir întreg de opere mărețe care și-au găsit ecoul final în concepția despre știință a lui Bacon și în filosofia lui Descartes.

Dacă până acum, biserica era sigură de puterea ei și teologia stăpână pe situație, în epoca modernă, filosofia a dobândit un credit care este pe punctul să-i asigure o poziție dominantă. În ciuda influențelor noi, Cantemir se străduiește să interpreteze teoria dublului adevăr de pe vechile poziții, crezându-se dator să acționeze în sprijinul teologiei, nu al filosofiei. În acest sens, duce o polemică cu „bâlbâielile păgânești” în ceea ce privește condiția umană, domeniu în care influența bisericească urmează să fie menținută cu orice preț. Filosoful român observă că în Occident s-a intensificat cercetarea naturii ceea ce slăbește credința religioasă, dar nu sesizează faptul că trecutul rămâne mai teologic, fiind atins de spiritul profan abia la suprafață. Își închipuie că ortodoxismul nu este susceptibil de a fi afectat în mod serios de noua știință, ci se poate acomoda cu ea, asimilând-o în masa lui de dogme.

În problema referitoare la valoarea logicii formale, Cantemir dovedește o totală schimbare de front, de care nu este străin nici catolicismul scolastic. Situația filosofului român se complică cu atât mai mult cu cât singura sursă profană pe care o folosește este teozofia lui Van Helmont, care este ostilă logicii. Sub această influență deosebește o facultate de cunoaștere directă a esențelor numită inte-

lect, căreia i se opune o facultate de cunoaștere indirectă, discursivă, de ordin inferior – rațiunea. Distincția își are originea în deosebirea pe care o făceau grecii antici, mai ales Platon și Aristotel, între cunoașterea intuitivă, imediată și cunoașterea discursivă, mediată, ultima folosind raționamentul. După Aristotel, prima formă a cunoașterii este superioară celeilalte. De aceeași părere este și Platon, iar dogmatica creștină descrie această „pretinsă” cunoaștere intuitivă, directă ca fiind un dar special de care omul nu se va bucura decât în mod excepțional. Știința infuză nu poate fi dobândită nici prin studiu, nici prin experiență, Adam a primit-o înainte de păcat, iar după păcat i s-a luat. Credința în știința perfectă dăruită de divinitate și pierdută mai târziu se păstrează mult timp la scriitorii catolici.

Cantemir susține că știința infuză, revelatoare a celor naturale și supranaturale este singura perfectă. Urmașii lui Adam dispun de lumina rațiunii care înlocuiește într-o oarecare măsură lumina infuză. Providența i-a dăruit omului puterea și „leacul” de a descoperi adevărul, de a pune stăpânire pe el, cunoscând lucrurile de la mici la cele mari, de la cele inferioare la cele superioare, de la cele de pe pământ la cele din cer, ajungând chiar până la „adevăratele înțelepciune”.

Rațiunea ca și imaginația (phantasia) este o facultate obscură, tenebroasă față de lumina intelectului, o facultate a spiritului animal, a sufletului vital. Rolul rațiunii ar fi să demonstreze ceea ce inteligența știe (von tam ad inveniendum scientiam quam ad demonstrandum inventam), neputând să descopere

adevărul. Din premise date înainte, iluminate de inteligență, rațiunea extrage ceea ce acestea conțin deja. Van Helmont a luat poziție împotriva logicii formale pe care o găsește în știința de factură scolastică. El va proclama că niciodată un arbore al minciunii nu va da fructe ale adevărului (nulla arbor mendocii facit bonum, fructum veritatis). Dialectica scolastică fiind un asemenea arbore, practicând argumentația și logomahia sterilă și pretinzând să hotărască prin așa zisa logică, legile cugetării și ale cunoașterii uzurpă cu nerușinare un loc ce nu-i aparține. Adevărata știință, aceea a inteligenței e o iluminare care duce la o evidență subită, nemijlocită și simplă, de caracter indivizibil (intellectus in se sit totus pusus, simplex unicus et indivisus). Și la Cantemir întâlnim opoziția: știința izvorâtă din intelect care cunoaște adevărul simplu, nemijlocit și știința rațională compusă, discursivă și mediată. În *Sacrosanctae...* el este ecoul tuturor curentelor mistice care discreditează rațiunea ca și cunoașterea prin simțuri. Atacurile adresate științei profane sunt ale școlii păgâne. Cantemir nu atacă scolastica pentru legăturile ei cu biserica, ci pentru că o consideră un izvor și un inspirator al ateismului. Vorbește adesea de scolasticii ateii, înfierându-i astfel pe catolici care s-au îndepărtat de credința adevărată. La ortodocși, lupta împotriva scolasticii „îmbracă forma răcelii dușmănoase a unor străini”.(7)

Așadar, *Compendiolum universae logices institutionis (Mic compendiu asupra întregii învățături a logicii)* reprezintă o totală schimbare de concepție a filosofului român, pentru că nu numai că restaurează logica în drepturile

sale, dar o prezintă apologetic. După el, logica este dată omului pentru a-l consola în urma pierderii științei infuze și de aceea ea este cheia științei. Dimitrie Cantemir este mai încrezător în puterea logicii în lucrarea *Compendiolum...* decât în *Istoria ieroglifică*, operă mai tardivă în care afirmă: „cu cheia meștersugului meștersugurilor (căci logică-i acest lucru a-i da m-am obicinuit) ușile a deschide și lacățile a descuia pociu, iar nici luntrurile camerilor friii nici a intra, nici a căuta pociu.”(8) Se semnalează aici o mărginire a puterii rațiunii, pe care Cantemir o fixează de pe poziții net idealiste. Concepe operațiile logicii după aspectul lor pur formal, rupt de orice materie și ca atare de o cunoaștere a lucrurilor în esențialitatea lor.

În *Compendiolum...* rolul logicii este altul. În tratatul al III-lea al cărții, unde se inspiră din Cacavelas, Cantemir afirmă că obiectul logicii este intelectul, căci logica este aceea care conduce intelectul în lucrările sale, ferindu-le de greșeli. Intelectul nu numai că e subiectul inerent al logicii, dar este supus îndrumărilor ei. Orice exercițiu al intelectului care nu intră în ordinea intuitivă și imediată este de natură logică. Deci, în concepția cantemiriană, intelectul este fie intuitiv, fie discursiv. În cadrul intelectului discursiv activitatea este controlată de logică. Rațiunea nu este altceva decât intelectul în actul său constructiv și discursiv și nu actul de pricepere imediată. Descoperim la Cantemir o dublă atitudine prezentată în două lucrări diferite – *Sacrosanctae...* și *Compendiolum...* Nu se poate spune că aceste două opere însusează două variante ale unei și aceleiași teorii sau că înfățișează o teorie

cu un amendament ori cu o completare. Cert este că lucrarea *Compendiolum* nu revoluționează logica și că preocuparea autorului este să pună la îndemâna tineretului studios ceva mai precis care să se integreze cu unele date de filosofie generală împrumutată de la Caca-velas. Remarcabil este că filosoful român nu se mulțumește să accepte în mod pasiv logica tradițională, ca un bun câștigat pentru totdeauna derivând din moștenirea aristotelică, ci îi caută o justificare gnoseologică.

Dimitrie Cantemir pune în corelație conștiința umană cu știința lucrurilor. Dacă în *Sacrosanctae...* face mari concesii științei sacre, în *Compendiolum...* și *Istoria ieroglică* exprimă o puternică încredere în posibilitățile de cunoaștere ale omului. În gnoseologie se străduiește să realizeze o sinteză între linia raționalistă și cea empiristă. Aflarea adevărului prin cunoașterea rațională nu este cale speculativă, ci are la bază experiența. În ceea ce privește originea empirică a cunoștințelor se apropie de gândirea empiristă modernă, dar nu merge mai departe. Cantemir consideră că datele senzoriale sunt numai punctul de plecare în cadrul procesului de cunoaștere, pe când rațiunea are misiunea de a cunoaște cauzele și a conduce la adevăr. Numai o cunoaștere care vizează cauzele și necesitatea lucrurilor are valoare de universalitate și este explicativă, numai aceasta poate face posibilă previziunea. Pentru a ajunge la cunoașterea adevărului, trecând de la simplu la complex, de la singular la general, de la efecte la cauze, intelectul trebuie pregătit prin însușirea științei funcțiilor logice. Aceste considerente corespund spiritului gân-

dirii moderne și denotă o clară orientare realistă și antiscolastică.

Cele două puncte de vedere, acela din *Sacrosanctae...* și acela din *Compendiolum...*, raționalist și științific, manifestă o desăvârșită lipsă de contact între ele și reprezintă două orientări spirituale în opoziție radicală. S-ar putea spune că operele aparțin la doi autori străini unul de altul. Nu este vorba de o evoluție în timp a unui gânditor, pentru că cele două opere sunt contemporane: „Cugetarea lui Cantemir prezintă așadar două stiluri inconciliabile, care nu sunt altceva decât cele două mentalități antagoniste ale vremii.”(9)

Care este adevărata poziție a lui Cantemir? Filosoful român influențat de sentimentele creștine proprii feudalismului, s-a lăsat antrenat la un moment dat de curentul teozofic, socotind că acestei școli îi revenea datoria de a restaura creștinismul, curățat de alterările platonice și peripatetice, pe care le adusese scolastica. După Cantemir, aceste alterări aveau o coloratură păgână și conțineau un sâmbure ateist. Teozofia în antilogismul ei putea fi considerată o posibilitate de refugiu a misticismului creștin medieval. Atacă scolastica pe toate fronturile și fără prea mult discernământ, se așază într-o poziție cu totul paradoxală. Pe de o parte, teozofii luptau să doboare prestigiul fizicii vechi, aristotelice, deficiente, iar pe de altă parte criticau logica clasică, adoptată de scolastică, instrument de muncă intelectuală întemeiată pe rațiune. Într-o perspectivă iraționalistă retrogradă își afirmau reprobarea și scepticismul față de această metodă.

Cantemir a făcut eforturi de a gândi și a scrie în stilul acestui amalgam al științei in-

fuze teozofice care pretindea să regăsească adevărul pur printr-o vedere directă intuitivă. Acest climat al epocii a făcut ca în concepția sa să fie doar lumina creștină epurată de toate denaturările „de odiosul verbalism și în vanul rafinament scolastic având ca fundal știința profană a antichității și metoda acesteia”.(10)

Această poziție concretizată în *Sacrosanctae scientiae indepingibilis imago* are caracter forțat în momentul în care teozofia își întindea ultimele raze. Atunci, spiritul laic putea să găsească în teozofie un exemplu nu un model. Lucrarea *Sacrosanctae...* prin caracterul său teozofic ocupă un loc izolat în opera filosofului. În ciuda limitării teologice, presimte adevărata metodă de cercetare modernă care nu are nimic comun cu știința infuză, afirmând că fenomenele trebuie văzute, observate și explicate. Cantemir se pronunță ca adept al cunoașterii pe calea experimentului și a rațiunii pe care știa să le despartă atunci când socotește că oamenii simpli cunosc lucrurile precum sunt, iar filosoful le cunoaște din ce sunt și pentru ce sunt într-un fel și nu în altul. A cunoaște în mod științific înseamnă a da explicație rațională faptelor observate. Nu orice cunoaștere este rațională, însă în măsura în care nu e rațională, nu este nici științifică.

În concepția lui Cantemir exprimată în *Compendiolum...* cunoașterea poate fi rațională sau nerațională, particulară sau universală, dar conchide că numai prin cunoaștere rațională și universală se poate ajunge la artă și știință adevărată. Există o metodă de cunoaștere empirică și una explicativă, aceasta din urmă

conducând la adevăr științific. Din cele de mai sus s-ar putea trage concluzia că intelectul are o funcție mediată exercitată de logică și o funcție imediată intuitivă.

1 Dan Bădărău, op. cit., p. 13

2 Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglică*, ed. cit., vol, I, p. 36

3 Dimitrie Cantemir, *Sacrosanctae*, ed. cit., p. 137

4 Ibidem, p. 21

5 Ibidem, p. 24. 28

6 Dan Bădărău, op. cit., p. 306

7 Ibidem, p. 312

8 Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglică*, ed. cit., vol. I, p. 64

9 Dan Bădărău, op. cit., p. 313

10 Ibidem, p. 315

**LITERATURĂ: POEZIE, ESEU, PROZĂ,
CRITICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ,
TRADUCERI**

Ovidiu Pecican (cu I scurt, vă rog!)

DE CE MERGE PROST LITERATURA ROMÂNĂ ACTUALĂ?

Pentru că eu nu scriu mai bine de atât și tu nu citești mai mult decât chiar citești.

Pentru că editorul ar publica volume mult mai bune decât cele cu care vin autorii lui, dar nu i se aduc.

Pentru că școala, statul, biserica nu dau mai mult pe literatura română decât chiar dau.

De aia.

DE CE MERGE BINE LITERATURA UNIVERSALĂ?

Ca să nu meargă literatura noastră!

Scriitorule, scrie la alții, nu scrie acasă, în română, și publicul snob te va citi cu entuziasm, chiar dacă scrii nicicum!

Am băgat România în Schenggen cu aripile și

cu coada de sireună. să vedem acum ce facem cu restul acareturilor - sâni, ombilic, coapse... mă rog, tot ce nu-i prisosește omului.

Ochii spre cer, să nu vă pice în cap kerosen când trece Schenggenul pe deasupra.

Începând de anul ăsta mă voi deplasa oriunde numai în zbor sau înot.

*

Mâna întinsă obosește repede.

*

Mă dor șalele când la propriu, când la figurat.

*

Mă bate gândul numai la cap.

*

Numai moartea e democrată și punctuală.

*

Interjecția ne amintește că, până la urmă, tot dintre animale am plecat.

*

Proorocii spun că vine o vreme când nu mai contează cum scrii ci că e bine că totuși mai scrii...

Unii sunt suporterii lipsei de educație pretinzând că astfel apără tradiția împotriva modificărilor abuzive și făcând pe apologeții consecvenței împotriva nevoii de autoperfecționare.

*

Ce să fac?! mie-mi plac unirile, nu învrăjbirile!

*

* După părerea mea am dreptate.

ȘTEFAN AUG. DOINAȘ

pe drumul marii culturi:

de la Arad la Cercul Literar de la Sibiu

*Conferință susținută la Biblioteca Județeană „Alexandru D. Xenopol” din Arad în 24 noiembrie 2022,
în cadrul Anului Centenar Ștefan Aug. Doinaș.*

Alexandru Ruja

Aradul rămâne locul de unde a început drumul spre marea cultură în care se înscrie întreaga activitate și operă literară a lui Ștefan Aug. Doinaș, poet de valoare națională, membru prestigios al Cercului Literar de la Sibiu și al Academiei Române. La început, prin anii de formare la școala din localitatea natală – Caporal Alexa (Cherechi/Chirechi) - și la Liceul „Moise Nicoară” din Arad. Instituție prestigioasă de învățământ, unde i-a avut colegi pe Deliu Petroiu, Ovidiu Cotruș, Ilie Măduța, desigur și pe alții care au devenit remarcabili oameni de cultură, dar i-am numit doar pe aceia care vor fi în Cercul Literar. În perioada interbelică, Aradul era un centru cultural puternic, să amintim fugitiv și selectiv că aici au apărut publicații prestigioase ca „Salonul literar”, „Hotarul”, „Solidaritatea”, „Tribuna Nouă”, „Tribuna Română”, „Tribuna Aradului”, „Arader Zeitung”, „Genius”, „Periszkop”. Elevul Ștefan Popa, cel care se va consacra ca poet sub numele Ștefan Aug.

Doinaș, deși scria versuri încă de la această vârstă a adolescenței, cunoștea destul de puțin mișcarea literară existentă în Aradul interbelic, fiind mai mult preocupat, cum era de altfel normal, de activitatea școlară. La liceu era mai apropiat de profesorul Mihai Păun, care știa că scrie poezie și cu care avea discuții literare în afara orelor de curs. Într-un interviu cu poetul din anul 1999, Ștefan Aug. Doinaș ne-a precizat: „Atmosfera culturală a Aradului, între anii 1933 – 1941, am cunoscut-o prea puțin, fiind prea tânăr. Deși cu preocupări literare în ultimii ani de liceu, clasele VII și VIII, n-am avut contacte scriitoricești cu niciun scriitor. N-am colaborat la „Hotarul”, revistă arădeană condusă, la un moment dat, de Al. Constantinescu (tatăl lui Paul Everac), care mi-a fost profesor de Română și diriginte (clasele V și VII). Singurul profesor care, în 1940, știa că scriu și cu care am avut discuții literare, a fost Mihai Păun.” Însă dacă n-a colaborat la revista „Hotarul”, a fost în proximitatea revistei, pentru că

aflăm, dintr-un alt interviu pe care i l-am luat lui Deliu Petroiu, la Timișoara, următoarele despre cei doi, din perioada liceului: „Anii de liceu petrecuți în Arad (la „Moise Nicoară”) sunt pentru mine săraci în amintiri literare. Făceam împreună cu Doinaș (pe atunci Ștefan Popa) corecturi la revista „Hotarul”, pe care o chivernisea împreună cu alții Alecu Constanținescu, profesorul nostru de limba română, aveam vreo 16-17 ani”. Nu știm adevăratele motive pentru care elevul Ștefan Popa nu a publicat, nu a debutat în presa literară din Arad și nici nu facem supoziții, cert este că a scris poezie, elev fiind la „Moise Nicoară”. A preferat să trimită poeziile la alte reviste, cu o circulație mai largă: „Jurnalul literar” și „Viața Românească”. Ambele reviste îi publică poeziile trimise, în anul 1939, dar debutul este considerat cel din „Jurnalul literar”, revista condusă de G. Călinescu, deoarece apăruse puțin mai repede decât „Viața Românească”. Deci, Doinaș a debutat în „Jurnalul literar”¹ din 10 decembrie 1939, cu poezia intitulată *Optsprezece ani*. Inițial poezia purta titlul *Scrisoare de tinerețe*, dar a fost modificat în redacție de G. Ivașcu. Debutul în „Jurnalul literar” este momentul când elevul arădean Ștefan Popa devine poetul Doinaș, deoarece și-a semnat poezia: *Ștefan A. Doinaș*. Este o poezie de sensibilitate adolescentină, am putea spune de majorat, cu o ritmică bine controlată și cu o structură prozodică echilibrată, fapt ce dovedește că tânărul poet avea deja un exercițiu al versificației.

¹ „Jurnalul literar”, foaie săptămânală de critică și informație literară, Iași, anul I, 1939, nr. 50, 10 decembrie, p. 4. Director: G. Călinescu.

*„Optsprezece ani care mi-au bătut la poartă
Conducând o caravană de plăceri;
Poartă peste frunte cumuni de visări,
Stăpânind în frâuri a vieții soartă...*

*I-am primit în casă să serbăm sosirea,
Fiecare basmu-i să mi-l povestească;
Le-am suflat în plete lumniă cerească
Iară ei în schimb mi-au dăruit...*

*Rătăcind pe coasta dealurilor, singuri,
Am țesut pe inimi vraja zilei albe;
Ne-am făcut din doruri sunătoare salbe
Și parfumul verii l-am sorbit din crânguri.*

*Strânși în fericirea clipelor de-atunci
Ne-am simțit cenușa beznei peste noi:
Dispăruți în noapte ca niște strigoi
Îmi auzeam anii hăulind, pe lunci.”*

Cu această zestre culturală, primită la școala din Arad, a început drumul lui Ștefan Aug. Doinaș spre marea cultură. Devine student al Universității clujene, care, în urma Dictatului de la Viena a fost nevoită să se refugieze la Sibiu, unde Doinaș împreună cu alți tineri studenți a fost între fondatorii Cercului Literar.

Doinaș s-a impus prin activitatea sa literară încă din primul an de studenție, astfel că este ales membru în *Comitetul cercului literar studentesc*, un Cerc literar premergător celui care va deveni mai cunoscutul dar și prestigiosul Cerc Literar de la Sibiu. „În ziua de 25 noiembrie 1942 a avut loc, în sala mare a Facultății de Drept, ședința de constituire a noului

comitet al Cercului literar studentesc de sub președinția D-lui Prof. Lucian Blaga². Alături de Doinaș, au mai fost aleși în Comitet: Deliu Petroiu, I. D. Sîrbu, Radu Stoichiță, toți viitori membri ai Cercului Literar de la Sibiu. La inițiativa Rectorului Universității, Profesorul Iuliu Hațieganu³, s-a hotărât premiarea celor mai buni studenți din diverse domenii de creație și interpretare, Doinaș aflându-se pe *Lista premiților în anul universitar 1942/1943*, la secțiunea poezie, creație („compoziție”) proprie. Juriul era unul prestigios, format din profesorii Alexandru Roșca⁴, Lucian Blaga și Ștefan Pașca⁵, după cum aflăm din comunicatul publicat în „Vieța universitară”. Studenții din *Cercul literar studentesc* au organizat întâlniri literare în Sibiu și în alte orașe, la care a participat și a citit poezii și Ștefan Aug. Doinaș. Astfel au avut loc întâlniri literare la Timișoara (21 februarie 1942) și la Arad (23 februarie 1942), la care a participat și Doinaș, alături de

2 „Vieța universitară”, organ al Universității „Regele Ferdinand” din Cluj-Sibiu, condus de Prof. dr. I. Hațieganu, Rectorul Universității, anul II, 1943, nr. 2-3-4.

3 Iuliu Hațieganu (14.IV.1885, Dârja, jud. Cluj – 4.IX.1959, Cluj) fost profesor și decan al Facultății de Medicină din Cluj. Întemeietorul Școlii de Medicină Internă de la Universitatea clujeană. Rector al Universității din Cluj.

4 Alexandru Roșca (23.VIII.1906, Călata, jud. Cluj – 17.II.1996, Cluj), profesor la Universitatea din Cluj, unul dintre întemeietorii școlii clujene de Psihologie

5 Ștefan Pașca (20.III.1901, Criscior, jud. Hinedoara – 6.XI.1957, Cluj), profesor la Universitatea din Cluj. Director al Muzeului Limbii Române (1945).

Radu Stanca, Eugen Todoran, I. Negoieșcu, I. D. Sîrbu, Ion Oana, Ovidiu Drimba, Cornel Regman, Romeo Dăscălescu ș.a. „Părăsind Timișoara, studenții Cercului Literar au poposit în seara zilei de 23 februarie 1942 la Arad, unde au repetat, cu identic succes, șezătoarea de la Timișoara. Șezătoarea s-a ținut în sala Palatului Cultural.”⁶

Dacă nu a publicat în revistele sau ziarele din Arad în perioada liceului, Doinaș va face acest lucru în perioada studenției. Din septembrie 1943 a început o fructuoasă colaborare la revista „Tribuna Română”, unde publică poeziile *Anotimp, Seară de toamnă, Amiază pe mare, Noaptea florilor, Nouăsprezece ani, Echinox de toamnă, Noaptea, Atac în zori, Goeleta, Oră târzie, Amanta, Lângă izvoare, Portul, Orașe lăuntrice, Invitație, Nimeni, nimeni, Istoria se repetă*. Siguranța scrisului este de-acum evidentă, scrisul se consolidează fără ezitări, marca unei poezii impregnată de cultură este tot mai clară. Se poate cita din oricare poezie, am ales *Oră târzie*:

„*Mai stai puțin să ne-așezăm, ca niște miri cari vor muri curând, sub frunzișurile serii să scoată lin, din frunze negurate, merii fuioarele tristeții fluide și subțiri.*”

*Vom fi lipiți, ca două zile, umăr la umăr.
Noaptea, noaptea fără nume va sta-ntre noi;
Vor muri șoapte și vor muri nădejdi, apoi
aducerile-aminte vor crește fără număr.*

6 Cf. *Anuarul Universității „Regele Ferdinand I”*, Cluj – Sibiu, în al doilea an de refugiu, 1941 – 1942.

*Și ne vom încălzi, blânzi lângă aceste focuri
interioare. Poate, lunateci, vom surâde...
Sub cerul clar, departe, un stol de nereide
va oglindi în suflet imagine jocuri.*

*Mai stai puțin! Ramuri de mai ne-au înconju-
rat...*

*Parfumuri vagi se culcă peste grădini interne.
Să nu vorbești... Încetișor prin trup se cerne
o bură argintie de dor și de păcat... ”7*

Ștefan Aug. Doinaș a rămas atașat de Arad, de această zonă a copilăriei și adolescenței sale, unde a revenit de mai multe ori. În ce mă privește împart acest timp al revenirii la Arad și în arealul județului în două perioade distincte (exceptând perioada liceului și a întâlnirii literare despre care am vorbit), care sunt antinomice, antagonice, având cauze și

7 „Tribuna Română”, Arad, anul II, 1944, nr. 32, duminică, 13 februarie, p. 2.

motivații total diferite. Se știe că după schimbarea de regim politic în România, împotriva membrilor Cercului Literar de la Sibiu s-a dezlănțuit o adevărată prigoană politică, iar cei mai mulți au fost nevoiți să părăsească Clujul. Au intrat în atenția organelor de represiune, au fost urmăriți, li s-a interzis să publice, unii dintre ei au fost arestați și condamnați. Nu mai era vremea despre care poetul se va exprima într-un vers memorabil: „E vremea să vie poeții”. Dimpotrivă, adevărații poeți trebuiau să se retragă, ei nu mai aveau drept de semnătură în publicațiile vremii. Poetul va scrie cu ironie și tristețe, făcând trimitere la poezia proletcultistă și la aceia care scriau un asemenea tip de pseudo poezie, care, evident, nu era literatură ci erau texte de propagandă:

*„Ce dulce-i, Doamne, mierea limbii mele
dar nu în gușa falșilor poeți...”*

Doinaș s-a retras la Caporal Alexa și în perioada 1948 – 1950 a fost profesor de limba și literatura română la școala din satul natal. Evident că era foarte bine cunoscut în sat, dar mereu șicanat, pus mereu la zid pentru originea sa socială (era fiu de „chiabur”), de aceea Doinaș cere plecarea din satul natal la o școală din altă localitate. Astfel, că între 1950 -1953 va funcționa ca profesor la Hălmațiu, apoi până în 1955 la Gurahonț, an în care părăsește învățământul și pleacă la București. Trebuie să amintim că Doinaș nu părăsește existența în marea cultură nici când a fost la Hălmațiu sau Gurahonț, cu toate dificultățile pe care le întâmpina; astfel în această perioadă începe traducerea unei importante opera din literatură europeană, tragedia *Faust* de Goethe, pe care o va finaliza mai târziu și care, alături de traducerea realizată de Lucian Blaga, reprezintă cele mai bune traduceri făcute în limba română.

De asemenea, tot la Hălmațiu și Gurahonț, scrie piesa de teatru *Brutus și fiii săi* și ciclul de poezii *Sonetele mâniei*, ultimele două scrieri de sertar, cu evident substrat de critică socială. *Sonetele mâniei* vor fi refăcute, mult mai târziu, din amintire și publicate în volumul *Ovidiu la Tomis, versuri „din exil”*. Sunt nouăsprezece sonete, toate cu accentuat caracter pamfletar, de atitudine critică, cu o altfel de poziționare etică și poetică față de majoritatea poeziilor sale, caracterizate prin reverberația baladescă și echilibrul clasicismului poetic. Citez doar un sonet (VII):

„O, să se schimbe-n tunet și văpăi
acest sonet modest, — ca trădătorii
să clănțâne din dinții falși în zorii
care denunță târfe și lingăi!

*Nimic să nu rostească-n ritm feciorii
care se duc la nunți cu zurgălăi
decât sudalme hohotind pe văi
și strigăte din bezna închisorii!*

*Precum i-e dat poetului să strige
cu glas de-alarmă, ca pe catalige,
durerea și speranța lumii-ntregi,*

*așa e scris acestor limpezi rime
să smulgă adevăru-atâtor crime
și masca unor mari fărădelelgi!”*

A doua este o perioadă mai cunoscută, este perioada de după relansarea lui Doinaș în literatură, când își publică volumele, când devine o voce distinctă, o personalitate deosebită în spațiul literar. Este perioada când vine destul de des la Arad.

Acum în anul Centenar al nașterii sale ne dăm tot mai mult seama că trecerea timpului profilează și stilizează mai exact imaginea poetului irepetabil, a intelectualului de anvergură, a eseistului și teoreticianului încărcat de marea cultură, a omului afabil și distins care este (*nu*, a fost) și rămâne Ștefan Aug. Doinaș. L-am cunoscut personal pe poet în primăvara anului 1976. Agreabil în dialog, poetul se manifesta cu un normal respect pentru conlocutor, cu modestia omului rafinat de înalta cul-

tură, fără vreo prețiozitate în vorbire dar și fără să coboare discuția ori dezbateră vreunei idei sub un anume standard cultural. Am publicat după aceea mai multe articole în presa literară despre poezia sa, îi cunosc bine opera, fapt ce mi-a permis să realizez ediția de *Opere*, în două volume, care cuprinde integral poezia sa din volume (plus un mare număr de poezii care nu au fost incluse în volume și pe care le-am recuperat din reviste), ediție apărută sub egida Academiei Române (2016). Ediția are o extindere de peste două mii șase sute de pagini a apărut în colecția *Opere fundamentale*, seria *Pleiade*, coordonată de regretatul academician Eugen Simion.

Drumul lui Ștefan Aug. Doinaș spre marea cultură s-a consolidat și s-a stilizat în perioada studenției, culminând cu momentul Cercului Literar de la Sibiu. Anii petrecuți la Sibiu au reprezentat o perioadă fastă din punct de vedere cultural, când cerchiștii au devenit cunoscuți la nivel național, mai ales datorită scrisorii trimise lui E. Lovinescu⁸, pe care cri-

8 „Viața“, ziarul de dimineață al tuturor cetățenilor; București, anul III, 1943, nr. 743, joi 13 mai. Director: Liviu Rebreanu. Pe pagina a 2-a a ziarului — Viața artistică — este publicată scrisoarea cerchiștilor către E. Lovinescu, sub titlul (scris cu majuscule) ARDEALUL ESTETIC și cu subtitlul *O scrisoare către d. E. Lovinescu a „Cercului literar din Sibiu“*. La sfârșit este semnat: „Cercul literar din Sibiu“ și sunt trecute următoarele nume: Victor Iancu, E. Todoran, Corneliu Regman, Damian Silvestru, Ovidiu Drimba, Ion Oană, Radu Stanca, Romeo Dăscălescu, Ștefan Aug. Doinaș etc. Nu știm dacă mențiunea **etc.** aparține cerchiștilor sau redacției, făcută din rațiuni de spațiu. Nu știm cui aparține scrierea greșită a unor nume: Todoran este scris Tudoran,

ticul de la „Sburătorul“, în răspunsul dat⁹, a catalogat-o drept un adevărat *manifest literar*, iar gruparea de la Cercul Literar a numit-o *a patra generație postmaioresciană*. Astfel, cu autoritatea sa de critic și istoric literar, E. Lovinescu i-a așezat pe membrii Cercului Literar de la Sibiu într-o ilustră descendență.

Prin poezia sa, prin textele de exegeză literară, de poetică și estetică, de filosofie a culturii, prin articolele de atitudine civică, Ștefan Aug. Doinaș a dovedit că se află pe coordonatele marii culturi. Despre poezia lui Ștefan Aug. Doinaș am scris de-a lungul timpului și cred, în continuare, că el rămâne poetul emblematic pentru literatura română actuală, cu o poezie care a deschis un alt orizont liricii românești și a statuat un alt mod de raportare la marea literatură, în care factorul cultură a devenit dominant. Doinaș trebuia să debuteze editorial în anul 1944, la o vârstă tânără de douăzeci și doi de ani, când avea gata pentru tipar volumul *Manual de dragoste*, după

Regman este scris Ragman, Stanca este trecut Stancu, Oana este trecut Oană. Deci, scrisoarea cerchiștilor nu este publicată sub pseudonimul colectiv Damian Silvestru, cum se menționează în unele studii, ci cu numele pe care le-am amintit. Înainte de textul propriu zis al scrisorii există un preambul (text) semnat de Dan Petrașincu, scris și publicat probabil din anumite rațiuni redacționale. Pe aceeași pagină este publicată o fotografie cu E. Lovinescu la Cenaclul „Sburătorul“. În fotografie: Sorana Țopa, Ana Luca, Ioana Postelnicu, Ion Ojog, Lucia Demetrius, P. Constantinescu, Ioana Tăutu (Monica Lovinescu), Vl. Streinu, Ștefania Zottoviceanu-Rusu, Dan Petrașincu, Maura Prigor, I.L. Postolache.

9 „Viața“, anul III, 1943, 23 mai.

cum rezultă dintr-un anunț publicat în ziarul „Națiunea Română”¹⁰. În anul 1947 primește Premiul *E. Lovinescu* pentru volumul în manuscris *Alfabet poetic*, dar nici pe acesta nu-l poate publica. Vremurile i-au fost potrivnice poetului încă mult timp, a trebuit să treacă alte două decenii de la această încercare, pentru a debuta cu volumul *Cartea mareelor* (1964). De aici până la ultimul volum de autor apărut în timpul vieții poetului — *Ovidiu la Tomis: versuri „din exil”*, (1998) — se întinde activitatea poetică a unuia dintre poeții irepetabili ai literaturii române, cu o poezie în care solemnitatea ritualului poetic se unește cu farmecul unei limbi rafinate prin filtru cultural.

Ștefan Aug. Doinaș a intuit că odată cu schimbarea regimului politic în România se va răsturna scara valorilor, că va începe un proces de epurare și de marginalizare a valorilor. Din perioada sibiană a Cercului Literar datează articolul *Epurația în artă*¹¹, publicat de Doinaș în ziarul „Națiunea Română”, articol mai puțin cunoscut, recuperat de noi din colecția publicației sibieni. Acest articol de tinerețe ca și calitatea studiului *Tragic și demonic* arată ce beneficii ar fi avut literatura română dacă schimbarea de regim nu l-ar fi exclus pe Doinaș din spațiul literar, la fel ca și pe colegii săi de generație, scriitorii din Cercul Literar de la Sibiu și dacă nu ar fi făcut loc, în schimb, carierismului, oportunistului și veleitarismului literar. Curajul tânărului Doinaș de a dezvălui intenția de masacrare a culturii

române prin acțiunea de epurare poate fi privit acum, prin grila istoriei și trecerea timpului, ca un act aproape sinucigaș. Dar un act de curaj, în primul rând, de care nu știu câți dintre aceia care astăzi îi dau „lecții” scriitorului Doinaș ar fi fost în stare. Scris și publicat la o vârstă tânără, la nici douăzeci și doi de ani, în articolul *Epurația în artă* Doinaș ia atitudine publică față de eliminarea unor personalități culturale și științifice din instituțiile publice, a unor scriitori și jurnaliști din presă, a unor academicieni din Academia Română. Doinaș ia apărarea scriitorilor, a oamenilor de cultură, a dreptului acestora la opinie, într-un timp al bulversării valorilor, al etichetelor politice puse pe anumiți scriitori, care deveneau acte de acuzare și conduceau la procesul de epurație. Procesul de epurație, care va porni ca un tăvălug peste cultura română, peste câțiva ani la rând a fost intuit, a fost prevăzut de poet, care atenționează din timp asupra lui. „Uneori în coloane întregi, semnate de nume fără nicio rezonanță sunt atacați vulgar unii dintre fruntașii scrisului românesc. [...] Un scriitor este înainte de toate un factor care îmbogățește patrimoniul spiritual al unei națiuni, o valoare, care promovată în veșnicie rămâne intangibilă. Lovind la un moment dat în instituțiile de cultură care l-au răsplătit la modul relativ și adiacent, — dacă au binevoit să o facă! — și cerând înlăturarea lui de la un foarte înalt scaun, nu se realizează altceva decât denigrarea autorității spirituale a unei instituții ca, de pildă, Academia. În această lume a valorilor, epurația nu se poate face în fiecare clipă, de către oricine, pe baza unei simple etichete politice.” Ștefan Aug. Doinaș

10 „Națiunea Română”, Sibiu, 1944, nr. 5.

11 Ștefan Aug. Doinaș, *Epurația în artă*, (în) „Națiunea Română”, Sibiu, 1944, nr. 2.

și numește categoria celor care îndemneau la epurația valorilor, pregătind atmosfera pentru un asemenea proces, care, din păcate, s-a produs în anii postbelici în cultura română. „Anume, remarcăm că cei ce îndeamnă, vociferând la epurație sunt tocmai elementele cele mai labile ale scrisului românesc, elementele ocazionale și spălăcite, care încearcă în felul acesta să-și facă o trambulină pentru salturi politice. Sau mai sunt o serie de tineri, insuficient educați pentru un stil cultivat, și prea puțin copti pentru seriozitate, care compromit gazetăria prin oportunism domestic și vulgaritate.” Spunea aceste lucruri despre tineri tot un tânăr, care, însă spre deosebire de ceilalți care susțineau epurația, el era educat și cizelat de marea cultură.

Articolul lui Doinaș arată o conduită morală, civică și culturală pe care scriitorul și-a conturat-o încă de atunci și, dacă nu cumva este prima atitudine publică de acest fel a unui scriitor, este cu certitudine între primele. Din păcate, Doinaș a avut dreptate în intuiția sa. După încheierea războiului, din 1945, a început epurarea marilor personalități din instituțiile publice, din Academie, din Universități, din redacțiile revistelor, iar prin Legea nr. 364 din 2 mai 1945 s-a hotărât înființarea unei comisii care a stabilit lista cu cărțile și publicațiile care trebuiau epurate, din „biblioteci, anticării, librării...”.

În anul Centenar al nașterii sale și la două decenii de la moarte, alături de inconfundabila sa poezie și de articolele de atitudine civică se așază sub semnul mai înalt al culturii și opera de exegeză literară, de cultivare a unei atitu-

dini distincte față de problemele modernității și neomodernității poetice, de conștientizare a condiției adevăratelor valori literare. Să rămânem în această intervenție, în această comunicare la un studiu tot din perioada tinereții universitare, — *Tragic și demonic* — pentru că arată ansamblul de cultură în care se mișca scriitorul încă din acei tineri ani, pe un drum al conștientizării marii culturi, pornit din perioada școlii la Arad și consolidat în cadrul Cercului Literar, atât la Sibiu cât și la Cluj.

Studiu din perioada Universității, *Tragic și demonic* dezvoltă problematica despre cele două paradigme culturale/filosofice/literare și, dacă Ștefan Aug. Doinaș ar fi reușit să lărgească demersul exegetic aducându-l în relație cu cercetările mai noi în domeniu, ar fi rămas o lucrare de referință nu doar în cultura română. Și așa este unul dintre cele mai importante studii despre tragic și demonic. Studiul a fost publicat târziu, în volumul *Lectura poeziei*¹² (1980), dar a fost lucrat, inițial, ca teză de licență, în coordonarea lui Lucian Blaga. Nu a putut finaliza teza cu Lucian Blaga, deoarece acesta a fost dat afară din Universitate, a fost „epurat”, iar Doinaș a fost nevoit să opteze pentru o altă temă, o cercetare *despre intuiție* și să o susțină cu D. D. Roșca. La această dificultate, apăsătoare pentru un tânăr aflat la anii încheierii studiilor universitare, se adaugă dificultățile de ordin material. Aflăm dintr-o scrisoare a lui I. Negoïtescu către Radu Stanca, publicată în volumul *Un roman epistolar*¹³

12 Ștefan Aug. Doinaș, *Lectura poeziei*. Editura Cartea Românească, București, 1980.

13 I. Negoïtescu – Radu Stanca, *Un roman*

că „Doinaş, din lipsă financiară, nu a apărut să-și dea licența și se aude că nu proiectează să vină până la primăvară” – (Scrisoare datată: Cluj, 23 octombrie 1948). Părinții săi, Florița și Augustin Popa, au fost declarați „chiaburi”, o duceau din ce în ce mai greu din punct de vedere ale resurselor materiale. Într-o scrisoare, tatăl lui Doinaş îi scria: „Eu sunt sănătos așa cum ar putea fi un om la vârsta mea, dar nu știu cum voi putea rezista până la capăt. Tribunalul Criș a aprobat sechestrarea casei și a grădinei și acum urmează să fac predarea statului, vreau să fac recurs, nu știu cum voi reuși.”

Cercetarea tânărului student nu era doar rezultatul unor obligații de nivel universitar în vederea încheierii studiilor, ci se încadra în preocupările tinerilor din „Cercul Literar”, după cum mărtisește chiar autorul: „Atunci când au fost scrise ele se încadrau perfect în atmosfera Cercului Literar, în care problematica tragicului a constituit, poate, obiectul teoretic cel mai îndelung dezbătut: tineri scriitori, în plin proces de edificare interioară, noi vedeam în tragic o dimensiune a vieții și artei. În problema tragicului artistic, lucrarea mea înerca să ajungă la o soluție personală, prin corelarea fenomenului în cauză cu demonicul, noțiune goetheană, frecventată prin intermediul unor lucrări ale lui Blaga.”

Înainte de a ajunge la exemplificarea prin opere literare, autorul operează fine disocieri

epistolar. Ediție integrală. Coordonare, note și postfață de Ion Vartic. Ediție îngrijită de Ioan Cristescu și Ion Vartic. Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2021.

de ordin teoretic pentru clarificarea concepțelor, *tragic* (folosit cu valoarea adjectivală), *tragicul* (substantiv), *ideea de tragic*, *demnitatea tragică*, *conștiința tragică*, *eroul tragic*, *fenomenul tragic*, *voința tragică*, *funcția tragică*, *atmosfera tragică*, *nodul tragic*, poate mult prea multe concepte pentru a putea fi limpezite într-o vreme ea însăși încărcată de tragic (în sensul obișnuit al termenului) cum a fost vremea în care Doinaş și-a elaborat studiul. În discuția asupra destinului eroului tragic, a personalității sale, esențială rămâne identificarea *conștiinței tragice*; nu orice personaj al unei opere care sfârșește prin moarte este un personaj tragic. El trebuie să-și asume și să-și conștientizeze condiția tragică. „Este indiscutabil că trebuie să deosebim personajul care are *conștiința tragică*, de cel ce nu o are, — și totodată să lămurim acest concept; operația este necesară pentru a putea disocia între prăbușirea plină de sensuri a eroului tragic și moartea ne semnificativă a unei victime.” Argumentarea merge în acest sens al înțelegerii și al demonstrării tragicului. Tragicul nu poate exista într-un „cosmos monist și mecanic”, ca urmare a unei oarbe fatalități, ci pentru ca tragicul să existe „lumea trebuie să cunoască libertatea, iar individul uman să se miște într-un plan în care actele sale să fie determinate de propria voință.”

Ștefan Aug. Doinaş trece dincolo de ideea tragicului fixată pe personaj, lucru oarecum mai cunoscut, și își extinde comentariul și analiza înspre *tragic și sfera morală*. *Necesitatea tragică* este mai mult decât o simplă determinare în destinul eroului, al persona-

jului, ea transcende existența chiar existentă sub forța destinului și reprezintă o „expresie metafizică”. Poate să existe o interferență între sfera tragicului și sfera morală, nu se poate nega că „tragicul și moralul se întâlnesc și se influențează reciproc”. De aici, însă, până la a stabili o cauză directă între moral și tragic, de tipul cauză și efect, o echivalență de tip matematic între faptă și răspundere distanța este mare și nu are justificare. Condiția tragică a unui personaj rămâne dincolo de condiția moralității lui. După contemplarea tragicului — afirmă eseistul — sfera morală se reduce la o dimensiune și importanță minime, iar concepte ca *vină*, *pedeapsă* (din sfera morală) rămân simple noțiuni, fără o relevanță majoră în definirea tragicului. *Răul* din fenomenul tragic există *dincolo* de simpla înțelegere și definire a unor noțiuni ca *drept* și *nedrept*, *vinovat* și *nevinovat* manifestate în sfera morală. Acest *dincolo* s-ar putea localiza în ceea ce autorul studiului numește *zarea metafizică*. Fenomenul tragic are, deci, o *semnificație metafizică*. Partea a doua a studiului se ocupă de *fenomenul demonic*. Direcția asupra demonicului a deschis-o Lucian Blaga, având în vedere opera lui Goethe, în care găsea mai multe sensuri: metafizic, istoric, estetic, etic, psihologic, biografic, filosofic (în teoria geniului și filozofia culturii). Ștefan Aug. Doinaș urmează această direcție, dar îmbogățește comentariul, chiar dacă față de partea dedicată tragicului, secțiunea despre demonic este mai redusă și arată că Doinaș nu a mai avut timpul necesar pentru a-și defini studiul. Cu toate că argumentarea nu a putut fi suficient de consolidată, ideile lansate sunt

importante și ne arată cât de complexă putea fi o exegeză asupra demonicului, ca paradigmă esențială în literatura pornită din romantism spre modernitate. În argumentarea sa, eseistul depășește definițiile limitate ale demonicului, cum ar fi semnificația religioasă care identifică demonicul cu diabolicul, sau aceea care fixează demonicul strict într-o problemă morală, văzând lucrurile într-o logică de suprafață prin simpla antinomie pozitiv/negativ, rău/bun.

Eroarea unei asemenea viziuni asupra demonicului ar consta în faptul de „a coborî demonicul din vastul spațiu cosmic și a-l situa ca o forță imanentă în ființa umană”. Dacă până la un punct Ștefan Aug. Doinaș merge pe linia deschisă de Lucian Blaga prin a discuta *semnificația metafizică* a demonicului, el lărgeste discuția asupra demonicului, analizând relația demonic și antinomic, demonic și destin, evidențiind elementele contradictorii în manifestarea fenomenului demonic, caracterul său enigmatic, prezența paradoxului în manifestare, dar și în încercarea de definire. Pe urmele lui Goethe dar folosind și concluziile lui Lucian Blaga din studiul său *despre gândirea magică*, Doinaș discută și relația demonicului cu magicul, considerată importantă pentru a configura cât mai exact esența demonicului. „Fără a putea distinge dacă demonicul este un component al magicului, — scrie Doinaș — sau dacă fenomenele, în izvorul lor vag, irațional, sunt independente, îndrăznim a susține că există manifestări magice lipsite de calitatea demonică, dar nu există manifestări demonice fără un anume dozaj, o sarcină magică.”

Partea studiului despre *Tragic și demonic*

în istoria tragediei a rămas neterminată. Ștefan Aug. Doinaș a reușit să scrie doar despre *tragic și demonic la Eschil*, (probabil urma și Sofocle și Euripide, toți tragicii vechii Elade) deși intenția era să cuprindă istoria tragediei, să identifice în fiecare „epocă istorică prezența paralelă a simțământului tragic alături de ideea trăită a demonicului, ambele contribuind, ca elemente de dozaj, să stabilească *Weltanschauung*-ul timpului respectiv; pentru a surprinde expresia acestei concepții despre lume și cristalizarea ei artistică, în tragedie”.

Tragicul a fost o problemă care i-a preocupat pe tinerii studenți din Cercul Literar și chiar dacă nu au scris atunci despre tragic deși studiau intens tema, problema a reverberat mai târziu în studiile lor aplicate operelor din literatura română. Într-o scrisoare, din iulie 1948, I. Negoïtescu îi scria lui Radu Stanca despre cercetarea sa referitoare la *a-tragicul fenomenului românesc*, despre preocupările celorlalți pentru cercetarea tragicului : „După plecarea ta, aici s-a continuat discutarea Tragicului. Eu am cercetat pe Volkelt (studiul cel mai complet), pe Iulius Bahnsen, pe Maulnier, pe Scheler, pe Leopold Ziegler și Paul Ernst. Volkelt ca estetician, Maulnier ca critic literar, Paul Ernst ca artist, Scheler ca axiolog, iar Bahnsen și Ziegler ca metafizicieni. Am recurs în cele din urmă, în mod foarte fecund, la poziția filosofică existențialistă: Kierkegaard și Karl Jaspers (în prezent străbat chiar sistemul integral al lui Jaspers). În legătură cu teza mea despre a-tragicul fenomenului românesc, din motive de structură, și bănuiala ce am semnalat-o mai

demult că s-ar putea face în această direcție o apropiere între noi și chinezi, am chiar acum în mână studiul lui Alfred Weber *Das Tragische und die Geschichte* (mi l-a adus Enescu), unde găsesc un capitol foarte semnificativ: „China — Das antitragische Land”. [...] Doinaș își pregătește, în concluzie, teza de licență despre Tragic, pentru la toamnă. E de fapt prima teză euphorionistă.”¹⁴

Pentru a vedea amplitudinea fenomenului ar fi suficient să amintim studiul lui Ovidiu Cotruș despre *Eminescu și conștiința tragică a existenței*¹⁵ sau studiile lui Eugen Todoran: *Realismul tragic în proza lui Ioan Slavici și Tragicul „sufletelor simple” în „Năpasta,” lui Caragiale*¹⁶. Eugen Todoran analizează problema tragicului și în opera eminesciană, într-un capitol extins din impozantul său volum dedicat lui Eminescu: *Istoria, eroul, tragicul*¹⁷.

Ne-am oprit în această comunicare doar la un segment din viața și activitatea literară ale lui Ștefan Aug. Doinaș, cel al tinereții (de elev la Arad și student la Cluj – Sibiu) dar relevant pentru a putea vedea că Doinaș a pășit pe drumul marii culturi încă din perioada tinereții.

14 I. Negoïtescu – Radu Stanca, *Un roman epistolar*, ed. cit., p. 210.

15 Ovidiu Cotruș, *Meditații critice*. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Ștefan Aug. Doinaș. Editura Minerva, București, 1983, p. 158 – 169.

16 Eugen Todoran, *Secțiuni literare*. Editura Facla, Timișoara, 1973, p. 87 – 137, 138 – 161.

17 Eugen Todoran, *Eminescu*. Editura Minerva, București, 1972, p. 242 – 260.

Poeme

Gheorghe Vidican

PÂNZA DE PĂIANJEN

ieșirea la liman din acest joc al intereselor e dragostea
ei nu-și fac procese de conștiință
mizează pe răbdarea noastră
o voce mă cheamă în larg
să vâslesc prin lacrimile celor plecați să se odihnească
pânza de păianjen e țesută cu vicleșug
un scenariu cu autori necunoscuți nouă
într-o zi dragostea își va scrie singură poemele
de mână cu noi asimptomaticii
vom deveni foșnet al umbrelor noastre
intuindu-ne dorințele
pânza de păianjen e meșteșugită din fibră de sticlă
în ea ațipesc din când în când mareșalii vremii
lampa de veghe ne luminează chipurile
facem dragoste pe ascuns
într-o călimară de unde ne curg poemele
pânza de păianjen ocupă prima pagină
comunicatul stării de urgență
se transmite din gură în gură
pe buzele noastre decojim timpul

LACRIMA MAMEI

o umbră întoarsă pe dos trupul tău
nu știu nimic despre spirit și altruism
metodic mă întorc pe urmele mele
mâinile rup razele lumii ca niște surcele
am învățat distanțarea folosindu-ne de colțurile încăperii
de un punct sacru se leagă speranțele noastre
ne tremură șoaptele ca piftia pe buze
lăsăm problemele cotidiene să se rezolve singure
poate mâine nu mai folosesc nimănui
imperfecțiunea ne devine ghid
acolo unde începe noaptea asfințitul se transformă în
cenușă
pasărea phoenix renaște prin erori digitale
ne transportăm amintirile în containere de plumb
să nu contamineze pe nimeni
ne iubim pe un vas naufragiat în lacrima mamei

CAMERA DE REȘAPAT POEME

mă furișez adesea în umbra unui copac
urmăresc conversația ta cu trecătorii
duminica stă cățărata-n copac
așteaptă dangătul clopotului
în camera de reșapat poeme numai noi
ne topim amintirile în lingouri
trupurile ne-au rămas fără frunze
desfrunzirea
este o operațiune invers proporțională cu dragostea
pe scara de incendiu urcă trupurile noastre de rezervă
locuite de niște infractori ambulanți
disperarea mea îți inundă coapsele
împărțim poemul în subpoeme
subpoemele devin șoapte monosilabice
cioplite în sudoarea trupului meu
niște infractori ambulanți
agață pe un perete al camerei de reșapat poeme
cenușa ultimului zbor al păsării phoenix
mă furișez uneori în umbra ta în cârdășie cu poemul ne-
scris

PRIN LIVADA CU VIȘINI

înainte de a stinge mucusul de țigară de pielea poemului
prin livada cu vișini poetul își plimbă în lesă singurătatea
cu lacrima mamei tata spală vitraliul plin de tăceri al
nașterii mele
tocmai îmi trece prin trup un colb de amintiri dresate de
șoaptele tale
ecoul mă dezbracă de umbra actorilor ambulanți
mă privește îndelung și seducător
pe obrazul tău plânsul nu are lacrimi
între mine și tine e un gol înflorit
pielea poemului se pregătește să înnopteze în șoaptele
tale
ești femeia ce încătușează răsăritul soarelui

pe un curcubeu îți usuci dorințele
înainte de a stinge mucusul de țigară de cântatul cocoșului
mă rostogolesc prin întunericul devenit lumânare
mirosul cafelei arde în noi
ne dezbracă de dorințe
părinții vorbesc în șoaptă despre viitorul nostru
adormim îmbrățișați în pielea poemului

ÎN SPATELE UȘII

în spatele ușii e o altă ușă prin care intră și ies trișorii
femeia de serviciu de la grădiniță a renunțat la durerea
de spate
ca să scape de ghilotină zâmbetul regizorului
în curtea grădiniței e zarvă mare
s-a înecat educatoarea cu sărutul unui trecător
fericirea e o perpetuă tăcere
precum trecerea timpului ne macină oasele
știm cu toții că a devenit un clișeu răsăritul soarelui
trișorii vin și pleacă
înscenarea cu înecul educatoarei face parte din regie
e o stare de fapt că dragostea susnumitei
trece prin garderobă și stomac
nu există motiv să cadă cortina
spectacolul are priză la public
miorlăitul pisicii face toți banii
se aud voci ce se hrănesc cu șoaptele noastre
liniștea noastră e linșată de zâmbetul cinic al educatoarei
trișorii vin și pleacă
își pun umbrele la uscat
în debaraua sălii de spectacol
fericirea noastră a adormit în scârțâitul ușii

EXERCITIUL DE ADMIRAȚIE

trecerea prin urechile acului
a exercițiul de admirație pentru dora stănescu
e un capriciu
alarma telefonului urcă pe scara de incendiu
să ne elibereze de vise
fiecare chicotim pe limba lui
cocostârcul de pe stâlpul de telefonie știe alfabetul morse
e un truc prin care își hipnotizează prada
sărutul tău îmi sapă în carne apartamente sub formă de tabacheră
fumul de țigară trece clandestin granița dintre infern și rai
hai să ne iubim pe foșnetul timpului
respirația acelor de ceasornic e anacronică
măsoară eronat clipa de dragoste
e cinic când ne flutură batista
alții la rând
timpul costă bani
se vinde în talciocul de pe centură pe mulți creștari
exercițiul de admirație pentru dora stănescu
e un capriciu
totul se termină în coadă de pește
iubirea există atâta timp cât există scârțâitul ușii

E FRIG ÎN ACEST RĂSĂRIT DE SOARE

e frig în acest răsărit tomnatec
ne răstim la prometeu să aprindă focul
pânza de păiajen e distrusă de fumul virtual al țigării electronice
nu găsim vreascuri să ne încălzim sângele
prin vene ne curg întrebări fără răspuns
facem duș cu lumină solară
închidem ochii să nu vedem curgerea soarelui
peste trupurile noastre hămisite de dragoste

în interiorul camerei curentul electric arde uitarea
tu știi unde e întrerupătorul
stinge lumina lasă să ne inunde întunericul
să lăsăm să ne caute pe orbeasca trecutul
ne purificăm recitând din nichita
prosopul de baie e pielea poemului
ne șterge de sudoare trupurile
jocul de-a baba-oarba e plin de erori
nu știm să-i calculăm minusurile
e frig în acest răsărit tomnatec
caloriferul chicotind immortalizează clipa
sărutările luate pe furiș ne încălzesc îmbrățișările
prin vene ne curge o toamnă plină de riduri

SOMNAMBULII

te uitai în ochii mei cu un zâmbet
mă iscodeai ca o dăscăliță de țară
neliniștile tale se împletesc cu neliniștile mele
facem funii de spânzurat timpul
somniații colorează copacii
îi încarcă cu flori
ne aduc în dar o plasă de fluturi
mă neliniștesc bătăile inimii tale
bat precum toaca în urechea mea
s-a instituit starea de urgență
o piatră azvârlită la întâmplare face cercuri concentrice
în lacrimile mamei
pe obraji ți se rostogolesc amintirile
freamătul lor trezește trecătorii
stai cu brațul întins înspre mine
nu vrei să-mi spui nimic
tăcerea ta a înflorit în copaci
somniații fac echilibricea
pe linia virtuală dintre buze și sărut
cercurile concentrice sunt o capcană în lacrima mamei

COCHILIA DE MELC

ai simțul umorului
tai fumul de țigară în spirale virtuale
văd că îți place să locuiești într-o cochilie de melc
e distractiv să fii sărutată prin efracție
în căușul palmei îți așezi caloriferul
comunica cu exteriorul prin șuieratul unui șarpe
te hrănești cu lumina crudă a dimineții
îți înghesui amintirile în buzunarul unui palton
dorințele tale fac casă bună cu curcubeul ivit după ploaie
privirea ta sparge pojghița de pe luciul apei
ni s-a sălbăticit sărutul
mă duci de mână prin tine
în cochilia de melc s-a înserat
mă speli în sângele tău
oasele ne scârțâie din încheieturi
mă iubești în privat
în privirea ta ard dorințele ca niște licurici
le-am putea salva specia
printr-o înseminare artificială
în liniștea noastră e semiîntuneric
se zărește luminița de la capătul tunelului

FOAMEA CERȘETORULUI

stăm clandestin în poruncile milei
părăsiți de umbre
ne înghesuim sub masca destinului
vremuri de pandemie
o abundență de dorințe
am uitat gustul porumbului fiert
în mansardă se taie în felii mirosul cafelei
îl împărțim chibzuit trecătorilor
pe strada proaspăt spălată de ploaie
foamea cerșetorului înfulecă umbra covrigăresei
din capul locului scara de incendiu a plecat în sihăstrie
pentru un trai mai decent
din stradă ne strigă bătrânul anticar
poet de profesie
că ne-a vândut trecutul pe doi șfanți

Mircea Micu

Portret (aproape) sentimental

Florica R. Cîndea

Context

Mai puțin cunoscut generațiilor actuale, Mircea Micu este un nume de referință în literatura arădeană, în special, și în literatura română, în general.

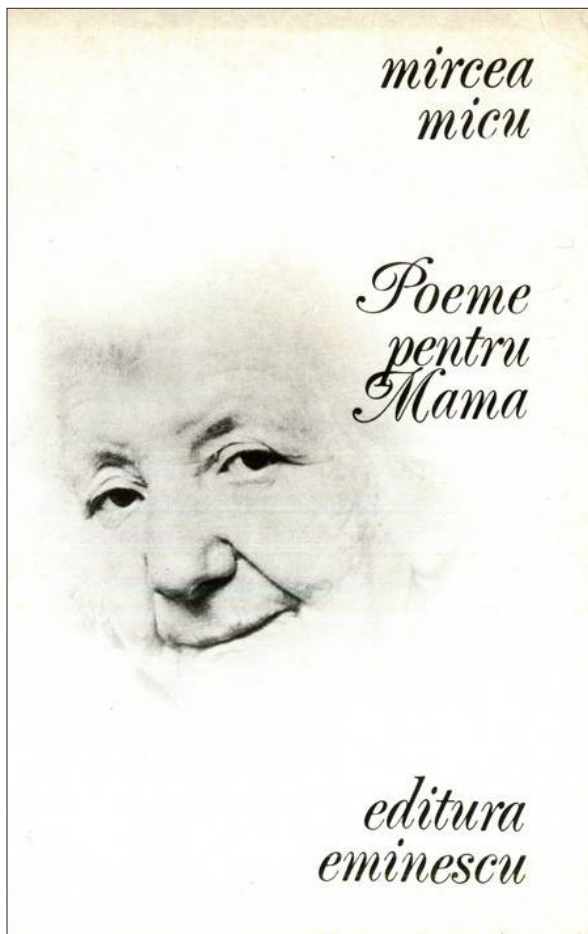
Tradițională prin formulă, lirica lui Mircea Micu se distinge printr-o sensibilitate aparte, absorbind filonul modernismului. Proza scrisă de Mircea Micu amintește de proza slaviciană, însă predomină enigmaticul, fabulosul real și insolitul realului fabulos din ținuturile transilvane.

Date despre autor

S-a născut la Vărșand, ținut la Granița de Vest, județul Arad, la 31 ianuarie 1937 (din părinții: Ioan Micu, ofițer, mort în război și mama, Ecaterina, din partea căreia avea o mulțime de neamuri printre românii din Gyula). A trecut în veșnicii la 18 iulie 2010, la București.

A copilărit și a făcut școala primară în satul vecin Grăniceri, unde a adăstat la un unchi dinspre mamă. Va urma cursurile Liceului Moise Nicoară din Arad (un an), după care se înscrie la Școala Pedagogică de Învățători, din Timișoara (1952-1956).

Este absolvent al Facultății de Filologie, cu Examen de Definitivat în surdo-pedagogie

(de fapt, a fost profesor la Școala de profil din satul lui Ioan Slavici, Șiria).

În anul 1965 se va stabili la București, unde va ocupa, până în 1989, diferite funcții administrative (atât la Uniunea Scriitorilor, unde a fost membru din 1970, cât și la Asociația Scriitorilor, unde a editat o mulțime de almanahuri).

După 1989 a fost același înfocat susținător al culturii, devenind inspector-șef la Direcția pentru Cultură a Capitalei. A fost președintele Fundației Internaționale pentru Cultură, Artă și Morală Civică *Mihai Eminescu*.

Mircea Micu: Gazetar

După un dicton care i se potrivește, *Logosul rămâne în esența lui obscur* (Heidegger), Mircea Micu își recunoaște prezența în presă, încă din perioada arădeană, ca și redactor la ziarul *Flacăra Roșie*, dar și la Studioul de radioficare arădean de atunci. După anul 1989 a fost director al revistei *Viața Capitalei* și director (din anul 1992) al revistei *Cronica română* (aici va publica o serie de articole și eseuri, ce se vor fi regăsit în diferite volume).

A condus, în calitate de redactor-șef, *Almanahul Literar* și revista *Românul*. A fost redactor-șef și editor al revistei *Literatorul* (2005-2010, alături de Fănuș Neagu). Să subliniem aici și ședințele Cenaclului *Literatorul* (omonim cu revista), care se țineau la Biblioteca Metropolitană *Mihail Sadoveanu* din capitală, sub direcția lui Mircea Micu. În tot acest timp a realizat programe de radio și televiziune cu aplomb și mare priză la public.

A fost prezent în mai toate aparițiile revuistice ale vremii (de exemplu: la revista *Luceafărul* a avut o rubrică permanentă numită *Rememorări*, până în 1989, vreme de aproape douăzeci de ani).

Să nu uităm prezența plină de șarm la posturile actuale de televiziune, unde a realizat emisiuni cu un generic aparte: *Cafeneaua literară* și *Ateneul artelor* (fiind, în același

timp, și realizatorul unor scenarii radiofonice de certă valoare).

Mircea Micu: Scriitor

A debutat în anul 1962 cu volumul *Poezii* (volum de poezii pentru copii). Cu toate acestea, știindu-se un *romantic incurabil*, la vârsta de șaisprezece ani, la îndemnul profesorului de atunci de limba română, a trimis un poem la ziarul local din Arad și fost publicat (și chiar remunerat), devenind *poet oficial*, după propria mărturisire (după care va urma, în 1955, un debut în *Scrisul bănățean*).

Se cuvine să amintim un fapt esențial cu privire la volumul mai sus amintit de debut: la împlinirea a cincizeci și cinci de ani de la primul volum, (*Izvorul*, Editura pentru Literatură, tiraj 15120, tipar Combinatul Poligrafic Casa Scânteii, 2017), un arădean, Mircea Iovi, membru al Cenaclului *Luceafărul*, a reeditat acest volum (26 poeme) redând fidel patina aceluși timp.

Mircea Micu a publicat peste treizeci și cinci de volume, dintre care amintim: *Nopțile risipitorului* (1968), *Teama de oglinzi* (1970), *Vânătoarea de seară* (1971), *Murind pentru prima oară* (1972), *Poeme pentru mama* (1973), *Cu inima în palmă* (1974), volume de parodii: *Dracul verde*, *Parodii de la A la Z*, *Cetiți-le ziua* ș.a. În anul 1972 a publicat romanul *Patima*, care a fost reeditat, volumul al doilea, 1975, apărând cu primul titlu: *Semnul șarpelui*, urmat în proză de *Secretul doamnei de zăpadă* (1976), *Singur în Mongolia* (1989), precum și o serie de *Întâmplări cu scriitori* (în trei volume).

Scriitor plurivalent, Mircea Micu a debutat în anul 1978 în dramaturgie, cu piesa *Avram Iancu* (iată un nimerit omagiu în Anul Crăișorului), piesă ce a fost pusă în scenă la Teatrul Național din Cluj.

După revoluție, Mircea Micu a publicat (dar a și reeditat) alte volume, dintre care spicui: *Viața în pijama* (1999), *Singur în Mongolia* (1991), *Poeme pentru mama* (2000), *Ascuns în lacrimă* (2002), dar și un inedit *Dicționar sentimental de poezie* (volumul I, 2002), care se constituie a fi un serial în portrete.

În anul 2003 apare cartea de memorii literare cu un titlu oximoronic: *Întâmplări vesele cu scriitori triști*, o anume deschidere prin amuzament înspre viața scriitorilor șaptezeciști/optzeciști.

O parte din opera lui Mircea Micu a fost tradusă în alte limbi, el însuși fiind un traducător iscusit din lirica universală.

Scriitor de eseuri și portrete, de povestiri fantastice, parodist și romancier, în filiera marilor parodiști și romancieri români (Topîrcianu, Sorescu, Agârbiceanu, Slavici), dramaturg și om de o rafinată cultură (romanul *Patima* fiind ecranizat cu titlul *Semnul șarpelui*, de Mircea Veroiu), istoric literar prin paginile de o izbitoare naturalețe despre *Întâmplări cu scriitori*, Mircea Micu a fost apreciat de nume de seamă ai criticii literare: Mihai Ungheanu, Nicolae Manolescu, Laurențiu Ulici, Marian Popa, Cornel Ungureanu.

Desigur, a fost, în același timp, răsplătit cu distincții și premii, opera sa fiind nu numai citită, dar a apărut într-un tiraj de peste un milion de exemplare.

Mărturisiri în loc de concluzii

Fără a avea pretenția unui complet portret literar, acest Portret (aproape) sentimental se vrea o verigă în lanțul de scriitori arădeni (care merită încă un studiu de aproape).

Mărturisirea vine de aproape, de acolo de unde l-am cunoscut: odată, că munceam în același sistem al școlilor ajutoare din județul Arad, apoi, că a fost la Castel Macea, însoțit de Gheorghe Pituț, Mircea Dinescu ori alți scriitori arădeni și, sub Teiul eminescian, au ținut speciale regaturi sau, de ce nu?!, i-am ascultat câteva lansări de carte la Librăria *Ioan Slavici*, din Arad, lanțul participanților întinzându-se atunci, anii, 74-75, lung, pe frumosul corso arădean, de dincolo de ușile librăriei.

E adevărat că a cunoscut Boema de București și la Arad a mai fost însoțit (aprilie, 2010) de Bardul Tudor Gheorghe (când a fost distins cu Premiul de Excelență), dar eu am continuat să îl cunosc și să îl urmez prin pași zilnici. Pe strada care mă ducea acasă, în cartierul Micalaca, era casa părintească, unde Mama o păzea pe lavița de scânduri. Zilnic ne dădeam binețe. Care binețe mergea cu versurile aromate de dor, de glas ardelean, de noian de gânduri și griji pentru zilele ce vor veni, când totul se va opri (pentru că din lirica lui Mircea Micu se răzbate dragostea, sentimentalul, doina glasurilor, deziluzia, cotidianul, aerul unui răsfăț pentru prietenia literară, dar și teama de moarte și de grămada de lut, mut, teme și simboluri pe care poetul le exprima prin scrisori versificate, imaginare sau monologuri interioare, de o rară simțire, pentru ființa de acasă, mama, care, la rându-i, îi răspunde prin liricul

din poeme): *Șade mama și veghează/ pe un scaun lângă foc/ și oftând rememorează/ însoțind în golul zării/ zborul berzelor de sus/ bate vișinu-n fereastră/ se ridică mama iute/ și deschide ușa larg/ dar nu-i nimeni...; Îmi scrie mama: ți am făcut mormânt/ că nu se știe,/ ce și cum și când...; Ți-am pus compot de vișini și gutui/ și, dacă vrei să ți-l trimit, să-mi spui...; Noroc și sănătate dragul meu/ mormântul de beton l-am plătit eu...; Mama sapă-n grădina lată cât o batistă/ există și hârlețe, și mame mai există...; Mamă, ești mai frumoasă, ca o Duminică fără sfârșit(...) să nu adormi prea mult... (volumul *Poeme pentru mama* a fost premiat în 1979).*

Scriitorul Mircea Micu a practicat toate genurile literare cu succes, având în palmares un glas propriu și inimitabil, o exprimare în culoare locală, omul cu spirit ludic și proteic, blagian și melancolic, cu un fel de a simți și de a fi (mai) altfel: *Am o rugămintă/ mult mai înainte de înainte/ de a mă furișa în pământul fierbinte...; Să crezi că nu există moarte/ că morții sunt numai un fel/ de fluturi adormiți de muzici...; ea vine seara și n-o chem/ și de venirea ei mă tem... sunt doar câteva din surzeniile de care se teme Poetul căruia nu-i plăcea Pașărea de acasă!*

Surse bibliografice

Dicționarul scriitorilor arădeni, Vasile Goldiș University Press, 2009

Vasile Man, *O antologie a literaturii arădene de azi*, Mirador, 2000

Marian Popa, *Dicționar de literatură română contemporană*, Editura Dacia, București, 1977

Victor Felea, *Aspecte ale poeziei de azi*, Editura Dacia, București, 1977

Revista *Gutenberg-Universul cărții*, Arad, III, nr. 4, 2010

Poeme

Lazăr Magu

Iarnă rea de frig

Ca o grapă întoarsă cu dinții în sus,
vine iarna. Poate că nici nu s-a dus...
Ascunsă a stat într-un beci încuiat,
vorbele verii - pamflete - le-a ascultat.

Ca o reclamă la noi cearșafuri de in,
vine iarna. Întârziat-a puțin,
dar, invazivă, stăpânire apus
și pe ieslea în care dormit-a Iisus.

Ca o înmormântare de îngeri în cer,
vine iarna - cu doliu alb, cu mister...
Ea însăși gropar al vieții de-apoi,
ne evaluează, e cu ochii pe noi.

Născută din apă, solzos neam de pește,
la focurile noastre, ea se încălzește.

Paltonul

Pe pământ se lasă ceața, ca o stare de-agre-
gare,
îngeri parcă mână turme spre cereștile aba-
toare.

Trenuri cad împotmolite în noroiul ceții
surde,

un nor s-a lovit de-o stâncă și un geamăt se
aude.

Avioane prăbușite ce-au lovit un zid de ceață
șchiopăteată pe-arătură, un terestru mers
învață.

Stă mulțimea să își ardă setea la fântână-n
piață,
când, deodată în găleată a-nceput să curgă
ceață.

Însuși Domnul, parcă trece, călător spre altă
viață,
îmbrăcat la patru ace, purtând un palton de
ceață.

Indiscreție

Trăim aplecați peste marginea lumii,
ca niște ghirlande de flori cafenii.
Zidită e viața pe verbul - a ști -
Trăgând cu urechea se îndoiaie alunii.

Trăiesc cei de jos aplecați în afară,
spunând că sunt alte sicrie sub ei -
sicrie de îngeri, iar îngerii acei
lucrat-au la forjă în plină Sahară.

De sus, din mansardă coboară baloane...
Arhanghelii numai au ochii în mână,
și-i pot coborî până jos în țărână
să vadă cum frica se-ascunde-n cotloane.

De sus până jos, o boală bizară
apleacă privirea spre lumea de-afară.

Podul

Cu multe aprobări, cu muncă multă,
ei podul l-au zidit într-un târziu.
Podul părea a fi o barză mută,
cu aripile-ntinse peste râu.

Părea că vine podul din baladă,
cu ziduri care noaptea s-au surpat.
Și-un tânăr curios, venit să vadă,
în groapa cu beton s-a înecat.

Foc în decembrie

Ca un ecou al unui fost dezastru
înmugurit-au țurțurii pe ram
în noaptea vieții strâmtă ca un ham
în care mușcă gerul - armăsar albastru.

E iarna vieții noastre o trăsură
care transportă-n lume frigidere.
Din ele frigul unei alte ere
ne pălmuește zdravăn și ne-njură.

Ieri am aprins un foc de felinare
și-am așteptat căldură de la el...

Un foc subțire - plânsul unui miel.
Îngheață agheasma în altare.

Mă încălzesc în iarna vieții mele
la focul Lui de îngeri și de stele.

Ninsoare

Sunt urma care fuge pe-alee...
Viața spre moarte mă-mpinge,
dar carnea ta albă mă ninge
- ninsoare cu gust de femeie.

Aud în cer o stea care plânge
- o doamnă de-un înger sedusă.
Simt firea zvâcnind nesupusă
și lupii îmi urlă în sânge.

Un câine o rană îmi linge,
din unele răni fumează crime...
Domnul zidește biserici în mine,
dar carnea ta albă mă ninge.

Mai umblu o vreme, eu, urma pe stradă
și fac din ninsoare femeii de zăpadă.

Când a venit deschiderea festivă,
toți vorbitorii, resemnați, au spus:
Comemorăm azi moartea constructivă
a celui ce fundație s-a pus.

Trec oamenii azi râul, prin torent,
puțin mai jos de podul monument.

În universul lui

Ion Creangă

Vasile Filip

Dorin N. Uritescu m-a bucurat cu o nouă carte: „Ion Creangă magician al cuvântului”

În urmă cu cațiva ani, am fost surprins să primesc de la prof. Dorin N. Uritescu, o personalitate complexă – filolog, cercetător, critic literar și scriitor – patru cărți: **„Firimituri literare”, „Pe Rio Costa”, „Pentru o lectură adevărată și o percepere corectă a temei”, „<MATO-GROSSO>-ul social și politic postrevoluționar”**. Domnia sa și-a exprimat dorința să scriu și eu câteva rânduri despre aceste lucrări, să le fac cunoscute cititorilor arădeni prin intermediul presei din județul nostru. Ceea ce am și făcut...

Satul natal, marea iubire

Spuneam atunci că pentru Dorin N. Uritescu respectul pentru înaintași, dragostea pentru Vinerea - pe Rio Costa (adică Râul Cugir) - locul unde s-a născut și s-a format -, rămân veșnic în suflet. Am remarcat, în **„Firimituri literare”**, un buchet cu povești pline de tâlc, spuse de oameni ai locului și că, în această carte, găsim „mici perle literare” cu o

impresionantă galerie de personaje - cuvântători sau eroi ai întâmplărilor pe care le spun celor ce îi ascultă.

Anul trecut, profesorul Dorin N. Uritescu m-a surprins cu o nouă carte: **„Cronica pictată antocomunistă a copiilor școlari din comuna Vinerea, raionul Orăștie, regiunea Hunedoara, ROMÂNIA, 1950-1961”**

De această dată, eroii lui nu mai povestesc în cuvinte ci prin desenele pe care le-au făcut în copilărie, în care găsim „imaginea tragică a societății românești surprinsă sub teroarea îndochinării comuniste” „Este vorba – cum precizează autorul în „Câteva lămuriri” – de desene făcute în secret în perioada școlii primare și generale...” care reprezintă „câteva aspecte de

incontestabilă importanță pentru cunoașterea atitudinii protestatare, partizane, a fiilor (copiilor) celor bântuiți de <ciuma roșie>”

De la Vinerea, la Humulești

Zilelele trecute, am primit iarăși un pachet de la profesorul Dorin N. Uritescu. Mi-a trimis ultima lui carte: **„Ion Creangă magician al cuvântului”**, apărută recent la Editura Academiei Oamenilor de Știință din România.

Privind coperta, mi-am zis, în prima fază, că domnul profesor e fascinat de universul copilăriei chiar dacă, de această dată, este vorba de cel prezentat de marele clasic al literaturii române Ion Creangă.

De asemenea am fost șocat de îndrăzneala lui de a căuta comori (noutăți) pe un „teren” atât de cercetat (de critici literari) precum opera humuleșteanului.

Dar, deschizând cartea, am remarcat că autorul e conștient că demersul său este la limita aventurii și, într-un capitol, „Critica literară față de opera prozatorului” își justifică „îndrăzneala”

Farmecul scrierilor lui Creangă

„Mulți contemporani – scrie autorul – s-au referit la opera literară a lui Ion Creangă caracterizând-o în fel și chip (...) s-au exprimat în formulări cu caracter general mai mult sau mai puțin – și acelea – îndreptățite, dar, în orice caz, departe de ceea ce constituie trăsătura esențială, prin excelență marcată de geniul creativității, adică mânuirea, cu un profund și original simț artistic, al cuvântului românesc – cel literar și cel divers colorat regional, într-o sinteză a limbii, de armonie și de o frumusețe inegalabile”.

Dorin N. Uritescu se oprește apoi asupra scrierilor unor analiști care „s-au referit mai insistent asupra operei prozatorului”. Cu precizia metodică a unui dascăl de marcă, prezintă contribuția câtorva critici literari în înțelegerea universului lui Ion Creangă: Tudor Vianu, George Călinescu, Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Vladimir Streinu, Valeriu Cristea, Gheorghe Mitrache, sau... chiar manuale.

Despre arta cuvântului

„Multe dintre caracteristicile definiției ale artei cuvântului, care l-au impus pe Ion Creangă ca pe un scriitor genial ne întâmpină, la tot pasul, străbătându-i chiar cea dintâi lucrare literară” – spune Dorin N. Uritescu în capitolul „Arta cuvântului în opera prozatorului”.

„Amintesc, continuă profesorul, pe unele dintre ele: debitul fluent al istorisirii celor pe care autorul și le aduce aminte și pe care le înfățișează cu un lexic, pe cât de colorat, pe atât de original. Apoi, interceptarea povestirii obiective a celor întâmplare, esențial, în anii copilăriei, fie cu propriile observații adiacente momentelor evocate, fie cu unele expresii din bogatul patrimoniu paramiologic al poporului, fie prin apelul frecvent la la interjecții de uimire, de mirare, implantate în funcție de însăși semnificația celor istorisite”.

Acest capitol este dedicat analizei celor mai de seamă scrieri ale marelui clasic Ion Creangă. Evident, începe cu „ampla frescă epică” „Amintiri din copilărie” și continuă cu povestiri (adesea numite nuvele) ori povești precum „Moș Nichifor Coțcariu”, „Popa Duhu”, „Soacra cu tri nurori”, „Prostia ome-

nească”, „Povestea unui om leneș”, „Povestea porcului”, „Povestea lui Stan Pățitul”, „Dănilă Prepeleac”, „Ivan Turbinca”, Povestea lui Harap Alb”...

Nu mi-am propus să fac o analiză a analizei lui Dorin N. Uritescu. Poate că ar fi fost și plictisitor. Nu am dorit să intru în laboratorul de cercetare al domnului profesor pentru că las această plăcere celor pasionați de litetarură, filologi (adevărați), profesori, studenți și chiar elevi. Rândurile mele se vor a fi doar o deschidere spre această carte deosebită.

Ceva din concluzii

În „Concluzii”, prof. Dorin N. Uritescu arată că a „străbătut de câteva ori opera literară a lui Ion Creangă” până i s-a dezvăluit „tot mai seducător, viziunea unei creații artistice bogate în acțiuni fascinante, în personaje captivante, prin gândirera și sensibilitatea lor, totul înfățișat în formele noi, originale ale limbii mânuite cu acel geniu, fără seamăn, în specificitatea sa complexă, greu sondabilă, care mi-a dat îndreptățirea să-l apreciez drept făuritor al frumuseții stilistice inedite, sau, cu o formulă mai expresivă, drept un magician al cuvântului.

El spune că „este vorba de a pătrunde – atât cât este cu putință unei anume judecăți științifice – în tainele acestui miracol creator al inegalabilului nostru prozator”.

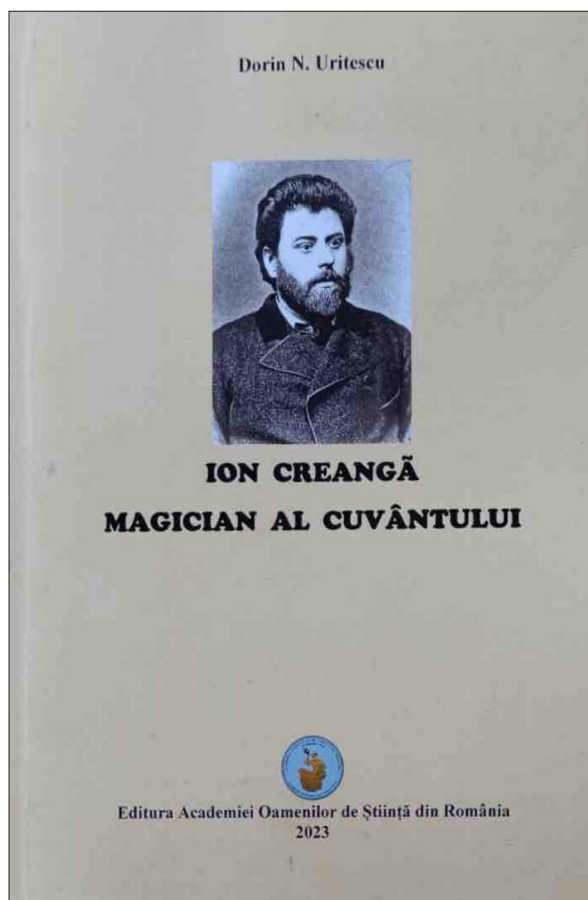
O personalitate complexă

Ultimele patru pagini ale cărții vorbesc „Despre autor”. Aflăm despre copilăria d-lui Dorin N. Uritescu, despre școlile făcute, despre studii și cărți publicate, despre titluri, di-

plome și medalii, toate întregind o personalitate complexă.

Dar cel mai mult m-a bucurat când am primit (recent) un e-mail cu adresa de confirmare că prof. dr. Dorin N. Uritescu a devenit membru onorific al Academiei Oamenilor de Știință din România. Felicitări dom academi-

cian!

P(r)oza zilei: A fost prins enigmaticul terorist, ce intenționase să detoneze o bombă lângă fosta casă de protocol a lui Nicolae Ceaușescu la Arad

Vasile Sărăndan

Prin eforturile conjugate ale Poliției, Jandarmeriei, ISU (pompierilor) și, normal, ale Poliției Locale, totul coordonat, așa cum se cuvine, din umbră de către SRI, în noaptea de marți spre miercuri a fost localizat și ulterior încătușat misteriosul individ care, poziționat la etajul al III-lea al unei case conspirative de pe strada Horia (pentru a avea tot câmpul tactic sub observație!), intenționase să declanșeze mecanismul unei bombe artisanale (făcută pe bază de azot îmbunătățit, șuruburi și cuie) și să arunce în aer fosta reședință a ”celui mai iubit fiu al poporului”, care, iată, umilire a neamului, ajunsese pe mâini străine.

Insolitul personaj, cu o biografie demnă de un roman de aventuri, nu este altul decât Lucian A., proaspăt expulzat din Coreea de Nord, unde îndeplinise anumite misiuni spe-

cială pe lângă tovarășul președinte Kim Jong-un, până în momentul în care a fost găsit la granița dintre cele două Corei cu valiza diplomat cicastită (burdușită) cu stick-uri de memorie în formă de Secera și Ciocanul, pe care se găsea copiat filmul sud – coreean ”Somnul Calamarului” și cu care Lucică al nostru făcea bani frumoși, vânzându-l pe sub mână la Phenian.

Prins cu cioara vopsită de către temuta poliție politică nord – coreeană, se pare că ”Lucien”, cum îl alinta sora providențialului președinte, a reușit să scape de plutonul de execuție numai datorită poveștii de dragoste cu tânăra femeie, ce era literalmente înnebunită de burta impozantă a concetățeanului nostru, pe care, în clipele lor de intimitate erotică, îl compara cu veneratul Buddha, altminteri un tip la fel de burduhănos.

Ejectat din patria ”comunismului biruitor”, Lucien nu și-a plâns prea mult de milă, ci s-a angajat rapid ca muncitor necalificat la Centrul de Colectare și Reciclare a Hârtiei din Carierul Gai, unde, cât era el de ateu, i-a pus Dumnezeu mâna în cap, căci într-o bună zi s-a poment la centrul de colectare cu mai mulți saci de plastic, în care se găsea nici mai mult,

nici mai puțin, decât arhiva de cadre a Comitetului Județean PCR Arad.

Atunci dolofanul nostru personaj a atins o stare de iluminare aidoma avatarului său asiatic Buddha și l-a străfulgerat imediat ideea genială de a reface structura PCR din Județul Arad, sub forma unei organizații anarho – comuniste.

Așa că, pătruns de noua lui misiune, din acel moment Lucien a bătut la pas toate orașele, comunele și satele arădene, cu tabelele foștilor membri PCR în buzunar și, colaborând rodnic cu asociațiile locale ale pensionarilor, a reușit să întemeieze peste tot celule anarho-comuniste, compuse din seniori, pardon, tovarăși nostalgici după tinereți de mult apuse...

La momentul incidentului cu bomba de pe strada Horia, Organizația Anarho – Comunistă era deja funcțională în tot Județul Arad și SRI-ul descoperise planuri și documente din care rezulta că biroul de conducere al organizației, în care diabolicul Lucian reușise să coopteze și doi pensionari matusalemici, ce fuseseră cândva colonei în armata română, elaborase un plan strategic, ce prevedea ca în seara de Crăciun nostalgicii anarho – comuniști să dea o lovitură la Primărie, apoi să cucerească Cetatea Aradului și odată instalați acolo, să preia frâiele conducerii județului.

Din păcate pentru nostalgicii anarho - comuniști, s-a adeverit încă odată că Diavolul se ascunde în detalii, căci întreaga conspirație a căzut datorită faptului că artificierul ce construise dispozitivul exploziv, fiind la o vârstă înaintată, a uitat efectiv să pună baterii în telecomanda cu care Lucică ar fi trebuit să declanșeze bomba!

TRADUCERI

Valentina Monica Barba

Student MTLC

Poems by Maggie Butt (from everlove | Torn | First sequence) || Poeme de Maggie Butt (din volumul iubirefărâșit | Ruptă | Prima secțiune)

everlove | Torn | First sequence

This sequence is inspired by the work of American painter Mary Behrens in her series of distorted and reassembled photographs of refugees called Run. ‘RUN is a series of images created from photos taken from the internet, history books and other media sources. They are laser prints on bond paper, and the images are re-created by fragmentation and distortion, re-assembled in a grid and then wrapped in plastic ‘bandages’ which gives each piece a reflective surface. Each piece is approximately 22’ x 34’. I am interested in making work which through its raw materiality, conveys the ragged and terrifying condition of refugee flight. However intangible these experiences are for me, the series is an attempt at empathy with the plight of families and citizens who are on the run from some trauma and/or dislocation beyond their control.’

Mary Behrens 2019.

Butt, Maggie. everlove. The London Magazine Editions, 2021. ISBN 978-1-5272-8623-8.

iubirefărâșit | Ruptă | Prima secțiune

Această secțiune este inspirată de lucrarea pictoriței americane Mary Behrens din seria de fotografii cu refugiați, distorsionate și reasamblate, intitulată Run. „Run este o serie de imagini create din fotografii preluate de pe internet, din cărți de istorie și din alte surse media. Sunt imprimare pe hârtie groasă, iar imaginile sunt fragmentate și distorsionate, asamblate într-un fel de rețea și apoi învelite în «bandaje» din plastic care dau fiecărei piese o suprafață de reflecție. Fiecare piesă are aproximativ 56 cm x 86 cm. Mă interesează să fac o operă care prin simpla ei materialitate să sugereze condiția de neglijare terifiantă a celor aflați în refugiu. Oricât de intangibile sunt aceste experiențe pentru mine, seria este o încercare de empatie cu soarta familiilor și a cetățenilor care sunt pe drumuri din pricina vreunei traume ori a dislocării asupra cărora nu au niciun control.”

Mary Behrens 2019.

Torn

someone
someone took your life
your life and tore it down the middle
down the middle then crossways into
smaller
smaller pieces as if it was a letter
a letter from an unfaithful lover
pieces flying to the wind.
So now you know that the gods, the fates
the fates, the gods
care less for you than a scrap of paper
a scrap of paper.
And though you run about
run about and catch them all
all blowing and raining about you
like ticker-tape
tickertape
you can't see how
how you could begin
begin to stick them together
stick them together
to make a life again.
So you tuck them carefully
carefully into your pocket and walk
and walk
and walk.

Butt, Maggie. "Torn." everlove. The London Magazine Editions, 2021. ISBN 978-1-5272-8623-8.

Ruptă

cineva
cineva a luat viața
viața ta și a rupt-o în mijloc
în mijloc apoi în bucățele
bucățele ca pe-o scrisoare
o scrisoare de la un iubit infidel
bucăți ce zboară în vânt.
Așa că acum știi că zeilor, sorții
sorții, zeilor
nu le pasă de tine nici cât de o fărâmbă de
hârtie
o fărâmbă de hârtie.
Și deși alergi
alergi ca să le prinzi pe toate
toate zburând în jurul tău
ca niște confetti
confetti
nu vezi cum
cum le-ai putea
le-ai putea lipi împreună
lipi împreună
ca să faci din nou o viață.
Așa că le îndeși cu grijă
cu grijă în buzunar și mergi
și mergi
și mergi.

Toil

You used to work once.
In a bank perhaps, a school,
or on a building site.
Your work had name and status
in which you dressed every morning.
I am a carpenter, you'd say,
a mathematician, a housewife,
an HR consultant.
Now your work is laying a bedsheet
on the floor, heaping it with the objects
you can't bear to leave behind:
family photographs; letters; addresses;
a candle-holder your daughter made;
your favourite book; a change of clothes;
if you are lucky, some money
and jewellery, stuffed into a sock;
your phone; food which won't moulder.
Your job is to tie this sheet
corner to corner, and carry it.
Your new work has a name too:
the one who seeks refuge
and is reviled.
But you clothe yourself in it
because you have no other.

Butt, Maggie. "Toil." everlove. The London Magazine Editions, 2021. ISBN 978-1-5272-8623-8.

Muncă

Cândva lucrai.
Într-o bancă, o școală
pe șantier.
Și munca ta avea un nume, un statut
cu care, dimineața, te îmbrăcai.
Sunt tâmplar, spuneai,
matematician, casnică,
consultant în resurse umane.
Acum munca ta e s-așterni un cearceaf
pe podea, să-l umpli cu obiecte
pe care nu le poți lăsa în urmă:
poze de familie, scrisori, adrese,
un sfeșnic făcut de fata ta,
cartea favorită, un schimb de haine,
dacă ai noroc — ceva bani
și bijuterii înghesuite într-un ciorap,
telefonul, alimente care nu se strică.
Jobul tău e să cari cearceaful
legat colț la colț.
Noua ta muncă are un nume:
cea care caută refugiu
și este ocărâtă.
Dar te îmbraci cu ea
căci alta nu mai ai.

Walk

First pulling herself up on the furniture edging along the sofa, or with someone bent to hold her hands, and one day setting out across the expanse of carpet, one step, two, three, into waiting arms. A life in steps: to school, to work, to market, to meet a friend, for exercise, to breathe, to think, to see the seasons chase each other, greening again. Always with purpose, with a place to go. But not this. To put one foot before the other towards an un-named abyss, following the stream of people as if there was a leader at the front with a destination held in her imagination like a display at a museum. Walking from. Not to.

Butt, Maggie. "Walk." everlove. The London Magazine Editions, 2021. ISBN 978-1-5272-8623-8.

Pași

La început, ținându-se de mobilă de-a lungul canapelei ori cu cineva de mână, și într-o zi făcând un pas, doi, trei, de-a lungul covorului, spre brațe-ntinse. O viață în pași: la școală, la muncă, la piață, la întâlnire, la jogging, să respiri, să gândești, să privești anotimpurile. Mereu cu un scop, spre ceva. Nu ca să faci un pas după altul spre un abis fără nume, să pășești după șirul de oameni ca și cum în față ar fi un ghid ce imaginează o destinație. Fugind de ceva în loc să mergi spre ceva.

Shoes

I think about shoes.
Just that.
If I had to choose just one pair
to yank on quick
to leave right now
to run from the rubble
which was my home
to who knows where
no time to think
I'd grab the comfiest
but they are houseshoes
townshoes
calling-on-friends shoes
with soles I can already feel
uneven pavement through
and they may be starting to leak.
How far would I have to walk?
How long would they need to last?

Butt, Maggie. "Shoes." everlove. The London Magazine Editions, 2021. ISBN 978-1-5272-8623-8.

Pantofi

Mă gândesc la pantofi.
Atât.
Dacă ar fi să aleg o pereche
ca să o zbughesc
să plec acum
fără zăbavă,,
să fug de dărâmătura
care a fost casa mea
spre cine știe unde
i-aș lua pe cei mai comozi
dar aceia sunt pantofi de casă
de oraș
de vizită
cu tălpi prin care simt deja
pavajul
or care iau apă.
Cât de departe trebuie să merg?
Cât trebuie să mă țină?

Own

Not very long ago
maybe days or weeks
there would have been things you owned
a watch a radio a bed a car
an apartment or a house
belonged to you.
And you belonged too
to a club a mosque a business
a village a town a country.
You had papers to prove it.
Now you own the limp clothes
hanging off your body
the smell of your own sweat.
And you belong
nowhere
certainly not here
hurried on by their soldiers and police
who resent even their mud
sticking to your feet.
You belong only to the land
of dogged determination
own the language of survival.

Butt, Maggie. "Own." everlove. The London Magazine Editions, 2021. ISBN 978-1-5272-8623-8.

Aparțin

Nu de mult
— doar acum câteva zile
aveai lucruri
ce îți aparțineau
ceas de mână aparat de radio pat mașină
apartament ori casă.
Și aparțineai și tu
de un club moschee afacere
sat oraș ori țară.
Puteai dovedi.
Acum îți aparțin hainele
ce atârnă pe tine
mirosul sudorii tale.
Iar tu nu aparții
de nicăieri
sigur nu de aici
de unde te zoresc soldați și polițiști
ce urăsc și noroiul
de pe tălpile tale.
Îți aparține doar
tenacitatea
de a trăi.

Între **durere** și **bucuria** de a trăi

Cristian Mladin

Recenzie a volumului **„Sărutul morții - profilul unui pacientneurologic”**

Uneori alegem să urmăm cărări care au fost bătătorite deja, alteori deschidem drumuri noi. Și totuși, liberul-arbitru pare uneori să nu fie cel care ne conduce. Viața pare să nu țină cont de acest concept și ne surprinde de multe ori.

Percepția noastră este însă subiectivă în ceea ce privește acest aspect. Pe termen lung, ceea ce considerăm a fi rău, se dovedește a fi bun, iar ceea ce este perceput a fi bun se dovedește a fi cu impact negativ asupra noastră.

Pentru Geanina Sabău Popovici, viața a pregătit încercări dure, ce ar fi putut înfrânge pe mulți dintre noi. „Sărutul morții - memoriile unui pacient neurologic” este rezultatul interacțiunii om-natură-divinitate. O carte-jurnal, o carte de memorialistică, un exercițiu de sinceritate asumată, continuat ulterior, pe care Geanina Sabău Popovici îl face pentru a (se) explica pe sine, rezultatul alegerilor sale și a consecințelor acestora.

Structurată pe două nivele, („Spitalul” și „Trecutul”) cartea este așterne tăcută, ca o confesiune din spatele ușilor de spital,

care uneori pot fi intrarea spre un alt nivel al existenței, nu întotdeauna dorit sau acceptat.

Ceea ce primează însă după lecturarea cărții, este mesajul său, întrucât autoarea a folosit o abordare pragmatică și sinceră a subiectului abordat. Pentru mulți dintre noi, viața cotidiană, cu toate provocările sale, poate fi un catalizator diferit. Dacă pentru unii dintre noi, monotonia vieții de zi cu zi duce la o suficiență însușită, pentru alții, în schimb, provocările și obstacolele reprezintă doar un mediu favorabil pentru a se descoperi și a deveni mai puternici.

Lecturând paginile cărții, asistăm la un exercițiu de expulzare a traumelor cauzate de boală, folosind puterea taumaturgică a cuvântului. O carte-confesiune, o carte motivațională, care dorește să schimbe percepția cititorilor o carte care vorbește despre experiența personală a autoarei, despre luptă și dorința de a trăi.

Se spune că durerea este slăbiciunea care părăsește corpul. Dar este în același timp și un semnal de alarmă atunci când

alegerile nu sunt cele potrivite pentru trup și suflet. Autoarea începe o călătorie inițiativă practic odată cu declanșarea bolii, o călătorie care continuă și în prezent.

Limbajul folosit este frust, simplu dar țintit, autoarea dorind să accentueze etapele și concluziile cu care se confruntă pe parcursul acestei călătorii numită viață.

Realitatea este distorsionată, nimic nu este ce pare a fi, căci uneori boala tinde să preia controlul asupra minții, nu numai asupra corpului. În partea a doua a cărții, paradigma narativă se schimbă, întrucât autoarea accentuează cauzalitatea și legătura sine qua non între trecut și prezent.

Cu toții ne îndreptăm spre amurg dar sfârșitul nu este sfârșit decât pentru oamenii care cred într-un sfârșit. Autoarea preferă să nu fie o „rană” care aleargă, deși în urma ei se întrevede o nesfârșită dără de „sânge”. Astfel că, „Sărutul morții” nu trebuie citită ca o carte de beletristică, ci se impune a fi abordată într-o cheie soteriologică.

Deși acest exercițiu creativ este energofag, scopul final merită această jertfă asumată, întrucât autoarea se vindecă pe sine și pe cititorii săi comitent. Așa cum pot exista cincizeci de nuanțe de gri, la fel și oamenii sunt diferiți, tiparele corpului și ale sufletului reprezentând o plajă care poate baleia între cer și pământ. Ori, unii oameni, care au trăit o experiență de moarte clinică de exemplu, au obținut un bilet dus-întors, putând vedea destinația

finală dar alegând să rămână aici jos, pe pământ printre noi.

Pământul ne suportă pe toți, doar Cerul ne triază. Ce facem însă atunci când ne doare ceva? Un posibil răspuns ar fi: ce-am făcut ca să ne doară? Ori această carte, care pleacă spre cititor astăzi dă multe răspunsuri deși naște concomitent și multe întrebări.

Un prim semn auctorial al Gianinei Sabău Popovici, o carte care educă, o carte care ne arată care sunt lucrurile care contează cu adevărat în viață: sănătatea, familia, bucuria de a trăi.

Construim ziduri de apărare, purtăm măști multiple, dar iată că în acest volum, autoarea renunță la orice precauție, alegând libertatea de exprimare.

Mulțumesc Divinității, care în felul său discret ne trimite semne pentru a ne aduce aminte că nu e totul pierdut, chiar dacă orice ordine distruge o altă ordine și orice acțiune naște interacțiune.

Nu zidurile și nici măștile sunt cele care ne unesc ci umanitatea din noi, căci ceea ce este nu poate înceta să fie!

ARTE

„...cred că lucrurile trainice se construiesc încet, cu sacrificii, dacă sunt necesare.”

Eli Lăslean

un brand recunoscut acasă și peste hotare

Rodica Oros

Rodica Oros - Sunteți absolventă a Facultății de Științe Economice din Timișoara, deci economist, ca formație profesională inițială. În anul 1991 ați părăsit lumea cifrelor, plonjând într-o lume complet diferită. A creativității, a inovației, a provocării permanente. Timpul a dovedit că v-ați găsit adevărata vocație. Ar fi interesant, pentru început, să faceți un exercițiu ingineresc de memorie și să selectați din activitatea dumneavoastră de designer, de peste 30 de ani, acele etape pe care le considerați salt calitativ de excepție în lumea modei. Care sunt, în opinia dumneavoastră, aceste etape? Vă rugăm să argumentați.

Eli Lăslean - Povestea ELLIS a început la Arad, în anul 1991, așa cum ați precizat dumneavoastră. Cu o tânără economișă, la o mașină de cusut din bucătăria casei și cu multă, multă dragoste. Prima colecție, pe care am lansat-o la Sala Polivalentă din Arad, am realizat-o când fiul meu, Marius, avea 7 ani, iar modelele au fost Marius și prietenii lui, fetițe și băieți. A fost primul succes din cariera mea, la care a pus umărul și soțul meu, care m-a susținut întotdeauna și a crezut în visul meu. Au urmat alte prezentări, primii angajați și, pas cu pas, brandul ELLIS, născut la Arad

într-o sală de sport, a cucerit noi admiratori, doamnele fiind încântate de stilul vestimentar propus de noi.

Cu primii bani câștigați am plecat la Milano, la un târg internațional, și, de aici, din capitala mondială a modei, mi-am cules informațiile necesare dezvoltării afacerii, pe care am început-o în Arad. Hainele create și produse în orașul de pe Mureș au început să se vândă cu succes în peste 20 de magazine din țară, brandul ELLIS fiind apreciat și preferat de femeile de carieră din România.

Ca o recunoaștere a activității mele, în 1996, ziarul „Adevărul” mi-a conferit titlul „Femeia Anului”, iar în 1998, am primit premiul „Steaua de Aur pentru Calitate” la Geneva.

Totul părea că merge bine până când, în același an, 1998, l-am pierdut pe soțul meu, Adrian, într-un tragic accident pe Valea Oltului, mergând spre București pentru a cumpăra două mașini de cusut. A fost o lovitură cumplită, care m-a dezzechilibrat pe moment, dar dorința de a continua visul frumos, pe care l-am avut împreună, a fost mai puternică.

Mi-am adunat puterile și am reușit să înving acolo unde părea că totul se năruise. Credința în Dumnezeu, dragostea pentru fiul meu și pentru frumos, solidaritatea clientelor, au fost pilonii pe care m-am bazat și, în anii care au urmat, firma ELLIS a crescut uluitor. Am reușit să construiesc un sediu nou de firmă, am deschis trei noi magazine, în zece zile, în Oradea, Craiova și București – Calea Victoriei. Am început să vindem creațiile ELLIS și în București și să ne dezvoltăm tot mai mult, de la an la an.

Rodica Oros - Pentru ca Eli Lăslean să devină brandul ELLIS, între granițele României și peste graniță, credem că a fost nevoie „să aruncați în luptă” câteva ingrediente profesionale și personale speciale. Ca să fiți un creator de modă cunoscut și recunoscut – se impunea să faceți diferența – să vă construiți o identitate artistică unică, deci, recunoscutibilă. Așadar, în ce constă tușa specifică, care deosebește brandul ELLIS by Eli Lăslean, de alte branduri naționale?

Eli Lăslean - Recunosc că toată viața am căutat o anumită armonie, care să fie amprenta ținutelor create de mine, un echilibru al forme-

lor și al culorilor. Cred că ținutele care poartă eticheta ELLIS au o notă de feminitate și de prestanță, în același timp. O atenție specială îndreptată spre detalii, o calitate ireproșabilă a materialelor și a execuției.

Rodica Oros - Îmbrăcați, nu de puțini ani, femei importante din mass-media, sfera politicului, cea artistică. În speță, persoane publice. Potente, atât din punct de vedere profesional, cât și financiar. Există, deci, un anumit profil al clienței care solicită să poarte creațiile dumneavoastră vestimentare?

Eli Lăslean - În general, cliențele ELLIS sunt femei de carieră, care iubesc succesul profesional, dar și personal. Femeia care poartă creațiile noastre este o femeie superbă, care, în primul rând, are un suflet deosebit. Este o femeie inteligentă, preocupată de bine, de carieră, de succesul autentic. Într-adevăr, de-a lungul anilor, mi-au purtat creațiile femei celebre și femei trăind discret și elegant. Modele profesioniste, dar și tinere fericite să sărbătorească cele mai importante momente din viața lor prin creațiile Ellis. Femei din media, din lumea artistică, precum Angela Similea, Anca Țurcașiu, Monica Davidescu, Bianca Brad, Mihaela Tatu, Alessandra Stoiecescu, Andreea Marin sau Denise Riffai, dar și de pe cel mai înalt podium al sportului internațional. Nadia Comăneci, Simona Amânar, Simona Halep, Laura Badea sau Maria Olaru sunt doar câteva dintre personalitățile care au ales ELLIS. M-am bucurat și m-am simțit extrem de onorată când, în anul 2015, chiar și prima doamnă

a României, Carmen Iohannis, a optat să-mi poarte creațiile pentru întâlniri la nivel înalt, întâlniri oficiale.

Rodica Oros - Presupunem că specialistul propune, sfătuiește, consiliază omul care îi cere serviciile. Bănuim că ați trăit și situații în care să întâmpinați rezistență, iar clienta să nu vrea să țină cont de sfaturile primite. Cum gestionați asemenea momente?

Eli Lăslean - Cu delicatețe, încerc să îmi exprim punctul de vedere, dar, întotdeauna, las la latitudinea clientei să primească sfatul sau. nu. Ea are ultimul cuvânt.

Rodica Oros - Drumul spre excelență este, în fiecare domeniu de activitate, sinuos. Necesită, de fiecare dată, talent, curaj, determinare, sacrificii, creare de oportunități, șanse fructificate, nesfârșită răbdare. Considerăm că și în modă se întâmplă la fel. Ai demonstrat. Ești valorizat. Ești sus. Ce este mai greu, să ajungi în vârf sau să te menții acolo?

Eli Lăslean - Eu cred că lucrurile trainice se construiesc încet, cu sacrificii, dacă sunt necesare, bineînțeles. Ar fi minunat ca totul să se întâmple fără a depune vreun efort. În viață reală, însă, nu prea e așa. Pentru a ajunge sus și pentru a construi ceva trainic trebuie să muncești și să fii serios. Doar așa ai rezultate pe termen lung. ELLIS reprezintă triumful unui lung șir de eforturi, succesul clădit pe multe eșecuri.

Istoria ELLIS este povestea frumosului care nu vrea să se dea bătut în fața tuturor obstacolelor.

Pentru a te menține în top, trebuie să depui eforturi, să corectezi mereu acolo unde vezi că ceva nu e bine. Trebuie să ai disponibilitatea de a face tot ce e necesar pentru a atinge perfecțiunea. Consider că, până să ajung unde sunt acum, am parcurs toți pașii ca să pot fi cunoscută și recunoscută de oameni de valoare.

Rodica Oros - Sunteți un om bogat?

Eli Lăslean - Am o bogăție de care sunt foarte mândră. De-a lungul timpului, am adus multă fericire în viața clientelor mele, care, știu că mă iubesc – iar lucrul acesta nu se poate cumpăra cu bani.

Rodica Oros - Femeia este, în general, preocupată de modă. Să fie în pas cu moda. Dacă se poate. Dar, moda vine și pleacă. Se schimbă mereu. Haina – materialele, linia, concepția – se demodează. Ce ne facem, însă, cu stilul? Înseamnă acesta veșmântul sau include și o chestiune de atitudine, conduită, limbaj, cum porți haina? Ce credeți despre asta?

Eli Lăslean - Stilul este un limbaj non-verbal, evident. Prin felul în care te îmbraci exprimi o latură a personalității tale.

Rodica Oros - Am înțeles că anul în curs este foarte prolific pentru dumneavoastră și că vă solicită implicarea într-o serie de evenimente majore. Suntem deja în luna octombrie, așa că vă propunem să faceți sinteza rezultatelor celor mai notabile, în acest sens.

Eli Lăslean - În acest an am aniversat 30 de ani de ELLIS, prin două gale extraordinare, care au avut loc la București și la Arad. Aceste gale au reprezentat o evocare a clipelor frumoase, care stau în spatele celor 30 de ani de carieră în lumea modei. Au fost mulți ani dedicați frumuseții, eleganței, grației, feminității, rafinamentului și bunului gust, pe care nu puteam să îi trec cu vederea, și să nu îi celebrez alături de prieteni, colaboratori, oameni remarcabili, pe care i-am cunoscut într-o carieră de-o viață. Am adus pe podium doamne remarcabile, de toate vârstele, din televiziune, arte, business sau alte domenii. Acestea au defilat, într-un show de excepție, plin de emoție și culoare, atât la București cât și, acasă, la Arad.

Tot în acest an, am implementat la Arad proiectul Elli's Cool – DISCOVER YOUR-SELF, prin intermediul căruia îmi doresc să promovez artele și meseriile în rândul copiilor și tinerilor, pentru a-i ajuta să se dezvolte și să-și descopere talentele. Consider că „meseria este brățară de aur” și omul care știe să facă ceva, din orice material, este deja un creator și un învingător. Sunt foarte fericită când văd că în jurul meu debutează tineri creativi și făuritori de frumos. Vreau să dau copiilor și tinerilor curajul de a crede în talentul lor, de a-l manifesta și de a găsi energia necesară pentru ca visul lor să devină realitate. Marea mea bucurie este că îmi e alături fiica Andrei Marin și Ștefan Bănică Jr. - Violeta Bănică, care este ambasadoarea acestui proiect și împreună ne dorim să inspirăm copiii și tinerii, astfel încât arta de a face lucrurile să fie respectată și să fie ceva nobil. În acest an am primit și titlul de Cetățean de Onoare al Aradului, orașul meu natal, pe care îl reprezint cu mândrie și bucurie oriunde merg în țară sau în străinătate. Sunt foarte fericită pentru că, până la urmă, cursa mea cu obstacole a ajuns aici, în acest moment, în care nu pot decât să fiu recunoscătoare celor care au contribuit la formarea mea.

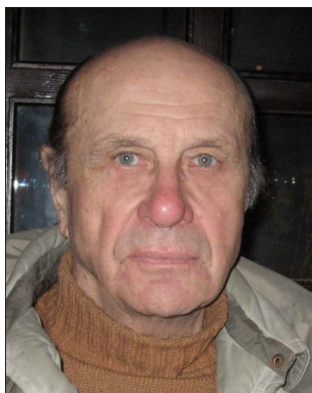
Rodica Oros - Parcurgând traseul dumneavoastră profesional, ce însumează trei decenii de activitate – așa cum s-a menționat de mai multe în cadrul acestei discuții – ne dăm seama că ați bifat cam tot ce v-ați propus. Ce ținte au mai rămas de atins pe termen mediu și lung pentru designerul Eli Lăslean?

Eli Lăslean - Povestea brandului ELLIS, născut la Arad, merge mai departe și mi-aș dori mult să scriu o carte despre asta. De asemenea, mi-ar plăcea să pot să reabilitez meseria de croitor / croitoreasă, care în acest moment este un fel de Cenușăreasă.

Rodica Oros - Românele noastre sunt interesate de aspectul lor, de proiecția lor exterioară. Sunteți o bună cunoscătoare a gusturilor și cutumelor vestimentare, a psihologiei acestora. Ce sfaturi sau sugestii găsiți că ar fi de folos pentru ca femeia română să etaleze o imagine plăcută și reprezentativă pentru femeia secolului 21? Clientă a casei Ellis sau nu.

Eli Lăslean - Recomandarea mea pentru orice femeie este să poarte haina care îi stă bine, să nu fie subjugată de anumite cutume sau tendințe ale modei, ci să se privească în oglindă și doar dacă îi place ceea ce vede să accepte să poarte o haină cu care să iasă în societate. În acest sens, aș vrea să menționez un citat al marelui creator de modă Yves Saint Laurent: „De-a lungul timpului am învățat că mai importantă decât rochia este femeia care o poartă”.

Rodica Oros - Vă mulțumim. Mes dames, la mode passe, mais le style reste.

PORTRET INCOMPLET

HORIA MEDELEANU (1933 – 2019)

Florea Lucaci

Horia Medeleanu s-a născut la data de 9 aprilie 1933 în localitatea Răchita, județul Timiș, **într-o familie creștină, tatăl său fiind preot ortodox. A copilărit în satul natal, unde a și parcurs cursurile școlii primare. Frecventează clasele de gimnaziu și cele de liceu la „Moise Nicoară” din Arad. După absolvirea liceului s-a înscris inițial la Facultatea de Teologie din Sibiu, dar a renunțat după primul an și a optat spre o carieră laică, devenind student al Facultății de Filologie-Istorie din cadrul Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, promoția 1958.**

După absolvirea facultății, lucrează un an ca profesor în comuna Chesinț, apoi ca muzeograf la Muzeul de Istorie din Lipova, iar pentru o scurtă perioadă activează și la Muzeul Banatului din Timișoara. Din 1963 și până la pensionare în 1993 va fi încadrat ca muzeograf principal la Muzeul Județean Arad, unde se va axa pe cercetarea fenomenului cultural și artistic manifest în zona de vest a țării. Cu ochi sensibil și spirit rațional, se remarcă

prin modul de „citire” a monumentelor de arhitectură bisericească și a esteticii operelor de artă care împodobesc lăcașurile de cult. În acest sens, publică numeroase studii în reviste de specialitate și de cultură, iar în 1986, scoate la Editura Episcopiei Aradului cartea *Valori de artă veche românească*.

În paralel cu activitatea de muzeograf, Horia Medeleanu se încadrează în mișcarea artistică arădeană, vernisând expoziții și scriind despre artiști și arta lor în ziarul local și în revistele literar-artistice din Timișoara, Cluj-Napoca și București. Totodată, va elabora și lucrări de sinteză, precum *Profiluri plastice, Culoare și formă, Arad Art 2007: 50 de ani de activitate artistică*, dar și monografiile ale artiștilor reprezentativi din Arad. În calitate de istoric și critic de artă a mizat pe o accentuată sensibilitate estetică și, mai ales, pe certitudinile unui spirit rațional și o cercetare temeinică.

A decedat la data de 24 Septembrie 2019 în Arad, unde este înmormântat.

Opera. Referințe estetice și filosofice

Horia Medeleanu profesează critica de artă operând între istoria artei și estetică, cu trimiteri la filosofia artei. Nu-și expune în mod sistematic în nici o lucrare principiile în raport de care își justifică judecățile de valoare, dar în descrierile și analizele sale se resimt lecțiile de la Cluj, respectiv sensibilitatea estetică a istoricului de artă Virgil Vătășianu și profunzimea gândirii logice a lui D.D. Roșca. De altfel, mărturisirea că are un cult pentru logică, pentru necesitatea argumentării în discursul aferent istoricului și criticului de artă.

Sensibilitatea estetică nativă îl determină pe istoricul Horia Medeleanu să se orienteze spre cercetarea artei vechi românești din bisericile din județul Arad și zona de vest a României. În cercetarea de teren, recurgând la logica analogiei, Horia Medeleanu descoperă similarități între elemente arhitectonice și de compoziție din frescele bisericii mănăstirii Hodoș-Bodrog și cele de la Cozia. De asemenea, interpretând dovezile date de pictura murală din biserica ortodoxă voievodală din Hălmagiu și din cea din Lipova, el afirmă existența unei unități culturale între țările românești în acel veac îndepărtat. Interesante constatări sunt legate de secolele XVIII și XIX, și anume analitica perspectivei istorice a evoluției elementelor estetice îi permit lui Horia Medeleanu să descopere și să pună în lumină modul în care tradiția ortodoxă din zonă a fost afectată de influențele artei occidentale, în special barocul cultivat în Imperiul Habsburgic. Aceste aspecte se

regăsesc bine documentate în *Valori de artă veche românească*, cartea care-l consacră ca istoric de artă.

De-a lungul vieții a fost profund interesat de elementele care dau seamă de firea poporului român, cu precădere axându-se în cercetările sale pe evenimentele social-politice din secolul al XIX-lea și secolul XX. O riguroasă documentare de arhivă, care a scos la lumină aspecte inedite, constituie conținutul a două cărți de eseuri, și anume „Simbolul Porții” și „De la Eminescu la zilele noastre”.

În calitate de critic de artă, de promotor al valorilor estetice, Horia Medeleanu a adoptat principiile profesorului Virgil Vătășianu. Astfel, pune accent pe esența istorică a fenomenului artistic, respectiv abordează analitic relația dintre ideea artistică și sentimentul estetic, pe de o parte și materialitatea specifică, tehnicile de execuție, pe de altă parte. Pornind de la aceste aspecte, de la receptarea empirică a obiectului artistic, al doilea pas este evaluarea frumosului, evidențierea semnificațiilor cognitive și estetice, impactul asupra receptorului, a publicului iubitor de artă. Prin actul evaluării critice, spontan la vernisaje, elaborat în cronicile publicate în revistele de specialitate din țară, Horia Medeleanu a contribuit la cunoașterea și afirmarea artiștilor arădeni, implicit la educarea sensibilității estetice a publicului larg. În acest sens, cărțile *Profiluri plastice*, dar mai ales *Culoare și formă*, sunt exemplare pentru modul în care dau seamă de viziunea culturală și artistică a istoricului și criticului de artă Horia Medeleanu.

Pentru contribuția sa la afirmarea culturii române i-a fost acordate mai multe premii și distincții:

- Titlul de Excelență din partea Ministerului Culturii și Cultelor în cadrul Premiilor Naționale pentru Patrimoniul Cultural 2003

- Titlu de Excelență din partea Primăriei Municipiului Arad în 2009

- Premiul de Excelență din partea Direcției Județene pentru Cultură, Culte și Patrimoniul Cultural Național Arad (în cadrul Galei Culturii Arădene, 2009),

- „Premiul Principesa Margareta” din partea Casei Regale a României, în 2015.

Lista lucrărilor publicate

Cărți

- *Profiluri plastice*, Editura *Facla*, Timisoara 1979.

- *Valori de artă veche românească*, Arad, Editura Episcopiei Aradului, 1986.

- *Culoare și formă*, Arad, Editura Mirador, 1996.

- *Arad Art 2007: 50 de ani de activitate artistică*, Editura Mirador, Arad, 2008,

- *Arad Art 2001: Monografia artiștilor profesioniști din domeniul artelor vizuale, asociați în cadrul Filialei din Arad a Uniunii Artiștilor Plastici din România*, Editura Mirador, Arad, 2001.

- *Emil Vitroel (1929-2001), Monografie critică*, Editura Fundația „Emil Vitroel”, Arad, 2001.

- *Gravura Lia Cott*, Editura Fundația „Moise Nicoară”, 2001.

- *Monografia Aradului în imagini*, Editura Mirador, Arad, 2004.

- *Simbolul Porții*, Editura Karavalia, Arad, 2006.

- *Biserici de lemn din județul Arad*, (coautor cu Ioan Godea), Editura Scara, București, 2007.

- *Frumuseți de lângă noi*, Editura Mirador, Arad, 2008

- *Rezonanțe ale sufletului – Ioan Kett Groza*, Uniunea Artiștilor Plastici Arad, 2008.

- *Aradul în viziunea pictorului Mihai Takacs*, Editura Carmel Print, Arad, 2008

- *Biserici de lemn din județul Arad*, (coautor cu Ioan Godea) ediția a II-a, Editura Brumar, Timișoara, 2009

- *Județul Arad – monografia în imagini*, Editura Mirador, 2010.

- *Aradul între mit și adevăr istoric*, Editura Flacăra Roșie, Arad, 2010.

Articole în reviste / volume colective (selectiv)

- „Pictorul Sever Frențiu”, în *Orizont*, 12 iulie 1973

- „Artiștii plastici arădeni”, în *Tribuna*, 11 iunie 1978.

- „Ladea și Brâncuși”, în *Orizont*, 11 februarie 1979

- „Ladea și vitalismul banatic”, în *Orizont*, 19 aprilie 1979

- „Considerații estetice și istorice asupra portului popular din Ineu”, în *Ziridava*, XI, 1979.
- „Romul Ladea - lumină și formă”, în *Orizont*, 20 septembrie 1979.
- „Perspectivă nouă asupra picturii din biserica română Lipova (județul Arad)”, în *Revista muzeelor și monumentelor - Monumente istorice și de artă*, Anul L, nr. 1, 1981.
- „Lirism și culoare”, în *Orizont*, 11 mai 1984.
- „Noi precizări în legătură cu Nedelcu Popovici și pictura murală de la Lipova”, în *Mitropolia Banatului*, anul XXX, nr. 4-6, (1980)
- „Documente referitoare la pictorul bănățean Ștefan Tenețchi”, în *Studii și Cercetări de Istoria Artei*, tom 30, 1983, pp. 72-81.
- „Pictorul Ștefan Tenețchi. Viața și opera”, în *Ziridava*, XV-XVI, 1987, p 269-370 / pp. 357-378.
- „Lumină și umbră”, în *Orizont* 29 aprilie 1988.
- „Spiritul artei moderne la sfârșit de veac”, în *Arca*, nr. 1-2-3, 1995.
- „Onisim Colta și spiritul apolinic”, în *Arca*, nr. 1-2-3, 1996, p. 71.
- „Geometrism liric, Ștefan Oroian”, în *Arca*, nr. 4-5-6, 1996, p. 39.
- „Noutate și experiență în artă”, în *Arca*, nr. 7-8-9, 1997, p. 28.
- „Un nou onirism”, în *Arca*, nr. 7-8-9, 1997.
- „Universul pictorului Onisim Colta”, în *Arca*, nr. 7-8-9, 2000.
- „Triumful unui sculptor arădean în țara piramidelor”, în *Aradul Cultural*, nr. Iunie 2000, p.54
- „Pictorul Vasile Varga și revitalizarea tradiției coloristice românești”, în *Arte Vizuale*, 2001.

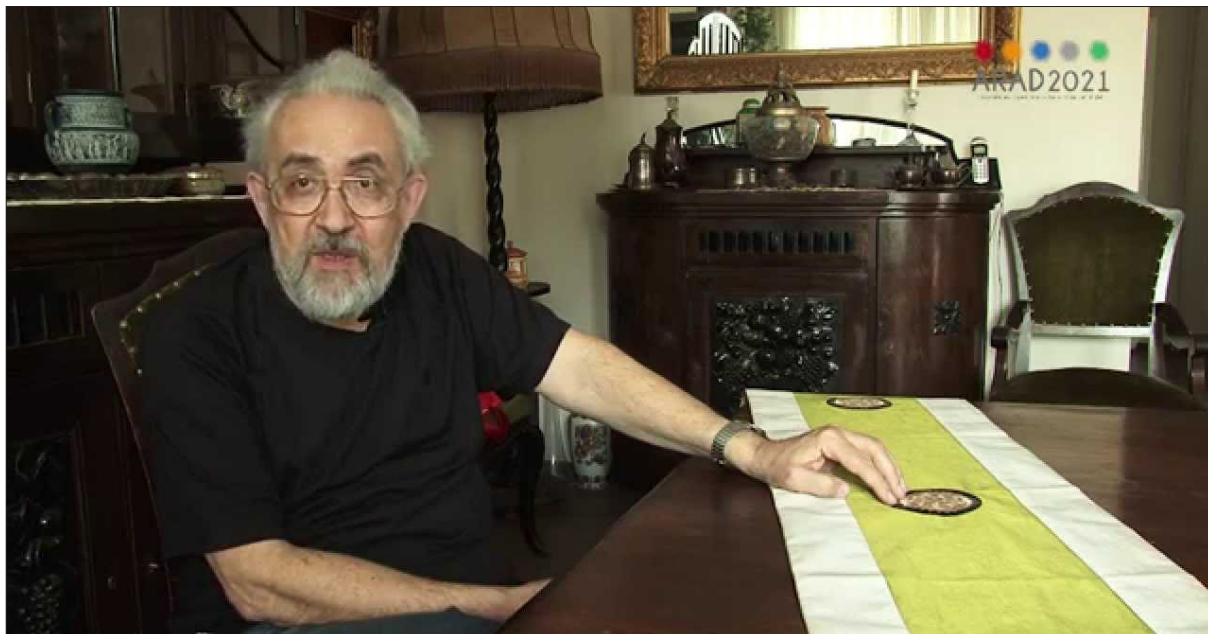
Referințe / recenzii

- Notaros, Lajos, *Ne-a părăsit Domnul Horia Medeleanu*, în ziarul Special Arad (2019)
- Balint, Ovidiu, *Horia Medeleanu. Un portret în peniță*, în ziarul Special Arad (2016)
- Asociația „Arad Capitală Culturală Europeană 2021”, reportaj video „Horia Medeleanu critic de artă”, în cadrul seriei de prezentări ale personalităților Aradului (https://youtu.be/IEXc_H-TaA0), în cadrul dosarului de candidatură a municipiului Arad pentru titlul de Capitală Culturală Europeană.
- Ilica, Anton, *[IN MEMORIAM] Horia Medeleanu – cel mai important istoric al artei plastice arădene*, în **ziarul Critic Arad**.
- Mihuț, Lizica, *Atitudini și confesiuni*, București, Editura Palimpsest, 2022.
- Șimandan, Emil, *Dicționarul jurnaliștilor arădeni*, Arad, Editura „Gutenberg Univers”, 2011.

„Totul este vibrație! Și muzica și vorbirea și culoarea”

Cristian Mladin în dialog cu dirijorul arădean **Dorin Frandeuș**

Cristian Mladin

Calea spre lumină cuprinde și umbre. Importantă e însă călătoria în sine, ce ne poate defini și contura ca trestii gânditoare. Se spune că la început a fost Cuvântul. Dar ce este cuvântul? Sunet și vibrație. El poate da viață unui limbaj ca formă de vorbire articulată. Poate da forță și mesaj muzicii. Avem bucuria de a discuta astăzi cu un om de cultură al cărui specialitate este muzica. Invitatul nostru de astăzi este dirijorul și profesorul Dorin Frandeuș, fost director al Filarmonicii Arad timp de peste un deceniu.

Cristian Mladin: Se spune că muzica reprezintă un limbaj universal. Ea este o vibrație și emite, la rândul ei vibrații ce se propagă asemenea undelor rezultate în urma aruncării unei pietre într-un lac. Ce v-a determinat să alegeți muzica în detrimentul altor forme ale artei?

Dorin Frandeuș: Totul este vibrație și muzica și vorbirea și culoarea și temperatura și încă alte aspecte ale ambianței. Pentru foarte multă lume, muzica a devenit și este un limbaj în măsura în care membrii unei comu-

nități sunt cât de cât obișnuiți / familiarizați / instruiți pentru a o percepe în acest fel. Același fragment dintr-un *Concert brandenburgic* de J.S.Bach are o anume semnificație pentru un locuitor dintr-o zonă a Europei față de cea pe care o percepe un aborigen australian, un membru al unui trib african sau un absolvent de studii muzicale dintr-o țară est-europeană. Sistemul actual de învățământ, coroborat cu politicile repertoriale ale majorității mijloacelor mass-mediei audiovizuale au „produs” imense decalaje de percepere chiar și între generațiile aceleiași comunități. Urmărind „evoluția” muzicii de entertainment în ultimii 50 de ani se poate observa cu ușurință deplasarea interesului de la muzica de dans de sorginte populară (horă, sârbă, vals, tango) la diverse mixaje realizate și impuse de feluritele formații la modă (gamelan, mariachi, tarafuri sau trupe vocal instrumentale) care au impus atenției și gustului public de la „anticile” cântece de pahar la contemporanele manele.

Ca să poți alege trebuie să ai o paletă de oferte. Din cauza situației în care se aflau părinții mei în vremea copilăriei mele (mama lucra și tata avea repetiții dimineața și seara spectacole, făcând parte din orchestra Operei Române din Cluj (încă nu era Cluj-Napoca), în loc să mă joc pe străzile centrului orașului natal, stăteam zilnic ore întregi în întunericul imensei săli a Operei. Din când în când, în pauzele repetiției, pentru puțin timp, sala era mai luminată, îngăduind zărirea sclipitoarelor ornamente rococo împrăștiate peste tot pe pereții rândurilor de balcoane și în jurul monumentalului candelabru care era suspendat în cu-

pola plafonului și care, împreună cu zecile de aplice din fiecare lojă, se aprindea și se stingea treptat, total diferit de toate luminile artificiale de care am avut parte până atunci. Eu eram scufundat într-unul din impunătoarele fotolii capitonate cu pluș roșu și urmăream ciudatele situații care se desfășurau ba în tranșeea în care era adăpostită orchestra, ba pe scena pe care se derulau tot felul de acțiuni. Locuiam foarte aproape de Operă, iar pe drum, tata mă ținea strâns de mână, că aveam de traversat cele două axe rutiere hipercirculate care nu aveau la acea oră nici treceri de pietoni nici semafoare. Cu cealaltă mână ținea probabil la fel de grijuliu prețioasa vioară cu care câștiga necesarul traiului. De regulă, discuțiile se derulau fără referiri la ceea ce se va întâmpla în incinta somptuoasei clădiri care închidea piața Catedralei ortodoxe. Cu atât mai surprinzător și interesant mi se părea tot ceea ce se desfășura pe scenă după ridicarea cortinei. Uneori, într-o lumină neutră, veneau diferiți oameni îmbrăcați ca pe stradă, dar care nu vorbeau ci cântau diferite fraze. Iar dirijorul trebuia să îi urmărească cu întreaga orchestră, care însă trebuia strunită să cânte în așa fel încât cei 60 de instrumentiști să nu acopere vocea celui de pe scenă. Uneori, pe scenă erau mai multe persoane care vorbeau, se certau ba chiar se pupau, alteori era o înghesuială mai mare, veneau mult mai mulți, care cânta fiecare în felul lui, dar dirijorul îi coordona în așa fel încât după multe repetări totul suna frumos. Pe fundalul acesta mi se părea absolut natural ca și eu să fiu îndrumat să mă pregătesc să fac parte în vreun fel din această lume.

Așa că părinții mi-au cumpărat cu un mare efort financiar un pian și am început studiul la acel instrument. Am constatat mai apoi că modalitatea abordată la început a fost, ca să mă exprim în limbaj contemporan, cea de performanță. Era perioada de meritocrație în care, ca și în sport, totul trebuia să se petreacă într-un efort continuu și susținut. Mai târziu am constatat și alte motivații total diferite de cele artistice. Pe vremea aceea în care absolvenții de facultăți erau repartizați în te miri ce colț al țării, un artist bun, rămânea în oraș, și în timp ce oamenii în general primeau pașaport doar pentru țările socialiste, odată la 2-3 ani artiștii (și sportivii, dacă erau buni) puteau face turnee de concerte ceva mai des. Oricum priveai problema, intelectualii aveau un statut social preferențial. După 4-5 ani de muncă asiduă la pian (studiu zilnic de cel puțin 3-4 ore, fără vacanțe sau duminici) nici nu mi-am imaginat o altfel de continuare a pregătirii mele. Au trecut astfel cei 12 ani la școală și, după un cumplit examen de admitere la Conservatorul „Gheorghe Dima” din Cluj-Napoca, am început perioada de studii superioare având parte ca profesori de o elită a muzicienilor din țară. Deși am cochetat și cu tărâmul artelor vizuale, acestea mi-au rămas doar ca hobby.

Cristian Mladin: Unii artiști, în încercarea lor de a se exprima și de a transmite mesajul lor, adoptă mai multe forme de artă în creația lor. Care este opinia dumneavoastră vis a vis de acest aspect? Ar trebui să continue pe linia plurivalenței sau ar fi mai bine să abordeze un singur aspect al artei, ca mod de exprimare?

Dorin Frandeuș: Ca practicant al unei arte speciale, sunt din ce în ce mai conștient de dihotomia care s-a creat în muzică. Forma de exprimare sonoră, la fel ca și dansul sau poezia live este extrem de „fluidă”. În această modalitate sunt „ produse” doar unicate irepetabile. În muzică sunt două nivele de practică, complementare și indispensabile una față de alta: creația/compoziția și interpretarea. Dacă tehnica înregistrării sonore și a redării acesteia este din ce în ce mai utilizată, contactul live cu actul interpretativ este unic și irepetabil fiind, în realitate o „colaborare” între cele două părți în planul subtil al feedback-ului emoțional. Interpretul și rezultatul acțiunii lui este întotdeauna condiționat/determinat și influențat de reacția celui căruia i se adresează!

Fiecare artist, indiferent de arta pe care o dezvoltă și de care se slujește pentru a comunica cât mai elocvent cu semenii săi este stăpân pe toate tehnicile proprii acelei arte. Renașterea a fost o perioadă în care au existat personalități artistice care stăpâneau mijloace de exprimare în mai multe domenii. Michelangelo este considerat și azi în aceeași măsură un geniu al picturii, al sculpturii, al poeziei și chiar al muzicii. Și atunci de ce, pentru realizarea unei capodopere, vis a vis de o idee, sau de o persoană, el a recurs uneori la penel, alteori la daltă, la pensulă ori la sunete? Există esteticieni care susțin că comunicarea este specifică artei în care a fost încifrată. Mesajul transmis de „Pieta” nu poate fi pictat sau cântat, autorul este meșter în toate domeniile enumerate, totuși a ales forma spațială. Mai nou, actul comunicațional-artistic este o nou-

tate care de multe ori este în beneficiul atât al artistului sau colectivului de creatori, cât mai ales celor cărora li se adresează.

Cristian Mladin: Timpul este o convenție umană, se spune. Dacă ați putea călători cu mașina timpului, unde ați alege să pătrundeți în spatele ușilor închise, în trecut sau în viitor și de ce?

Dorin Frandeuș: Aș apela la o astfel de călătorie doar din curiozitate. Ar fi extrem de consumptivă din cauza regulii de neintervenție. Probabil, dacă ar fi voie să călătoresc de mai multe ori m-aș întoarce acolo și atunci, în funcție de starea de spirit în care m-aș afla în momentul luării deciziei. Acum trăim într-o vreme în care, avem posibilitatea măcar parțial să „facem” călătorii temporale apelând la „consumul de cultură specifică”. Avem deja la dispoziție depozite gigantice de muzică, descifrată și sonorizată, „doar la un clic distanță”.

Cristian Mladin: Omenirea progresează accelerat din punct de vedere al științei și tehnicii. Suntem contemporani inteligenței artificiale. O inteligență aflată în continuă expansiune. Multe domenii vor fi revoluționate prin intermediul IA, inclusiv în artă. Vedeți acest lucru ca pe o amenințare sau ca o posibilitate de perfecționare, asemeni unui implant artificial inserat unei structuri organice?

Dorin Frandeuș: Până la un anumit punct poate să fie de folos. Pericolul constă în faptul că „produsele” IA nu ar mai reprezenta o

comunicare sinceră a unor sentimente umane autentice. S-ar simți artificialul (asta doar din partea celor obișnuiți să asculte muzica ca și o dublă confesiune, cea a autorului, pe de o parte, și a interpretului, pe de altă parte). Trăim însă vremuri în care muzica tinde să nu mai fie comunicare ci factor de mediu, parte a unei ambianțe mobilizatoare, specific unor zone de entertainment, de petrecere a timpului liber sau ca interfață de „protecție” pentru urechile trăitorului în medii mari producătoare de zgomote.

Cristian Mladin: Toți oamenii au har și talent. Unele talente sunt evidente, altele sunt descoperite târziu iar altele niciodată. Considerați că talentul nativ este superior exercițiului și repetițiilor? Sau, prin muncă asiduă și travaliu intens se poate ajunge la o formă superioară a exprimării artistice?

Dorin Frandeuș: Nu cred că poate fi emis un verdict general valabil. Este constatat faptul că majoritatea copiilor au disponibilități practic pentru cele mai variate domenii, manualitate, fantezie, memorie muzicală, dotări native pentru crearea unor combinații de culori și forme, expresivitate în gestică și exprimare lingvistică etc. Ar fi ideal ca cei din preajma lor, în special părinții, să ajute la dezvoltarea acestor abilități. Din nefericire, foarte puțini dintre părinți constată prezența acestora, iar și mai puțini își fac probleme din felul în care ar putea contribui la dezvoltarea acestora. Actualmente poate fi observată o îngrijorătoare lipsă de pregătire a părinților în relația cu

proprii copii. Ocuparea unei foarte importante părți ale timpului copilăriei propriilor copii este transferată, cu o inconștientă condamabilă, atractivelor și prea accesibilelor terminale electronice: de la televizorul smart cu diagonala copleșitoare, la feluritele gadgeturi portabile, tablete sau telefoane. Copilul este abandonat în tovărășia acestora, iar părinții... Rolul educației artistice este rodul conlucrării dintre elev și mentor. Am absolvit o formă de învățământ vocațional, tatăl meu a fost cadru didactic într-un astfel de învățământ, fratele meu este produsul și mai apoi promotorul acestuia ca profesor inclusiv pentru perioada universitară a educației. Una dintre primele constatări conștientizate a fost aceea a faptului că în cazul învățământului artistic, profesorul conduce și stimulează evoluția celui mentorat absolut personalizat, în funcție de o multitudine de factori, dintre care nu lipsește adaptarea programelor la particularitățile psihice și fizice ale elevului sau implicarea în programarea vieții cotidiene a acestuia în cadrul comunității din care el face parte împreună cu familia. Rezultatele concrete apar doar în măsura în care eforturile pedagogului sunt puse în practică de binomul elev-părinți. Indiferent de la ce vârstă, dar este mai eficientă cea din preajma grădiniței, munca, studiul individual și ambiental (concerte, audiții sau producții scenice etc.) sunt esențiale pentru a ajunge ca aptitudinile, talentul, să fie cultivat și valorificat.

Desigur, starea actuală a vieții muzicale în genere este dominată de componenta „distractivă”. În prim planul atenției, în special al tinerilor, sunt vedetele, fie ele maneliști, ro-

ckeri, Dj, etc., eventual formații din aceleași nișe ale muzicii. Ele sunt rodul unei politici nechibzuite ale mass-mediei și ale diverselor medii digitale, așa numitele rețele de socializare, care toate exaltă părți cu totul nesemnificative ale muzicii ca și artă.

Cristian Mladin: Dacă la început ați studiat pianul la Liceul de Muzică din Cluj-Napoca, ați continuat apoi studiile în domeniul dirijoral, (domeniu care v-a și consacrat de altfel) în cadrul Conservatorului de muzică „Gheorghe Dima” din Cluj-Napoca, orașul dumneavoastră natal. Întrucât a compune, a crea, este diferit de interpretarea unei compoziții create anterior, cum apreciați posibilitatea de exprimare artistică în cele două domenii?

Dorin Frandez: Muzica, în accepția generală, este un limbaj. Pentru a compune. trebuie să ai ceva de transmis și evident, competențe de a transpune mesajul ideatic într-unul sonor. Am asistat la un concurs de admitere la clasa de compoziție. Unul dintre maeștrii care făcea parte din juriu l-a întrebat pe cel aflat pe banca aspiranților. „De ce vrei să devii compozitor?” Tânărul nu a dat nici un răspuns. Maestrul i-a explicat cu blândețe că un compozitor se apucă să compună doar atunci când ceea ce „este în el și nu poate fi spus” nu îl mai lasă nici să doarmă nici să mănânce. Ca interpret, practic traduci și actualizezi un mesaj verificat și validat deja. Pentru aceasta este nevoie să descifrezi mesajul conținut de lucrarea interpretată și să „îl traduci” nu doar din niște semne grafice în senzații sonore ci

și în situații sonore, care, pentru mentalitățile contemporane să semnifice aproximativ același lucru care-l transmitea compozitorul pentru contemporanii săi. Acest tip de adevăr se referă nu doar la timp ci și la spațiile culturale în care circulă respectiva interpretare. În cursul anilor, am avut preocupări cu precădere în domeniul interpretativ, atât la un instrument - pian - cât și la colectivități de surse sonore, formații camerale, orchestre simfonice, formații corale mixte sau compuse din voci egale, ori colective gigantice, vocal-simfonice, corelate cu mijloacele tehnice cele mai sofisticate din diverse perioade ale dezvoltării aparaturilor de captat, transmis, toaletat, redat și înmagazinat sonorul.

Un alt domeniu pe care continui să-l aprofundez, este cel apărut târziu în viață, odată cu descoperirea nevoii relației cu Creatorul. Apele inevitabil la principala bibliografie a creștinului, *Biblia*, mi-a deschis un teren pe care nu conțin să-l observ și să mă minunez de practic neabordarea lui în cadrul diverselor forme ale practicării creștinismului. Partea sonoră a Cărții Cărților este total neglijată, deși ea cuprinde o multitudine de referințe la sonor. De pildă, partea centrală, aflată la mijlocul celor 66 de cărți care formează *Biblia*, *Psalmii*, este constituită din texte de cântece, de la care nu ne-au rămas decât versurile. Iar *Biblia* este plină de astfel de cântece „fără melodie”, de la Cântecul lui Moise după trecerea Mării Roșii la cântecul Mariei după momentul Bunei vestiri, celebrul „Magnificat”. Dar acestea sunt doar sunetele organizate în cântece, *Biblia* este plină de sunete ale naturii, ale diferitelor

personaje, sau ale altor ființe vii, pomenite pe fiecare cele peste 1200 de pagini a celei mai traduse și tipărite surse de învățătură din toate timpurile.

Cristian Mladin: Vremurile sunt tulburi, lumea e într-o continuă schimbare, progresul tehnic este accelerat, dar în aceeași măsură și stress-ul cotidian este tot mai accentuat și ne acaparează implacabil. Considerați că arta este un panaceu, un antidot ce se opune greului cotidian? Mai putem vorbi de o revoluție artistică? Sau, dimpotrivă, arta este o reminiscență a ceea ce a fost în Renaștere, de exemplu, și nu mai are un impact major în viața noastră, a tuturor?

Dorin Frandez: Constat faptul că ceea ce numeam artă a devenit o parte din ce în ce mai nediferențiată a unui continuum cotidian. Muzica de orice fel a devenit excesiv de accesibilă datorită posibilității de a putea fi înmagazinată ca atare, reprodusă de câte ori se dorește, fragmentată „îmbunătățită”, în orice situație, la orice oră din zi sau noapte în orice postură te-ai afla. Una dintre atracțiile muzicii era unicitatea contactului live cu o interpretare. Pentru astfel de „contacte”, de-a lungul timpurilor, s-au depus eforturi imense, de la cele arhitecturale, prin construirea unor spații speciale pentru accesul la opere de arte temporale (muzică, teatru, balet), până la sacrificii materiale (achiziționarea biletelor, a vestimentației adecvate participării, a transportul la puținele locații unde se petrecea actul artistic, etc). Contactul cu muzica, în alte vremuri,

era incomparabil mai rar decât în prezent și făcea parte dintr-o situație aproape sincretică. La biserică, la horă sau șezătoare, la nunți, botezuri, înmormântări, la crâșmă, la chefuri, sau de prin secolul XIX, în săli special construite. Nu cred că se va vorbi de o revoluție artistică ci de una sociologică. Muzica era doar o mică parte a mediului sonor, una cu caracteristici distincte. Majoritatea contemporanilor noștri au intrat într-o adevărată nebulă a automodelării propriului abient sonor, în copleșitoarea majoritate a cazurilor, fără a avea nici tradiție ori educație, doar/dar cu minuscule gadgeturi legate wi-fi de depozitele globale, sau de propriile lor „memorii externe”. Dezideratul tuturor este acela de a „umple” totul cu sunete comandate de ei care să le domine pe cele naturale, produse de alții, ori de tehnologie. În momentul de față suntem în situația în care ar fi nevoie de resetarea comportamentului începând de la primele luni de viață. Se neglijează faptul că viitorul făt reacționează la sunetele care se petrec în jurul mamei deja după primele cinci săptămâni de la concepție. De regulă, se începe cu constatarea unei zestre genetice. Ar trebui luată în seamă și ceva ce seamănă cu acea zestre dar care se referă la moștenirea unor situații sonore petrecute în preajma mamei. Nu după multă vreme de la începutul vieții aeriene, la o vârstă din ce în ce mai fragedă, noul om intră într-un adevărat malaxor de situații instituționalizate: familie, creșă, grădiniță, școală etc. Cei din jur sunt deja victime/beneficiari și manipulatori ai celor mai eficiente inventare/parcuri/depozite de surse sonore și de sunete singulare sau gata ordo-

nate, diverse limbaje lingvistice ori muzicale, rod al civilizațiilor de pe întreg mapamondul și a cel puțin 200 de ani de schimbări de gusturi ale diverselor civilizații. Noii membrii ai oricăror colectivități intră și vor trăi în acest vacuum sonor fără nici cea mai vagă pregătire sau protecție. Aria de accesibilitate voluntară sau involuntară a informării sonore a depășit chiar sistemul solar. Din nefericire ea nu poate fi stopată nici la nivel individual căci Dumnezeu nu ne-a creat pleoape la urechi ca să ne întrerupem voluntar relația sonoră cu mediul în care suntem imersați, nici la nivel comunitar, receptarea rețelelor radio și digitale nu pot fi limitate geografic. Doar o educație adecvată, ținută și asiduă ar putea re poziționa oamenii față de propria sonosferă.

Cristian Mladin: Ați avut prilejul să descoperiți la pas caracteristicile artei la nivel local, național și internațional. Cum evaluați prezentul, raportat la realitatea artistică din urmă cu douăzeci-treizeci de ani, să spunem? Cum va fi apreciată și reprezentată arta în viitor, în opinia dumneavoastră?

Dorin Frandeuș: Total diferit. Imixtiunea, „ajutorul” IA va îndepărta și mai mult arta autentică de consumator. Publicul, potențialul adresant tradițional al artiștilor, tot mai puțin familiarizați și educați pentru a aprecia arta autentică, se vor deplasa în continuare cu precădere către zonele divertismentului, împinși de mass-media și rețelele de socializare, părăsiți practic de școală și părinții formați în aceleași tendințe. Tradițional, în situații tradi-

ționale (în săli de concerte, cu comportament și vestimentație adecvată) muzica așa numită „cultă” va evolua tot ca o nișă și mai restrânsă. Autenticitatea și valoarea intrinsecă a artei va susține această situație care ar trebui dezvoltată nu neglijată, marginalizată ostentativ chiar.

Cristian Mladin: Închei periplul nostru cultural cu o întrebare multiplă. Care sunt artiștii dumneavoastră preferați și cine sunt mentorii care v-au format și îndrumat pe parcursul dumneavoastră cultural? Ce proiecte artistice aveți în viitor?

Dorin Frandeuș: Este o întrebare extrem de dificilă cu privire la preferințele în domeniul creației și probabil și al interpretării, așa că doresc să trecem peste ea. Cât privește mentorii aceștia se raportează la vârsta la care am avut șansa să am acces la ei. În privința studiului pianului au fost doar 4: d-na Tulogdy Sarolta, în perioada preșcolară, profesoarele de pian Szarvady Rózsa Irén și Georgia Graziela în timpul studiilor preuniversitare și maestrul Harald Enghiurliu la Conservatorul de muzică „Gheorghe Dima” din Cluj-Napoca. Cu foarte mici excepții, pe toți profesorii din perioada studiilor universitare îi consider mentorii formatori în domeniul în care predau: Emil Simon-dirijat orchestră, Pop Dorin - dirijat cor, Vasile Herman - forme muzicale, Max Eisicovics - contrapunct palestrinian, Dan Voiculescu, Junger Erwin și Vermessy Péter - contrapunct baroc, Ioan R. Nicola și Traian Mârza la folclor, Gheorghe Buș - filozofie, dr. Celestin Cherebețiu și Hans Peter

Türk- armonie, Gerda Türk - muzică de cameră, Wilhelm Demian - teoria instrumentelor și orchestrație și nu în ultimul rând, cel care mi-a condus și studiile doctorale, dr. Angi Ștefan. Un loc special l-au constituit maestrul cu care am avut șansa să fac studiile de stilistică și compoziție: dr. Sigismund Toduță și dr. Cornel Țăranu. O importantă contribuție la formarea mea spirituală au avut-o cei cu care am lucrat în paralel și în domeniul artelor plastice, istoricii de artă Ditroi Thomas și Liviu Vătășianu, Dorina Crișan în domeniul sculpturii și ceramicii, mai apoi Mariana Scherg în domeniul textile-arte decorative.

Pentru mai departe continuă preocuparea de a găsi metode cât mai eficiente de conștientizare în rândul tineretului, de la cele mai fragede vârste, cu privire la dimensiunea sonoră a realității în care trăiesc și se dezvoltă, precum și a dublei calități față de aceasta: cea de receptor fără putință de a se decupla de realitatea sonoră și cea de contributor la formarea și structurarea mediului sonor.

O altă direcție de interes este cea a repunerii în atenția contemporanilor mei, una dintre cele mai neglijate zone ale muzicii: cea sacră, complet neglijată în perioada comunistă iar acum fragmentată și neadecvată situațiilor actuale.

Cristian Mladin: Vă mulțumesc pentru timpul acordat, pentru amabilitate și opinii constructive! Să fie Artă!

INEDIT

despre DEZRĂDĂCINARE

Crisula Ștefănescu

Când am ajuns în Germania, cu mulți ani în urmă, nu mai eram la vârsta ideală pentru a mă adapta ușor lumii în care pătrundeam, culturii și civilizației germane.

După încântarea noutății, care a durat vreo câteva săptămâni, a urmat șocul. Abia atunci mi-am dat seama că mă mișcam printre oameni fără să înțeleg ce spun. Brusc strada devenise un fel de fund de mare. Urechile îmi erau ca înfundate. Sunetele ajungeau la mine fără sens.

Când mă uitam la televizor sau ascultam radioul, sunetele se înșiruiau fără nicio noimă, ca un flux continuu, din care nu reușeam să decupez măcar un singur cuvânt. Am privit zile în șir programele de televiziune, intuind despre ce e vorba, înțelegând apoi, pe măsură ce învățam limba, câte un cuvânt, dar incapabilă să deslușesc o propoziție. Până într-o zi, când uitându-mă la un film cu Stan și Bran, am sărit în sus de bucurie. Înțelesesem când Stan i-a spus lui Bran, sau viceversa, Bran lui Stan, „Du bist mein Freund!” Ce fericire!

Mă gândeam atunci dacă o posibilitate de pătrundere într-o limbă nu ar putea fi înlesnită prin refacerea etapelor de creștere, începând de la jocurile copilăriei, lectura poveștilor, cărților adolescenței, pentru a adăuga acele verigi esențiale care lipsesc. Dar câți, dintre cei care ajung

într-o țară străină, au răbdarea și, mai ales, timpul necesar pentru refacerea etapelor, când cei mai mulți dintre noii veniți trebuie să-și câștige existența?

Dezrădăcinarea, spunea cineva, începe cu pierderea limbii materne. Pătrunderea într-o altă limbă înseamnă intrarea într-o altă cultură, la rândul ei echivalentă cu pătrunderea într-o altă lume. Și chiar dacă ajungi în cele din urmă să vorbești limba, îți lipsește, dacă nu pătrunzi în acea cultură la o vârstă timpurie, descifrarea codurilor culturale.

În America, am fost într-o seară la un cabaret literar. Vorbesc limba, am studiat engleza din clasa a cincea până la universitate, am făcut cursuri de specializare, inclusiv la University of Virginia, am trăit luni și luni în medii unde se vorbea numai englezește și totuși în seara aceea am realizat câte lucruri îmi rămâneau ascunse, nedescifrate, pentru că nu înțelegeam aluziile, jocurile de cuvinte, trimiterile. Am avut atunci revelația, aș spune, cât de misterioasă este o limbă, o cultură, un popor, cât este de greu de înțeles și de descifrat.

Se mai întâmplă apoi un fenomen ciudat: pe măsură ce pătrunzi într-o altă lume, în lumea nouă, lumea ta, din care vii, se încețoșează și se îndepărtează, dar numai superficial, la suprafa-

ță; în adâncul fiecăruia amintirea trăiește cu o intensitate pe care nu a avut-o poate nici acasă, iar fantomele trecutului îți dau mereu târcoale. Astfel, la granița dintre două lumi, una din care plecăm, fără să ieșim, și alta unde am vrea să

intrăm, dar unde nu vom pătrunde cu adevărat niciodată, rătăcim în căutarea unei liniști pe care n-o vom regăsi poate decât odată cu liniștea din urmă.

Vâlva Viilor

Eugen Pădurean

Pe podgoreanul Victor - Dumnezeu să-l odihnească - l-am cunoscut, coleg fiindu-mi vreo trei ani. Tânăr, înăltuț, jovial, boem, optimist incurabil, degustător de vinuri rare, turist sentimental - „albinuță din floare-n floare” și mai ales farseur de primă mână. Nici o zi fără o farsă! „Nevinovată! Una: Un alt coleg de-al nostru avea un câine pe care-l mai hrănea și cu resturi de mâncare de la cantină .Vine într-o zi la Victor și-l roagă: uite aici sacoșa „mâine nu vin la serviciu, umple-o cu resturi de pâine și lasă sacoșa la ...

Zis și făcut! Victoraș a umplut sacoșa cu două cărămizi peste care a presărat resturi de pâine și a dus sacoșa la ... Vine stăpânul sacoșei și... o lună n-au mai vorbit.

Își construisese o căsuță din lemn, cochetă, în Podgorie pe terenul moștenit de la o bunică, păstrând doar „podrumul din piatră, loc „sfânt” pentru ei. Loc unde fierbe mustul, se pritocește și îmbătrânește vinul și de unde pornește voia bună. Avea și o mică vie cu butuci de soi, lungă cât o casă de podgorean, orientată spre Cetatea Luminoasă. După câțiva ani „căutându-și alt loc de muncă, ne vedeam din ce în ce mai rar.

Era pe la începutul deceniului nouă a

secolului XX când m-a căutat. Când îl onorez cu prezența la căsuța lui? Atunci n-am reușit să-mi țin promisiunea. Anul viitor, pe la început de octombrie, aceeași invitație. Că mi-a păstrat el mie un butuc cu struguri numai al meu ... Sătul de bătut câmpii (la propriu!) am dat o tură pe la Cetatea Luminoasă și după ce mi-am desfătat retina cu imaginea splendidă a Câmpiei de Vest, am coborât pe lângă capătul grădinii lui. Mă aștepta la uliță, pe banca meșterită de el din trunchiuri de mesteacăn. M-a privit ciudat ... Gândul meu era la butucul de vie promis. Am intrat în vie și Victor mă bombardă cu detalii legate de casă, vie, grădină, podrum... Nimic despre butucul de vie...

Ajunși aproape ce capătul viei ,dintre butuci, țâșni printre picioarele noastre o vulpe cu un ciorchine în gură. Avea vulpea aceea o culoare ireal de roșie! Parcă o dusesse cineva la un atelier de coafură! A făcut un salt până pe cărare, apoi după câțiva metri, cu ciorchinele-n gură s-a întors liniștită spre noi și aproape cu obrăznicie m-a privit direct în ochi. Apoi alt salt până la gard unde a găsit o strungă pe unde strecurându-se șerpește a luat-o ușor la trap, oblic, pe cărarea spre Dealul Cetății. Lângă mine, Victor se-nroșise parcă nu mai primea aer... Lângă noi, butucul de vie, gol...î n iarbă, boabele de strugure strivite de vulpea care se căznise să ajungă la ultimul ciorchine. M-a trezit la realitate tunetul hohotului de râs a lui Victor care a fost atât de puternic că a speriat uliul acela găinar, mare cât o curcă (așa îl vedeam eu) care se rotea deasupra noastră, hotărât să plece la puii lui cu o găină! Râsul acela, cu diferite tonalități, când în cascadă, când în triluri, când gros când subțire ca un behăit părea de neoprit. Și atunci, în fine, am înțeles! Timid la început, apoi din ce în ce mai tare, am început să râd și eu. De râsul lui, de naivitatea mea. Am râs amândoi până ne-au dat lacrimile. Dar și lacrimile au secat, am râs atunci până ne-a apucat sughițul. Dar ne-am oprit la timp fiindcă nu mai puteam respira și apoi mai era și alt pericol... Victor, văzând că a cam sărit peste cal , m-a luat tandru de umeri și m-a condus spre punctul forte, Podrumul. Cele cinci scări coborâte mi s-au părut o veșnicie, parcă voiam să ajung în miezul Pământului! Dar, a meritat. În interior o organizare și ordine desăvârșită . Pe orizontală

și pe verticală fiecare metru chibzuit și utilizat. Pereții din piatră și cărămidă, văruiți simplu, erau decorați cu o întreagă colecție de unelte de vinărit. Printre ele, fără a încălca spațiul, câteva cusături pe pânză,cu motive populare. Butoaiele și butoiașele, la locul lor. Sticlele nu puține, pe stelaj cu anul și soiul... Și mirosul acela plăcut de must proaspăt, pus la fermentare, priticire și apoi la îmbătrânire...

O masă simplă din trunchiuri de mesteacăn și două băncuțe completau fericit interiorul. Sursă de lumină nu era alta decât două sfeșnice de bronz cu picior înalt reprezentându-l pe Bachus (dar de la o străbunică) purtând două lumânări albe, parfumate, groase cât brațul. Victor a aprins un sfeșnic, s-a scuzat, a dispărut câteva minute și s-a întors cu un platou din lemn cu câte ceva de îmbucat: cârnafumat (ultimul), brânză de burduf, ceapă roșie, pâine de casă. Lângă ele, o sticluță cu răchie de piersici din vie... Gustarea a durat puțin, aveam multe de discutat. Victor s-a dus într-un colț al podrumului delimitat de un gărduleț din lemn și umplut cu nisip fin. A aprins al doilea sfeșnic și cu mare grijă - parcă voia să neutralizeze o mină terestră - a dat nisipul la o parte dezvelind gâtul unei sticle cu dopul ceruit. Cadarcă de Miniș, 1960 – a rostit el sec ca vinul din sticlă. A umplut aproape pe jumătate fiecare cupă cu picior, așteptând câteva clipe ca parfumul vinului roșu să se răspândească în valuri discrete în jurul mesei. Ridicând cupele pentru a toasta, lumina sfeșnicelor punea în valoare și culoarea licorii-un roșu-bordo, proiectând-o pe pereții din jur. Parcă și aerul din jur devenise o nuanță de roșu-bordo iar piatra

inelului meu, un ametist - piatra zodiei mele - devenise mai mov cu splendide irizări... Toastarăm și sorbirăm cu nedisimulată plăcere și nesaț licoarea aceea care din cauza îmbătrânirii dobândise parcă o anumită viscozitate, lunecând la început mai greu ... După prima sorbitură, am clarificat și buchetul .Era acela a unui vin regesc băut pe vremuri pe la curțile imperiale. Efectul era imediat: o căldură plăcută, molcomă, care se răspândea în toate mădularele, sporind pofta de viață și de a povesti...

A început el... Farsa pe care am gustat-o, ar fi fost spontană, neplanificată... de vină ar fi fost vulpea aceea cu care el a devenit... prieten. Cum adică? - am sărit eu contrariat. Atunci mi-a povestit cu amănunte ce s-a întâmplat... Spre sfârșitul unei frumoase zile de august, în urmă cu un an, se buluciseră în jurul Dealului Cetății Luminoase nori negri-vineții de furtună. Ce era de-a dreptul ciudat era faptul că se roteau în jurul dealului. Câteva tunete năpraznice, apoi norii s-au risipit răzlețindu-se fără nici să verse vreun strop de ploaie... Cerul se curățase de tot și numai în depărtare, spre valea Crișului Alb se zărea un nor sidefat conturat pe margini în auriu cu vinișoare violete de asfințitul sfârșitului de august. Victor, admirând din curte razele asfințitului proiectate pe zidurile seculare ale cetății denumită cea luminoasă vru să se întoarcă și să intre în casuță. Atunci, spre uimirea sa care deveni spaimă, văzu cu coada ochiului cum un glob nu prea mare de culoarea fierului topit vine dinspre cetate cu viteză fantastică spre sat .Ajuns deasupra capătului de vie, își

schimbă brusc direcția căzând pe sol. A auzit o bubuitură năpraznică și de la pământ s-au împrăștiat jerbe de scânteii.

Mut de spaimă, i-au trebuit câteva minute să-și revină... Fie ce-o fi, merg să văd! În vie, nimic! Ajuns în capătul viei, lângă gard, a simțit un miros penetrant de păr și carne arsă. A deschis ușița din capătul viei și jos lângă stâlpul ușii a zărit o vietate, un boț roșcat, cu părul pârlit, botul sângerând, gâfâind sacadat.

Un pui de vulpe destul de mărișor. Trei zile i-au trebuit până să-l pună pe picioare. L-a oblojit, l-a hrănit și după vreo zece zile i-a dat drumul de acolo de unde-l găsisse. O lună nu l-a mai văzut. Apoi, într-o seară, a dat de el în vie. Intrase prin strunga aceea din gard. S-au privit cu interes. Vulpea s-a uitat lung în ochii lui apoi a dispărut prin aceeași strungă din gard. Vizitele vulpii au continuat, venea când nici nu te așteptai dar nu depășea cadrul viei. Treptat, treptat s-au împrietenit. Când Victor trebăluia prin vie, venea și se așeza la vreo doi metri în fața lui, proptită-n coadă și uitându-se direct în ochii lui asculta la el cum o lăuda ori o dojenea blând, părând că înțelege tot ce-i spunea... Numai să pună mâna s-o mângâie nu suporta... Ce era curios era faptul că n-o

simțise câinii niciodată fiindcă ar fi lătrat-o. Și nici vreo găină nu dispăruse din ograda vecinilor. Se năvălise în schimb la struguri pe care nu-i găsea acri... Vulpea răspundea și la un nume cu care o botezase Victor: ROSA.

Sticla cu vin era pe terminate. Ce crezi că s-a întâmplat atunci când ai găsit-o mai mult moartă decât vie? l-am întrebat. Nu știu, vecinilor căroră le-am povestit, mi-au spus mai mult în serios decât în glumă că-s plin de must!

O fi vreo VÂLVĂ A VIILOR cum pomenesc bătrânii? Ceva sau cineva care păzește viile podgorenilor? Alt vecin își amintea că Moșu lui îi pomenea de ceva ca o pasăre de foc care apăra viile de hoți, de vulpi, grauri... Era de ajuns, ne-am ridicat să plecăm. Când să urcăm scările podrumului, privirea mea a zăbovit pe una din piesele expuse pe pereți, o unealtă de viticultor - clasicul cosor de vie (cosiriul cum zic podgorenii) de sorginte dacică. Victor s-a întors, a desprins din cui cosorul și mi l-a dăruit. În clipa aceea,

aproape am țipat: Asta-i, VÂLVA VIILOR - Pasărea VÂLVA VIILOR! Victor a umplut o cupă cu moare de pe varză, mi-a întins-o și un pic malițios a rostit: Bea, până acasă mai ai!

M-a condus până la stația de tramvai - faimosul tramvai verde - O tempora... Motoru cum zic podgorenii. Ne-am îmbrățișat și i-am mulțumit pentru goștie. În tramvai, somnul m-a biruit o clipă. Visam că țin în mână cosorul de vie... M-am trezit speriat, tramvaiul oprise în stația de tramvai din satul în care m-am născut, bunicul din poarta bisericii îmi făcea semne cu mâna... Știam că se întoarce fericit acasă la bunica.

La un an după acea vizită în Podgorie, m-a sunat Victor. Cu un glas stins, afectat, mi-a comunicat că vulpea lui a fost ucisă de un braconier. O împușcase undeva pe izlaz și ea sârmana alicită și cu botul plin de sânge se târâse până lângă gardul viei lui Victor s-o salveze cumva. Trebuia să nască... Pe Victor nu l-am mai întâlnit niciodată... Suferința nu ocolește pe nimeni !

Griliașul

Gabriela Adina Marco

Vasile Alexandru Nica

La Nădlac, trăind unii lângă ceilalți, muncind cot la cot români, slovaci, sârbi, unguri, inevitabil, a început să apară iubirea, ceea ce a condus la întemeierea familiilor mixte, care combină tradiții, obiceiuri, cutume a două culturi diferite, formându-se o nouă cultură, mixtă, mai bogată, mai frumoasă: românii au „împrumutat” de la slovaci; slovaci au „împrumutat” de la români, și tot așa. Tradiția și arta culinară nu face excepție.

Slovaci din Nădlac sunt renumiți prin anumite produse culinare, adevărate „branduri”: „cârnațul” și „salamul”, „colacul” (cozonacul), „griliașul” sau „kysnute halusky” („găluște tăuțăști”).

Din seria deserturilor tradiționale face parte și **Griliașul**. Acest desert este o delicată care se prepară în principal pentru nunți, botezuri sau aniversări, iar faima sa a depășit demult hotarul Nădlacului.

Griliașul este un preparat din pastă de zahăr ars (caramel) amestecată cu nucă (o parte nucă măcinată, două părți zahăr). Compoziția caldă, mai maleabilă, se întinde pe șabloane speciale de diferite forme sau se modelează pe un blat special. După ce se răcește, se întărește și își păstrează forma. Se ornează cu pastă de beza colorată.

Griliașul este modelată în cele mai diverse forme: coșuri de flori (mai mari sau mai mici – în funcție de buget și de relația față de miri), „pantoful miresei”, „caleașca mirilor”, cloșcă cu pui, vapor etc. Caleașca mirilor avea diverse forme și mărimi: era cu doi sau cu patru cai, era tip poștalion sau tip caleașcă, tip căruță etc. De obicei, în caleașcă erau trei figurine din zahăr ce reprezentau pe miri și vizitiul. Pentru amuzament, vizitiul avea lipit pe față o fotografie cu cel care oferea griliașul sau cu o vedetă din muzică, film sau sport. Figurinele care îi reprezentau pe miri aveau pe față o poză care îi reprezenta pe cei doi.

Conform tradiției nădlăcane, mirii primesc din partea invitaților un tort și uneori un griliaș, așa că, cel puțin în trecut, organizatorii nunții nu își făceau griji în privința desertului pe care îl serveau invitaților. Fiecare familie care aducea tort primea acasă o parte, iar cealaltă parte era servit în timpul petrecerii. Alături de „tortul miresei”, erau aduse și griliașurile primite de la invitați. Acestea se spărgeau cu un cuțit mai mare sau cu o toporișcă (numită *valaška*) care face parte din costumul popular bărbătesc, folosită în dansurile speciale bărbătești. Fiecare invitat este, mai apoi, invitat să guste din tortul miresei, oferit chiar de

mireasă, precum și din griliaș, oferit de mire.

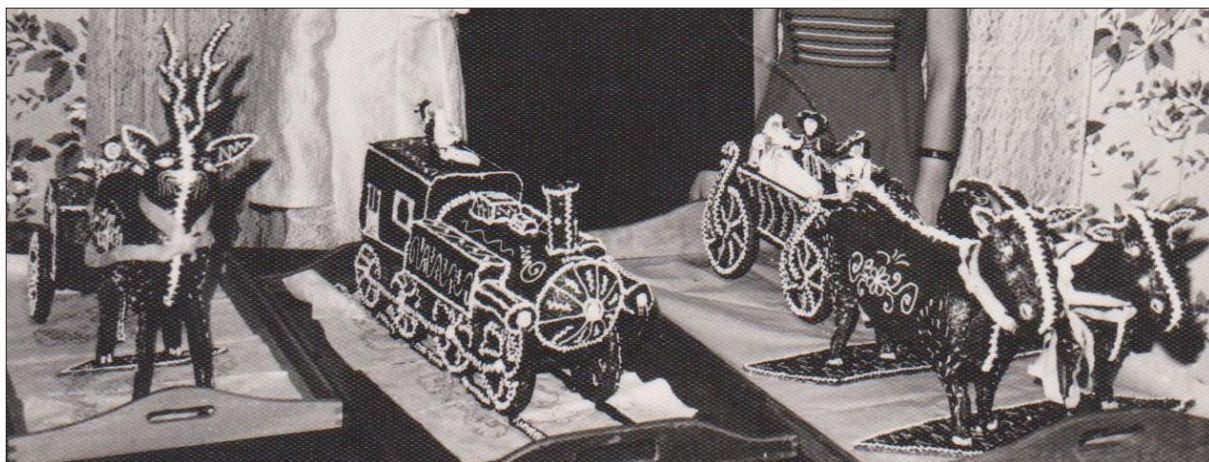
Uneori se făceau comenzi de griliaș în forme mai speciale. De exemplu, în septembrie 1973, a avut loc la Nădlac o nuntă în care mirele era mecanic de locomotivă, drept urmare una dintre mătuși, care era cofetăreasă, a făcut un griliaș sub formă de locomotivă. În anul 2006, cu prilejul sfințirii Catedralei Ortodoxe Române din Arad, cu hramul „Sfânta Treime”, a participat P.F. Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. La agapa care a avut loc după slujba de sfințire, la masă s-a prezentat ca desert un griliaș adus special din Nădlac sub forma bisericii-catedrale, care a fost apreciat la superlativ atât ca formă, cât și ca și gust („Uite catedrala dulce!” a exprimat un participant).

În cazul în care desertul era pregătit pentru petrecerile de botez, formele cele mai populare erau: leagăn, „cloșca cu pui” sau coș cu flori.

Se pare că originile desertului tradițional nădlăcan – griliașul – se pierd în negurile vre-

mii. Comunitatea slovacă de la Nădlac s-a format în urmă cu peste 220 de ani (1802-1805), majoritatea reprezentanților acestui grup etnic provenind din Tótkomlós (Comloșul Slovac – astăzi în Ungaria). Există ecouri că și în comunitatea slovacă de aici se păstrează tradiția desertului special și delicios numit griliaș.

Tradiția și cultura populară, specifică zonei, se păstrează la Nădlac și prin intermediul artei culinare. Influențele slovace, ungurești, românești au determinat preluarea celor mai interesante rețete și, uneori, îmbunătățirea lor. Apartenența la grupul etnic este definită la Nădlac și prin arta culinară. Gospodinele se întrec în măiestria cu care prepară rețete vechi, învățate de la bunici și care s-au păstrat în forme autentice peste veacuri.

Pentru orice comunitate etnică, păstrarea identității etnice reprezintă mult mai mult decât simplul fapt de a cunoaște date și evenimente ale istoriei trecute sau prezente. Un simplu și, totodată, complex aspect, îl regăsim în păstrarea și continuarea tradițiilor culinare ale strămoșilor.

ACTUALITATE

PATRIMONIUL DE IDEI

chestionarul redacției

„Cred că vizibilitatea unei reviste constă în ceea ce reușește să transmită atunci când obiectivul, strategia și viziunea propuse se conturează, definesc și susțin valoarea.”

Nicolae Panaite – „Expres cultural”

Am rugat câțiva manageri de revistă să ne răspundă la două întrebări referitoare la vizibilitatea și traiectoria periodicelor pe care le conduc și iată răspunsurile primite!

Întrebări:

1. Într-o perioadă / lume în care reclama a devenit excesivă și adesea produsul oferit este mai de slabă calitate decât reclama, cum reușește să fie vizibilă și dorită o revistă literară românească de rang național?

2. Care va fi traiectoria revistei pe care o conduceți în 2024?

Vă mulțumim pentru amabilitatea răspunsurilor și pentru deosebit de buna colaborare cu revista dvs., urându-vă An Nou cu belșug literar și personal, multă sănătate și bucurii!

La mulți ani!

Lucia Bibarț - redactor-șef „Ateneu Arădean”

Simona Fusaru - secretar de redacție al Revistei de cultură „Argeș”

1. Cu greu reușește, satisfacția însă este că are cititori avizați, iar aceștia recomandă „Argeș” unor oameni asemenea lor.

Expediem reviste în țară, punem formatul electronic al revistei pe internet, avem o pagină de facebook, organizăm anual Premiile revistei „Argeș” - întâlnire cu cititorii...

2. „Argeș” își va păstra traiectoria și principiile: calitate, calitate, calitate; apoi, deschidere la nou, fără parti-pris-uri literare.

Un An Nou cu satisfacții și realizări culturale, cu sănătate și oameni de calitate în preajmă!

Zenovie Cărlugea - critic și istoric literar – Directorul trimestrialului de cultură „Portal-MĂIASTRA”, Tg.-Jiu, fondat în 2005.

1. Indiferent că este „de rang național”, regional sau local, o revistă trebuie să-și definească personalitatea prin programul ce și l-a asumat, să țină cumpăna dreaptă în lansarea unor judecăți de valoare, să depășească partizanatul de grup (sau „gașcă”, cum se zice)

și, cel mai important, să evite eventuala morgă a aceluși indigest, totodată resentimentar și adumbrit, elitism încrâncenat... Cititorul pasionat și oarecum inițiat în astfel de aspecte ale vieții noastre literare își dă repede seama dacă are în față o revistă scrisă pe „o voce”, a unui grup ce și-a trasat și fortificat pozițiile, sau un periodic care dă drept de exprimare și altor „voci”, oferind o perspectivă mult mai bogată asupra fenomenelor literare, atât prin creații cât și prin evaluări critice. Orice critică, fie ea și „de direcție”, nu se impune prin monopol, ci prin confruntarea judecăților de valoare și dezbateri, de unde ideea că democratizarea vieții literare este un proces continuu, neîntrerupt, și nu unul ce ține de arbitrar, de capricii, de împrejurări, de discontinue relansări, când se simte nevoia... Când tu, încă tânăr critic literar, ce te prezinți de audiență „națională”, îndeosebi după ce ți s-a pus o „coroniță” pe frunte și „la umbra stejarilor” nu ai nicio teamă, deocamdată, consideri, în baza aceluși criterii elitiste asumate, că numai gustul tău literar-estetic reprezintă adevărata judecată de valoare, - atunci nu mai poate fi vorba de o loială concurență a valorilor, de o evaluare exactă a fenomenului literar, de un dialog sincer și firesc. Devii, într-un fel, un spirit narcisist, instalat într-un partizanat egotist, după caz, mândru nevoie mare de ce reprezintă statura ta „profesională”, și nu-ți dai seama când, în fața unor confrăți (care au trecut pe acolo pe unde tu pretinzi a deșteleni ogorul!), ești depășit și chiar ridicol în donquijotismul tău intransigent, de un jalnic subiectivism discreționar, deci exponent al unui fenomen „desumflabil”

într-un viitor nu prea îndepărtat, când „jucăria” ta de azi va fi mâine în mâna altora... A pretinde că unii din confrății tăi (de drum lung și mai experimentați, „cu drept de semnătură”! de care te miri tu undeva) „delirează” în materie de diagnosticare critică este ca și când i-ai jigni în corpore, contestându-le gustul estetic și viziunea literară, „exhonerându-i” de profesionalism, - tu și numai tu, elitist „canonic”, fiind eminența supremă în materie de validare! Desigur, într-un viitor „dioptricon” al Timpului, adevăratul judecător, lucrurile vor fi trecute prin „ciur” și „dârmon”, într-o decantare ce va departaja grâul de neghină, sine ira et studio... Îți doresc să prinzi acel timp, indiferent pe ce baricade te vei găsi!

Transeat peste aceste aspecte ciudate, deloc singulare, și să încerc a vă răspunde la întrebare: da, mai totdeauna „ambalajul” vinde, chestiune de marketing, cum se știe... Dar pentru ochiul critic al unui cititor format – nu ambalajul, nu formula grafică (uneori căutată cu atâta disperare, cum s-a remarcat în cazul unor reviste!) dau valoare periodicalui respectiv, ci conținutul. Cât de „reprezentativ” este însă acest conținut pentru o întreaga viață literară – asta este o altă chestiune, căci o revistă trebuie să se vadă / să fie vizibilă, cât mai corect și imparțial din toată țara, din toate direcțiile, mai ales dacă publicația este „națională”, nu numai din punctul geografic în care ea apare, scoasă de o mână de oameni, „închiriată” cu rubrici care, dincolo de cerința „plurivocă”, sufocă libertatea de exprimare și de creație, publicând aceiași și aceiași oameni, care știm de mult cum gândesc și ale căror op-

țiuni sunt „încremenite”, într-un vedetism de incriminant partizanat literar. Desigur, o parte (în jur de 30 % din conținut) reprezintă „voci-le” (atenție, nu „vocea”!) diriguitorilor, a celor ce o fac și a foarte apropiaților colaboratori, partea majoritară trebuie să fie pusă la dispoziția confrăților din breaslă, cu o deschidere reală asupra creației propriu-zise, a criticii de evaluare și întâmpinare, a confruntărilor și dezbaterilor pe aspecte reale, de strictă actualitate și urgență... Nu statutul de „citadelă”, de „fortăreață” cu străji în toate posturile și „gardă varegă” la scară („moda” se vede și la unele periodice din provincie!) – ci reviste literare „deschise”, în care să se întâlnească condeie din toate generațiile, răspunzând așteptărilor acestora... De aceea cred că nu numai iubitorii de literatură, dar și înșiși membri ai breslei nu se mai regăsesc în paginile unor „reviste-citadelă”, preferând publicații care știu să respecte varietatea punctelor de vedere în judecățile de valoare. Sunt cazuri concrete și știm ce vorbim, nu „delirăm” în peisaj...

2. Trimestrialul „Portal-MĂIASTRA” de la Târgu-Jiu, care la începutul acestui an (2024) a împlinit douăzeci de ani de apariție neîntreruptă, va merge înainte, cu finanțare (doar pentru tipărire, restul e „muncă patriotică”) asigurată de Centrul pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Gorj și cu sprijinul Consiliului Județean Gorj. Avem o echipă de critici și istorici literari, de esești și publiciști, care au toată libertatea de exprimare, precum și colaboratori din întreaga țară (și nu numai, aparițiile revistei fiind con-

semnate în unele publicații din străinătate). „Vocile” acestora nu trebuie să se suprapună exact cu ale „conducerii” (Gh. Grigurcu, Mircea Popa), după cum ne spunea și regretatul „președinte al colegiului de redacție”, Ovidiu Drimba, ceea ce pentru noi de mult nu mai înseamnă deloc „controversă”, „scindare” ori „dezidență”, dimpotrivă, asigură un spațiu valoric propice manifestării spiritului creator liber, dincolo de vreun control „tiranic” (am publicat și articole defavorabile nouă, cititorii noștri apreciind asta, conform mesajelor!). După cum se știe, îndeobște, revista noastră și-a asigurat un culoar al ei, apărând într-o aleasă formulă grafică și pe hârtie de calitate (asta pentru posteritate!). Arhiva revistei, de-a lungul celor două decenii de apariție, se poate consulta și pe o adresă virtuală de word. press . Din 2007, ea apare „sub egida Uniunii Scriitorilor din România”. Ne-am ferit dintru început să facem o revistă „locală”, după cum precizam în articolul program „La început de drum” (Nr. 1/2005), ci una cu deschidere către fenomenul cultural-literar național, urmărind noutățile în materie și mișcarea de idei, promovând deopotrivă studiul, eseul, critica de întâmpinare, publicistica literară (rubrica „Atitudini”), precum și literatura originală (de la poezie și proză, la textul dramatic, traduceri etc.).

Sperăm cu acest an să încheiem seria de două decenii, în format tabloid de 52 de pagini, în ideea reluării neîntârziată, într-un nou format, maneabil (broșat în cel puțin 120 p.), cu aceleași costuri de editare...

Daniel Săuca - redactor-șef al revistei „Caiete Silvane”

1. Nu știu exact cât de vizibilă și de dorită e „Caiete Silvane” la nivel național. Nu îmi fac mari iluzii în acest sens. Și pentru că nu putem, nu avem cum „concura” cu publicații ce apar în centre culturale mai importante decât Zalăul. Pe „nișa” noastră stăm, destul de probabil, onorabil datorită distribuției ediției tipărite și a dezvoltării site-ului caietesilvane.ro. Apoi, avem un newsletter și suntem atenți și la pagina noastră de facebook. Organizăm diverse evenimente literare, la Zalău, în județ și în țară, prilejuri evidente și de promovare a revistei. Publicația noastră e legată și de editura cu același nume, unde am publicat peste 400 de titluri. Cum am spus și cu alte prilejuri, provocări au fost tot timpul, mai mari sau mai mici, după mersul vremurilor și a post-tranziției, și vor fi și în 2024: resursele financiare și administrative; legislația; politicile guvernamentale și locale; colaboratorii; stabilizarea colectivului de redacție; subiectele de interes cultural; promovarea revistei; găsirea și menținerea unui echilibru al publicației între subiectele istorice, locale și cele exclusiv literare; abonamentele la revista tipărită; realizarea de suplimente; organizarea de evenimente culturale sub egida publicației; relația cu asociațiile de scriitori și publicațiile literare din țară. Poate cea mai mare provocare: scăderea accentuată, la nivel național, a interesului marelui public pentru reviste precum a noastră. Vorbesc de interesul pentru lectură. Internetul, social media, și nu numai, nu le văd ca soluții

pe termen lung pentru resuscitarea interesului pentru lectură a publicațiilor culturale (pe bune).

2. Sunt destul de prudent: nu am așteptări „mărețe”. Sper să putem continua onorabil, ca și până acum. Cum opinam și mai sus, explozia social media (de pildă, destui scriitori se promovează mai degrabă aici, decât prin reviste), apetitul tot mai scăzut al marelui public pentru lectura publicațiilor de felul nostru, finanțările nu tocmai optime din ultimii ani, faptul că nu puțini scriitori nu mai au încredere în reviste ca instanțe critice, și câte altele, mă fac, cum spuneam, destul de prudent. Asta nu înseamnă că nu vom încerca și vom reuși, în continuare, să fim măcar o publicație culturală reprezentativă a Sălajului. Poate și a Transilvaniei. Mizez pe mai departe pe implicarea locală a tuturor instituțiilor de cultură și ale administrației publice, a Asociației Scriitorilor din Județul Sălaj și a Cenaclului literar „Sylvania”. Și pe maturitatea colectivului de redacție al revistei noastre.

Andrea H. Hedeș - director al revistei de cultură „Neuma”

La început de drum

Întâi de toate, permiteți-mi să urez un An Nou cu bucurii și o viață frumoasă tinerei reviste culturale arădene! Mulțumesc pentru invitația de a răspunde acestor întrebări de început de drum.

Este vorba de doar două întrebări însă răspunsul la acestea este foarte greu de dat.

Trăim, într-adevăr, într-o lume în care reclama nu e doar sufletul comerțului ci și al

culturii. Pe de o parte, e un lucru de înțeles, în vremurile atât mercantile cât și dificile pe care le trăim. Pe de altă parte, nu de puține ori, o publicitate zgomotoasă aduce facil notorietate iar acest lucru e suficient, puțini sunt cei interesați de fond, și mai mulți sunt cei interesați de forme. Pe de altă parte, revistele de cultură nu (mai) sunt vizibile decât pentru un public nișă, cel interesat de domeniul, tot de nișă, al culturii.

În acest nou an pe care îl începem, 2024, traiectoria revistei pe care o conduc, NEUMA, este aceeași dintotdeauna, adică de la lansarea ei. Calitate, echilibru, frumusețe reflectată în variatele forme de manifestare a culturii.

Nicolaea Panaite - directorul revistei „Expres cultural”

1. Se spune că reclama este sufletul/cheia succesului! Este întocmai așa când produsul ambalat se ridică la parametrii calitativi și tehnici doriți de cumpărător. O publicitate ingenios gândită încântă ochiul și mărește interesul și curiozitatea prezumtivului beneficiar. Din viață / practică știm că nu întotdeauna-i așa...

Așadar, atunci când reclama e făcută pertinent și cu bun gust, se poate atinge scopul ce și l-a propus producătorul. Indiferent cât de reușită-i promovarea, totul se termină când intri în posesia produsului solicitat, care poate fi conform așteptărilor sau apare imediat dezamăgirea. Dacă aspectul calitativ al mărfii este cel sperat, reclama a avut rolul ei benefic.

Dar, din păcate, azi se adeverește, în prea multe cazuri, rostirea cam nelalocul ei : „Afară-i vopsit gardul, înăuntru-i leopardul !” Ea

scoate în evidență diferența dintre real și imaginar, dintre adevărat și fals. „Vreau să te pipăi și să urlu : este!”, spunea Tudor Arghezi. Tot de la autorul Cuvintelor potrivite a rămas replica : „Una vorbim și alta fumăm!” . Poetul s-a referit , din câte cunosc, la jocurile duble și fățarniciile dintre condeieri.

Cred că vizibilitatea unei reviste constă în ceea ce reușește să transmit atunci când obiectivul, strategia și viziunea propuse se conturează, definesc și susțin valoarea. Din start, ne-am propus ca, la Expres cultural, să nu trimitem în lume, să nu dăm BT-ul acelor texte care nu îndeplinesc minima condiție ce se cere : aceea de a fi publicabile! Sper că, într-o bună măsură, am reușit până acum.

2. Ne dorim ca direcția „Expresului cultural”, pentru viitor, să fie una cu ocolișuri cât mai puține. Revista va continua să promoveze, prin ce vom trimite la tipar, normalitatea și adevărul. Vom veghea ca vigilența și cenzura calitativă să nu ațipească (da, am fost și sunt de acord cu acest gen de cenzură și în veacul trecut, dar și în acesta)! Un rol semnificativ vor avea comentatorii care vor radiografia cărțile ce trebuiesc luate în atenție.

Nu vom încuraja sub niciun fel veleitarii scrisului de acum, care dau buzna prin redacții (din păcate, nu puțini au reușit să-și publice una sau mai multe cărți!) Alegerea grâului de neghină este o prioritate pentru noi și în viitor. De aceea vom avea în vedere și în 2024, susținerea abilităților, principialității și a transparenței netrucată și nepartinică în binomul autor-editor.

Dialoguri neconvenționale

Lucia Bibarț

„Dumnezeu n-ar trebui scos din cetate.
Că rămânem fără paznic.”

Floare Câdea

Floare Câdea: Bun regăsit, dragă Lucia. Ai un nume care, iarna, rezonază cu Lumina. Chiar dacă, de Crăciun, e bine să ne corinde un bărbat, facem și o excepție și alegem simbolul acestei lumini întrupat în femeie. Pentru început, te rugăm să te prezinți.

Lucia Bibarț: Bun regăsit, Floare Câdea, mă bucur de reîntâlnire! Nu știu exact ce se așteaptă de la mine cu această primă întrebare. Dacă un CV, el este accesibil oricui are această curiozitate. Dincolo de el, sunt fiica unui sat din Bihor, Vășad, unde am crescut, visat, scris primele poezii, compuneri, m-am speriat de tabla înmulțirii, de matematică, m-am înfiorat de versurile lui Eminescu, spuse de tatăl meu, de cântecele pe voci pe care ni le împunea, de blândețea, spiritul și de hâtrețea bunicilor, de situațiile comic-dramatice în care îi descopeream pe vecinii mei, locul în care am simțit lumea cu pielea și nu cu mintea.

Copilăria mea ia chipul mamei, a dârzeniei și a statorniciei ei, a unei gospodării pline, a unei lumi pe cât de reală, pe atât de miraculoasă, cu animale de toate felurile, cu flori, copaci și vise. Adolescența se pierde pe cără-

rile Măgurii din Șimleu-Silvaniei, tinerețea își încearcă puterile în Timișoara și Arad... matura încercă să se așeze-ntr-o matcă. Lucia... prenumele meu l-am perceput crescând odată cu mine. Mă bucură și împlinește. Ca și numele tatălui meu, Bibarț, descendent din primul Voievod al Țării Hălmagiului, Voievod amintit documentar într-o cronică ungurească (1359): „BYBARCH Woevoda olahorum de Halmd” (Bibarț voievodul valahilor din Hălmași). El este pomenit în anul 1359 într-un document dat în Alba Iulia de regele Ludovic al Ungariei, într-un proces cu soția unui orășan din Zlatna”.

Da, ce aș mai putea adăuga?! Sunt profesor, cronicar cultural, cu experiență în ziarul letric și de televiziune, colegă cu tine în Uniunea Ziariștilor Profesioniști din România, PR al Bibliotecii Județene arădene.

Carina Baba: Vorbiți-ne puțin despre marea dv. pasiune – poezia! Când a început totul? În ce fel?

Lucia Bibarț: De când mă știu m-a fre-mătat frumosul sub toate aspectele. Și ca prunc și azi. Poezia, face parte din Frumosul existent

în noi și lângă, de cele mai multe ori perceput dar neelucidat – și e mai bine așa, pentru că astfel rămâne-n starea lui pură și nu se pervertește în explicații. E „Corola de minuni” a lui Blaga. Gata de fascinat! Mereu. M-am născut din și cu Poezia. Botezată cu Lumina, Poezia a venit odată cu prenumele meu, precum o rază de soare care pătrunde prin sticla geamului în interiorul casei și-o surprinde, scaldă, primește, oferă, înfrumusețează.

Floare Cândeă: Frumos drum! Acum, noi mergem pe același drum, cam de prin 1983. Cum era Aradul atunci? Cum era teatrul, cum era scena? Masca? Acea, la propriu și la figurat.

Lucia Bibarț: Da, 1983 e anul meu arădean! Ca orice oraș românesc din perioada dictaturii ceausiste, Aradul m-a respins. Am simțit această respingere din partea lui de câteva ori în viața mea. M-a respins și m-a înfiat, alternativ.

În 1983, Aradul era printre orașele puternice ale României, din punct de vedere economic și administrativ. Nu semăna defel cu ceea ce este azi! Era dezvoltat, curat, promitea! Avea aproximativ 15 fabrici și uzine... incredibil! O forță! Nu avea universități, dar avea școli serioase. Filarmonică, Teatru de Stat și de Marionete, Cinematografe multe, librării, Casă de Cultură, biblioteci, galerii de artă, Zona rezidențială a artiștilor plastici de la „Pădurice”. Nu era neapărat un oraș cultural, nici universitar, dar avea toate instituțiile necesare educației, bunei educații.

Teatrul... a fost una dintre cele mai fascinante, captivante instituții de cultură în care m-am nimerit începând o muncă pentru care zânatica din mine, nu era pregătită. Să ai peste 20 de ani și să deprinzi o meserie de impresariat, ocupată în totalitate de bărbați, însemna o încercare, care, desigur, nu știam ce presupune și unde va duce. Din păcate nu exista o școală de impresariat, meseria o învățai furând-o, ca gazetăria, Florica, care ne-a prins pe amândouă!, uitându-te cum fac ceilalți din preajma ta. Am să amintesc câteva persoane de la care am învățat jobul dur, bărbătesc și care a avut nevoie, se pare, de sensibilitatea mea, de feminitatea mea, ca de un plus de bogăție, consider.

Îi amintesc aci pe: Olimpia Nicolae, Nicolae Nicolae, Ioan Baciș, Cornel Duma, Felicia Mezea, Florica Miculiță.

Impresariatul cerea, pe lângă atenție, disciplină, ordine și organizare – de fapt așa se numea pe atunci impresarul: „organizator de spectacole”! – perseverență și nu în cele din urmă: inventivitate.

Impresariatul a antrenat ambele mele laturi: cea artistică, am întâlnit regizori, scenografi, actori, coreografi, adevărați artiști, (Cătălina Buzoianu, Victor Ioan Frunză, Dan Alexandrescu, Mircea Cornișteanu, Ioan Ieremia, Ion Besoiu, Ștefan Iordănescu, Ion Caramitru, Leopoldina Bălănuță, Valeria Seciu, Zoe Anghel Stanca, Ștefan Iordache, Mircea Albulescu, Radu Beligan, Claudiu Bleonț, Gică Petrescu, Beatrice Rancea și actorii, scenografi, pictorii Teatrului arădean de la acea vreme) dar și contabili, organizatori, planificatori, supraveghetori, personal tehnic, directori. Toți

prinși într-o înmănunchiere invizibilă din care ieșea spectacolul de teatru: mirajul care făcea Aradul să plângă sau să râdă, într-o perioadă de sărăcie materială, dar cu toți porii deschiși spre cultură. Teatrul hrănea, puneă pe gânduri sau relaxa. Inventivitatea mea s-a dovedit viabilă într-o astfel de meserie, când în afara spectacolelor pe care le întăream cu invitații și abonamente, cu soldați și elevi, deși se juca și cu 7 spectatori! am găsit o metodă complet inovatoare, în vremea aceea. „Pe la mijlocul orei, mă trezesc că bate cineva în ușa clasei. Spun „intră” și intră o tânără fermecătoare de aproximativ 20 de ani, care cere permisiune să le vorbească copiilor despre... teatru!”- îmi aduce aminte profesorul Florin Didilescu.

Cam asta a fost contribuția personală la marketingul de teatru al anilor 1980, inedită și singulară la vremea aceea, pentru că n-am mai auzit alți impresari să o fi practicat.

Mai am un pionerat: am fost printre primele fete în agențiile de impresariat artistic. „Și pe cine impresionezi?”- m-a întrebat cineva mucalit.

Știu eu?!

Carina Baba: Toți avem modele, oameni pe care îi admirăm și care ne influențează. Care sunt modelele dv.?

Lucia Bibarț: Am amintit mai sus câteva exemple de oameni care m-au motivat, unele, modele. Modelele mele pot fi vecini, cunoscuți, prieteni, de la oamenii absolut obișnuiți, la cei excepționali, ca: Iuliu Maniu, Corneliu

Coposu, preoții, necunoscuții, poeții din închisorile comuniste, Ana Blandiana, Elisabeta Rizea, Doina Cornea, redactorii de la Radio „Europa Liberă”, muzica lui „Phoenix”, culminând cu MS Regele Mihai I al României, MS Regina Maria a României.

Mama, tata, bunicii mei...

Floare Câdea: Întotdeauna, oamenii merg unde sunt crescuți. Rămân unde sunt iubiți și se așează la prag, unde sunt așteptați. Să metaforizăm, puțin, aceste „popasuri”.

Lucia Bibarț: Voi metaforiza cu un poem, al meu, dacă-mi dai voie:

Zațul

*Cândva,
scriai cu insolența
pielii netede
și jurai
să faci ferfeniță gura slobodă a târgului.*

Boema

*locală îmbălsăma spusele tale-
pentru sarcofagul cafenelei-
cu rotocoale de fum aromat.
Replicile și paharele scânteiau.*

Tu

*citeai din dorul cel negru al impertinen-
ței.*

Negru
din negrul amar al cafelei.

Citeai
și cuvintele tale
se depuneau pe pereții ceștii
ca-ntr-un ghioc al destinului,
ce nu conta.

Cafeneaua
și-a risipit cheflii.

Nimeni.

În cartea ta
depunerile de zaț întunecă spațiile albe.
Destinul încă te privește din ceașcă.

Carina Baba: Care sunt cărțile dv. de suflet?

Lucia Bibarț: Niciodată nu voi putea să răspund cu siguranță la întrebări de felul acesta! Pentru că răspunsurile se vor schimba în funcție de starea mea, dar există cărți, Scriitori, care te urmăresc ca amintirile. Voi spune câteva nume: Eminescu, Dostoievski, Sienskiewicz, Kafka, Blaga, Arghezi, Stănescu, Cioran, Blandiana, Marinescu, Mocuța, Haș, Gheorghe Schwartz, Ion Mureșan, Adrian Alui Gheorghe... etc.

Floare Câdea: Mie îmi plac foarte mult florile. Irișii, din lanul de poezie, au spectacolul lor.

Dar culorile?

Lucia Bibarț: Daaa, sigur că iubesc florile, ele se integrează frumuseții lumii, feminității.

Îmi plac florile fără inflorescențe și cele foarte vizibile și insinuante prin minunăția de forme și culori. Și cele de apartament și cele din sălbăticie. Ador copacii, natura, cu toate componentele ei. Natura e o explozie de culori și miracole.

Irișii? Da, în dubla lor ipostază!

Carina Baba: Ce alte pasiuni aveți, în afară de literatură? Cum se îmbină acestea cu MAREA PASIUNE?

Lucia Bibarț: Frumosul, artele, în diversele lor manifestări! Se îmbină pentru că se completează!

Floare Câdea: În opera ta, de fapt să încep cu prima carte pentru copii, la prezentarea ei, fiind și eu prezentă, prezentare „cu ușile închise”, deci, în cărțile tale zace povestea, basmul, zâna cea bună și...?

Lucia Bibarț: Am debutat editorial cu basme, prima mea carte a fost „Zâna Pădurii”, conținând trei povești. Se întâmpla în 1998, la fosta sală „Forum”, pe Alecsandri.

A fost lume multă, adevărat. Cartea a fost prezentată de Ileana Petrian și Gheorghe Schwartz, soți și scriitori pe care i-am apreciat și îi apreciez. Au urmat, un an mai târziu, „Sirena Surena”, „Noduleț”, (2001), dedicate fiului meu și au venit, pe rând cărțile de poezie: „Șuvițe și iriși”, (Ed. „Noul Scrib”, Arad,

2013); „Poetizări tactile”, (Ed. „Tiparnița”, Arad, 2016); apoi „O zi de pomină!” (Ed. „Gutenberg Univers”, Arad, 2019) – povești; „După ce-am mușcat din măr” (Ed. „Napoca Star”, Cluj-Napoca, 2020) – poezie; „Timpul sparge clepsidra”, (Ed. „Neuma”, Cluj-Napoca, 2022) – poezie; „Lampa licuriciului” (Ed. „Gutenberg Univers”, Arad 2022) – povești. La care adăugăm cărțile profesionale, tipări-turi bibliografice, monografice, biografice, o parte din ele sunt: „Mușchetarul Câmpiei de Vest”- bibliografică dedicată scriitorului Florin Bănescu (2005); „Momente din istoria Bibliotecii arădene”- monografie (2006); „Auto-grafe și dedicații în colecția Bibliotecii Jude-țene „Alexandru D. Xenopol Arad” (2016); „Catalogul colecției de carte „Vasile Goldiș” de la Arad” (2018), etc.

Am publicat în următoarele reviste ale Uniunii Scriitorilor din România: „Luceafărul de dimineață”, „Expres cultural”, „Poezia”, „Familia”, „Conta”, „Acolada”, „Banchetul”, „Caiete silvane”, „Argeș”, „Rotonda valahă”, „Litere”, „Poesis”, „Discobolul”, „Hyperion”, „Literatura de azi”, „Litera Nordului”, „Nord Literar”, „Portal Măiastra”, „Arca”, „Irodalmi Jelen”, „Nyugati Jelen”, „Clipe albastre”, „Pro Saeculum”, etc.

Eu sunt și poveștile, și Poezia!

Floare Cândea: Acum, gândul îmi zboară la Magia feerică a Crăciunului. Cum te-ai pregătit și ce bucate ai gătit? Știut fiind, de mai sus, că o femeie poate excela în diverse opere.

Lucia Bibarț: Crăciunul are o forță ex-traordinară, dacă suntem în stare s-o simțim.

Ca riturile, credințele, datinile străvechi. Din păcate le-am banalizat și diluat, le-am trans-format în chefuri ale pântecelui. Cu toate im-plicațiile.

De fiecare dată gătesc de Crăciun, de săr-bători, dar fără exagerări și mai nou, și pen-tru noile generații. Îmi place diversitatea, mai puțin multul: salată de vinete, pasta de pește, sărățele, platoul tradițional, un pic adaptat: cu tobă, cârnat, lebăr, jumări, ciorbă / supă, sar-male, da, fac sarmale bune, nu cozonac, dar coc o prăjitură ușoară cu fructe.

Floare Cândea: Astăzi, mai mult ca ori-când, e și despre Revoluția arădeană. Unde te-a „prins” valul?

Lucia Bibarț: În Arad, desigur, în obișnu-itul meu drum de acasă – atunci de pe „Banu Mărăcine”, – la Teatru, m-a prins REVOLU-ȚIA!

Când am ajuns în fața Sfatului, se aduna lumea puhoi. Știam ce se pregătește! M-am apropiat tremurând. Până la Teatru, abia m-am ținut pe picioare. Acolo, la întrebarea puțin tendențioasă și amenințătoare a BoB-istului: „Pe unde umbli, domnișoară?”, am răspuns: „Acolo unde ar trebui să fie toți!”

Fapt care mi-a atras priviri fulgerătoare.

Am fost prezentă pe Platoul Primăriei, în fiecare noapte, de la începutul și până la sfâr-șitul evenimentelor arădene din 1989.

Au fost zile și nopți îngrozitoare. Se tră-gea asupra noastră, sau pe aproape, din poduri, de oriunde. Se lăsase cu morți, răniți, falși te-roriști, degringoladă și tras pe sfoară din par-

tea noii stăpâniri care se impunea pe un fals istoric, pe cadavrele românilor.

E extrem de rușinos că am fost păcăliți, chinuiți, omorâți de români nu străini, care atunci preluau stăpânirea României: Ion Iliescu & comp., niciodată trași la răspundere pentru acel genocid. În toate țările fost comuniste s-a judecat și condamnat comunismul și pe conducătorii lui, neocomunismul și emanațiile lui, doar în România, dosarele se deschid, ca să se-nchidă, comunismul, în diversele lui forme, triumfă.

Cei vinovați nu au plătit nici măcar moral.

Floare Cândea: Dacă ar fi să accepți definirea noastră ca Om al cărților, al literelor, Promotor cultural, ori al Cetății, care din aceste conotații, ai alege?

Lucia Bibarț: Sunt din fiecare câte puțin! Cuvintele vor vorbi în mine mereu și conștiința, de asemenea.

Floare Cândea: Acum, un text de corindă bihoreană ne-ar scoate nucile din podu'cășii, să vedem un text inedit și urarea de sfârșit, cu mulțumiri.

Lucia Bibarț: Iat-o! O corindă cântată de bunicul meu maternal, Ioan, corindă... care mă impresiona mult.

*Rai, Rai, Rai grădină dulce
Din tine nu m-aș mai duce
De-amninosul florilor,
De glasul injerilor.
Moarte ce ți-aș ști plăti
La mine de n-ai vini.
Ți-aș da aur și arjint,
Și nu mă baji în pământ.
Copaciu-i cu rădăcină
Când îi vin vremurile
I să uscă crenjile.
Noi atunce ne-om scula
Când injeri-or trâmbița,
În patru cornuri de lume
Mai mându puindu-și nume.*

Carina Baba: Iată un text de patrimoniu imaterial. Un colind pe cât de vechi, pe atât de autentic din zona dumneavoastră de referință! Aș dori să vă întreb ce proiecte aveți în minte, care să încânte cititorii – carte de poezie pentru copii, carte de poeme sau povestiri?

Lucia Bibarț: Mulțumesc pentru întrebare, Carina. Binevenită! Pe lângă profesie, care mă apropie de cultură, intenționez să editez o nouă carte pentru copii, voi continua coordonarea revistei culturale „Ateneu arădean”- revista Bibliotecii Județene, inițiind câteva schimbări, benefice sper, voi îmbunătăți componența casetei editoriale, colaborările și diversitatea conținutului și dacă voi fi suficient de inspirată, voi publica, ca până acum, în marile reviste de literatură din țară și poate din străinătate. Îmi doresc să am mai mult timp și dispoziție pentru lectură.

Floare Cândeă: Frumoase aceste proiecte, cu siguranță vor fi și foarte bine apreciate. E timpul, la final, să lirizăm puțin! Suntem la ora acestui dialog neconvențional, într-o iarnă a unei veri prelungit de însorite. Cum așteaptă Omul Lucia Bibarț imprimăvărarea?

Lucia Bibarț: Da, suntem într-o iarnă neobișnuit de blândă atmosferic, nemeritat de blândă, dar cumplit de grea, tot mai grea politic, economic, familial. Conflicte, droguri, exploatare, războaie deschise la granițele noastre, cele de țară, dar și cele personale, excese, tineri tot mai suferinzi de bolile moderne ale comodității, un psihic tot mai torturat, abuzul și presiunea corectitudinii politice asupra existenței noastre, nesiguranța... urâciuni omenești care ies la suprafață din abisul nostru animalic scormonit, și izgonirea lui Dumnezeu din viața noastră... un tablou al vieții contemporane.

De ce-l amestec pe Dumnezeu în discuția noastră?

E singurul reper pe care umanul nu-l poate macula și de care omul are nevoie ca să nu se-ntoarcă-n grotă și-n interjecția începuturilor. Emanciparea crede că scoțându-l pe Dumnezeu din cetate și din sufletele noastre, va genera un om liber... Mare eroare! Cea mai mare. La fel au făcut comuniștii și-a rezultat o societate ruinată, degringoladă sufletească.

„Dacă Dumnezeu n-ar exista, ar trebui inventat”, nu? spunea Voltaire. Excepțională cugetare.

De ce e nevoie de instanța superioară? Pentru că tot ce construiește Omul urmează

să se compromită pentru că muritorul nu știe să conserve pe termen lung, pentru veșnicie. Nu-i e dată perfecțiunea. Vezi prăbușirea marilor imperii, marilor civilizații. Perfecțiunea aparține doar lui Dumnezeu și spre El ar trebui să tindem mereu. Fără Dumnezeu... O lume fără El este una a nesimțirii, a dezumanizării, a lăcomiei, a dezechilibrului, a obrăzniciei omenești dusă până la autodistrugere. Și da, cred că avem nevoie, specia umană are nevoie de cineva de care să ne temem, de cineva care să ne pună o frână metafizică, din când în când.

„Fără Dumnezeu omul e un biet animal rațional” spune Petre Țuțea. Un animal rațional, dar animal. Atât. Cât de mult, dar cât de puțin. Din aceste pricini și cred că din multe altele, Dumnezeu n-ar trebui scos din cetate.

Că rămânem fără paznic.

Cum aștept primăvara? Mă leagă multe speranțe de venirea primăverii anului acestuia!

Aștept primăvara ca pe o nouă poezie care simt cum se-nfiripă-n mine. La un moment dat cumulul de stări, gânduri, judecăți va fi atât de mare încât va da pe dinafară, poetic. De aceea voi încheia dialogul inițiat de voi, Florica și Carina, pentru care vă mulțumesc mult, cu un poem specific imprimăvărării:

Mă mistui

*Cu primăvara
prinsă-n toc
și-urcată-n simțuri
Mă mistui...*

In memoriam

Preot dr. **Pavel Vesa**
și volumul postum despre
episcopul **Procopie Ivașcovici**

Ioana Nistor

„Două decenii din istoria Episcopiei Aradului. Perioada episcopului Procopie Ivașcovici (1853-1873)” este titlul volumului ce vede lumina tiparului la sfârșitul anului 2023, sub semnătura regretatului preot și doctor în istorie Pavel Vesa (1955-2013), personalitate marcantă a vieții spirituale și culturale arădene, istoric de prim rang, preot și duhovnic iubit de credincioșii pe care i-a păstorit cu multă dragoste de părinte duhovnicesc.

Suflet înțelept, cu iubire pentru ortodoxism, istorie, tradiție și oameni, Pavel Vesa s-a născut în comuna Dieci, la data de 23 aprilie 1955, purtând mereu în inimă dragostea față de satul natal, fapt demonstrat prin publicarea a două volume monografice „*Din istoria comunei Dieci (jud. Arad) Contribuții monografice*” (Arad, Editura Știrea, 1999, 219 pag.) și „*Comuna Dieci Monografie istorică*” (Arad, Editura Mirador, 2009, 298 pag.), iar sufletul satului său este eminent creștin: „Eu cred că veșnicia s-a născut la sat / Aici orice gând e mai încet, / și inima-ți zvâcnește mai rar, / ca și cum nu ți-ar bate în piept, / ci adânc în pământ undeva” (Lucian Blaga, „Sufletul satului”).

Pentru relevanța și conturarea vieții și activității acestui reprezentant de seamă al istoriografiei arădene, apelăm ca reper bibliografic la volumul „Preot Pavel Vesa (1955-2013) – istorie și teologie”, autori: Marco, Gabriela Adina, Krizner, Paul (Arad, Editura Tiparnița, 2014):

„Prin activitatea profesională pe care a îmbrățișat-o în anii maturității – cea de preot și de istoric – Pavel Vesa face parte dintr-o pleiadă ilustră de înaintași, care, ca o coincidență parcă voită de pronia divină, își trag rădăcinile și seva creatoare din aceeași zonă geografică. Primul a fost Vasile Mangra, născut în 1850 la Săliște-Săldăbagiu, jud. Bihor (cu 105 ani înaintea lui Pavel Vesa). Peste 25 de ani, în 1875, la 23 aprilie (în aceeași zi calendaristică cu Pavel Vesa, dar cu 80 de ani înainte) s-a născut un alt mare reprezentant al istoriografiei ecleziastice arădene – protopopul și istoricul Gheorghe Ciuhandu.

Părinții săi, Pavel și Iosana Vesa, s-au străduit să-i ofere tânărului Pavel și celorlalți doi frați, Gheorghe și Ioan, o educație în spiritul ortodoxiei. De mic copil a crescut pe lân-

gă biseriçuța din sat. Duminică de duminică, sărbătoare de sărbătoare, mergea de mâna mamei, și mai apoi singur, la slujbele religioase, prinzând drag de atmosfera de pietate care se revărsa între zidurile locașului de cult.

După clasele primare și gimnaziul urmate la Arad (1962-1965) și în satul natal, Dieci (1965-1970), în perioada anilor 1970-1974 îl găsim elev la Liceul teoretic din Gurahonț. Spiritul de evlavie cultivat din fragedă pruncie a dat roade mai târziu, când, după absolvirea liceului, tânărul Pavel Vesa a ales să urmeze cariera preotească. Imediat după absolvirea studiilor liceale, pleacă la Sibiu, unde urmează cursurile Institutului Teologic Universitar, specializarea *Teologie pastorală* în perioada 1975-1979. A avut șansa de a studia cu o impresionantă elită a învățământului teologic românesc, printre care amintim pe Ioan I. Ică senior, Mircea Păcurariu, Teodor Bodogae și alții. Studiile le-a finalizat cu lucrarea de diplomă având ca temă *Locașurile creștine de cult și dezvoltarea lor în decursul veacurilor*, susținută la catedra de Liturgică și Artă creștină, sub îndrumarea pr. prof. univ. dr. Alexandru Moisiu.

După încheierea studiilor universitare este sfințit preot pentru parohia Lalașinț, comuna Bârzava din Protopopiatul Lipova, jud. Arad, unde activează în perioada 1979-1989. În perioada 1990-1991 este preot paroh la Dezna, Protopopiatul Sebiș, jud. Arad, apoi la Dieci, Protopopiatul Sebiș, jud. Arad între anii 1991-1995. Din august 1995 este numit preot duhovnic la Spitalul Clinic Județean din Arad, unde a activat până în ultimele clipe ale vieții.

În perioada 1986-1987 a fost angajat ca arhivist al Episcopiei Aradului, unde a descoperit și studiat numeroase documente inedite. Timp de doi ani (1997-1998) a fost secretar de redacție la revista „Teologia” a Facultății de Teologie ortodoxă din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad.

Pe lângă activitatea de preot, a fost și profesor de religie la licee prestigioase din Arad: Colegiul Național „Elena Ghiba Birta”, (1995-1997), Colegiul Economic (1996-1999) și Grupul Școlar de Industrie ușoară (1998-1999). În anii universitari 1996-1997 și 1997-1998 a fost preparator la Facultatea de Teologie ortodoxă din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad.

În anul 1998 s-a înscris la programul de studii doctorale de la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, îndrumător științific fiind prof. univ. dr. Nicolae Bocșan, tema aleasă spre cercetare fiind *Biserică, cultură, mentalități. Aspecte din istoria protopopiatelor arădene (1701-1918)*. Teza de doctorat a fost susținută la data de 5 noiembrie 2003, în fața unei comisii formată din prof. univ. dr. Toader Nicoară – președinte, prof. univ. dr. Nicolae Bocșan – coordonator științific, pr. prof. univ. dr. Mircea Păcurariu, membru corespondent al Academiei Române, P. S. Episcop dr. Timotei Sevițiu, episcopul Aradului și conf. univ. dr. Ioan Bolovan – membri. Teza de doctorat a fost apreciată cu calificativul *Magna Cum Laudae*. După susținerea tezei de doctorat a rămas prieten și apropiat colaborator al prestigiosului profesor clujean, Nicolae Bocșan, fiind angajat în funcția de referent ști-

ințific la *Institutul de Istorie Eccleziastică* de pe lângă Catedra de Istorie Modernă a Facultății de Istorie-Filozofie din cadrul Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca. De asemenea, printre colaboratorii apropiați ai preotului Pavel Vesa se numără nume de marcă ale istoriografiei contemporane: Mircea Păcurariu, Cornel Sigmirean, Ioan Bolovan și mulți alții.

Pe plan familial, a avut o viață împlinită, fiind căsătorit cu Floare Vesa (născută Pop), cu care a avut un fiu, Pavel-Florin (născut în anul 1988).

Intensa activitate de cercetare, care a presupus numeroase ore dedicate studiului documentelor de arhive, iar mai apoi munca de concepere a articolelor, studiilor și cărților, combinată cu oboseala, tensiunile și presiunea determinate de mutarea bisericii de lemn din Groșeni pe noul amplasament din curtea Spitalului Clinic Județean de Urgență Arad au determinat degradarea sănătății fizice a preotului și cercetătorului Pavel Vesa. În dimineața zilei de 26 decembrie 2013, zi de sărbătoare în Biserica Ortodoxă, Pavel Vesa a plecat să slujească în Altarele Cerești, părăsind această lume plină de durere și nedreptate. În popor există credința că cei mutați la Domnul în zi de praznic bisericesc au trăit o viață vrednică și ajung direct în rai. Prin întreaga sa activitate de preot, profesor sau cercetător în ale istoriei, Pavel Vesa a demonstrat vrednicia și împlinirea destinului său deosebit.”

Volume publicate antum și postum:

1. Biserici de lemn de odinioară, Arad, Editura Gutenberg, 1997, 141 pag.
2. Din istoria comunei Dieci (jud. Arad) Contribuții monografice, Arad, Editura Știrea, 1999, 219 pag.
3. Văran, Ion, Hurezan, Pascu, Popovici, Mihai (coord.), Arad – monografia orașului de la începuturi până la 1989, co-autor, Arad, Editura Nigredo, 1999, 457 pag.
4. Biserici de mir arădene între tradiție și modernitate, Arad, Editura Mirador, 2000, 250 pag.
5. Vesa, Pavel, Ardelean, Radu, Giura, Lucian, Emilian Micu, pelerinul cultural bănațean, Sibiu, Editura Universității Lucian Blaga, 2000, 252 pag.
6. Incursiuni în istoriografia ecleziastică arădeană, Arad, Editura Gutenberg Univers, 2004, 207 pag.
7. Andrei Șaguna, Corespondență vol. I, studiu introductiv și note de Nicolae Bocșan, Ioan-Vasile Leb, Gabriel Gârdan, Pavel Vesa, Bogdan Ivanov, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2005, 568 pag.
8. Episcopia Aradului. Istorie. Cultură. Mentalități (1706-1918), Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2006, 740 pag. – teza de doctorat.
9. Episcopii Aradului 1706-2006, Arad, Editura Gutenberg Univers, 2007, 360 pag.
10. Clerici cărturari arădeni de altădată, Arad, Editura Gutenberg Univers, 2008, 502 pag.

11. Eparhia Aradului în perioada episcopului Gherasim Raț (1835-1850), Arad, Editura Mirador, 2008, 563 pag.
12. Comuna Dieci. Monografie istorică, Arad, Editura Mirador, 2009, 298 pag.
13. Vesa, Pavel, Sinaci, Doru, Satul Botfei, comuna Hășmaș – Contribuții monografice, Arad, 2009, 30 pag. (varianta on-line: https://www.ccja.ro/ccja/monografii/pdf/Monografie_Arad_Hasmas_Botfei_Pavel_Vesa_Doru_Sinaci_Satul_Botfei_contributii_monografice.pdf)
14. Leb, Ioan-Vasile, Gârdan, Gabriel-Viorel, Eppel, Marius, Vesa, Pavel, Instituții ecleziastice. Compendiu de legislație bisericească (secolul al XIX-lea), Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2010, 360 pag.
15. Un bibliofil din Țara Zărandului: preotul Nicolae Butariu (1843-1890), Arad, Editura Mirador, 2010, 117 pag.
16. Episcopia Aradului între 1786-1830. De la ultimul Episcop sârb la primul Episcop român, Arad, Editura Arhiepiscopiei Aradului, 2010, 324 pag.
17. Protopop dr. Gheorghe Ciuhandu (1875-1947), Arad, Editura Arhiepiscopiei Aradului, 2011, 635 pag.
18. Vesa, Pavel, Ardelean, Petru M., Preotul cărturar Nicolae Horga Popovici (1767-1811) al Seleușului, Arad, Editura Arhiepiscopiei Aradului, 2011, 159 pag.
19. Felea, Ilarion V., Opera vieții mele. Ziuar personal, ediție îngrijită, note și studii de Cristinel Ioja, Ioan Tulcan, Pavel Vesa, Nicolae Marcu, Filip Albu, Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, 2012, 377 pag.
20. Învățămintul teologic de la Arad (1822-1948), Deva, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, 2013, 546 pag.
21. Eparhia Aradului în timpul episcopului Sinesie Jivanovici (1751-1768), Arad, Editura Arhiepiscopiei Aradului, 2013, 250 pag.
22. Clerici ortodocși arădeni și hunedoreni deținuți politici (1945-1989), Deva, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, 2014, 184 pag.
23. Parohia Ortodoxă Română Lalașinț. Monografie istorică, Timișoara, Editura Eurostampa, 2015, 212 pag.
24. Spiritualitate ortodoxă arădeană. Istoricul Parohiei Ortodoxe Române Arad-Centru, Arad, Editura Arhiepiscopiei Aradului, 2015, 267 pag.
25. Episcopul Marii Uniri: Ioan Ignatie Papp (1903-1925), Arad, Editura Tiparnița, 2018, 101 pag.
26. Arhimandritul Patrichie Popescu (1809-1862) – după documente, manuscrise, corespondență, Arad, Editura Arhiepiscopiei Aradului, 2019, 277 pag.
27. Două decenii din istoria Episcopiei Aradului. Perioada episcopului Procopie Ivașcovic (1853-1873), Arad, Editura Mirador, 2023, 116 pag.
- Anul acesta se împlinesc zece ani de când sunetul clopotelor s-au auzit sunând la plecarea dintre noi a marelui cărturar arădean dr. Pavel Vesa, prezent însă în conștiința și în istoria acestui colț de țară prin tot ceea ce a realizat și a lăsat ca moștenire spirituală și culturală, care se întregește în acest an prin apariția volumului postum „Două decenii din istoria Episcopiei Aradului. Perioada episcopului

Procopie Ivașcovici (1853-1873)”, semnat de Preot dr. Pavel Vesa, apărut la editura Mirador, lansat cu prilejul Zilei Culturii Naționale, la Biblioteca Județeană „Alexandru D. Xenopol” Arad. Cuvinte de apreciere și recunoștință au fost rostite de pr. prof. univ. dr. Cristinel Ioja, decan al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” Arad, dr. Doru Sinaci, Instituția Prefectului – Județul Arad, prof. univ. dr. Corneliu Pădurean, Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad, dr. Sorin Bulboacă, manager al Complexului Muzeal Arad, prof. Lucia Bibart și prof. Ioana Nistor.

Pr. prof. univ. dr. Cristinel Ioja, decan al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” Arad, a prezentat volumul postum semnat de regretatul preot și doctor în istorie Pavel Vesa (1955-2013). În prezentarea făcută, părintele decan a vorbit despre importanța acestei lucrări în arealul istoriografiei ecleziastice, dar și de contextul tumultos al păstorii vrednicului episcop Procopie Ivașcovici, numindu-l pe acesta un precursor al Marii Uniri, un episcop vizionar și un neobosit luptător în acțiunea de emancipare a românilor. Totodată, părintele profesor Cristinel Ioja a evidențiat originea și sursa culturii române, regăsite în Biserică, precum și efortul comun al Bisericii Ortodoxe românești și al intelectualilor români pentru luminarea poporului și pentru drepturile sale inalienabile și seculare.

„Așezându-se pe linia preoților-cărturari preocupați de istoriografia ecleziastică arădeană – Vasile Mangra, Teodor Botiș, Avram Sădean, Gheorghe Ciuhandu etc. – regretatul părinte dr. Pavel Vesa publică, în anul 2006, monumentală sa lucrare monografică „Episcopia Aradului: istorie, cultură, mentalități (1701-1918)”. Elaborată ca teză de doctorat sub coordonarea reputatului istoric Nicolae Bocșan, lucrarea monografică a părintelui Vesa va rămâne pentru multă vreme de aici înainte, una de referință pentru istoriografia ecleziastică din Banat și Transilvania. Preocupările istorico-ecleziastice ale părintelui dr. Pavel Vesa au fost mult mai extinse, zecile de volume și sutele de articole științifice publicate în timpul vieții rămânând mărturie în acest sens. În urma trecerii la cele veșnice a părintelui dr. Pavel Vesa au rămas și câteva lucrări în manuscris, cum este cea de față, dedicată episcopului Procopie Ivașcovici”, afirmă dr. Doru Sinaci, în „Cuvânt înainte”.

Prin monografia dedicată episcopului Procopie Ivașcovici se descoperă cititorului una din personalitățile de seamă a trecutului ecleziastic al Aradului, acum la 170 de ani de la numirea acestuia ca episcop al Aradului și la 150 de ani de la trecerea sa în scaunul mitropolitan de la Sibiu, în urma mutării la cele veșnice a ierarhului devenit sfânt, Andrei Șaguna.

NAE CAȚAVENCU

patriot conservator sau progresist euroatlantic?

Valentin Gros

Progresism sau conservatorism? Iată cele două orientări ideologice care animă viața politică a acestor vremuri, în România și nu numai. Progresiștii clamează noile tendințe europene și mondiale, susținând alinierea la valorile euroatlantice, în timp ce conservatorii promovează valorile clasice, tradiționale, mergând pe ideea de patriotism.

Politicienii din ambele tabere se ciondănesc, unii fac adevărate piruete, adoptând azi poziții conservatoare, mâine – progresiste, și de aici rezultă situații de comic involuntar, pe care presa online le speculează, spre deliciul publicului. Aceeași luptă se duce și pe rețelele de socializare între oamenii simpli, fără ambiții de mărire, dar cu mare poftă de etalare a cunoștințelor și devotamentului pentru cauză, aceștia generând și ei sarcasme, dar și incoerențe care stârnesc hohote de râs.

Oricât umor, intenționat sau involuntar, ai declanșa astăzi pe scena războiului ideologic progresisto-conservator, este foarte greu să îl egalezi pe Cațavencu, personajul lui Ion Luca Caragiale din piesa „O scrisoare pierdută”.

De care parte a baricadei se situa Nae Cațavencu? El se prezintă spectatorului care urmărește piesa drept un personaj interesat strict de putere. Deține o scrisoare de amor

care trădează relația adulterină dintre Ștefan Tipătescu și Zoe Trahanache, soția lui Zaharia Trahanache, președintele tuturor comitetelor și comițiilor posibile, un om-cheie în urbea unde se petrece acțiunea. În discuțiile cu cei doi amorezi, Cațavencu face risipă de demagogie, dar în același timp joacă meticulos cartea șantajului, solicitând sprijin pentru obținerea mandatului de deputat, în schimbul scrisorii.

Vine însă și actul III, cel al confruntării electorale dintre Nae Cațavencu și adversarul său, Tache Farfuridi. După discusul lui Farfuridi, urmează o pauză la dezbateri, în care domn' Nae începe să-și devoaleze convingerile ideologice. Într-o primă tiradă, el se arată progresist, și perorează în fața audienței: „legea progresului este așa, că cu cât mergi mai iute, cu atât ajungi mai departe”. Farfuridi găsește momentul să îl înțepe: „Da! Progres! Progres fără conservațiune, când vedem bine că Europa...”. Aici izbucnește versatilitatea lui Cațavencu, care o cotește brusc către patriotism: „Nu voi, stimabile, să știu de Europa d-tale, eu voi să știu de România mea și numai de România... Să-și vază de trebile ei Europa. Noi ne amestecăm în trebile ei? Nu... N-are prin urmare dreptul să se amestece într-ale noastre...”.

În momentul său de glorie, Cațavencu se urcă la tribună și cuvântează apoteotic, manifestându-și printre lacrimi iubirea pentru țară: „Iertați-mă, fraților, dacă sunt mișcat, dacă emoțiunea mă apucă așa de tare... în aceste momente solemne, mă gândesc... la țărișoara mea... la România... la fericirea ei...”. dar apoi își amintește că e mai înțelept să atace la două baionete, și adaugă ritos: „...la progresul ei!”. Greu de înțeles o personalitate atât de complexă.

Un pasaj complex, cu varii tente de umor pe o suprafață redusă de text, este acela în care geniul lui Caragiale îl poziționează pe Cațavencu în subiectul spinios al falimentului, un subiect care face valuri și în ziua de azi, atât în mediul de business, cât și în cel politic, precum și în presa de specialitate. Pentru a vedea mai bine contextul, trebuie spus că piesa de teatru „O scrisoare pierdută” a fost scrisă în 1884, așadar în timpul revoluției industriale de la sfârșitul secolului 19, când în Europa multe afaceri porneau la drum, dar în același timp, nu puține firme ajungeau să își închidă porțile, pentru că erau administrate neinspirat, sau din alte motive, mai mult sau mai puțin ortodoxe.

„Până când să n-avem și noi faliții noștri?... Anglia-și are faliții săi, Franța-și are faliții săi, până și chiar Austria-și are faliții săi...” – tuna Cațavencu, de la tribună. El se dovedește astfel un iubitor al țării sale, pe care o vrea intrată în rândul „lumii bune”, dar crede că pentru a accede în acest high-life al economiei europene, România avea nevoie de faliți, de antreprenori care eșuează în inițiativele lor. Un amestec ilar de patriotism și europenism,

nota de ilaritate fiind accentuată de trecerea în derizoriu a Austriei („până și chiar”), care la vremea aceea era o mare putere continentală, traversând o perioadă de înflorire sub domnia împăratului Franz Joseph.

Nene Iancule, onorabilul domn Nae Cațavencu este un patriot, adept al convingerilor conservatoare, sau un progresist animat de sentimente moderne, pro-europene? Fără îndoială că la întrebarea aceasta, Ion Luca Caragiale ne-ar da, în stilu-i pișicher binecunoscut, un răspuns ambiguu, care ne-ar provoca râsul, fără să ne lămurească „la cestiune”, câtuși de puțin. Cum toți avem dreptul la opinie, fiecare dintre noi poate încadra fabulosul personaj acolo unde consideră de cuviință. Dar vom cădea de acord, în unanimitate, asupra faptului că la 140 de ani de la „nașterea” sa, Cațavencu este surprinzător de actual.

Interviu

Daniel REVACH

Lucreția Berzintu

Am avut plăcerea de a-l întâlni pe talentatul poet, Daniel REVACH, la XLII Congres Mondial al Poeților, Roma, Italia, care a avut loc pe Croaziera MSC Divina în perioada 22 și 29 septembrie 2023. Este cercetător științific, doctorand în psihologie și lingvistică la Universitatea din Oxford, director național al IFLAC, Regatul Unit, scriitor, traducător (engleză, spaniolă, arabă, ebraică) profesor... la o vârstă destul de fragedă, și deținător al mai multor premii. De aceea i-am solicitat un interviu, pe care l-a acceptat cu bunăvoință. Iată:

Lucreția Berzintu: Cine este Daniel Revach pentru publicul cititor?

Lucreția Berzintu: Dacă ar fi să analizați evenimentul mondial la care am participat împreună, XLII Congres Mondial al Poeților, cum l-ați descrie în câteva cuvinte și care a fost impactul spiritual în dialogurile cu alți poeți din lume, cu organizatorii etc.?

Daniel Revach: A fost un microcosmos plin de viață al lumii, cu poeți de pe fiecare continent găsim un limbaj comun prin artă (și rar prin engleză!). Participarea la crearea acestei comunități globale, a prieteniiilor de durată

și a unei umanități unite care se ridică deasupra a tot ceea ce desparte umanitatea, este revigorant și plin de speranță.

Lucreția Berzintu: Ce v-a plăcut și ce nu v-a plăcut la evenimentul menționat mai sus? Aveți sugestii pentru viitorul Congres din 2024 din Taiwan?

Daniel Revach: Cred că mulți dintre noi, participanții, am simțit că croaziera a fost în contradicție cu spiritul congresului. Acel oraș plutitor al unei nave era o mașinărie masivă, bine unsă de consumism, lăcomie și hedonism... era greu să ne cufundăm în experiența

poetică mai spirituală, mai ales când evenimentele erau atât de rare și nu atât de interactive.

Dar aș minți dacă aș spune că nu m-am bucurat de fiecare minut al croazierei, cu toată nebunia și farmecul ei mediteranean. Să ai spațiu pentru a te scălda la soare sau a citi o carte în jacuzzi nu este un chin! Să nu ne păcălim pe noi înșine.

În ceea ce privește congresul, i-am iubit pe toți acești poeți pasionați, fascinanți, ciudați, talentați din întreaga lume, întâlnindu-i, discutând cu ei, bând împreună și făcând prietenii puternice. A fost un privilegiu să învățăm despre diferite culturi și limbi și, de asemenea, să ne răsfățăm în umanitatea noastră prea comună. Și, desigur, împărtășirea poeziei și chiar colaborarea cu oameni din întreaga lume a fost o experiență unică. În plus, trebuia să facem câteva opriri prețioase în jurul Mediteranei.

La următorul congres aș pune accentul pe evenimente interactive, activități și co-creare. Cu alte cuvinte, evenimente care îi ajută pe poeți să se cunoască și să descopere munca și visele celuilalt. Nu auto-promovare de suprafață, ci conexiuni mai profunde, între ele și cu meșteșugul. Găsiți un spațiu care să ne încurajeze călătoria poetică, poate conectându-ne la natură sau cultură, ar fi numai în beneficiul nostru.

Lucretia Berzintu: În 2022 ați câștigat Premiul I, Digital Futures Writing de la Oxford. În ce a constat proba de participare la concurs?

Daniel Revach: Universitatea încerca să obțină idei sau mai degrabă inspirație despre

cum ar trebui să folosească tehnologia pentru a îmbunătăți educația. Ideea a fost să ne imaginăm o scenă în viitorul apropiat care să prezinte o implementare cu succes a unei astfel de tehnologii la universitate. Am scris o piesă de pseudo-jurnalist plasată în 2027, în care inteligența artificială și o nouă abordare a mediului academic și a educației au revoluționat, într-un mod plauzibil, atât experiența studenților, cât și a cercetătorilor. Piesa o puteți găsi online.

Lucretia Berzintu: Ce este OxBrain?

Daniel Revach: „OxBrain” este creierul meu fictiv (joc de cuvinte). Aceasta înseamnă „The Oxford Connectional Student - Based Recommendation Artificial Intelligence Network”, un nume himeric cu un acronim captivant. Ar trebui să fie o platformă alimentată de învățarea automată care oferă studenților un spațiu personal în continuă evoluție în care își pot alege și gestiona propria educație. Va trebui să așteptăm 2027 pentru a vedea dacă cuiva i-a păsat sau a îndrăznit să-l dezvolte.

Lucretia Berzintu: Ce impact a avut Revoluția Educației Digitale de la Oxford față de sistemul de învățământ învechit? Ce a prezentat povestea ta?

Daniel Revach: Oxford este departe de a fi revoluționar, dar povestea mea a prezentat un experiment de gândire, în care prestigioasa universitate a devenit o instituție centrată pe studenți, care oferă studenților săi mijloace-

le de a personaliza modul în care dobândesc cunoștințe, abilități și experiență. Ei pot interacționa digital între ei și cu platforma digitală Oxford de oriunde, gestionându-și propria educație și dictând valoarea și prioritizarea resurselor academice.

Lucretia Berzintu: Asociația Internațională a Scriitorilor cu sediul la Bruxelles și Pristina ți-a acordat Premiul „Bogdani” pentru contribuția ta la literatura mondială și pentru cel mai bun scriitor internațional tradus în limba albaneză, premiu care este acordat în fiecare an de Ziua Independenței Kosovo, pe 17 februarie. Ce impact a avut acest premiu pentru tine?

Daniel Revach: Am primit acest premiu pentru munca pe care am făcut-o în ultimii ani, în special în poezie și traducere. Premiul literar Bogdani este acordat în fiecare an, de ziua independenței Kosovo, scriitorilor care au contribuit la literatura mondială. Poezia mea a fost tradusă de Jeton Kelmendi în albaneză și a fost bine primită în Kosovo și Albania. Am fost unul dintre cei doi israelieni care l-au primit, al doilea fiind prietena și talentata mea poetă, Shoshanah Vegh.

A fost un șoc să primesc premiul și sunt foarte recunoscător. Premiul a confirmat și a consolidat valoarea muncii mele în țările care nu sunt vorbitoare de limbă engleză și ebraică. Vreau să scriu pentru întreaga lume și vreau să traduc lucrările altor oameni atât de mulți cititori din toate țările, culturile și limbile ce le pot citi. Și dacă Premiul Bogdani m-a învățat

ceva, este că lumea ne așteaptă cu brațele deschise.

Lucretia Berzintu: În calitate de membru de onoare al Organizației Artiștilor pentru Pace Mondială Paz – Pax, ce te-a făcut să devii un activist pentru pace?

Daniel Revach: Am fost un activist pentru pace cu ceva vreme în urmă. După serviciul militar în IDF, înainte de studiile de licență la Universitatea Ben Gurion din Israel, m-am alăturat unui ONG israelian numit Darkenu, care lucrează pentru drepturile minorităților, valorile democratice și împotriva ocupării teritoriilor palestinienilor și pentru soluția celor două state. Eforturile mele s-au concentrat asupra Israelului și Palestinei, deși pentru o pace adevărată și durabilă trebuie să privim umanitatea ca întreg. Cu câțiva ani în urmă l-am cunoscut pe Ernesto Kahan, un om, artist, gânditor și lider spectaculos, iar curând am devenit prieteni apropiați. Ideea de a-mi continua lupta pentru pace în timp ce mânuiam stiloul a fost foarte atractivă pentru mine, așa că m-am alăturat organizației.

Paz Pax reunește artiști de pe fiecare continent, din mai multe religii, naționalități și categorii sociale, pentru a crea și propaga artă în întreaga lume în căutarea păcii. Este o comunitate, un ideal și o forță spre bine, capabilă să se mobilizeze pe termen scurt – ca răspuns la o criză oriunde în lume, sau pe termen lung, prin apropierea umanității prin artă și prietenie.

Lucretia Berzintu: Ce rol pot juca comunitățile și organizațiile internaționale pentru pacea în lume?

Daniel Revach: Sunt acțiuni pe termen scurt, mediu și lung pe care astfel de organizații le pot desfășura. Pe termen scurt este să ne exprimăm într-un mod elaborat, perspicace și eficient despre evenimentele curente. Făcând acest lucru, am putea să dăm voce celor nevinovați, precum și să contracarăm retorica politizată, divizoare și dezumanizantă pe care oamenii o folosesc adesea atunci când vorbesc despre conflicte și tragedii din întreaga lume.

Rolul pe termen mediu este să ne expunem pe noi înșine și pe cititorii noștri la culturile, valorile și umanitatea celuilalt, prin traduceri și antologii, de exemplu.

Rolul pe termen lung al Paz Pax și al organizațiilor similare de artiști pentru pacea mondială, precum IFLAC, este de a crea, așa cum spun adesea, noi narațiuni comune. După cum spunea Shelley, poezii sunt legiuitorii nerecunoscuți ai lumii. Legitimăm imaginând și apoi prezentând artistic noi moduri de a privi omenirea – noi povești, noi valori, noi identități, noi obiective, noi idealuri. Prin crearea narațiunii umane - nu narațiunea unei singure religii sau națiuni sau grup, ci o narațiune care va plasa întreaga umanitate în centrul scenei, precum și natura; o narațiune care va indica o direcție spre care putem aspira. Asta trebuie să facă poezii.

Lucretia Berzintu: Cum vedeți situația actuală de război din Israel, unde sunt multe

pierderi umane, de ambele părți ale conflictului?

Daniel Revach: Este tragic și descurajant. Ororile care au avut loc pe 7 octombrie și de atunci ne vor bântui pe noi, israelienii și evreii din întreaga lume, mulți ani de acum înainte. Și acum și palestinienii din Gaza plătesc pentru acțiunile Hamas - moartea și distrugerea cauzate de represaliile furioase ale Israelului.

Oamenii din întreaga lume cred că este vorba despre două clanuri care jură să se omoare reciproc pentru religie sau teritoriu. O parte din retorica de suprafață ar putea susține acest lucru. Dar, în adevăr, este într-adevăr mai mult același cântec și dans vechi al puterii, corupției, și lăcomia celor puțini - lideri și extremiști, ai noștri și alții din întreaga lume - în detrimentul oamenilor, fie că sunt palestinieni sau israelieni sau orice altceva.

Conflictul durează de zeci de ani – un secol, îndrăznesc să spun. În octombrie acesta a atins oficial un nou minim. Mergând mai departe, vom putea să ne ridicăm din cenușă și, în sfârșit, să facem alegeri dificile pentru un viitor mai bun, sau vom lăsa furia, durerea și frica să ne afunde mai adânc în noroiul însângerat? Timpul va spune.

Lucretia Berzintu: Credeți că Israelul, cu cele mai recente informații și tehnologie, nu a putut detecta atacul organizației teroriste Hamas din Sâmbăta Neagră, 7 octombrie 2023? Arată incredibil!

Daniel Revach: Informațiile, tehnologia și armata israeliană sunt printre cele mai bune din lume. Așa că suntem cu toții surprinși. Nimeni nu a realizat încă modul în care Hamas și Jihadul Islamic Palestinian au scăpat sub radarul Israelului, dar există câțiva factori despre care știm că au jucat un rol și, mai devreme sau mai târziu, vom avea o imagine completă a motivelor acestui colosal eșec de a preveni atrocitățile din 7 octombrie.

Din punct de vedere al informațiilor, știm că serviciile de informații israeliene au deprioritizat până la punctul de a renunța la monitorizarea unora dintre canalele de comunicare ale Hamas, care au fost folosite pentru planificarea și efectuarea atacului. În al doilea rând, în calitate de fost soldat al IDF care a servit în serviciile de informații israeliene, vă pot spune că corpurile de informații ale IDF și din alte armate moderne sunt foarte eficiente în detectarea schimbărilor de comportament - activități ciudate, noi sau bruște - asta este explicația pentru care a fost ușor de detectat și oprit operațiunile anterioare pe termen scurt ale Hamas. Dar atacurile din 7 octombrie erau în devenire de ani de zile, iar unitățile teroriste se aflau într-o rutină de pregătire. Inteligența modernă nu este atât de bună să detecteze pericolele în rutine care durează de ani de zile. Este ca și cum ai încerca să vezi soarele mișcându-se pe cer – este prea lent, prea subtil pentru ca ochiul să îl detecteze. În al treilea rând, după zeci de ani de conflict, Hamas cunoaște IDF ca nimeni altcineva și știe cum să se ascundă de ea. Pune toate cele trei componente împreună și ai rețeta perfectă pentru un dezastru de securitate.

La nivel psihologic, atât în cadrul armatei, cât și în politica israeliană, am fost prea încrezători, crezând că Hamas a fost complet descurajat, nedorind să riște un conflict și se concentrează pe problemele interne ale Gazei.

La nivel politic, actualul guvern al Israelului – cea mai proasta conducere din istoria țării – a fost obsedat în ultima jumătate de an de Cisiordania – dând incendii și stingându-le în toate teritoriile ocupate, în lumina provocărilor, - acțiuni și retorică de colonizare și pro-ocupație. Acest lucru a necesitat, de asemenea, concentrarea eforturilor militare – și a atenției armatei – asupra Cisiordaniei, atrăgând unități și resurse departe de învelișul Gaza. Acest guvern disprețuitor, anti-democratic, a fost, de asemenea, obsedat de protestatarii israelieni și de minorități, care luptă împotriva propriului popor și amenințările imaginate sau evocate, în loc să participe la nenumăratele amenințări reale care pândesc acolo.

Lucretia Berzintu: Dacă Israelul a fost informat despre acel atac, de ce instituția politică, armata și serviciile de informații ale Israelului nu au reacționat, ca să nu se întâmple acele orori?

Daniel Revach: Este exact ca ceea ce s-a întâmplat cu Israelul în războiul de la Yom Kippur din 1973, unde am ignorat avertismentele interne și externe cu privire la o invazie planificată a țărilor arabe din jur.

Cu câteva zile înainte de 7 octombrie 2023, Israelul a fost aparent avertizat de Egipt și avea propriile sale suspiciuni, dar avertis-

mentele sunt vagi și greu de confirmat prin natura lor și nu au fost luate în serios. Acest lucru are de-a face cu ceea ce am spus anterior - excesul de încredere a întunecat judecata armatei. Pur și simplu nu le venea să creadă că Hamas ar face așa ceva.

Desigur, există și alte teorii și multe teorii ale conspirației, dar nu văd rostul să le arăt aici până când nu există mai multe dovezi.

Lucretia Berzintu: De ce Hamas a atacat Israelul dacă Fâșia Gaza a fost dată poporului palestinian în 2005, când prim-ministru era Ariel Sharon?

Daniel Revach: Spre deosebire de ceea ce cred mulți oameni din jurul cuvântului, Gaza este o entitate independentă cu propriul guvern - nu este ocupată de Israel. Deși, desigur, soarta lui este legată de cea a Cisiordaniei.

Este important să înțelegem obiectivele Hamas. Hamas a sabotat în mod sistematic și deliberat Soluția celor două state și, prin urmare, independența palestiniană, pledând pentru rezistența armată palestiniană, distrugerea totală a Israelului și anihilarea evreilor „de la râu la mare”. Situația greșită a palestinienilor este un preț slab de plătit pentru liderii lor distanți și puterile străine care trag sforile. Departe de a fi un preț, situația palestiniană este o monedă.

Majoritatea covârșitoare a finanțării care mențin Hamas și PIJ în viață provine de la regimul iranian. Strategia de război proxy a Iranului implică furnizarea acestor organizații teroriste cu orice le sprijină eforturile împotriva Israelului, de la finanțare la arme, tehnologie

și antrenament. Acest sprijin puternic a fost vital pentru actele comise de Hamas și PIJ pe 7 octombrie.

Organizațiile teroriste palestiniene care au fost fondate pe premisa apărării cauzei palestiniene au devenit mașini de ucidere bine unse, conduse de Iran. Așa că ei prosperă pe status quo. Conflictul este rațiunea lor de a fi: perpetuarea războiului împotriva Israelului sau încetarea afacerii.

Deci de ce au efectuat atacul din 7 octombrie? Există nenumărate motive. Mai presus de toate, putem sublinia dorința Hamas și a Iranului de a perturba procesul de pace dintre Israel și Arabia Saudită și Acordurile Avraam în general. Trebuie să le dai – a funcționat. Pentru acum.

Lucretia Berzintu: Se spune că Iranul este în spatele Hamas, afirmând public că va șterge Israelul de pe hartă și în ultima perioadă a dezvoltat o relație strânsă cu Rusia. În această situație, cum poți negocia cu cineva care te vrea mort?

Daniel Revach: Știm cu siguranță că Hamas este o marionetă a Iranului, un alt tentacul în războaiele sale de mare anvergură din Orientul Mijlociu. Și împreună cu Rusia, cei doi și-au avansat propria agendă în regiune, contracarând eforturile Occidentului și sunitelor. Într-o mare măsură, evenimentele din 7 octombrie au mai puțin de-a face cu cauza palestiniană și mult mai mult cu ambițiile și motivațiile regionale ale Iranului pentru destabilizarea regiunii.

Nu poți negocia cu cineva care te vrea mort. Trebuie să negociezi cu cei implicați care vor să prospere mai mult decât vor ei să eșuezi. Aceasta include mulți palestinieni, partidul Fatah care este rivalul jurat al Hamas și guvernează ca Autoritate Palestiniană în Cisiordania, multe țări arabe și musulmane. Fă asta și izolați extremiștii fără compromisuri.

Desigur, trebuie să fim și autocritici. Oprerea așezărilor și încheierea ocupației Cisiordaniei va delegitima și va slăbi puternic Hamas și va face ca implicarea Iranului în regiune să fie și mai puțin justificată. Israelul trebuie să se asigure că nu joacă un rol în susținerea Hamas prin propriile sale acțiuni ilegite.

Lucretia Berzintu: În timpul atacului din 7 octombrie 2023, gruparea teroristă Hamas a ars de vii israelieni, i-a ars în casele lor, a împușcat mame în timp ce copiii lor priveau, a împușcat copii în timp ce mamele lor priveau, a decapitat bebeluși, a violat femei... Cu toate acestea orori, sunt multe manifestații pro-palestiniene în lume, dar nicio demonstrație împotriva HAMAS, care a provocat un genocid al unei populații civile nevinovate. Cum vedeți această situație?

Daniel Revach: Sprijinul pe care l-am văzut pentru Hamas în întreaga lume este dezamăgitor și îngrijorător, dar departe de a fi surprinzător. Oameni de toate naționalitățile și religiile aplaudă actele oribile ale Hamas din 7 octombrie pentru că le consideră o expresie a rezistenței palestiniene și, prin urmare, legitime. Ei cred că Hamas reprezintă opinii-

le, obiectivele și principiile palestinienilor. Cu alte cuvinte, susțin fără scuze Hamas pentru că susțin cauza palestiniană.

Hamas se opune implacabil soluției celor două state. Este o organizație fundamentalistă care respinge compromisul și îmbrățișează violența. De trei decenii, liderii teroriști au suprimat libertatea de exprimare și drepturile femeilor și au sabotat activ, cu violență, orice progres către un stat palestinian independent.

Acest lucru ar trebui să fie evident pentru toată lumea până acum, dar printr-o combinație de lene intelectuală, rasism anti-evreiesc și o dragoste egoistă pentru semnalarea superficială a virtuții, mulți oameni din Marea Britanie, în special din stânga liberală, pur și simplu refuză să vadă că Hamas provoacă un rău îngrozitor adus palestinienilor. Și astfel mesajul Hamas este susținut de politicieni, poliție, studenți și celebriți din Marea Britanie, deoarece își imaginează că acționează în sprijinul virtuos și legitim al unui popor oprimat. Este evident că nu este cazul.

Văd că acesta este Oxford tot timpul și în întreaga lume prin intermediul mass-media. Oamenii din Marea Britanie au o viziune simplistă asupra acestui conflict. Ei cred că trebuie să aleagă o parte, ca și cum ar fi un meci de fotbal, Israel vs. Palestina, și nu pot susține ambele echipe. „Echipa” palestiniană este alegerea evidentă pentru mulți oameni după decenii de demonizare a israelienilor, ceva departe de a fi nou pentru poporul evreu. Drept urmare, acești oameni și-au pierdut capacitatea de a simți cea mai elementară empatie umană pentru israelieni.

Mesajul că regurgitarea pro-palestiniană este îngrozitor. În mod clar, ei nu au idee ce spun sau care sunt implicațiile retoricii lor. De exemplu, când auzi o gloată țipând: „Palestina va fi liberă”, întreabă-te – „liber de ce?” Sensul este: „liber de evrei”. Iar atunci când strigă „de la râu la mare”, un slogan regurgitat brandit de Hamas, implicația este distrugerea totală a Israelului, care găzduiește 9 milioane de oameni, evrei și arabi, musulmani și creștini.

Sunt cu încredere ignoranți. Înțelegerea zero a geografiei, istoriei sau ceea ce palestinienii au și își doresc de fapt. Ei cred că Palestina este o țară din afara Israelului, așa că Palestina liberă are sens pentru ei (și celor care cunosc Palestina include tot Israelul pur și simplu nu le pasă). Ei nu știu despre ce râu și mare vorbesc. Și ei cred că Gaza este ocupată de Israel... ei vorbesc despre apartheid, genocid, epurare etnică și colonizare, în loc să vorbească despre transgresiunile reale ale Israelului și despre problemele care trebuie rezolvate. Între timp, OLP palestinian a recunoscut de mult statul Israel și a semnat acorduri de pace pentru soluția cu două state. Marea majoritate a palestinienilor doresc doar să trăiască cot la cot cu Israelul și solicită încetarea ocupației Cisiordaniei, cu care eu și mulți israelieni suntem ferm de acord.

Lucretia Berzintu: Cum vedeți scenariul final al acestui conflict, Israel - Hamas, Israel - Hezbollah și victimele colaterale? Credeți că teritoriul va fi curățat de Hamas, așa cum speră Israelul?

Daniel Revach: Hamas trebuie eliminat, cu toții putem fi de acord cu asta. Dar, spre deosebire de SUA după 11 septembrie, Israelul trebuie să se asigure că răspunsul și ofensiva sa la sol nu sunt conduse de furie, umilire și răzbunare. Ideea că așa vom „distruge Hamas” este naivă și bănuiesc că majoritatea oamenilor de pe scara de sus o știu. Distrugerea Hamas nu poate fi o operațiune impulsivă cu sânge fierbinte - ar fi trebuit să implice o strategie pe termen lung care se întinde pe zeci de ani, care operează la nivel politic, economic, psihologic, militar și de informații simultan. În schimb, corupții și cinicii dintre conducerea noastră, cu Netanyahu primul printre ei, au susținut Hamas în toți acești ani.

Deci nu, nu cred că teritoriul va fi curățat de Hamas. Ne așteptăm la un război lung, probabil de câteva luni. După aceea, IDF ar putea menține prezența în Gaza, cel puțin până când o forță terță de menținere a păcii va fi instituită. Vedem că SUA sunt din ce în ce mai implicate, precum și Iranul, mobilizându-și celelalte forțe proxy, cum ar fi Hezbollah și „Yemenit Houthis”. Europa sprijinind cu reticență Israelul, iar Rusia și China sprijinind Iranul, întreaga lume începe să fie absorbită. Să sperăm că nu va escalada într-un război mondial. Cred că nu este imposibil, dar nici foarte probabil, din moment ce toată lumea are atât de mult de pierdut.

Lucretia Berzintu: Care ar fi principalele obstacole în calea unui acord de pace de durată între israelieni și palestinieni?

Daniel Revach: Cred că Bill Clinton a spus că conflictul israeliano - palestinian este singurul conflict în care toată lumea știe care este soluția, dar nimeni nu știe cum să ajungă acolo.

Principalele probleme pentru ambele părți au fost întotdeauna clare și simple: israelienii vor ca terorismul și negarea dreptului lor de a exista să se termine, iar palestinienii vor să înceteze ocupația și o șansă la independență.

Deci, la capătul palestinian, obstacolul evident este Hamas și alte organizații teroriste. La capătul israelian, este ocuparea Cisordaniei și construirea de așezări. Acestea fac ca orice șansă de progres către pace să fie foarte puțin probabilă.

Motivul pentru care este mai complicat decât ar trebui să fie, este pentru că arătăm cu degetul către persoanele greșite. Trebuie să încetăm să gândim în termeni Palestina vs. Israel, trebuie să încetăm să fim pro - sau anti - Palestina sau Israel. Trebuie să ne dăm seama că marea majoritate a oamenilor din regiune își doresc același lucru și mai presus de toate își doresc o viață liniștită, demnă. Trebuie să arătăm cu degetul către cei care au cauzat toate problemele, ca întotdeauna – politicienii și liderii extremiști, nu, nu doar de ambele părți – să renunțăm cu totul la ecuația „cu două părți”. Organizații teroriste, politicieni de dreapta radical israelian și cinici și puteri externe precum Iranul care au totul de câștigat din perpetuarea conflictului.

Lucretia Berzintu: Care ar fi soluția de promovare a dialogului, care să ducă la o pace durabilă între evrei și palestinieni?

Daniel Revach: Cu toții trebuie să înțelegem și să spunem tare și clar: Israelul și Palestina sunt aici pentru a rămâne, că israelienii și palestinienii merită să trăiască unul lângă altul în statele lor independente și, pentru a face asta, trebuie să ne ridicăm împreună împotriva tuturor: corupților, extremiștilor și războinicilor care ne-au făcut din viață un iad.

Pentru a face acest lucru, avem nevoie de o narațiune comună în loc de narațiuni direct opuse. O poveste, o credință și un obiectiv care ne-a pus în aceeași echipă. De asemenea, trebuie să vorbim limbile celuilalt – arabă și ebraică. Poate că aici intervin poezii, traducătorii și profesorii.

L. B.: Ce înseamnă literatura, poezia și cultura pentru dezvoltarea păcii mondiale?

Daniel Revach: După cum am spus când am vorbit despre Paz Pax și IFLAC, literatura, poezia și cultura pun toate bazele modului în care gândim, vorbim, acționăm și luăm decizii. Acești doi piloni, sau trei dacă doriți să acordați poeziei respectul cuvenit, modelează modul în care indivizii și colectivitățile se văd pe ei înșiși și lumea, atât conștient, cât și subconștient.

Având în vedere acest lucru (la propriu), dezvoltarea păcii mondiale necesită ceea ce aș putea numi narațiune umană. Avem narațiuni religioase, narațiuni naționale, narațiuni etnice, narațiuni sociale, chiar și narațiuni individuale. Avem nevoie de o narațiune globală care să evidențieze apartenența noastră la rasa umană și valorile și obiectivele noastre comune.

Avem nevoie ca acest lucru să fie stabilit, exprimat și interiorizat prin cărți, filme, ritualuri, ceremonii, limbaj, tot.

Lucretia Berzintu: Ce te-a atras spre cercetarea științifică și te-a motivat să devii doctorand și cercetător la Universitatea din Oxford, Marea Britanie?

Daniel Revach: Am fost întotdeauna fascinat de mintea umană, de la elementele de bază neurocognitive până la fenomenele complexe ale limbajului, dinamicii grupului, sistemele de credințe și cultură.

După studiile mele în Israel la Universitatea Ben Gurion, am știut că acestora este ceva căruia vreau să mă dedic, așa că m-am mutat la Oxford pentru a studia și a lucra în cercetare.

De îndată ce am ajuns la Oxford, am știut că vreau să mai stau aici o vreme. Universitatea este uimitoare, cu cercetarea, personalul și facilitățile sale de cel mai înalt standard din lume. Și orașul este absolut fascinant, cu clădirile sale vechi, peisajul gotic și pub-urile și cafenelele tradiționale. Este mic, dar plin de viață și înconjurat de natură.

Lucretia Berzintu: Ne puteți spune despre domeniul dumneavoastră de cercetare și despre proiectele de viitor?

Daniel Revach: Principala mea cercetare este în psiholingvistică, sau relația dintre psihologie, creier și limbaj. Ne uităm la modul în care diferiți parametri cognitivi, psihologici și

socio - culturali afectează sau reflectă rigiditatea sau flexibilitatea cu care este interpretat sensul unui cuvânt - sau entropia variațională a sensului cuvântului. În termeni mai simpli, ne uităm la motivul pentru care unii vorbitori acceptă și folosesc limbajul într-un mod mai creativ, ambiguu, individualizat, în timp ce alții se țin de ceea ce este adecvat, precis și lipsit de ambiguitate.

Acest lucru poate lumina relația dintre limbă, minte și cultură. Poate informa cum și de ce limbile evoluează mai repede sau mai lent, ar putea ajuta la înțelegerea tulburărilor de limbaj și de ce condiții precum TSA ar putea afecta limbajul. Într-o notă mai personală, s-ar putea să spună să arunce lumină asupra nobilei arte a poeziei, care se referă la impactul psihologic al limbajului atunci când este folosit în mod creativ.

De asemenea, sunt implicat în Centrul pentru Studiul Coeziunii Sociale (CSSC) din universitate. Ne-am uitat la modul în care experiențele comune negative modelează identitatea personală și colectivă și ghidează moralitatea și comportamentul. Până acum am studiat locuri de conflict precum Bali, Indonezia și Irlanda de Nord. Dacă mă întrebați pe mine, este timpul să aruncăm o privire la Israel - Palestina.

Lucretia Berzintu: Ce sfaturi aveți pentru tinerii care vor să urmeze o carieră asemănătoare cu a dumneavoastră?

Daniel Revach: Primul meu instinct este să le spun - nu! Fugi! Academia este rareori o alegere sensibilă în carieră, dar sunt masochist.

Serios, totuși, nu sunt în măsură să ofer înțelepciune. Tot ce pot spune este să vă pasi-oneze. Dedică-te. Orice îți dorești să reușești, citește despre asta, lucrează la asta, înconjoară-te de cei care știu mai multe despre asta decât tine sau care sunt la fel de pasionați. Fii consecvent și perseverent.

În ceea ce privește traiectoria mea specifică – cred că cunoașterea, psihologia și lingvistica sunt domenii fascinante și pline de posibilități – rămân atât de multe de descoperit, iar astăzi aceste domenii științifice sunt extrem de valorizate. În plus, le văd ca fiind complementare artei – două moduri diferite, dar înrudite, de a explora condiția umană.

Lucretia Berzintu: Din lucrarea dumneavoastră de master în știință, „Antropologia evolutivă cognitivă”, domeniu interdisciplinar, la ce concluzie ați ajuns în ceea ce privește evoluția cognitivă a omului? Dar conștiința?

Daniel Revach: Poate mai presus de toate, că pentru a înțelege mintea trebuie să înțelegem corpul, iar dincolo de corp, trebuie să înțelegem contextul – mediul social și fizic. Conștiința nu este ceva care este „în interiorul” capului. Este ceva care reiese din interacțiunea unei ființe vii cu mediul ei.

Lucretia Berzintu: După masacrul din 7 octombrie de către organizația teroristă Hamas împotriva civililor israelieni, ați inițiat un

proiect pe care l-ați pus în practică. Pentru cititorii noștri, despre ce proiect este vorba și ce v-a determinat să faceți acest lucru?

Daniel Revach: După câteva zile după 7 octombrie, când scrisul părea pur și simplu absurd - cuvintele păreau fără sens, ceva s-a schimbat și, în frenezie, am scris două duzini de poezii și ceva. A fost o experiență ciudată, nu stilul meu obișnuit de a scrie, ca și cum ceva în mine mișca stiloul și nu eu. Și era aproape în întregime despre oameni, scene, imagini. Unii au scris, ca răspuns la 7 octombrie, despre „a doua zi” sau despre mari întrebări și mărețe declarații, abstracțiuni și reflecții. Nu am putut. Era ca și cum aș fi mărit până la punctul în care globul ocular săruta fețele morților. Scuze pentru imaginea groaznică.

Poate că nu am vrut să le pierd fețele făcând abstracție, făcând un pas înapoi. Mâna a refuzat să treacă la imaginea de ansamblu – unde poezia ar mușca mai mult decât poate mesteca, unde limbajul era încă naiv, absurd și pretențios și niciun cuvânt nu dădea dreptate fiecărui mort și fiecărui viu (război? pace? dragoste? Ură? Dă-mi o pauză). Au rămas atât de multe detalii brute de procesat.

Până atunci, am decis să alcătuiesc o carte și să o public și să donez toate încasările către organizații de caritate. Am ales 17 poezii și m-am adresat prietenilor mei poeți din întreaga lume pentru a-i întreba dacă fiecare ar dori să traducă o poezie în limba lor. Nu sunt sigur că am avut un masterplan, dar cred că am vrut ca lumea să știe, să simtă, să-și amintească.

Deci rezultatul a fost o colecție care încearcă să înțeleagă, să descrie și să proceseze experiența sau experiențele a ceea ce s-a întâmplat în Black Sabbath; și, prin asta, despre ororile războiului și despre ceea ce face el indivizilor. Și să nu uite niciodată. Nu uita niciodată.

M-am consultat cu prietena mea, Shoshannah Vegh, care este poet și editor, și am decis că singura modalitate de a câștiga bani reali pentru caritate ar fi prin crowdfunding. Apoi, celălalt prieten al meu, Benjamin Friedman, și el poet și editor, mi s-a alăturat în timp ce am pus bazele campaniei.

Campania se va încheia pe 7 decembrie, după care vom dona toate încasările, atât din campanie, cât și din vânzările de cărți, către organizația de caritate Social Delivery.

Lucretia Berzintu: În concluzie, vă propun să transmiteți un mesaj de pace întregii lumi.

Daniel Revach: Chiar și în cele mai întunecate vremuri, există speranță. Aveți încredere din toată inima că indiferent de credința, rasa, crezul sau sexul lor, ființele umane sunt capabile de schimbare și creștere, în mod constant. Oamenii nu sunt răi – actele lor rele apar atunci când ignoranța, alimentată de frică, ghidează cele mai bune intenții. Așa că nu vă temeți de nimic, în afară de frica însăși. Dragostea este cel mai mare antidot împotriva fricii, iar atunci când frica se risipește, apare claritatea pentru a ne ghida intențiile modelate de valorile umane universale.

7 noiembrie 2023, Iași, România

ISSN 2734 - 4851, ISSN-L 2734 - 4851

**BIBLIOTECA
JUDEȚEANĂ**
Alexandra D. Xenopol
ARAD

Uniunea Jurnaliștilor Profesioniști
din România
Filiala „Ioan Slavici” Arad

